

ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషద్ గ్రంథమాల

(ఎనిమిదవ ప్రచురణము)

క వి త్వ త త్త్వ వి చా ర ము

అ ను

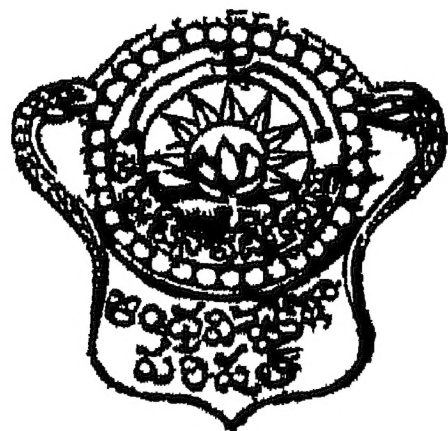
పింగళి నూరనాగ్యకృత కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముల

వి మ ర్శ న ము

క ట్ట మ ం చి రా మ లి ం గా రె డ్డి

ప్ర ణీ త ము

అంకితము

నా

నా

జీనా తనకు

నుండియు, నన్ను

భక్తి శక్తి కౌల - శిక్షితుని

జేసి గుండను, 'భారతసారత్నాః' " భాగవత

సారముక్తావళి' - సుప్రభముల

నిరచించిన గురంగున

అగు

నా

తండ్రి, కీర్తి శేషుడు

శ్రీ మం ది - ను బ్రహ్మణ్య రెడ్డి యొక్క

గవ్య చరణములకు

భక్తి ప్రీతుడనై

ఈ గ్రంథమును సమర్పించుచున్నాడను

అవతారిక

—

ఈ గ్రంథముయొక్క శరీత్రము గొంతవఱకుఁ జిత్రము. తొలుత గుర్గావ సంవత్సరములో, నేను చెన్నపూరి కైస్తవకళా శాలయంగు ఎథ్వార్థిగా నున్నప్పుడు, కళా పూర్ణోదయ పరనోత్సాహతో త్కర్తృలబునగజేసి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు, ఋణము నుండి సముక్తియు. సాక్ష్యమైన తవలకు ఒడయగోరి యాత్మత్వప్రకై యొక యుపన్యాసము వ్రాసితి. అది మొట్ట మొదట బహిరంగపఱుపఁ బడిన రంగము ఆకాశేజికిఁ జేరిన “యాంధ్రభాషాభిరంజనీ” సమాజము. దీని సత్యతముగాఁ బొగడినవారిలో నొకఁడు సహపారియుఁ బరమమిత్రుఁడనగు మొండ్రేటి బాపనయ్య. అతని వాసస్థలము రాజమహేంద్రవరము. ఆసుకుమూరిచిత్తుని ప్రోత్సాహము నాహ్వానముఁ గారణముగ రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి యచ్చట నప్పుడు ప్రముఖముగానుండిన “విద్యాభివర్ధనీ” సమాజమువారి యాశ్రయమున నడుపఁబడిన గొప్పసభలో నావ్యాసమును మిక్కిలిజంకుతోఁ జదివె. అక్కడఁ దటస్థించిన నాదములం జర్చలంబట్టి మాడఁగా, నాకాలమునఁ గళా పూర్ణోదయము మంచి ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండలేదని తోచినది. తెనుగున సవలసఁబడు కథలఁ గల్పించుటగో నద్భుత ప్రతీతిలగు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారు ఉదారులగుట గొంచెమును బెద్దగా గణించి మామోదనూచకముగఁ దరుక్తుల నాకు సహజముగా నిచ్చె. బాండ్లనగు నాకు నట్టి వారి యంగీకారమునకు యాత్మగృహము నొసంగెనో మీరేయోజింపుడు. భారతీయ ప్రోత్సాహములలో సరిసంభావన ప్రథమ గణ్యము. పిమ్మట నావ్యాసము మఱి రెండు స్థలముల నివేదించితిని. అందొక

దాన నగ్రాసన మలంకరించిన కవీశ్వరులు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ
 శాస్త్రులుగారు, నేను అత్యుక్తిదోషముపాలైతినని మృదువచనము
 లతో మనము నొవ్వనివిధమునఁ గొన్ని స్థాలిత్యములంజూపి నన్నుం
 గృతార్థునింజేసి నాకు నెప్పటికంటె వెక్కువగ వందనీయులైరి.
 నెల్లూరులో నివసించు శ్రీ దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యంగారు నావ్యాసము
 గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ బద్యము నొకండు వ్రాసి పంపిరి. తరువాత
 ౧౯౦౨ వ సంవత్సరమున విధ్యార్థినిగవర్షమెంటు వారొసంగ న
 బహుమానవేతనము సహాయముగ నింగ్లాండునకుం బోయితిని. విదేశ
 ములందును గళాపూర్ణోదయము మఱి మఱింజూచుచుంటినిగాని
 వదలలేదు. వదలఁగాదుగాన. మరల స్వదేశమునకు వచ్చుటకు
 సుమారు గి సంవత్సరములు పట్టెను. వచ్చియుండిన కొంచెము తెను
 గన్ననో సగానికి సగము అంతర్ధానమైనందునఁ జింతా శ్రాంతుఁడనై,
 యే ప్రాచుర్యములు నాకేలమని యుండఁగా, ప్రస్తావనమున నాయుప
 న్యాసము సంగతి వినిన అన్యత్పితృసఖుల పుత్రుఁడు వావిళ్ళవేంక
 టేశ్వరశాస్త్రి దానిం బ్రకటింపఁగోరి తనకిమ్మని యడుగఁగా నెట్టి
 కేలకు నమ్మితిని. ఇంటికివచ్చి యొక్కడవెదకినను నా కా విమర్శ
 నము లభించినది గాదు. దానిగతి యేమామెనో దేవునికేయెరుక!
 నూతన ప్రారంభములు నావంటి యన్యకార్యమగునకు దుర్భటములు.
 కాలము నిలువదు. పోవును. తరుణము సులభముకాదు. తనంతట
 రాదు. ఇట్లుకొన్నియేండ్లు చెల్లఁగా నేది యెల్లున్నను వ్రాయక
 పోరాడని పునఃపఠనమునకుం దొడంగుతఱికి నాయభిప్రాయము లనేక
 ములు నాకుఁ బెలియకయ ఈమధ్యమునఁ బలుపెఱింగుల మార్పులం
 గాంచియుండుటవ్యక్త మయ్యెను. దానిచే నుపన్యాసమునకు మాఱుగ
 నీ విపులగ్రంథము వ్రాయుటయుఁ గ్రొత్త పేరిడుటయు ననివార్యము
 లాయెను.

ఒంటిగా నే నమర్చించి యుండఁజాలను నాకుందోడుగ మైసూరు
మహారాజుగారి కాలేజియం దాంధ్ర పండితులగు రాళ్ళపల్లి అనంత
కృష్ణశర్మగారు నిలిచినందునఁ గార్యము నెఱవేఱఁ గాని లేకున్న
నై యుండుట నందిగ్ధము. ఇంతత్యరలో నై యుండుట యసంభవము.

తొలుతటి యుపన్యాసము వాసన యిందు నింకను నుండుట
చదువరు లెఱుంగుదురు. కళాపూర్ణోదయముతోడ ప్రభావతి ప్రద్యు
మ్నమును ఆక్రమింపవలసివచ్చె. దృష్టి యొక కావ్యమునుండి యింకొక
దానిపైఁ బ్రసరించుచుండుట స్పష్టము. సహజవ్యాప్తి నేల నిరోధింప
వలయునని దానిప్రకృతి కనర్గళసంచార మొనంగితి. గ్రంథవైపుల్య
ముంగూర్చి మీక్షమాపణ వేడెద.

ఈకార్యమునకుఁ దొలుత నత్యంత ప్రోత్సాహకుడైన మన్ని
త్రుఁడు ముండ్రేజి బాపనయ్య కీర్తిశేషుఁడగుటచే దీనింజూచి నాపైఁ
ప్రేమచేసిన సంతసింప లేమికిఁ జింతిలుచున్నాఁడ! చిరసమీక్షచే
గార్యములు నిష్ఫలములగునుగా! కావున నీచింత దురదృష్టము
గాదు. నానేరమునకు నైనదండన.

ఇట్లు.

తమ విధేయుఁడు.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

చదువరులకు విజ్ఞాపనము

క. నాతండ్రి, సుగుణమణిని

శ్రోత్రియుఁ దురువైభవుండు, సుబ్రహ్మణ్యుం

డాతతగతి నాటిన వి

ద్యాతతులఘలంబు మీకు నభివేదింతున్.

౧

మ. గుణమీవ్యాసమునందుఁ గొంచియము, సాంగోపాంగ పూర్ణంబుగా

ఘనమైనట్టి కవిత్వవిద్య నెఱుంగంగా నాకు శక్యంబె? యో

జనమైమీరు విచారణ ల్పలిపి, సంస్కారబులంజూపి, భా

షను బెంపింకను మీఱఁదేర్తు రను విశ్వాసంబునన్ వ్రాసితిన్.

౨

ఉ. ఇంతియ కాని, నిర్ణయము లేర్పఱుపంగ నెవండఁ? గార్యదే

శాంతరగామినౌట మునుపట్లటు వచ్చిన కొంత యాంధ్రముం

జింత ఘటిల్లఁజేయు పరిశీర్ణత నెన్నఁదొంచెంచె గాన సి

ద్ధాంతములేల నాకు? దయదప్పక మీరలు చాఱుఁజూచి నన్.

౩

క. పరిపరి విధములఁ బరిపరి

నరు లారాధింప, యౌవన మనశ్వరమై

పరగంగ నిత్యనవ్య

స్ఫురణమ్మనఁ బేర్చు కవిత సాం పేమందున్.

౪

ఉ. కారణజన్ముడై, జనని కాయము మెచ్చఁగ భారతంబు నా

నా రుచిరార్థయుక్త ముగ, నవ్యత శాశ్వతమై తనర్ప, వి

స్ఫార వచోధురీణతఁ, బ్రశస్తగతిం దెనిగించె నెవ్వఁ డా

నూరిని నాంధ్రలోక పరిశుద్ధ తపఃపరిపాక రూపునిన్.

౫

క. కవితా ప్రపంచ రవి, ది

క్రమరేఖ్యుం గొలిచి, యతని కడిది యశఃకాం

తివలన వ్యక్తములయిన

ట్టి విశేషంబులను గొన్నిటిని బ్రకటింతున్.

౬

విషయసూచిక

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము.

పుట

ఆదికపుల గుణవోషములు - గద్యపద్యతారతమ్యము - భావనాశక్తి - వేమన -
పల్నాటివీరచరిత్రాదులు - నాటకరచనాశక్తి - భావనాశక్తి సుదీపింపఁ
జేయు ప్రకృతి భావతైత్త్యము-భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు
నుండు సామ్యము-భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగ
ములు - పాండిత్యబలము - అలంకారము లనావశ్యకములు - సాదృశ్య
తత్త్వము - వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పరనిర్ణీతములు - విపరీతా
లంకారరచనకు ప్రేరేపకము భావశూన్యత-భారతకపులప్రతిభ-విషయము
శైలి రెండును ముఖ్యములు - పాత్రరచనాతత్త్వములు - పాత్రములు అని
తరతుల్యములుగ నుండవలయు - జీవకళయొక్క అక్షణము -వికృతిలేని
పాత్రములు జడసమానములు- కాస్తాదేశరచనలువిరసములు-మిత్ర చరి
త్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు-వర్ణనములకన్న అంగాంగ
సాంగత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము-స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము
సర్వలక్షణసమేతములుగా వస్తువుల నిర్దేశించుట తప్ప-భావనాశక్తి
యొక్క లీలలు.

౧-౪౪

రెండవ ప్రకరణము .

ప్రబంధలక్షణవిమర్శనము - ప్రబంధముల కథాసారము - వసుచరిత్ర - ప్రబంధ
ముల నాటకసరణి మృగ్యము - ప్రబంధములకు దేశక్షయమునకు గల
సంబంధము. ౪౫-౬౪

మూడవ ప్రకరణము .

శాస్త్రాధ్యయనము - కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయు దత్తలములును - కవికృత
శైలి విషయక విచారములు-ప్రభావతీ ప్రద్యున్నము కొన్ని సందర్భ
ములఁ గ శాస్త్రాధ్యయనము ననుక్రమించెడును-శైలినిగూర్చిన తర్క

విషయనూచిక

పు

ములు-నూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము-ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శ
నము - భావలోపములు - పాతివ్రత్యతత్త్వము - ప్రాచీనుల మోహ
తాపము- పాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము - మిశ్రరసములుగాఁ గావ్యము
దీర్చుటమంచిది - నీతికి గవితకు బ్రత్యక్ష సంబంధములేదు-కవిత దేశీ
యులనడవడిక నూచకము - ప్రభావతీదేవి వర్ణనము తుచ్ఛము - కావ్యము
లోని మంచిగుణములు - శుచిముఖీచరిత్రము - కల్పనాస్థాలిత్వములు -
తుచ్ఛశృంగారములకుఁ గారణములు మన యనాచారములు- శుద్ధాంత
వాస ప్రభావము - మోహప్రకృతి - వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య
మఖండము. ౬౫-౧౨౯

ద్వితీయ భాగము

కాలసరణి హేతుసరణి - రామాయణభారతములు విషయానుక్రమణిక -
కళాపూర్ణోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి - కల్పనా దోష
ములు - మణిహారవృత్తాంతము - ప్రథమభాగములోని పొరపాటులు -
సద్గుణములు - విశ్వమను లక్షణము - రంభానలకూబతాపహాస ఘట్టము -
శృంగారవిశేషములు - శల్యాసురుని కథ - సుగాత్రి శాలీనుల విచిత్రకథ-
సరస్వతీ చతుర్ముఖవిలాస ఘట్టము - ప్రకృతివర్ణనా విధములు - భారత
మందలి స్వభావవర్ణనా విధానము - వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము - నన్నయ
భట్టు ప్రకృతివర్ణనము నేయురీతి - ఉత్పేక్ష - సరస్వతీచతుర్ముఖ
శృంగార సంవాదము - కలభాషిణియొక్క మనోహరచరిత్రము -
కోకాంతవర్ణన అనిషేధ్యములు - కల్పనాస్థాలిత్వములు. ... ౧౩౦-౨౧౧

తృతీయ భాగము

మధురలాలస ప్రభావతియొక్క యక్క - ఆసహ్యశృంగారము - తుచ్ఛ
శృంగారములకు హేతువులు - భారతకవుల శృంగారవర్ణనము దివ్యము -
నన్నయభట్టు - ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ-తిక్కన్న - కళాపూర్ణోదయమునండలిమిగత
కథ-కాలచిత్వము - విషయమున ననాచిత్వము-ఉపసంహారము, ౨౧౨-౨౪౮

పీఠిక

ఈ కవిత్వ తత్వ విచార మాండ్రలోకమునకుఁ జరపరిచితము గాని శ్రొత్తదికాదు. ఆంగ్లవాఙ్మయకోవిదులును సుప్రసిద్ధులు నగు శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి యాండ్ర సాహిత్యసారజ్ఞతకు ఫలముగా, క్రీ. 1899 లో, వ్యాససూపమున నవతరించి సభల మెప్పు వడసి 1914 లో, వికసించి ప్రకాశించిన యీ కళాపూర్ణోదయప్రభావతీప్రద్యుమ్న విమర్శనమండలి విషయ మింతకుమున్నే భాషాభిమానులు చక్కఁగా నెఱిగియున్నను, శ్రీరెడ్డిగారి రుషాధ్యక్షులుగా నున్నతఱి దీని నాండ్రవిశ్వకలాపరిషత్తునకు నమర్పించియుండుటచేఁ బరిషద్వశమున నీ చిన్నపీఠిక వ్రాయవలసివచ్చినదికాని, నిజముగా నిది సిద్ధకథనమే.

పట్టుపట్టి చదువుకొని పండితుఁడైనఁ గావచ్చునుగాని కవి యగుట కష్టము. ఎట్లొ శ్రమపడి భాషాంతరీకరించియో యనుకరించియో కవియైనఁ గావచ్చునుగాని విమర్శకుఁడగుట యంతకంటెఁ గష్టము. లోకజ్ఞుఁడై మృదుమధురభాషలో నొక చక్కనిభావమిముడ్చు నట్టి కవిదృష్టియే కాగ్రమైనచో నతని కవిత్వము సరసమై పండిత పామర రంజకమగునుగాని లోకజ్ఞుఁడును బహుకవిభావజ్ఞుఁడునై యీ కవిత్వమందలి మంచినో చెడ్డనో తెలుపఁబూను విమర్శకుని దృష్టి సర్వతోముఖమైనఁ గాని యతని విమర్శనము సహృదయరంజకము కానేరదు. కావుననే కవిత్వముకంటె విమర్శనము కష్టతరమనుట. ఇట్లే శాస్త్రుఁడనముకంటె శాస్త్రవిమర్శనమును గష్టతరమగును.

సంస్కృతమందు శబరస్వామి శంకరాచార్యాది భాష్యకర్తలు స్వమతస్థాపనమునకై వివిధశాస్త్రమతము లొకర్నించి కావించిన

వీవిధ విమర్శనములును, ఔచిత్యవిచారచర్చా కావ్యప్రకాశతనగంగాధ
 రాదిలక్షణ గ్రంథములందు తే మేంప్రమమ్మటభట్ట జగన్నాథపండిత
 రాజాదులు బహుగతులఁ గావించిన కథారసపాత్రాది విమర్శనము
 లును, విశ్వజ్ఞనరంజకములై వెలయుచున్నను, వారివారి మతాభిమాన
 పాండిత్యవిశేషాదులనుబట్టి వానిత్రోవలు వేరుగాఁ గనఁబడుటచే
 విమర్శనమున కొకనిర్దిష్టమైన పద్ధతి లేదనియు, అట్లుండుట సాధ్యము
 కూడఁ గాదనియుఁ దెలియవచ్చును. కావున విమర్శనము విమర్శకుని
 చిత్తవృత్తి ననుసరించి యుండుననుట స్పష్టము. అయినను, గుణము
 గుణముగాను దోషము దోషముగాను వర్ణించుట యుత్తమపద్ధతి
 యనియు, గుణముమాత్రము ప్రకటించి దోషము గప్పిపుచ్చుట మధ్యమ
 పద్ధతి యనియు, దోషము మాత్రము విశదీకరించి గుణము మఱుఁగు
 పఱుచుట యధమపద్ధతి యనియు, గుణమును దోషముఁగానో
 దోషమును గుణముఁగానో వెల్లడించుట యధమాధమపద్ధతి యనియు
 లోకజ్ఞులు చెప్పుదురు. కొంతకాలమునుండి, తెలుగులో విమర్శనము
 లేదను లోపముతీర్చుటకొరకు పోకకు పుట్టెఁ డన్నట్లు వెడలుచున్న
 విమర్శనములలోఁ గొన్ని కడపటిమూఁడుపద్ధతుల కుదాహరణముగా
 నున్నవని ప్రాజ్ఞలోకము తఱుచుచున్నది. విమర్శకుఁడు సహృదయుఁడు
 గానిచో భాషకిట్టి యనర్థము లుప్పతిల్లునుగదా! ఇందుకుఁ గొన్ని
 పత్రికలుగూడ సహకారులగుచున్నవని చెప్పవలసివచ్చుట విచారక
 మగుచున్నది.

రజోఽనస్తరవివాహము విమర్శనీయమైనపుడు స్మృతినూత్ర
 ములందలి విధినిషేధవాక్యములను బరిశీలించి, సమ్మతమనియో,
 అసమ్మతమనియో, అవత్కాల విహితమనియో, యెదో యొకటి
 విస్పష్టముగా నిర్ణయింపవలసి యుండునుగాని, అది సర్వథా సమ్మత
 మని సప్రమాణముగా నిరూపించి యేకారణముననో యసమ్మతమని

మరల విమర్శించినచో నట్టి విమర్శనము లెందయిన గణనీయము లగునా? అట్లే యొకభాషావిషయమును విమర్శించునపు డిది సంప్రదాయవిహితమని యొకమాటను, ఇది సంప్రదాయ విరుద్ధమని యింకొకసారియుఁ జెప్పినచో నట్టి యభిప్రాయముల కెందయిన విలువ యుండునా? విమర్శకుఁడు కొంత కాలమునకుఁ బూర్వాభిప్రాయము మార్చుకొనవచ్చునుగాని, ఆమార్పు సప్రమాణమైనపుడే యుచితమగునుగాని యస్థిరచిత్తతతో నసూయతోఁ గావించినదైనచో విద్యల్లోకము సమ్మతిగాంచఁజాలదు. కావున నేదేని యొకవిషయము విమర్శించుటకు ముందుగా నర్హత సంపాదించవలెను. అది లేక విమర్శింపఁబూనుట యందనిమ్రానిపండ్ల కట్టుచాచుటయే. కాని -

మొదటి యుత్తమపద్ధతి నవలంబించిన నద్విమర్శనములు గూడఁగొన్ని యాంధ్రమున లేకపోలేదు. అందు శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారి కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్న విమర్శన మొకటి. భారతము, ఉత్తరహరివంశము, మనుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద మొదలగు గ్రంథములను, నన్నయ తిక్కన శ్రీనాథాది కవులను గొందఱు గొన్ని విధముల విమర్శించిరి. కాని, వారిపద్ధతులకును రెడ్డిగారి పద్ధతికిని సూక్ష్మదృష్టితోఁ బరిశీలించినవారికి భేదము గోచరింపకపోదు. ఇది యాంగ్లపద్ధతి ననుసరించినదయినను, ఆంధ్రమున నవీనము స్వతంత్రము. ఎంతటి విమర్శనమైనను బునర్విమర్శనార్హమగుచున్నదనుట యనుభవ సిద్ధమగుటచే లోకోభిన్నరుచి యన్నట్లు కొందఱు టీవిమర్శనములోని కొన్ని విషయములందు భిన్నాభిప్రాయములు చూపుచున్నారని చెప్పవలసినచ్చినను, ఇంతమాత్రమున విమర్శనపద్ధతి కాక్షేపము రాఁజాలదు.

ఆంధ్రభారత నిరంతర పరనాయత్తచిత్తులును విమర్శన విజ్ఞాన సంపన్నులు నగు శ్రీ రెడ్డిగారు పింగళి నూరనార్యుని కవిత్వమండలి యాదరాతికయమునఁ గళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములు

పెక్కుసార్లు చదివి యతని కథాకల్పనాకవిత్వచాతుర్యములకు మెచ్చి
యందలివిశేషము లాంధ్రలోకమున కెఱింగింపఁబూని ముందుగా
నుపోద్ఘాతముగా నాంధ్రకవితాస్వరూపమును మొదటి ప్రకరణమున
వర్ణించియున్నారు. స్వతంత్రకవుల పద్ధతులవలెనే స్వతంత్రవిమర్శకుల
పోకడలును, అపూర్వములుగా నుండుననుట కుదాహరణముగా నిందు
విశదీకరింపఁబడిన భావనాశక్తి భావము పాత్రములు జీవకళ మొదలగు
విశేష విషయములతో భారతకవుల ప్రతిభను, అందును విశేషించి
తిక్కనాద్యుని మహత్త్వమును గన్నులకుఁ గట్టినట్లు ప్రత్యక్షముగావిం
చిన శ్రీ రెడ్డిగారి యాంధ్రాంగ్ల సాహిత్య విమర్శన విజ్ఞానమున కీప్రక
రణ మాకరముగా నున్నది. రెండవప్రకరణ మంతయు బ్రబంధలక్ష
ణాది విమర్శనముతో నిండినది. ఈ రెండుప్రకరణములలోని భావనా
శక్తి వర్ణనాలంకార ప్రబంధకథాది విషయ విమర్శనములందలి కొన్ని
భావములును, కొన్ని వాక్యములును, ప్రాచ్య పాశ్చాత్యసాహిత్య
వాసనాభేదములనుబట్టి వారివారికి వేఱువేఱుగాఁ గనఁబడుటయు,
ఆవిషయములను మఱికొందఱు వేఱుగా విమర్శించి సమర్థింపఁగలుగు
టయు, సత్యమేకాని, శ్రీ రెడ్డిగారి రాశ్రయించిన ప్రధానోద్దేశముతోడి
విమర్శనపద్ధతి కవి యిందు సరిపడుచునే యున్నది.

ఈ గ్రంథమునకు జీవనప్రాయములై పరిమాణమందును గుణ
మందును సత్కృష్టములై నవి తరువాతి రెండుప్రకరణములు. ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్న కథాసంవిధానమందును, మూఁడుమార్లు చదివినఁగాని
యర్థముగాక మిక్కిలి గజిబిజిగా నున్న కళాపూర్ణోదయకథానిర్మాణ
మందును గల యెల్ల మర్మములను సూరనార్యుని నిజజీవితముతో నివి
కరతలామలకము గావించుచున్నవి. అందుచే రెడ్డిగారి విమర్శన
స్వరూపమంతయు నీ ప్రకరణ ద్వయ దర్పణమునఁ జిక్కఁగాఁ బ్రతి
ఫలించుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

రసములలో నెల్ల శృంగారము మిన్నయై సంస్కృతలక్షణగ్రంథములం దెక్కువ భాగమాక్రమించి యున్నది. అట్టి ప్రధానరసమును సూరనార్యుఁ డైదువిధములుగా వర్ణించుటను జూపి, యందు నాలుగు విధముల శృంగార మతిమనోహరముగాఁ గళాపూర్ణోదయమున నెట్లు కనవచ్చుచున్నదో యీవిమర్శనము దెల్పుచున్నది. స్త్రీచాత్ర పోషణౌచిత్యమునకు లక్ష్యముగా నిది కలభాషిణీపాత్రమును బహుభంగుల వివరించుచున్నది. సుగాత్రి శాలీనుల కథయందలి చమత్కృతి నిది యరఁటిపండ్లొలిచి చేతబెట్టినట్లు చూపుచున్నది పెక్కేల సూరనార్యుని రెండుప్రబంధములం గల ముఖ్యాంశములనెల్ల నిది యుక్తియుక్తముగా ననుభవసిద్ధముగా విమర్శించి నిష్పక్షపాత విమర్శనమునకు దారిచూపుచున్నదనుటకంటె దీనిని గూర్చి యిందధికముగా వ్రాయుట యనావశ్యకము.

కడపటిప్రకరణముం న సహ్యాశృంగారము, కళాపూర్ణోదయము కడపటి కథ, అందలి యనౌచిత్యము మొదలగు విషయములుపరిశీలింపఁబడినవి. సుగాత్రీ కలభాషిణీ పాత్రపోషణమునకును మధురలాలసా పాత్రపోషణమునకును గల భేదమును జూపి యందలి యనౌచితని, యందలి యనౌచిత్యమును విశదీకరించుటయే విమర్శకులు సూరనార్యునెంత గౌరవబుద్ధితో జూచినను, అతని రచనయందలి గుణదోషములను నిష్పక్షపాతముగాఁ జూపిరనుటకుఁ దార్కాణమగుచున్నది. మరియు—

అసహ్యాతుచ్చ శృంగారముల స్వరూప మిట్టిది యని చూపుచు ఉత్తమశృంగారమునకు, గవిత్రయమువారి పద్యముల నుదాహరించిన రెడ్డిగారు, ప్రబంధకవులు కొందఱు గతానుగతికముగా శృంగారరసమర్యాద నతిక్రమించిపోవుటను సూచించుటయేగాక, ఉత్తమకవుల వర్ణనలనుబట్టియు లోకానుభవనమునుబట్టియు శృంగారవర్ణన మిట్లున్న

హృదయంగమముగా నండునన్న కవితాధర్మమునుగూడ నుపదేశించినా వారైరి.

రెడ్డిగారు విమిర్శనతత్త్వవిజ్ఞానమం దారితేటినవారగుటచే నీవిమిర్శనము నతినమర్థతతో నిర్వహించిరని నాయాశయము. ఆంధ్రదేశమునఁ జక్కఁగ వ్యాపించియున్నయట్టి యీగ్రంథమందలి విషయమును విశ్వల్లోకమును విద్యార్థి బృందమును మరలమరలఁ జదివినయానందించవలసినదే కాని యిది యిట్టిదని యిందలి యొక్కొక్కయంశమును వర్ణించుచుఁ బీరికగా నాలుగుమాటలతోఁ జెప్పవలసినదిగాదు.

ఆంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్ప్రథమోపాధ్యక్షులగు శ్రీ రామలింగా రెడ్డిగారు పరిషదుపాయనముగా నమర్చించిన యీవిమిర్శనగ్రంథమోఽంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్ప్రకటితమై చిరకాల మోఽన్ధ్రలోకమును రంజింపఁజేయుఁగాక.

ఆంధ్రవిశ్వకలా
పరిషత్కలాశాల,
22-6-32.

} మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

శ్రీ

క వి త్వ తత్త్వ వి చా ర ము

ప్ర థ మ భా గ ము

మొ ద టి ప్ర క రణ ము

క్ర శాపూర్ణోదయమును రచించిన మహాకవి పింగళి సూరన్న ఇతని జీవితముంగూర్చి శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి నుప్రసిద్ధ మైన కవులచరిత్రలో వ్రాయఁబడిన దానికన్న నాకెక్కువ దెలియదు మఱి దెలిసికొనుటకు నుద్యమించినవాఁడనుగాను. నాప్రధానోద్దేశ్యము కృతి విమర్శనగాని చరిత్రశోధనఁ బుగాదు. నాయీ కార్యమునకుం బ్రయోజకంబులైన యీశని జీవితాశ్రయములు రెండు. శ్రీకృష్ణదేవ రాయల కాలమునకుఁ దగువాటివాఁడనుటయు, ప్రాయశః రామరాజ భూషణకవికిఁ బూర్వీకుఁడనుటయు, నుఱియు నింగ్లాండుదేశములోని కవులలో నగ్రగణ్యుండైన షేక్స్పియరునకు నితఁడు నమకాలీనుఁడై యునికియు నుసాధ్యము.

ఆదికవుల గుణదోషములు

ఆకాలంబున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలముగానుండిన కవితారీతి ప్రబంధరచన, ప్రబంధకవులకే మధ్య కవులని యుఁ బేరుగలదు. ఆది కవులయు వీరియు జాడలువేఱు. అనేక విషయముల విరుద్ధములును,

నన్నయాదులు సందర్భానుగుణములగు వర్ణనలందక్క నితర విధముల నూతనకల్పనలకుం దొడంగక సంస్కృతముననుండు కథాదిక విషయములం దెనిగించుటలోఁ దమ శక్తిని ముఖ్యముగ వినియోగించిరి ; అనగా, నీకవులు మొత్తముమీన భాషాంతరీ కర్తలేకాని యపూర్వ సృష్టిక్రియా నిపుణులుగారు. ఇట్లునుటచే వీరిపై దోషారోపణము జేయుచున్నానని నాపైఁ గిరియకుఁడు ! వీరికి ప్రతిభయు భావానాశక్తియు నమేయములు. అవిప్రకాశమునకు వచ్చిన మార్గము లెవ్వియనగా :

(౧) తాము వ్రాసిన కృతులు భాషాంతరీకరణములయ్యును స్వకపోలకల్పితములగు కావ్యములం బలె నెడతెగని యేకధారగా బ్రవహించునట్లు రచించుట.

(౨) మాతృకలోనుండు ననమంజనములు నప్రయోజనములనైన భాగములను బ్రక్షిప్తములనో సంక్షిప్తములనో చేసి కవితారసము పలుచనగాకుండునట్లు సాంధ్రంబుగ నమర్థించుట ఇందుకుఁ బ్రశస్తమైన నిదర్శనము మనభారతము. సంస్కృతమున నానాజనులు నానావిధములఁ దూర్చియున్న వెట్టివెట్టి వేదాంతములు ధర్మాధర్మములు మొదలగు నసంబద్ధచర్చలతో నిండి చూచువారికి దిక్కులు తెలియనట్లు విపులముగఁ బెరిగి చీకుపొదవలె నుండు గ్రంథమును దెనుగున భగవద్గీతాద్యసంగత ప్రకరణములను న గ్రహముగ వ్రాసి చదువుగులకు నమందానందము నిచ్చునట్లు పరివర్తించిన కవి శ్రయము వారి రసజ్ఞతను అర్హతకొలదిఁబొగడ నెవరితరము ! ఇంకను సంకోచింపలేదేయని విచారముఁ బూనదగుఁగాని యింతచేసిరిగదా యని దూషింపఁజూచుట బుద్ధిపూరపాటు.

గద్య పద్య తారతమ్యము

ఆధునికులలో నొక్కరు తెనుఁగుభారతము సంస్కృతమునకు సరియైన భాషాంతరీకరణము గాదనియు, నందుచే విషయగ్రహణముం గూర్చిన బాధలు కొన్ని వాటిలెననియు సెలవిచ్చుటయకాక, యది కారణంబుగఁ దాము నూతనాంధ్రీకరణంబునకుం బూనవలసినవారై తమ విధిని కవిత్వము వారి యాదాసీన్యమును నిందించునట్లు దోచెడిని ఉత్తమగ్రంథముల నెంతెన్ని రీతులవ్రాసినను దగదని చెప్పగూడదుగాబోలు! అయినను అట్టివాదములలో నించుక మతి భ్రమణ మున్నదేమో! ఎట్లన : విషయము ప్రధానమైనది గద్యము. రసప్రధానము పద్యము. అట్లగుటఁ బ్రతిపదార్థానరూపంబగు రచన వచనమునంజేసిన నొప్పగుఁగాని పద్యరూపముగ నొనరించిన వ్రాయు వారికి నుఖములేదు. చమపువాఁకఁతకు మున్నేలేదు! ఇఁక కావ్యముగ దెనిగింప నెంచిరివో ! అవుడు నమయోచితములైన సంక్షేప విక్షేప ముల జేగూర్చినఁగాని మనసు కరగించునట్టి రచియు భావోద్రేకం బును గలగనేరవు. ఈన్యాయం బెఱుంగని శుష్కపండితులు పద్య రూపముగ భాషాంతరీకరణముం జేసిరయేని క్లేశంబుఁదక్క నెంకొండు ఫలంబు బుట్టదు. కవీశ్వరుల కృతుల నన్యభాషలలో బ్రాచుర్యముఁ దెచ్చుటకు నాకవీశ్వరులతో నమానమైన ప్రతిభగలవారికేకాని యలఁతులగు లాఁతివారి కేనాఁటికిం జెల్లదు.

(3) పాశ్చాత్యులైన మాటలం బ్రయోగించియు విషయ మునకుం దగిన రీతిని సాగసైన వర్ణనములం జేసియు వృత్తములు సాక్షాత్తుగ నెదుట గనులఁగట్టినట్లు చేయుట. ఇదియే యన్నిఁటికిని మించిన కవితాలక్షణము. “కన్నులఁగట్టినట్లు కలఁగాంచినరూపము ముందు సిల్పినట్లు” ఆకృతులు మనసునకుందట్టవేని యయ్యది నిక్క

మైన కవితగానేరదు. ఈ మహేంద్రజాల కౌశల్యమున కాధారమైన గుణము భావనాశక్తి.

భావనాశక్తి

భావనాశక్తియనఁగా విషయముల మనసునఁ బ్రతిబింబించు నట్లుచేయు సామర్థ్యము. ఒక్క ప్రతిబింబించుటయననేల ! ప్రత్యక్షముగ నవతారమెత్తునట్లు చేయుట. చూడుఁడు. సీత, ద్రౌపది, సావిత్రి, దమయంతి, శూర్పణఖ మొదలగు స్త్రీలు కవికల్పనమునకుఁ జేరిన వారయ్యును మనకుఁ జరిత్రములలోని స్త్రీలకంటెను, మఱియు మనము నిత్యమును జూచుచు వాదాడుచు నున్న యిరుగుపొరుగు భాగ్య శాలినల కన్నను నెన్నియోమడుంగులు సత్త్వముందాల్పినవారై న్సురించుచున్నారగుదా! చూడఁబోయినఁ బాండవులు, దుర్యోధ నాదులు, రామభరతులు మొదలగు మనస్సుష్టిచూసవులు మిథ్యలా? మనమె మిథ్యలా? ఈ తీరునఁ గృత్రిమముల సముతము మూర్తి భవింపఁ జేయువారే మహాకవులు. అట్టివారు వ్యాకరణమునకు భంగము గలిగించిననేమి? వచనమున వ్రాసిననేమి? వారి కే కొడువయు రాఁబోదు. వ్యాకరణము యతిప్రాసములు అన్నియుఁ దప్పక కుదిరినను భావనాశక్తి లేనియెడల నట్టి పాండిత్యము జీవములేని యాకారము బలె జడంబుగఁ గాన్పించును. ప్రతిమలు వ్రాయుటలో బహుసమర్థుడైన యొక శిల్పివర్యునియెడకు, చిల్లర శిల్పియొకఁడు పోయి తన లిఖించిన చిత్రపటముంజూపి, “దీనియందేమైన దోషము లున్నవా?” యని ప్రార్థింపుడు నాతండ్రిట్లనియె “అయ్యా! గీతలు వర్ణములు మొదలగు గుణములన్నియుఁ జక్కగ గుదిరి యున్నవి కాని, యీసుందరవిగ్రహమునకుఁ బ్రాణములే యున్నట్లు గానమే!” అది విని “యేరీతిని దిద్దిన దీనికిఁ జైతన్యమబ్బును తెలుపవే

మహాత్మా!” యని యావిద్యార్థి దీనుడయి వేడుడు, “అయ్యా! నీ చింత తీర్చినావలనగాదు. నీముడిగిన వరంబు సాజమైన భావనా శక్తిచే లభ్యము. ఇట్టిట్లు చిత్రించుటచే ఘనుడవగుదువని చెప్పి చేయించుటలో ఫలములేదు. వానివాని మనోబలముకొలది బరి పూర్ణత్వము సిద్ధించునేకాని యలంకారశాస్త్రముల ననుసరించుట సిష్టప్రయోజనము!” అని యా కళాకోవిదుడు వాక్కుచ్చెను. జన్మముచేతన కవిగావలయుగాని పరనము అభ్యాసము నివి యుండిన మాత్రము చాలదు. తోడంటుట్టిన చాతుర్యముండినచో సివి సహాయ భూతములై వృద్ధిని వికాసమును గల్పింపవచ్చును. స్వాధీనంబగు మనోగాంభీర్య మలవడియుండ దేని కృషిజేయుట విత్తునాటక యెరువు పటిచినట్లు. కొన్నిపురుగులుమాత్రము నృప్తికి వచ్చునేమో?

వే మ న

ఈ తత్వమునకు బ్రమాణమైనవాడు వేమన. ఇతనికి పుస్తక జ్ఞానము ఇంచుమించు సున్న. వ్యాకరణము, ఛందస్సు, అలంకార శాస్త్రము మొదలగువానిలో సీతనికిశక్తియెంత తక్కువో భక్తియు నంతతక్కువ. అట్లుండినను మహాకవులలో జేరినవాడని చెప్పుటకై సామాన్యముగ శుష్కపండితులుదప్ప నింకెవరును నందియంపడరు. కుటిల మతాచారములు, మూఢభక్తి, వేషధారితనము మొదలగు వానిని దూలనాడుటయందీతం డద్వితీయుడు. గొప్పరహస్యముల బోధించినవాడైనను తనకుంగల నైజమగు బుద్ధినేకాని, పలు దెలుగుల విపరీతవ్యాఖ్యానములకుం బాలగు శాస్త్రముల నాశ్రయింపలేదు. అనేకులు సిద్ధాంతముల కాధారములు ప్రాచీనసూత్రములని నమ్మి వానిని వల్లించుటకై జ్ఞాపకశక్తిని వృద్ధిచేయుచు మనశ్శక్తిని గోలుపోయెదరు. ఇంక వేమన యన్ననో కారణవిమర్శన

శక్తికిఁ బట్టాభిషేకముఁజేసిని మహాత్ముఁడు. ఇతని పద్యములన్నియు లోకోక్తులు. అనగాఁ బలికినవాఁడు అతఁడయ్యుఁ బలుకఁబడిన మాటలు లోకమువారి హృదయములలోఁ బూర్వమే యుండినట్టివియో, లేక అతఁడే నచలముగ నాటఁబడినట్టివియో యైనవనుట. ఇతని పద్యములలోఁ బరిహాసరసము దట్టము. మఱుఁగు మర్యాదలు లేని మోటువిధముగాఁ దిట్టఁడు. నొప్పి చెందువారు సైతము ఇతరులతోఁగలసి నవ్వునట్లునేను నమర్థుఁడు. గాయము కానుపింపకయు, రక్తము కాటకయు నుండునట్లు శరీరమును ఛేదంపఁజాలినంత మిగుల పాఁడిగల కత్తినొకదానిని పూర్వము విశ్వకర్మనన్న భుఁడగు శిల్పి యొకండు నిర్మించెనని గాథయొకండుగలదు ఆకత్తితో నత్ప్రేక్ష్యములు నుపమేయములునైనయవి మాంధ్రదేశమున నిమ్మహసీయని పద్యములే కాని వేతెవ్వియులేవు. “అరిదివిలుకాని యుజ్వలశరము నకును” అట్టిగుఱి పదును పాతమునురావు. నిదర్శనములం జూపుటలో నితఁడద్వితీయుఁడు. మఱియవి యెవ్వియు గూఢములు కావు. స్పష్టములు. శ్లేషచే స్థాపింపఁబడిన సామ్యము లట్లు దిక్కు నర్థమును లేసివిగావు. వైశద్యము అనుగుణ మితనియందు ప్రబలము. మనము ప్రతిదినమందును జూచుచు నింతేకదాయని యాదరము నవధానము నుంచకపోవు విషయములనే యీతఁడు గ్రహించి భావనాశక్తిచేఁ గాంతి, రూపము, ప్రాణము నావహింపఁజేసి యెదుట నిలుపఁగా, నపుడు గుర్తుదెలియక పూర్వము మనచే గర్హింపఁబడిన వయ్యను, నివియేవో యమానుషవిగ్రహములని విస్మయము జెంది గారవింతుము. ఈగారడీవిద్యలోఁ దెనుగున నితఁడ ప్రథముఁడు. సామాన్యవస్తువుల కేదేనొక కామరూపము నిచ్చి వెలయించుట యీతని మాహాత్మ్యములలో మొదలింటిది. ప్రకృతిస్వరూపములను ఎంతచక్కఁగాఁ దన నృప్తిభావములతోఁజూచి, యొకటి రెండు మాటలతోనే యచ్చటచ్చట

వానిని సాక్షాత్కరింపజేసి యున్నాడనుట వేఱ నేనొత్తిచెప్ప వలయునా? ప్రకృతియనఁగా మనవారిలో ననేకులకు నిఘంటువులలో నుండు ప్రకృతియేగాని మూలీతికి బయటనన్న ప్రకృతియెట్టిదో, తమ సొంతకన్నులతోఁ జూచిన పాపమునఁబోరు! అట్టిది రికి వేమన యనుసరణీయమగుశ్రోవఁ జూపించినాడనుటలో నించుకయు గుణాధిక్యస్తుతి శేషము.

పల్నాటి వీరచరిత్రాదులు

ఈకవితో సర్వవిధముల సమానుడైనవాడో మించినవాడో యనంబేర్కొనఁ దగిన యాతఁడు పల్నాటి వీర చరిత్రమును వ్రాసిన వీరకవి * ఈవీరచరిత్రము కొన్ని ముఖ్యాంశములలో రామాయణ భారతాదులకు నీడైనదని నా యభిప్రాయము. పాండిత్యప్రభావము మిక్కిలియుం దక్కువ. హృదయముల నల్లలనాడించు భావనాశక్తియో యెక్కువ.

ఈతరగతికిం జేరినవి 'బాలనాగమ్మకథ' 'బొబ్బిలిరాజుకథ' 'రాజాదేసింగుచరిత్రము' మొదలగు ప్రజాసమ్మతములైన కృతులు. వీని రామణీయకమునకు వేఱుతార్కాణములేల ! సమస్త స్త్రీపురుషులయు మనసులలో స్థిరనివాసమేర్పఱుచుకొని యుండు చాలదా? వీని నొకమాటువిన్న మరల మఱువనగునా? కావుననే పారంపర్యముగ జనులు వీనిని బాడుచుండుటయు, తన్నూలమున నవి శిథిలములు గాకుండుటయు.

* వీరభద్రారెడ్డి యాస్థానకవియైన శ్రీనాథుఁడు దీనిని వ్రాసిన వాఁడు కాడనుట నాకుంజూడ నిక్కువను. శ్రీనాథునిలో పాండిత్యమునకు సమమైన కవితాశక్తిలేదు. పల్నాటివీరచరిత్రములోఁ గవితాశక్తికి సమానమైన పాండిత్యము లేదు.

కేవల కల్పితములైన వానింగూడ సాక్షాత్కారముందాల్చిన చేతనయులం జేయంజూచునది కావున భావనాశక్తి నాటకకౌశలంబుతో ననుసాధించియుండును. అనగా నాటక రచనాశక్తి యున్నంగాని కావ్యములు సైతము యధార్థములుగఁ గన్పింపవు. విరాటోద్యోగ వర్ణంబులం జదివిచూచిన వారికి తిక్కన్నయెడ నీకళాకౌశలంబెంత పరిపూర్ణముగ నుండెననుట నావంటివాఁడు చెప్పవలసిన పనియేమి? సఁజయుఁడు, ధృతరాష్ట్రుడు, ధర్మరాజు, ద్రౌపది, కృష్ణుడు, దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు మొదలగువారు మనయెదుటనే చూటాడుమాడ్కి నుండుట పండితపామరవిదితము. చాత్రల యడవడికిని, వారిచేష్టలకును మాటలకును గల నమ్మేళన మెంత దృఢము! భారతములోని యేవద్య మైనం జదివినయెడ, శైలింబట్టియే యది యెవరిదైనదియూఁ జెప్ప వచ్చునని గొంకానొకరి యభిప్రాయము.

ఈభావనాశక్తి యింత గొప్పగఁ గొండఱలో వృద్ధిగాంచుట కేమికారణము? ఈప్రశ్న కుత్తరము సెప్పుట బహుకష్టము. ఏలన తొలుతనే యిది స్వభావదత్తములైన సిద్ధులలో నొకటియని విన్నవించితి. ఆదిమములైన తత్త్వములంగూర్చి వ్యాఖ్యానమునకుం బూనుట పిచ్చితలంపు. అట్లయినను ఒక లక్షణమాత్రము నిరూపింపవచ్చునని తోచెడిని. ఎద్దియన ;

భావనాశక్తి నుద్దీపింపఁ జేయుప్రకృతి భావతైత్త్యము

మనుష్యుల మనంబులతో నిరంతరసంయోగముం దాల్చిన ప్రకృతులు మూఁడు గలవు. (౧) ఆలోచనములు. [కార్యకారణములంగూర్చి విచారణచేయుట, వస్తుస్వరూపము నిర్ణయించుట

యిత్యాదులు] (౨) భావములు. అనగా మనోవికారములు. ఉదా: కామక్రోధాదులు, ప్రేమ, ప్రశ్చత్తాపము, దయ, దాక్షిణ్యము మొదలగు చిత్తసంచారములు. (3) సంకల్పములు. అనగా నేదైన నొకదానిం గోరి, దానిని సాధింపవలయునని ప్రతిజ్ఞబూనుట. ఈనూడు శక్తులలో భావనాశక్తి నధికంబుగ విజృంభింపఁ జేయునవి భావములు. కొయ్యలరీతినో, మహర్షుల చందంబుననో, నిర్వికారస్థితి నుండువారు పద్దెఱులు వ్రాయ నేర్తురు గాని, కవులగుట యనంభ వము. ఏవృత్తాంతమునైనఁ జూచునట్లు వర్ణింపవలయునన్న దాని యొక్క స్థితిగతులకు, నందలి చాత్రముల సుఖదుఃఖములను, రోమ రోమమునకును దానే మఃపూర్వకముగ ననుభవించి నందప్ప, తద్రూపముగ నభినయింప నెవరికిని దరముగాదు. చిత్తచాంచల్యము గూడదనువారు ఇట్టి యనుభవములకు మచిసిచ్చి నమ్మతింపరుగావున వారియందు శాస్త్రజ్ఞానమొక వేళ బ్రకాశమునకు వచ్చిన రావచ్చును గాని, శిల్పకళ లేమాత్రమును మొలకెత్తనేరవు. ఈవిషయము పామ రులుసైతము గొంతకుఁగొంత యెఱిగినదే. కావుననే కాళిదాసు తిక్కన్న మొదలగు మహాకవులెల్లరు రసికులనియు స్త్రీలొలురనియు వారు గాథలు కట్టియుండుట! ఇంతేకాదు. భావములు కోరికలు రసములును మనసులో వెల్లివిరిసెనేని, జనులు మూగలట్లు పందల మాడ్కి మూలఁబడి, నిశ్చేష్టితులై యచలత త్వముం బూనియుండుట యరిది. అట్టివారు అనేకవిధములైన యద్యమములకుంబూని కార్య నిపుణులగుదురు. కావున భావనాశక్తి, స. ఘటనోత్సాహము ఇవి పరస్పరమిత్రములనుట విమర్శనశాస్త్రమునందలి యాదిమతత్వము. అట్లగుట నింకను వివరముగఁ దెల్పుట విధి.

భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము

“ఘనములైన రాజకార్యములం దానక్తికొని ప్రవేశించిన వారు గద్యపద్యాది నిర్మాణశిల్పమునకుందొడంగు వారై నచో వారు సులభముగను ద్వారితముగను దత్కళాప్రవీణులౌట నైనర్గికము కార్య గంభీరుల రచనయందుసారము, వీర్యము, ఉద్వేగము, చుఱుకుఁ దనము ఇత్యాది నానాపదంబులచేఁ జేర్కొనఁబడు నుగుణ మొకండు అఖండముగనుండును. కావున నట్టివారి కృతులు కేవలపండితుఁ గ్రంథములవలె దుబితేనివిగను, చప్పిడిగను, మొద్దుపాటినవిగను ఉండవు” అని విద్యాధురంధరులైన “మార్క్లి” ప్రభువుగారు నుమారు ౨౫ సంవత్సరముల క్రిందనే వ్రాసిరి. దీనికి రాజకార్యవిచక్షణుడైన మనతిక్కన్నయే నిర్వికల్పుండైన సాక్షి. కాలిదాసుఁడును గార్యోత్సాహపరులలో మిన్నయైనవాఁడని యతనిఁగూర్చినకథలచే నూహింపవచ్చును. మఱియు దేశచరిత్రములఁబట్టి చూచినచో యుద్ధాదివీరకృత్యంబులకుం జనుఁ గడంగు కాలంబులలో మాత్రము కవిత్వమును విజృంభించుచుండెననుట నిర్వివాదముగ నెఱుంగనగు ఇందులకు హేతువును విశదమ. అట్టికాలములో నెట్టి జడులును ఋషులును గొంతకుఁ గొంతయైన దేశభక్తియు శత్రుసంహననసంరంభంబును దాల్చక మానరు. ఇఁక సామాన్యమైనవారన్ననో హృదయములు పగులునట్లు వీర్యాదిభావములం దాల్చుట ప్రకృతి విరోధంబు గాదు. భార్యకు బిడ్డలను విడిచి యుద్ధమునకుఁ బోవువాఁ యాత్మలో నెన్ని భావములు తాండన మాడుచుండవు! కుటుంబమును విడిచి పోవలయుఁగదా యను దుఃఖము, మగల నావారిని గన్నులారఁ జూతునో చూడనో యను దిగులు, ఇఁక యుద్ధమునకుఁ బోకున్నఁ బరులువచ్చి తనవారి ప్రాణములకుమాత్రమూ, మానమునకును భంగ సాటుదెత్తురో యను రోషము, తన వారికినితనరాష్ట్రమునకునై వినియో

గింపక యీ నాప్రాణమును మూటఁ గట్టుకొనిపోయి యేగంగలో
బడవేయువాడనను దార్ధ్యము ! ఇత్యాదిగ లెక్కకు మీరిన మనో
వికారములను దలచుకొన్న నే మనకు నేమోయగునట్లు లుండును
గదా ! ఇత వారికిని వారికాలమువారికిని గలుగు నుద్రేకమును
వర్ణింపనవునా ? ఉద్రేకమేకదా కవితాశక్తికి ప్రాణాధారమైన కార
ణము ! ఈదృష్టాంతములలో “మనోవికారములు” అనుపదమును
విధిలేక వాడితిని. ఈవికారములన్న పదము నాదిగాదు. మఱి

“తిండిపోత నీకు భండనం వేటికిఁ
గడవఁ జేరి మనసు గాంక్షదీర
నోపుకొలఁది మ్రింగియూరక నీవిఁటి
కడనయుండు”

మని మగవారిచే గర్హింపఁబడు పేడివారి తెగకుఁజేరిన మనవేదాంతులు
మొదలైన వారిచే సృష్టింపబడిన పదము ! గొప్పగొప్ప భావములు
వికారములఁట ! దుర్గంధ ప్రళయముగా మూలఁ గూలంబడి ముక్కును
బట్టి కూర్చున్న నేమి నుండరా కారమో ! అది యట్లుండె. *

‘భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు

ఆంధ్రదేశము వీర్యశౌర్యాదిగుణంబులచే విరాజల్లు కాలంబున
నన్నె చోడుఁడు, నన్నయ, తిక్కన మొదలగుకవిగ్రామణులు ప్రాచల్య
మునకు వచ్చిరి. కావునన వారివ్రాతలలో రసము లమేయముగ
మెఱయుచుండుటయే గాదు. ఉత్సాహమును గుణంబును వెల్లివిరియ
చుండుటయు. మహమ్మదీయులచే నోడింపబడి యుక్కుతక్కువయై
కుక్షింభరులమైయున్న కాలంబులోఁ బుట్టిపెరిగిన ప్రబంధకవులలో

*వికారమునకు నిజమైన అర్థము మార్పు. వికారము మాటుటయ వికారము.
ఆ వికారము సహ్యమో అసహ్యమో దానిగతిం బట్టియుండును.

పాండిత్యబలము విశేషముగ నున్నను పందతన మొక్కటి యొక్కవగ నున్నదేకాని, ధైర్యముతోఁ దలయెత్తికొని మనుష్యులలో షను ష్యుడుగ దిరుగుటకుఁ దగినయుత్సాహ మంతగాఁ గాన్పింపదు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలములో పౌరుష మొకింత యుద్దీపించె. కాని యయ్యది మెఱుఁగుదీఁగవలె నొక్కనిమిషమాత్ర మాంధ్రప్రపంచమును ధగధగితముఁజేసి యంతర్ధానమైనందున యథారీతిని మఱల గాఢమగు చీకటి యాక్రమించినది.

బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు మనకు మనసార నిచ్చిన విద్యా ప్రభావముచేత నిప్పుడు పరచింత నంతగా నుంచుకొనక యైహికముల సాధించునుద్యోగమును బునరాచరణమునకుఁ దెచ్చికొనుచున్నాము. కాన భాషాసంబంధములైన రచనలును బ్రకృతము తేజోవంతములై వ్యాప్తికి వచ్చుచున్నవి. హిందూదేశమును మహోన్నతదశకుం దేవలయునని దృఢప్రతిజ్ఞగలుగు జనులుండు ప్రాంతములందెల్ల దేశ భాషలకుఁ బ్రకృతమున గౌరవమును విస్తీర్ణతయు మెండు. మనకుఁ బట్టిన వేదాంశపిశాచిని అట్లట్లు పాటఁదోలినందులకు సింగ్లీషువారు స్వభాషాభిమానులమగు మనకెల్లఁబూజరీయుల. *

పాండిత్యబలము

రేయింబవలును వ్యాకరణములను నిఘంటువులను ప్రాచీన కావ్యములను వల్లించుచుండుటచేత నూనెకు నష్టియేకాని కవిత్వకుఁ బుష్టిలేదు. తనమనసున నెన్నియో భావములు ప్రభవిల్లకున్న నితరుల మనసులలో భావము లుప్పతిల్లఁజేయుటయెట్లు? కట్టెవారిన కోవిదుల కన్న లోకవాసనల ననుభవించి యానందించువారు మేలు.

* ముఖ్యముగా జాతీయోద్యమము మన చిత్రకళలను పునస్సృష్టికిఁ దెచ్చుటలో ప్రథమహేతువు.

అలంకారము లనావశ్యకములు

మన కావ్యములలో నుపమాన్యర్థాలంకారములను సనుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములను దఱుచుగ నుపయోగింపఁబడి యుండుట, యెల్లఁకుఁ దెలిసిననంగతియ. అందుశబ్దాలంకారములంతగా ముఖ్యములు గావనుట యందరునొప్పుకొంగుగ. గాన వానిమాట ప్రస్తుతమటుండనిత్తము అలంకారములలో ప్రధానమైనవి యపమోత్ ప్రేక్షాదులు. వీనికి మూలభూతమైన ధర్మమేదనగా ప్రకృత వస్తువునకు మతేదో యొక వస్తువునకును నామరూపస్వభావాదులంబట్టి సామ్యము గల్పించెడుశక్తి. పోలికలను స్థాపించుట సొగసైన కార్యమైనను గవితకు ఖండితముగా నుండవలసిన లక్షణముకాదు. మన వారు అలంకారములయెడ నమితాతురతఁ గొన్నచాగు కాఁబట్టి యొకటి రెండుకారణములఁ జూపుట యావశ్యకము. శిల్పములకు వర్ణన మాప్రధానము. కాదను నారెవరునులేరు. ప్రతిమలను జిత్రించు వారును విగ్రహములఁ దీర్చువాగును బరిస్ఫుటముగ నాకృతులనెదుర నిల్పనేర్తురుగదా ! అయిన నట్టిచో వీరు పోలికలందెచ్చి చూపి పరిష్కరించుట కవకాశమెక్కడిది? గద్య పద్యములును శిల్పమునకుం జేరినవే. కాననిందునుసాదృశ్యప్రతిపాదనము విశువరానిది గాదనుటయ సరి. మరియు భావములు తీవ్రముగఁ జేల రేగునపుడు వానియుద్భవోద్రేకములకు హేతువులగు వస్తువులం దప్ప నితరములయెడ దృష్టి పారుట యనంభవము. మనసు చెలరేగినప్పుడు ఆలోచనకుంబూనుట యాచిత్య భంగమునకు ముఖ్యకారణము. కావుననే మనవారు కోపమువచ్చినపుడు ౧, ౨, ౩, ఎంచుమనిచెప్పుదురు. చూడుడు. భీనుసేరుడు దుర్యోధనుని జూచినాఁడుగో! అవును, సింహము మదేభముపైఁ జెలఁగినట్లు, జేఁగ పావురమురూఁద వ్రాలిన చూడ్కి, ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని మార్కొనువిధమున, బల్లి చీకటిఁగపై

గవిసిన కరణిని ఇత్యాద్యుపములు భీమనేనునికిఁ దట్టునా ? “క్రోధం బ్రవతికారమై హృదయముం గుందించు” నవనరమున నిట్టి దూరపు టాలోచనలకుఁ దావెక్కడిది? ఒకవేళ అరమై నదూరమునఁ జెట్టు చాటునఁ బొందిచూచెడు కవులకై నదోచునా? తోచవని నానమ్మిక. ఏలన, భీమనేనునిజూచి వణకుచుందురుగాన ! కావున కథాంశము సాక్షాత్తుగ సమీపమున నడిచినట్లు భావనాశక్తిబలంబుచే స్ఫురించె నేని దూరపుసంబంధముగల బలాత్కృతాలంకారములకుఁ దావుండదు. సాగృశ్యములలోఁ గొన్ని సహజములును అనివార్యములును. అని తమంతటన దే ప్రయాసమును లేక వచ్చినయెడఁ గళానందర్థముతోఁ గలసిమెలసి యుండును. ఈవిషయమునందు ప్రథమోదాహరణము కాళిదాసుని సాదృశ్యకల్పనము. చూడుఁడు.

తే. “అట్టి సంతతిలేని న న్నెట్టుగనుచు
వంతఁ జెందవు మది మానివర్య ! చెపుమ !
ప్రీతిమైఁదాన నీర్వోసి పెంపఁదుదకు
గొడ్డువాటిన యాశ్రమ కుజమబోలె” *

మఱిగొన్ని సర్వవిధముల సరిపోలఁజాలునో గోవిందా ! యనుచున్నను దీర్ఘాలోచనములుచేసి కష్టపడి శ్లేషాది కుయుక్తిపాశములచేసిడ్చి తెచ్చితొందరమెయిఁ జొన్నించినట్టులుండును. ఇట్టివి సఃపూర్ణముగ విసర్జించిన నెంతయోబాగు. అలంకారములఁగూర్చిన ముఖ్యపద్ధతులెవ్వియన, అయ్యవి ప్రయత్నములేకయ వచ్చినంత సహజముగ నుండుట. కథలోని స్త్రీ పురుషులు మాటాడునపుడు పాత్రోచితములైన కొన్నింటిమాత్ర ముపయోగించుట కవియే వర్ణించునపు డొకింత యెక్కువగ నలంకారములు వాడిననుదోషములేదు కాని భావములు మహోజ్జ్వలములుగ లేకునపుడు ప్రకృతమునందే యవ

* ఈపద్యము శ్రీ అనంత కృష్ణశర్మ విరచితము. రఘువంశము (స. ౧, ౭౦)

ధానము నింపుట మంచిది. అట్టి తరుణముల నలంకారములు సాధారణముగ నన బద్ధప్రలాపముల.

సాదృశ్య తత్త్వము

సాశ్వతము వర్ణనకు నుపకరణము. ప్రధానంబుగాను. సామ్యము లుండిన నేమి యుండకున్న నేమి' సాగనైన వస్తువును జూచినవెంటనే తనంతట సంతోషముదయింపును. ఈరీతినే సమస్తవస్తువుల యనుభవముల యంగును స్వతస్సిద్ధములైన ముఖ్యకేశాది భావములున్నవి వస్తువులు, వృత్తములు, చర్యలు ఇత్యాది ప్రకృతులకును మానవచునః ప్రకృతికిని స్వచ్ఛందముగనుండు భావవిషయమైన రీతులను వర్ణించుట కవితయొక్క ప్రథమగణ్యోద్దేశము. ఈకార్యమునకు, సాదృశ్యనిరూపణాద్యలంకారములు సులభముగఁ దోడ్పడిన వలదనరాదుగాని, యిట్టి యలంకారములు లేకున్న వర్ణనము తుదముట్టనేరదని భ్రమించి, వానిని కుయుక్తియను త్రాటిచే బంధించి ప్రాంధమును చెఱలో నుంచుట యెంతయుఁ బశ్చాత్తాపకరమైన నేరము. కమలముతోఁ బోల్చుకున్న సీతాదేవి ముఖము చూచువారికిముఖమియ్యదా? చిన్న తనముఁబూనునా? అట్లగుట నాదేవి ముఖమునే నేరుగ వర్ణించినంబాలదా? మఱియుఁ గమలముతోఁ బోల్చుటంజేసి సీతాదేవి ముఖ మానందనాయురూపయెనని భ్రమించు పెట్టు లెవరైననున్న వారికొక ప్రశ్న. ఏమన, ఇఁక దేనితోఁ బోల్చబడినందున కమలము హర్షము నొనంగునదియాయెను? ప్రతిపదార్థమునకు నొక యుపమానముండి తీరవలయునన్న కట్టకడఁగటి యుపమానమున కాధారమేమి? కావున నెట్లును ఏదోయొక వస్తువు తనంత, ఇతర మధ్యస్థ్యములేక, తనకనుగుణమైన భావమును బుట్టఁజేయునుగదా? అట్లగుట మొదటివస్తువు నకే యాగౌరవము నేల ప్రతిష్ఠింపరాదు?

వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పరనిర్ణీతములు

వస్తువులంబట్టి భావము లేర్పడిన భావములంబట్టి వస్తువులేర్పడు
టయునిజము. ఎట్లన, సంతోషకాలమున సర్వము ప్రకాశమానముగాఁ
దోచును. దుఃఖము గ్రమ్మినచో లోకమంతయుఁ జీటిగ్రమ్మిన
యట్లుండునుగదా! అభిమన్యుని మరణము విని శోకతప్తయైన సుభద్రా
దేవి ప్రలాపించిన యీ పద్యము వినుండు.

సీ. “ఈలోక మెల్లఁ బాడిల్లును బోలెనై
యున్నది నీవు లేకునికిఁ జేసి ।
నీవు వేగమ కడు నెఱసి బంధులఁ బ్రీతిఁ
బొందజేయుట కలవోలె నయ్యె,
జిహ్వాని కొడుకవు కృష్ణు నల్లుండ వీ
వరులచేఁబడుట చోద్యంబుగాదె ।
చెలువంపుమేనును జెన్ను మొగంబునై
యెన్నడు పొడనూపెదింక గుఱి ।
తే. అకట ! యుత్తర యొప్పెడునది, మనంబు
దీనికంతయు మెత్తన, యేనునిన్ను
వేడికొనియెద ! వచ్చి యివ్వలఁదివంత
దీప్తి తగుకొత్తు పలుకులఁదేర్పవన్న । ”

(భా. ద్రో. ద్వి. ౩౩౩)

ఈ మాట యెంతసత్యము ! జనుచుగునేని ప్రపంచమంతయు
పెండ్లిల్లే ; పరాజయమేని పాడిల్లే ! కావుననేకదా వేచున

“తనచావు జలప్రళయము

తనదుఃఖమె సర్వలోక దారిద్ర్యంబున్”

అని నుడువుట !

విపరీతాలంకార రచనకు బ్రేరేపకము భావశూన్యత

ఇంగ్లీషుకవులకంటె నాంధ్రకవులలో నలంకారము లధికములు. అందును బ్రబంధకవులలో నత్యంత విపరీతములు. దీనికిఁ గారణ మేమన, అలంకారరచన యాలోచనాశక్తికి, జేరినంత భావనాశక్తికి, జేరినదిగాదు. మనకవులు తరుచు పండితులు. ఇ-టిలోనే కూర్చుండి నిఘంటువులఁ గంఠపారము నేయువారు. వీరికి కార్యోత్సాహము భావప్రాబల్యము రెండును క్షీణములు. కావుననే భావనాశక్తి మట్టు. ఒక విధమైన యాలోచనాశక్తి యెక్కువ కాన రేపకమును ఆలోచించి యాలోచించి చిక్కు గతి మోక్షములేని యాహలఁ గల్పించుచు నదియే కవిత్వమని విజ్ఞప్తిగ సాగిరి. యక్తులు కుయుక్తులుఁ గవితా శక్తి యగునా! కానేరవు. కవిత్వయము వారిలో నిట్టివిలుపులు లేవని చెప్పఁగాదు గాని బ్రబంధకవులయందు బలె పిచ్చి ముదిరియుండ లేదనుట సర్వజనవిదితము ఒకవేళ మనదేశ భాషలలో నలంకారము లకు స్వచ్ఛందమైన ప్రవృత్తి యాంశ్లేయ భాషలకన్న నెక్కువ యోషా ! భాషాశాస్త్రవేత్తలు గొందఱు మనలో గుణవాచకములు వలసినంత లేకుండుటచే విషయవైశద్యప్రాప్తికై యలంకారములతో నిండినవైలి నారాధింపవలసిన వారమైతిమని సిద్ధాంతము చేసి యున్నారు. ఇదియు సహేతుకమైన వినరణమేమని తోచెడని.

భారతకవుల ప్రతిభ

ఈవిస్తార వ్యాఖ్యానమునకు ప్రకృత సాంగత్య మెట్టిదనఁగా భారతకవులకు భావనాశక్తియెంతయు గంభీరము. సమయోచిత వర్ణనా ప్రావీణ్యమునఁ దిక్కనతో సమాను లెవరునులేరు. అరపాలైన వారును లేరన్న సత్యమునకుఁ దలవంపురాదు, పనికిమాలిన యల్ప

కారములు వారికవిత్వమున నపరిమితములుగావు. తుదకు వర్ణనము లకుం బూనునపుడు సైతము కథయొక్క వేగమునకు భంగము గలిగింపనంతమితముగఁ జేయుదురేకాని కథ మఱపునకు వచ్చునంత దీర్ఘముగా నెప్పుడను పాగబెట్టకు. అనఁగా సిక్కిమైన కథ వీరి యందు నెలకొన్నదని నా విన్నపము. అందుఁ దిక్కననుగూర్చి నావంటివాడు ప్రశంసింపజూచుట యధికప్రసంగము. అతఁడు కవి బ్రహ్మ. అవతారపురుషుఁడుగాని కేవలమర్త్యుడాయని యాశ్చర్య వడవలసినంత ఘనుఁడు !

విషయము శైలి రంగు ముఖ్యములు

“ భారతమునందు మనకంత రుచియుండుటకుఁ గారణము విషయము, అనఁగా కథగా, చూ విషయము ప్రదర్శించబడిన మార్గములు, అనగా శైలి ఇత్యాదులు, గావని కొండల యభిప్రాయము. కాని యిశుద్ధముగా బుద్ధి పొరఁ జూటు మాట. గృహం తము: భాస్కరుని రంగనాథుని * రామాయణములం జరివినవారు రామవియోగముచే శోకించు కౌసల్య శరధాగులయెడ నెంతో ప్రీతియు జాలియువహించినవారగుగుగదా ! అయ్యలరాజు రామ భద్రుఁడను కవి తన రామాభ్యుదయములో రామవనవాస ఘట్టమున దశరథుఁడు ‘నానార్ధరత్నవగాలను ఎదుట నుంచికొని పుటలఁద్రప్పచు నేర్చినాఁడో’ యనునట్లు దగ్గరముపట్టిన శ్లేషాలంకారములుపెట్టి

సీ. “కానక కన్న సంతానంబు గావునఁ

గానక కన్న సంతానమయ్యె

నరయ గోత్ర నిధానమై తోచుఁ గావున

నరయ గోత్రనిధానమయ్యె నేడు

*రంగనాథరామాయణమును రచించినవాఁడు కోన బుద్ధారెడ్డి. రంగనాథుఁ డనెడువాఁడు కట్టుకథలకుఁ జేరినకవియ కాని వాస్తవ్యుఁడు గాఁడు.

ద్విజకులాదర వర్ధిష్ఠుండు గావున
 ద్విజకులాదరణ వర్ధిష్ఠుడయ్యె
 వివిధాగమాంతసంవేద్యుండు గావున
 వివిధాగమాంతసంవేద్యుడయ్యె
 తే. గటకటా! దాశరథి సముత్కృత కరీంద్ర
 కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటకమార్గ
 గామి, యెట్లు చరించు నుత్కృత కరీంద్ర
 కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటక తటుల ?”

ఇత్యాదీతీతులఁ బ్రలాపించినట్లు వ్రాసియున్నాడు. మఱియు శంకరకవికృత హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమున లోహితాన్యుని మరణము గూర్చి యేడ్చుచుఁ జంద్రమతి, రాక్షసి పత్ని గావున నేమో, కుమారుఁ డిది బలె తనకును నూపిరాడకుండఁ బ్రాణాయామముఁ జేయుచు, నీ దీర్ఘసమాసమును గూర్చి పశ్యము చెప్పినది చూడఁడు.

మ. అకటా! చేరెడు నేలకుం దగఁడె సప్తాంభోధి వేష్టిభవ
 త్సకలద్వీపకలాప భూపమకుటాంచ తృన్మరాగోజ్జ్వల
 ప్రకటానర్గళ నిర్గళక్రిరణ శుంభత్పాదుడైవట్టి రా
 జా కుమారుండు”

(ఆ ౫, ౮౬, ప.)

ఈ తీరుననే యెల్ల రామాయణములును వ్రాయబడియున్నచో నా గ్రంథములయొద్దకు మనుష్యులననేల, తుదకు జెదలునయితము పోదనుట స్పష్టము కాబట్టి విషయముచే రసము తప్పక కలుగు ననుట తప్ప. కథ బాగుగ నుండిన జాలునా? తగినరీతిని వ్రాయబడి యున్నంగాని కాదు. ఈదేశములో నొక్క యాంధ్రులకుఁ దప్పఁ దక్కిన మందఱకును రామాయణమందుఁ గల యాభిరుచి భారతమున లేదు. మనకన్ననో భారతము ప్రాణము. ఈ వ్యత్యాసమునకుఁ గారణమేమి? ఆంధ్రంబున భారత రామాయణాదులకుఁ గల శైలి భారతమ్యమే. శోకరసము వర్ణించునపుడును, రామభద్రునకు స్నేహము

సాంస్కృతిక దీర్ఘసమానములును పీడరాని చీడలాయెఁగా! యుద్ధము
ముగిసి జయము సిద్ధించిన పిదపఁదాఁజేసిన యకృత్యములఁ దలఁచికొని
ధర్మరాజు పశ్చాత్తాపపడు ఘట్టమునఁ దిక్కన్న వ్రాసినవిధముం
జూచిన భారతమునకు మన యంతరాత్మలయందుఁగల నిత్యః వాస
మునకుఁ గారణమేర్పడకపోదు. చూడుఁడు,

అ. అల్పకాల భోగ్యమైన రాజ్యమునకుఁ
గా, ననల్పకీర్తిఘనుని, జరత
సింహకల్పు, వంశశేఖరజన్ముఁ, ద్రుం
చితి, మనంబు వగలఁ జివుకకున్నె!

(భా. కాం. ప్ర. ౧౯౩ ప)

మ. జనసంపూజ్య పదారవిందుడగు నాచార్యుండు శోకించి. నం
దనుచొప్పారయజేడి, పెద్దయు ననుం దానమ్మి యర్థింపఁ, జా
వనివానిన్, గరిచావు బుద్ధినిడి, “యశ్వత్థామ సచ్చేన్ నిజం”
బని యే బొంకితి ! మేదినీ భరణ మర్హంబే గురుద్రోహికిన్ ? ౧౯౪

అ. రాజ్యలాభలోభరతుడనై కడు బాప
మైన బొంకుమాటలాడి, గురుని
గూల్ప నేర్చినట్టి క్రూరాత్ముఁడెగతిఁ
బోవువాఁడు ? నెపుమ బుధవరేణ్య !

౧౯౫

క. భ్రాత మహాత్ముఁడు కర్ణుం,
డాతనిఁ జంపించి యేలు నవనీ రాజ్యం
బాతురత నొసఁగుఁగాక, సు

ఖాతిశయము మతికి నొసఁగునయ్య మునీంద్రా.

అ, ౨౦౦

చ. కడిఁది మగండు కుంభజుఁడు గావఁగ నొడ్డిన మంటవోలెనుం
డెడి మొనఁజూచి చూచి, యిది డెప్పుర మన్వగలేక పంచితిన్
గొడుకుఁ జొరంగ, నల్లెఱుగు క్రూరతనైప సుభద్రయట్లు, క
వ్యడి క్రియ, నోర్తురేయెరులు ? వల్లభుఁడేలగు నట్టిఁడుర్వికిన్ ? ౨౦౧

చ. అడలడిఁ బొందగాఁదగని యట్టిది ద్రోవది, మేరుకల్పులం
గొడుకుల నేవురన్ జముఁడుగొన్న నలందురఁ జూడనేర్తునే ?
పుడమి గిరింద్ర పంచకమ వొల్చినఁ బాడటి నట్టులున్న య
ప్పడతుక యెట్టులోర్చుగృహభారము నెమ్మది నిర్వహింపఁగన్

క. ప్రాయోపవేశమున ని

క్కాయంబుఁ దొఱంగఁ దలపు గదిరెడు, సంతా

పాయ త్తచిత్తు, నకట క

టా! యని పోనిండు నను దృఢప్రతయుక్తిఁ.”

పాత్రచనాతత్త్వములు

మఱియు పాత్రముల చరిత్రములను విస్తరించుటలో వర్ణనీయమైన పద్ధతి యేకనఁగా స్త్రీ పురుషులు గుణానుగుణమైన నడవడిగల వారయ్యును, బ్రవంచాచారములయంకుబలె కావ్యములందును గల దేశవర్తమానముల వలన నొక్కొక్కయెడవిరుద్ధమైన వర్తనముగల వారుగా నున్నట్లును ప్రదర్శించుట సర్వకాలములయందును సర్వావస్థలయందును ఏకరీతిగా వర్తించువారుండుట యరుదు. మొత్తముమీఁద జూడ యెంతక్రమముగానున్నట్లు దోచినను సూక్ష్మముగఁ బరీక్షించి చూచినయెడల వంకర లేమాత్రమును లేకుండవు. ఋజుమార్గంబట్లుండఁగా, నిక్కమైన యుపజ్ఞలేమిచేఁ బరులో పెద్దలొ చెప్పినట్లు, వ్రాయఁజూచు నలఁతికపులు, అలంకారశాస్త్రములలో నాయికా నాయకులకు జాతుల నేర్పఱచి గుణమ్ముల నిర్ణయించియుండుట బాగుగఁ బఠించియున్నవారు గాన నదియ యొక వేదమనుకొని ప్రమాణమను పిచ్చిపట్టి, యందుఁ బేర్కొనఁబడిన ధీరోదాత్తప్రభృతులలోఁ దమకు వలయువారిని స్వీకరించుకొని యెల్లదెఱంగులం బ్రాచీనోపనిషత్ప్రమాణముననే వర్ణించి యెదుట నిలుపుటయ కృతకృత్యతగ భావించిరి. బింబములకుఁ బ్రతిబింబముల నుత్పాదించుట కవిచేయ

వలసిన పనిగాదు. మరి పోటోగ్రాఫరుగి. తన మనస్సునకుఁ దగినట్లు తన కన్నులకు గోచరించునట్లును ప్రా.మ.వ. యినే కాసి యలకవరకొ తోచినట్లు దా ప్రా.మ.జూచుట మూఢమితము. అట్లుచేసినఁ బద్యములు సిద్ధించినను గవిత పక్షస్థితికి రాఁ జాలదు. ఇందునఁ గారణములు. మనసులు వేఱు సంపూర్ణముగ సరిపోలునవి దుర్బుటములు. కావున నేవిషయముం గూర్చి చర్చించినచునది యొకసికిఁదోచు భావము లితరుల భావములతోఁ గొంతవరకు సదృశములైయున్నను గొంతవరకు భిన్నములుగను నుండుననుట ప్రకృతిలక్షణము. ప్రకృతి శాస్త్రములయందు సామాన్యగుణంబులకు గౌరవ మెక్కువ. ఏలయన వస్తుజ్ఞానమే యందు ముఖ్యము. అట్లుగాక మనోరంజకమే ప్రధానముగాఁగల కవితాదిశిల్పములకు భిన్నగుణములకు గౌరవమెక్కువ. చూడుఁడు. ఒక స్త్రీని జూచి మోహించినవాఁడు ఆమెకు స్త్రీజాతి యంతటితోడను గల సామాన్యమైన గుణములచే నాకర్షింపఁబడియా మోహించును? అట్లయిన నీ యమ్మయే కావలయునని పట్టుకట్టుట యేల? ఎవతె చిక్కినను సంతోషమనియుండరాదా? మోహము నకుం గారణము సామాన్యగుణంబులతోఁ గలసియు మీఱి మెఱయు ననన్యసాధారణములైన లావణ్యము, వదనమాధుర్యము, నడికల సొగసు ఇత్యాదులగు సౌందర్యములు. జాతీయనునది యాస్తిభారము వంటిదనుకొనుఁడు. కనులను మనసులను మఱిల్చునది యదిగాదు. దానిమీఁద జక్కఁగఁ దీర్చఁబడియుండు స్వరూపమను భవనము. ఈ సంగతి నెఱుంగనివారె “పాడిందేపాడరా పాచిపండ్ల దాసరీ” యన్నట్లు ఏదోయొక కొన్న తరగతుల పాత్రములను వర్ణనములను బిఱికిపట్టుతోబట్టి వాసినంఖ్యలకు గుణకారము నేకూర్చిన నలంకారము నేకూఱునని యాధ్రకవిత్వమును భావములేని - పదాటోపము ప్రకటించి పాడునేసిరి.

“ఏమీ! ప్రతివాని మనసునకు నచ్చినట్లు వ్రాసినదియు గవిశ్యమగునా? యను నాక్షేపణ ముండునేమో! నేనన్నదదికాదు కవియై, వాడు తనభావము ప్రకారము ప్రాయశఃయు నంటినిగాని భావముప్రకారము వ్రాసిన వారందఱు, గవులౌదురని నామాట గాదు. అనఁగా నుత్కృష్టమైన భావములేని నీగసమానసులు కవిత్వముంజేయఁబూనుట వారియొక్కయే, కాదు మనయొక్కయు దురదృష్టము.

పాత్రములు అనితరతుల్యములుగ నుండవలయు

సుప్రసిద్ధములైన పాత్రములన్నియు ననితరతుల్యములు, మఱియు ననితరతుల్యములే సుప్రసిద్ధములు ఉదా. ద్రౌపది, సీత, సావిత్రి, శకుంతల, మండ్వోదరి, శూర్పణఖ మొదలగువారు ఎల్లర చిత్తములలోను జక్కఁగాఁ దమతమ గుణములచే బ్రకాశమానలుగ నున్నారు. వీరిలో మంచివారుసైతముభిన్నమూర్తులే కాక, ప్రత్యేక పఱుచుటకు సాధ్యముగాని యొకే నిచ్చునఁ గొట్టిచట్టి బొమ్మలుగారు. క్షణఁ బ్రబంధస్త్రిలన్ననో యట్లుగాదు. అందఱకు నొకటేమూర్తి. వెవ్వేఱ గుర్తింపఁజూపిగానట్టిది ఆకారములు, గుణములు, చీరలు, నగలు అన్నియును నల కాకశాస్త్రమును నొకేయ గడిలో నెరవు తేబడిన వస్తువులు. పేర్లుమాత్రము వేఱు. చర్యలేమో యొక్కటే. అవియు సంతశ్రేష్ఠములుగావు. వ్యక్తిత్వము నున్న.

ఆదికవులను మధ్యకవులనుగూర్చి చెప్పిన యీకవిమాటలు డిక్ ప్రదర్శనముగఁ జెప్పబడినవేకాని ప్రతియొక్క కవికి నారోపింపఁ దగినవికావని యెఱుంగవలయు. చూడ. స్త్రీపాత్రములందు మనుచరిత్రములోని వరూధిని యెంత మనోహరిణియగు ముద్గరాలు!

జీవకళయొక్క లక్షణము

పాత్రములు ప్రత్యేకాకృతులుగ నుండవలయు ననుటయు నయ్యవి బిటునువాటినన్నింటక సమయోచితము లగు మార్పులం జెందునవిగ నుండవలయుననుటయుఁ బరస్పరమిత్రములైన న్నాయములు. ఎట్లన, ఈరెంటికిని హేతుభూతమును దావలయును నయినది జీవము. జీవకోటులం బరీక్షించి చూడుఁడు. మూఁడు గుణములు తెల్లముగఁ గాననగు. (1) అవి జాతులుగ నేర్పడును. (ii) కాని ప్రతి ప్రాణియు సితరప్రాణులనుండి వేరుగ గుర్తింపఁదగినంత వ్యక్తిని దాల్చియుండును. (iii) వికారము. అనగా మార్పులం జెందుట. ఇది యన్ని జీవరాసులయు స్వభావము. నిర్వికారముగా నుండవలయు నన్న తాయి గావలసినదే ! అదియునుంగాదు గాఁబోలు ! ఏలన, అధునిక ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులు లోహములు మొదలగు జడంబులు సైతము జీవులట్ల స్వాభావికముగ వికారమునొందునని నిరూపించి యున్నాఁడు. కావునఁ బరమనిర్వికారస్థితిఁ దాల్పవలయునన్న రంభలు లేని లోకముఁ గనిపెట్టి యందు ఋషీశ్వరులగుటఁ దప్ప వేఱొం డపాయములేని యుపాయము వెదకినను దొరకడు. (1V) ఈవికారము లును వ్యక్తిభేదముల మాడ్కి. అనగా వస్తువులయొక్క ప్రకృతికి మీటిపోవు. మఱియెట్లు వ్యక్తిజాతిచే పరిమితమో యట్లే వికృతులును బ్రకృతులచేఁ బరిమితములు. హృదయప్రమోదమే యుద్దేశ్యముగాఁ గల శిల్పకళలయందు వికృతులు ప్రధానతమములు.

వికృతులు లేని పాత్రములు జడసమానములు

ఇది తెలియనివారు ఎవరినైన నొకని ప్రారంభమున ధీరో దాత్తుఁడుగా నుండునట్లు వర్ణించిరయేని, మఱి వాఁడు చచ్చువఱకు నా ధీరోదాత్తత్వమునందే వానిని పడవైచిపెట్టి వృణ్యము గటి

గొందురు. వీరియొక్క పాత్రములు గ్రుక్కుమిక్కునక యిటు నటుఁ జూడక ముక్కునకు నూటిగా నేగుచుండును. అనగా యినువకు పాత్ర ములకు జేరినవిగాని మనస్సును కలిగి, యదికారణముగ చాంచల్యము గలచేతనములుగావు. పాత్రముల సహజవికృతులు నుద్ధరించుటయందు భారతమును మించిన గ్రంథ మీప్రపంచమునం దెక్కడనులేదు! మానవస్వభావ మీగ్రంథరాజమున నెంతచక్కఁగ నెంతగంభీరముగ నెత్తి చూపఁబడినదో యదితలంపునకు రావచ్చునేమో గాని నాల్గ్కు వచ్చుట దుర్లభము. శత్రువిచిత్రభంగులు గలిగి, భావార్థములై, స్వాభావికములై, మెఱుంగు వెట్టఁబడిన భారతపాత్రములం గూర్చి వ్యాఖ్యానముఁ జేయవలయునన్నచో నీటనుండి పింగళి రూరన్నను వెడలఁ గొట్టవలసినదే ఈయువన్యానమునకు నాయకుఁడు గాన నది మర్యాదకాదు. ఈగుణములంబట్టి చూచిన రామాయ నాదులు భారతమునకంటె నెంతోతక్కువయనుట నిస్సంశయము. ఇక సామాన్యప్రబంధములన్నచో వానియందలి స్త్రీ పురుషు లెండిన కట్టెలవలెనున్నారు. వంగలేరు, పెరుగలేరు. కాఁబట్టి ప్రాస్తలు రెండు: నిఱువఁబడుట! ప్రాయి నిడఁబడుట.

శాస్త్రా దేశరచనలు విరసములు

ప్రాచీనులు వ్రాసినట్లును అలంకారశాస్త్రము లాదేశించి నట్లును విరచింపఁ బ్రయత్నించుట తెలివిశక్తువపని ఏలన ఒక కవి వ్రాసినవిధమున నింకొకఁడు వ్రాయఁజాలమి ప్రకృతిసిద్ధమైన యర్గళము, ఇందునకుగారణములు, (i) మనసులు వేరుగుటంజేసి భావాదు లును వేరు. వివిధభంగుల స్ఫురణముగలవారు ఒకేతీరున నభినయింపఁజూచుట పరిహాసమునకు హేతువు. (ii) భావము భాష రువి పరస్పరసాంగత్యముం దాల్చియున్నవి. ఇంచుక నిదానించి చూడుఁడు.

ఏవిధమైన పదములచేరికయు లేని యాలోచనలజేయుట సాధ్య మానా ? ఏదీ ? భాషాసాహిత్య మేమాత్రముఁ గైకొనక కొంతసేపు దేనినిగూర్చియైన యోజించుఁడు ? ఈగారిడివిద్య మనుష్యులకుమించి నది. తలపుండిన భాషయు నుండవలయుననుట నిజము. అయిన భాషయుండినఁ దలంపుండి తీరవలయునా యనుకొక ప్రశ్నయు విచార్యము. భాషయు లభింపదుగ లేకయుండినను పదాడంబరముఁ బ్రబలముగాఁ జూపవచ్చుననుటకు మన ప్రబంధకవులే సాక్షులు కాని, యట్టి పదములు నిరర్థకములుగాఁ హృదయాకర్షకములుగావు. రుచిసేయవు. భాషపుష్టిలేని పదపుష్టికి 'బడాముశైలి' యనిపేరు. పసిపిల్లలేకని ధీరులెవరును దీనినొకయెత్తుగఁ బాటింపరు.

కావునఁ దిక్కనరీతిని వ్రాయవలయునన్నఁ దానే తిక్కనావ తారమిత్తి యాతని మనోభావాదులఁ దాల్చిన యానుగాని విగాట పర్వము గ్రుడ్డిపారముఁ జేసిన గోరిక తుకముట్టదు. ఒకరు సృజించిన శైలి, విషయము, రీతితత్వాది బింబములకు ప్రతిబింబముల రచింపఁ జూచుటమంచిదిగాదు. అదృష్టవశమున సాధ్యమునుగాదు. కష్టించి బహిరాకారముఁ దీర్పఁజాలితిమేనియు సంతరంగ ప్రతిపాదనముం జేయుట యెట్లు ? ప్రాణము అను గుణములేని పాత్రములు రిత్తలు. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యు మరణవిషయమైజాలిఁ జెందుచుండునుఁడు

ఉ. హయను ధర్మరాజ తనయా యను నన్నెడఁబాయ నీకుఁ జ
న్నేయను దల్లినేఁపఁ జనునే యనుఁ గృష్ణుఁడు వీఁడె వచ్చె రా
జే యను నొంటిపోక దగవేయన నేగతిఁ బోవువాడ నే
నో యభిమన్యుఁడాయనుఁ బ్రియోక్తుల నుత్తరఁ దేర్పవేయనుకొన
(భా. ద్రో. ద్వి. ౨౪౨)

అని విలాపించిన సామాన్య పద్యముంజూచి తరువాతి కవు లందఱు నాశ్రోశాపసరంబులలో

ఉ. “రాయనుఁ గాయనుం దొగలరాయనిఁగేరు నిగారపుంగొటా
రాయఁ మేటి నాడెపు నొరాయనుఁ గిన్నయొనర్చెదేమిమే
రాయను నింతనీకుఁ గనరాయను దయ్యము పాడిదప్పెనా
రాయనుఁ గన్నవారు నగరాయను నిప్పని మానురాయనున్”

(అచ్చ తెన్ను రామాయణము అయో. ౮౯ ప)

ఉ. కాయను మేటితప్పు కొడుకాయను నిద్దపుఁబూతమావిమో
కాయనుఁ బంజరంపుఁ జిలుకాయను నబ్రపుసోయగంపుఁ బ్రో
కాయనుఁబల్కజేమి యలుకాయనుఁ బంతముదీఁతునోటుకై
కాయను నేరయిట్లు దుడుకాయనుఁ బాయఁగఁ గోరికాయనున్

(అచ్చ రా. అయో. ౯౦ ప)

ఉ. హాయను గాధినందన మఖారినిశాటమదాపహారిబా
హాయను గ్రావజీవదపదాంబురుహాయను రాజలోక సిం
హాయనుఁ బోషితార్యనివహాయనుఁ గానల శేగిశే నిరీ
హాయను నిర్వహింపఁగలనా నినుఁబాసి రఘూద్వహాయనున్.

(రామాభ్యుదయము ఆ ౫ ప. ౧౦)

ఉ. జాయనుజాపజేమి యనుజాయను నవ్విధియెంత చేసెనా
రాయను నాదుగుండె బలురాయను నాత్మపరాక్రమోన్నతుల్
రోయును గాననాంతరము రోయును దుష్టకురంగచేష్ట సు
మ్మాయను జానకీ దనుజమాయను గ్రుంగితే పల్కుమాయనున్.

(రామాభ్యుదయము, సీతావిరహాఘట్టము)

ఇత్యాది వర్ణక్రమము ననుసరించి ప్రాసములతో వ్రాసిన రసికుల
మనసులకు తూచునిపింపక మానునా ?

మిశ్రచరిత్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు

పాత్రములం గూర్చి యీవఱకు స్థాపింపఁబడిన వద్దతులు
రెండు (i) అవి సర్వీవములట్ల చిట్టచిగిసి యుండఁగూడదు. (ii) మట్టి

తీగైవలె నల్లునవిగానున్న నింపును సత్యమును వహించినవగును అనుట. ఇట విశ్వసింపఁ దగిన విశేష మింకొండుగలదు ఏదన, పాత్రముల చరిత్రములు శుద్ధముగ మందివిగానో శుద్ధముగఁ జెడ్డవిగానో యాండునల్లు దీర్చుట శిల్పదోషములలో నొకటి. ఏలోపమునులేని స్త్రీపురుషులుండరు. మఱి కేవలము దుష్టులైన మానవులును గఱటికఱగానరాదు. మనుష్యప్రవృత్తి మిశ్రమైనది. కూసీచేసినవాఁడు సైతము పగసాధించుటయును వీరకర్మమునకుద్యోగించు వాడేకదా! దొంగలు పరుల సొత్తును గ్రహించినను తమ భార్యలయు బిడ్డలయుఁ బోషణార్థమేకదా! ఇంతేకాదు. వెలుతురు చాయయు నెట్లు నెడతెగని సంయోగముం దాల్చియున్నవో, యట్లే మ చిగుణములకును, దమ నీడలోయును మాడ్కి నవియే యాధారముగఁ బ్రభవించెడు చెడు గుణములు సదా సహచరములైయుండును. ధైర్యము మందిద. అయిన సభిమన్యునివలె నశ్వంతసాహసోదగ్రులైనయెడ వ్యర్థమైన ప్రాణఃస్పృశి మూలముగును. ఇంక నెదిరిని దమ్మును నెఱింగి నమయము పొంది మీఁదఁబడుదమనువాఁడు జనుము గొన్నచాఁడైనను అంత కడింది మగఁడుగఁ దోఁపఁడు. నీతియైనది శకునికై తపముయొక్క యపరావతారము. నీతిరహితమైన విజృంభణము ఆశ్చర్యకరమైనను, ఆనందకరమవునో కాదో, మఱియు సుగుణములే కొన్నియెడలఁ బరస్పరవిరుద్ధములగుటయు సంభవించెడు. అపుడేదేకొక న్యాయమును నిరాకరించుట విధిలేని యకృత్యము. దృష్టాంతము కర్ణపర్వమునఁ గృష్ణుఁడు చెప్పిన “కౌశికోపాఖ్యానము” సత్యము ధర్మమే అయినను దొంగలువచ్చి నీసొత్తెక్కడనని యడిగిన సీజము చెప్పవలయునా? శత్రువులవచ్చి నీయింటఁ జొచ్చినవాఁ డెక్కడనన్నాడు చూపుమా వాని గొంతుగోయ వలయును. అని మర్యాదగాఁ బ్రార్థించిరే న్నిజముచెప్పిన భూతదయ నశించును. కనికరమునుద్ధరించిన నన్యత

దోషము ఘటిల్లును. అట్లుగూడఁ గేవలము నిరంజనుఁడుగా నుండవలయు నన్న సాధ్యము. నిరంజనత, నిర్వికారత, నిష్కళంకత త్యాద్యభావములు మానవ ప్రకృతికిఁ జేరినవికావు. మన నడతలు మిశ్రములు. ఈన్యాయమునకు ననుకూలమైనరీతిని పాత్రముల చరిత్రములం జేర్చి విస్తరించుటలో భారతమునకు నిడుజోడైన గ్రంథములెవ్వియునులేవు. సామాన్య కవుఁ పాత్రములు నిర్వికారములుగ నుండుటయేకాదు. సంశ్లిష్టములును గావు. అవి యేకరసప్రధానములుగాని నానాభావాభ్యుదయములకు నాకరములుగావు.

వర్ణనములకన్న అంగంగ సంగత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము

ఒకానొక విద్వాంసుఁడు గొప్పగ్రంథమున కొకదానికి విషయ ప్రాయమైన పీఠిక వ్రాయుచు నా గ్రంథమును బ్రశంసించుటకై యిందుఁ బగునెనిమిది విధములయిన వర్ణనములునున్నవియని దృష్టాంతములతోఁ జూపియున్నాఁడు. ఇది దోషముగాదుగాని పొరపాటునకు వీలిచ్చెడు పద్ధతి. ఎట్లన, విడివిడి వర్ణనములఁ జేయుటలో సామర్థ్యముం జూపినేని యా మాత్రమే కవియొక్క ' ఘనతకుఁ జూరనని భ్రమింతురా ? చూడఁబోయినఁ బదునెనిమిది వర్ణనలుండిన నెవరికిఁ బ్రీతి; లేకున్న నెవరికిఁష్టము ! వర్ణనములకన్న ముఖ్యమైన విషయ మేదనగా, కావ్యమునందలి యంగంగములకుం గల కలయిక. పొత్తు పొసఁగని వర్ణనలు రసమునకుం బ్రతికూలములు. సంగీత మెప్పుడును హృద్యము. పాటపాడువాఁడ, మృదంగమువాఁడు, పిడేలువాఁడు గలసి నట్లు వర్తించిననా దానిసొంపు, అట్లుగాక ప్రతివాఁడును ఇష్టము వచ్చినట్లు దన యావచ్ఛక్తి నక్కడనే వినియోగింప యత్నించిననా ? తనంతట ప్రత్యేకముగ వాయింపఁబడు నప్పుడెంతయో మనోహరముగ నుండు మద్దెలమెట్టు నందర్భశుద్ధిని మీఱి వెలయుంపఁబడినచోఁ

జెడ్డ గోత్ర నుండునుట కేమి సందేహము ! అట్లే పురపుష్పలాఙ్కల
 వర్ణనములు వ్యష్టిని జూచిన నెంత బాగుగ నున్న నేమి ? సమష్టితో
 సంబంధములేని కూతగానున్న నవి దుష్టములే. స్త్రీచరుషులు
 గూఢకారసౌందర్యములు నీట్లులే. అంగములన్నియు వేటువేటుగా
 శస్త్రవైద్యశాలలోబలె విభజింపఁబడియుండినచో నానిని కన్నెత్తి
 చూడ సుకుమారసూనసులకు నొనా ? మఱి చెంచాపుదనమునకు
 జీవనమైన యక్షణము అంగముల సాగత్యము. లోకములోను దు
 వర్ణనీయాంశముల నన్నింటిని నొకచోటఁ బ్రోగుచేసియుంచిన నది
 సర్వవికారముల కాస్పృగమైన కుప్పయగును ! నీతమ్మకు ముక్కు
 సొగసు, రుక్మణమ్మకు కన్నుల సొగసు, కావున నియమ్మ ముక్కును
 ఆ యమ్మ కన్నులను దీసి బహ్మదేవుఁడు వేటొక పెద్దమ్మను
 సృజించెను ! కావున నీ మూడవ యమ్మ నీతారుక్మణులకన్న రెండిం
 తలు సొగసుకత్తెయని వ్రాయువారికి శిల్పముయొక్క తెలుగును
 వాసన యేమాత్రమైనఁ దెలియునని వచింపనొనా ? నీతమ్మముక్కు
 సొగసన్న సర్థమేమి ? నీతమ్మయొక్కముఖము మొదలగు సవయవ
 ములతోఁజేరిక కల్గియుండుటచే, ననఁగా నాస్త్రీయొక్క గూఢకారముం
 బట్టి, యది చక్కనిదనుటగాని, యాముక్కును గోసికొనిపోయి
 యింకొకచో నుంచినను నదేరీతి సొగసుగానుండునని యర్థముకాదు.

“తమ తమ నెలపులఁ దప్పినఁ

దమ సొగసులె తోతలగుట తత్త్వము నుమతి !”

కావున సంగీకారములేని వర్ణనలు ప్రత్యేకముగ నెంత యద్భు
 తములుగా నున్నను నింద్యములే. కథయను నిండుటాకృతిని దీర్ఘ
 జాలని కవి యంగములవంటి వర్ణనములఁ దీర్చి నేర్చుకొనుట పిచ్చి
 కూత. కావున విమర్శనముఁ జేయుటలో కథ, పాత్రములు, ప్రకృతి

విశేషములు, వర్ణనములు ఇవన్నియు బరస్పరమైత్రికలిగి విలువులు లేని యేకాకృతిగా నున్నవాయను విచారణ ప్రధానతమమని నా మనవి. కథయొక్క గమనమునకు విరోధమైన దీర్ఘచర్చనము జేయుట రసవిహీనభావమున కొక గుఱుతు. భారత రామాయణ హరివంశాదులలో నీరోపము లేశమాత్రము గానము. ఇప్పు డిటు వివరింపఁజేసిన న్యాయము గోప్యముగాదా. చదవరులెల్ల నెఱిగినదే.

స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము

పకృతినమ్మతమైన వర్ణనములకుమాటకు నిర్వచనము ఉన్నది యున్నట్లు చెప్పటగాదు. ఏలన గవర్న మెంటునారి గెజిట్టులో జరిగినవి జరిగినట్లు వృత్తాంతములు ప్రకటింపబడును. అది కారణముగా నానాతః స్వభావోక్త్యుక్తకారమునకు దృష్టాంతములని యెవ్వఁడూ బేర్కొనఁడు. వస్తువు నిజస్థితి నిర్దేశించుట శాస్త్రముల యీప్రతిపత్తియు కళలయొక్క కాంక్ష యదిగాదు. ఎట్లన, కళలలో ప్రధానమైన పురుషార్థము రసము. రసము భావమునకు సంబంధించినది. భావముల పరమైన గృహీత్యోగణించి వర్ణించుటయే కళయందు శ్లాఘనీయమైన పద్ధతి. భావముతో జూచుటకును భావము లేక చూచుటకును నెంతో భేదము. ఉదాహరణము: నుందరియగువారీమణినిజూచి యువ్విఘ్నము చూసికి నామె సొగసు నిమిష నిమిషమునను వృద్ధిబొందునట్లు దోచుచుండును. వీనికిని ఆవేషము వృద్ధిబొందుట తప్పదు. “రాజు మెచ్చినదే రుభ” అనగా ననురాగముండునేని ఎవరిమీఁద నాయను రాగము వ్యాపించునో వారు, తదితరులకెంత కురూపులుగ గానవచ్చినను, వానికి మనోహరమూర్తులుగ గానుపింతురు. అట్లుగుట యెంతయు మేలు. ప్రతివాఁడును మోహముకొలఁది సర్వోత్కృష్టమూలని భ్రమించియెవతెనో యొక స్త్రీనివశ్యముచేసికొనఁ జూచుట

యీ న్యాయముయొక్క మాహాత్మ్యమే. ఈదర్శనము. మనుష్య ప్రకృతిని బాలించుచుండదేని. నిర్భావముగానే పక్షపాతము లేక యెల్లరు నేస్త్రీని నుత్తమురాలని నిర్ణయింతురో దానినే యవలంబించి నుండోప సుమూల్యధోగతిం జెందియుండురేమో! భావముల యొక్క దృష్టికిఁగి ఆలోచనాశక్తియొక్క దృష్టికిని ముఖ్యమైన భేద మేనునగాః యోజనాశక్తింబట్టి నిరూపించితిమేని సత్య మొక్కటియే. అనగా సిద్ధాంతీ కరింపఁబడిన తత్త్వము సర్వజనులచే సరియని యెప్పుడొనఁబడియే తీరవలయును. దృష్టాంతము గణితశాస్త్రము. ఏడును పదితో గుణించిన డెబ్బది యగుననుట నిర్వివాదము. ఎవఁడైనను నాకీమాట రుచి పడని యనినచో వానిని బిచ్చివాఁడొందుము. కాని గోచరములయెడ భిన్న భావములున్ననది పక్షపాతి విరుద్ధమని యెవరుఁ జెప్పును. కావుననే “ లోకోభిన్నరుచి ” యనుసామెత. ఎట్టి సౌందర్యవతియైన నేమి? లోకములోని వారెల్ల నామెయందే బద్ధ మోహములు గావలెను. అట్లు చేయనివారిని బిచ్చి యాసుపత్రికిఁ బోవక తప్పదు ” అని సిద్ధాంతముఁజేయుఁ బిచ్చివాఁడు దక్క నింకెవఁడైనఁ గడంగునా? కావున శాస్త్రములలో నేక కంఠముగా నెల్లరును ఇది సత్యము తక్కినవి మధ్యలు, అని స్థిరీకరించినట్లు కళలలోఁ జేయుఁ జూచిన రసాభాసము నిత్యము. ఒకేసమస్త మానవుల ప్రాప్తులంబట్టి యనేకులకు ననేక భావముల కాస్పదముగావచ్చును. మఱియు భావములంబట్టి కొంతవఱకును రూపమేర్పడును గాన ననేకరూపములం దాల్చినదియు నగును. నానారూపమునం జెందియుండుట యొక్క భగవంతునికే చెల్లిన భాగ్యముగాదు. అతని సంతతివారముగాన మనకును నందుభాగముగలదు. భారతములోని దుర్యోధనునింగూర్చి విచారింపుఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు, అనజలు, సశ్వలైన కర్ణాదలు, వ్రజలు, పాండవులు మొదలగు వివిధపక్షములవారిలో నొక్కొక్కరి

గొక్కొక్క యవతారముగ నాతఁడు గోచరేదా. ఒకరికిఁదోచినట్లు వేటొకరికిఁ దోచెనా? ఒకరి కనుబొమ నింకొకరు చూచుటెట్లు? మాడంబోయిన వస్తువొక టేయైనను మూర్తులనేకములనుట కతఁడును సాక్షిభూతుఁడే. ఇంతేకాదు. తాను గొప్పగానున్నపు డశ్వత్థామకు మర్యోధను పైనిశౌరవముండెనేమి? గోత్రహణనమయమన నతనిని సెక్కిరించినట్టి సాహసుఁడు. అట్లుండియు నా రాజరాజునకు కష్టములు పాపించినదిమొదలు ఆతనియెడ నేవాధర్మము నిర్వర్తింపవలయు నను శ్రద్ధయేకాదు. విజయైన భక్తియుఁ బ్రీతియు బుష్కలముగఁ దాల్చినవాఁడాయెను. తుగళ సమ్మహనీయుఁడు తొడలువిడిచి పడి యున్నపుడు, అతని పాటునకు వెరియు చునమ్ముతో నాగురుపుత్రుఁడు విలాపించిన విధము వినుండు.

ఉ. పాండవులట్లు మజ్జనకుఁ బాపవిధించెగఁ జూచునప్పుడున్
జండతరప్రళోపము నసహ్యపుశోకము నిట్లు చిత్తమొం
డొండఁగలంపజే నిపుడయొక్కఁడుదక్కఁకయుండ వారి ను
ద్దండమదస్త్రవహ్నిఁ బరిదగ్ధులఁ జేయక యెట్టులుండుదున్ ।

(శల్య. ద్వి. ౪౦౦ ప)

చ. దురమునఁబెంపు చేవయును దుర్దమలీల వెలుంగుచుండ ను
స్థిరత శమంతపంచక విశిష్టతలంబునఁ బోరి సద్గతిం
బొరనెడు, నీకునై చగవు పుట్టదు, బంధులు రాజు చేవులున్
దిరియుదు రింక, వారిదగుదీనతతోర్వమి కుమ్మరించెదన్

(సౌప్తి. ప్రథ. ౨౦౩ ప)

ఉ. నీరియనారతంబుఁ దన శిష్యులలోపల నెల్లనిన్ను దు
ర్వారపరాక్రమాధ్యుడని వర్ణనసేయుట గేలినేసి, యా
మారుతికిం జయంబొసఁగె మాల విధాతృఁడు । వాని గెల్పుకో
లేరికి సమ్మతంబగునె యిట్టిది । దీనసుబెంపు గల్గునే ?

||-౨౦౪

చ. కురువర ! నీమగంటిమియు ? గోల్తలయున్ బలముంజలంబు దు
స్తరగతిఁబేర్చి భీమునకుఁ జావక పోవఁగరానియట్టిదై,
నదుబెదరించి కేశపుమనంబు గలంచి, యధర్మవృత్తికిం
జొరుఁడనిపంచె, దీనిదివిజౌల్ గని రింకిట వేయునేటికిన్ ! ౨౧౯

ఉ. ధర్మముమాని యూరులు గదంబొడిసేసినయంతఁబోక దు
ష్కర్ముఁడు వాయుజుండెడమకాఱ శిరంబటు దన్నెఁ ! జూచి యా
ధర్మసుతుండు శాస్త్రీదగ దానికెఁజేయఁడ ! యాతఁడెపునం
తర్మదదుష్టుఁ డీగెల్పు దైన్యముసేయదె కీర్తిమాయదే ? ౨౨౦

చ. కుడువఁగఁగట్ట బంధులకుఁ గోటివిధంబులఁ బెట్టజన్నము
ల్పదుప ననేకధర్మ విధులం బొగడొందఁగఁ జాలునట్టి యె
క్కుడుసిరియిచ్చి పేర్చినొకకొండగమన్నిన నీవుసావఁగా
నొడలిటులోమిలిం గురుకులోత్తమ ? యేనొక సేవకుండనే ? ౨౨౧

కావున వస్తువులనేకుల కనేకరీతులఁదోచుననుచూయ యొకటి
మాత్రమే కాదు, ఒక్కనికే కాలదేశ వర్తమానంబులంబట్టి యనేక
విధములఁ దోచుటయును న్యభావప్రభావమే. ఇక్కడ ఒక్కఁడంటిమి.
వాఁడుమాత్రము వికార రహితుఁడా ? కాఁను. మఱి మాఱుచుండు
వాడే కావున భావాబులు ప్రసిద్ధిగనుండు నీ లోకములో నానావతార
సిద్ధియు విశ్వరూప ప్రసర్జనశక్తియు సర్వవస్తువులకు సామాన్యములు
నహజములునైన లక్షణములు.

ఆలోచనశక్తిచే నుత్పాదితములైన శాస్త్రములయొక్కయు
భావబంధురములైన శిల్పములయొక్కయు దృష్టులువేఱు. గోచరించు
పదార్థముల తీరులును వేఱు. కావుననే శిల్పములు రచించుటలో
స్వప్రతిభప్రకారము పోవలయునేగాని ముంకార శాస్త్రజ్ఞులు, ప్రాచీన
కవులు వీరిని ననుకరించుచు ప్రతికల్పనలఁ జేయఁజూచుట పొనఁగరాని
మతముని మున్నే చెప్పఁబడియుంట ఏలకో మనకవు లీనాటికిని

రుక్మిణీపరిణయములు సుభద్రాపరిణయములు వ్రాయుచుండుట. పాపము పెద్దాకి పెండ్లాడి వార లలసి సొలసి విసుగెత్తియున్నారు. వారికి (పించన్) విశ్రాంతి ప్రతిపాదింపఁకన్న నెంతయు ఘోరము. శాస్త్రము లలో నొకఁడు వ్రాసిన సిద్ధాంతముల గీరులును గ్రహించి ప్రచురింప నచ్చును. అది పునరుక్తితోషంబుగాను. కళలలో నుపజ్ఞలేనిది స్వారస్యముండదు. భావముల సనుసరించి చూకృతులు వివిధభంగులఁ దోచుననుట స్ఫుటముగదా! అనఁగా శిల్పులచే నారాధింపఁబడు సిద్ధియేదన నున్నది యున్నట్లు ప్రదర్శించుటగాను మఱి కన్నది కన్నట్లు ప్రదర్శించుట. ఉన్నదియున్నట్లు, అనఁగా వస్తుస్వభావ మేర్పఱియున్న భంగిమనుట, ఇక కన్నది కన్నట్లన్ననో, మనభావ ముచే దాని స్వభావము చెందిన వికారముల ప్రకారము అనుట. అనఁగా నిరవధికస్థితిగాను మఱి భావమను అవధిచే నిర్ధారితమైన స్థితి. *

ఈ రెండు స్థితులకుఁగల భేదము వస్తువు దనఁతట నన్ని గుణములఁ దాల్చినదో యెవరు నెఱుఁగరు. లెక్కకు వచ్చునవి గోచరములు మాత్రమే. అగోచరము లుండినను నుండవచ్చును. మఱియు గోచరము లన్నియు వస్తువును జూచినపుడెల్ల మనకు స్ఫురించుటలేదు. ఏలయని యడిగితిరేని, ఏభావము మానస్సున నుచ్చ స్థానము నధిష్ఠించియుండునో యాభావమునకు సమ్యక్తములు, రుచి కరములు, చిత్త్యములునైన గుణములు మాత్రము మిక్కిలి ప్రకాశ మానములుగ నగపడును. తక్కినవి మునురు గ్రమ్మినట్లు వెనుకఁ బడినవో యను గతి దూరస్థములైనవా మనుమాడ్కిని స్ఫుటములుగా

*తత్వజ్ఞుల నేకులు భావాతీత మైనస్థితియుండియు తేనెపై గాన మిథ్యయని వక్కాణించెదరు. నిజస్థితియనునది వస్తువుయొక్కయు మనుజులయొక్కయు ప్రకృతులు రెంటిచేతను నిర్ధారితము.

నుండవు. మఱి మాఁగువాఁతిన యవిగానో, ఆ సమయమున నేమాత్ర మెఱుకకు రానివిగానో యుండును. కారణమేమిట. అప్పుడు వాస్తవై దృష్టినిలుపుట యగత్యముఁగాదు.. సహజమునుగాదు. దృష్టివేనిపైఁ బాఱునో యవి ముందువచ్చి సమీపమున నిలిచినట్లు విశేషములుగ నుండును. పరిసరముల నుండిఁవి యస్పష్టములు. దూరముగ నుండు నవి యప్పటికి నగోచరములు. ఆ భావము పోయి వేఱొక భావము మనస్సు నాక్రమించెనేని మునుపు తేజోవంతముగా నుండిన భాగము లంతర్ధానమై, యప్పుడు గ్రహణము సోకినట్లు మఱుఁగుపడియుండిన భాగములు ప్రజ్వలితమైన యుదయముం గాల్చినవి యగును. ఇందు లకు వేఱు దృష్టాంతములేల? చూడుఁడు. కోపముగా నున్నప్పు డెడుటివాని దుర్గుణముల మీఁదనే యవధానము స్థిరముగా వ్రాలును. శాంతముగ నున్న వేళ * వాని నుగ్మ దుర్గుణముల రెంటిని గమనించి యాలోచనతో మంచివాఁడా చెడ్డవాఁడా యని నిర్ణయింతుము. మహానంద కాలములో నేర మొనర్చినవానిం జూచినను “ ఏమో పాపము : కడుపాత్రమై దొంగిలించినాఁడు. ఇదియు నొక ప్రమాదమా? ” యని పరుషములకు నరళము లా జేశమగునట్లు చేయుదుము. భావమును బ్రేరేపింపఁజేసినవారిమీఁదనేకాదు, తదితరుల మీఁద సైత మారాగసహితమగు చూపుపోకమానదు. భార్యతోఁ గలహించిన వాఁడామెమీఁద మాత్రమే గుఱ్ఱుని యుండునా? మఱి చూచినవారి నెల్లఁ గఱవఁబోవుట పరమరహస్యమా? కావుననే కదా విద్యార్థులెల్లరుఁ బరీక్షకులకును వారి పెండ్లాలకును మననులు గలపి చల్లగ నుండవలెనని విఘ్నేశ్వరునకు తెంకాయలు గొట్టుట !

* ఆలోచనాశక్తికి శాంతము మొత్తముమీఁద సహాయకారి. భావములు గొంతవఱకు విరుద్ధములు. శమదమాదిసత్త్వగుణములు పట్టువడినయెడల కైవల్య ప్రాప్తి యెట్లోగాని కవితాప్రాప్తి నిండునున్న. రాజసతామసగుణములు కవితయను మండాకినీమనోహరప్రవాహమునకు జన్మస్థానములైన మహోన్నతభావములు.

సర్వలక్షణసమేతములుగావస్తువుల నిర్దేశించుట తప్ప

ఈమనశ్శాస్త్రతత్వముయొక్క యాదేశమేమనఁగా. ఎట్టిసమయములందును వస్తువుల సర్వసులక్షణములను వర్ణించుట గొప్పయవలక్షణము. మఱి భావముల ప్రసిద్ధి ననసరించి విక్షేపముం దాల్చిన గుణముల నధికముగను, సంక్షేపముఁ బూనినవానిని కొలఁదిగను వర్ణించి, సిక్ష్టిప్తములైనవానింబేర్కొనక విడుచుటయు కళకు శోభ. నిర్భావముగ వ్రాయుశాస్త్రకారుం డేవిషయమును విడువక ననుగ్రముగవస్తు స్వరూపము నిర్దేశించినేని వానికద చెల్లినవిధమే. ఎందుకన, వానియందేశము వేటు. నిజస్థితిని నిరూపించుట వాని కర్మము. కవిపని యదిగాదు. మఱి భావములను వికాసమునకుం దెచ్చుట. దృష్టాంతము: వైద్యశాస్త్రము సభ్యసించువాఁడు మనుష్యుల దేహములోని ప్రతి సూక్ష్మవిషయమును గ్రహింపఁగోరి సాంగోపాంగముగ లోపలివానిని పైవానిని సర్వమును బరీక్షించును. ఈరీతినే మోహముచే నంధుఁడో, అర్ధాక్షియో, యేకాక్షియోయైన నాయకుఁడు తన నాయకను జూచెనేని యీసూక్ష్మములపై నతనికి మనసు పోవునా? పోవచ్చునా? అవి కంటఁడునా? పడవచ్చునా? యోజింపుఁడు! యోజింపుఁడనుట నాతప్పు! దీర్ఘలోచనతీక యీసంగతి నెఱుంగనేరగను అనుమానమున్న మీరు మనుష్యుల కారా యను సనుమాన ముండక తీరిదుగదా! యోజనయేల? ఇది స్వతస్సిద్ధమైన భావము. రసికుల కెల్లరకు సామాన్యము. అది లేనివాఁడు శుద్ధమృగమో జడుఁడో! కొన్ని శృంగార కావ్యములలో నాయకులు నాయకలను బాగుగ విమర్శించి సాంగోపాంగముగ సంస్మరణ చేయుట గలదు. అట్లు చేయుట యానాయకలను డాక్టర్ దృష్టితోఁ జూచినట్లు అనఁగా శవనమానముఁగ జూచినట్లునుట!

కావున గగ్యమైననున గే పద్యమైననున , కాగ్యముల వర్ణింపఁ దగినవి భావోదయముచేఁ బ్రకాశమునకు వచ్చువస్తువులు కొన్నిగొన్ని రేఖలు, కళలు, పక్షములు మాత్రమే సర్వాంగవర్ణనము భావ భావనాశక్తుల సంపూర్ణముగ నిఁకిపామున పడితమాత్రము సృష్టి శాస్త్రజ్ఞుల యట్లు ఆలోచనాబలముచే సాధించెడు నసహ్యము? భావములన్నియు నేక కాలమున నుజ్జ్వలములుగావు. కావున నన్ని లక్షణములను ఏక్షణముననైన భావవర్తమైన చింతతో జూచువారికిఁ గానఁబడవు. కళలముందు నర్వపదార్థములకును పాశ్చాత్యగ్రహణము నిత్యము! అట్లగుటఁ బ్రత్యక్షమైన రేఖలమాత్రము వివరించుట భావస్వభావములకు విరుద్ధములు. రసమునకు నాభాసకరములు.

భావనాశక్తియొక్క లీలలు

కవితయొక్క రూపు నెఱుంగఁగోరిన మనసుయొక్క రూపము నెఱుంగవలయుగదా! ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగ నెవరికి నలవడఁ గలదు! అందుచు నావంటి పామగున కేమి తెలియదు? ఏదో యొండు రెండు ముక్కలు విన్నవింప సాహసించితిని, కాని యీసాహసము నెఱవేఱినదని నాకేమాత్రము నమ్మకలేదు. ఇక భావనాశక్తియొక్క తెఱంగన్ననో మనః ప్రకృతుల కన్నిటికన్నను గోప్యమైనది. దాని చర్యలను గణింపనేకాదన్న నిక నిరూపి చుటెట్లు? అయినను గొన్నింటి నాజ్ఞయైన మనవిసేసెద. భావములతో సాంగత్యముం దాల్చినది గదా భావనాశక్తి. ఇక భావములసంఖ్యములు. కావుటం జేసి వానిని రంజిపఁజేయు భంగులును అసంఖ్యములే. కొన్నియెడల సూర్యోదయాది చిత్రములఁ దద్రూపముగ వర్ణించిన సాగను, స్త్రీపురుషులమేయమైన దుఃఖమో సుఖమో దాల్చిన కాలములోఁ

దగుమూత్ర ముత్ ప్రేక్షించినంజాలును. కథ వేగముగ నడవవలసిన చోట నలుకారముల గుప్తముఁజేసిన నింప. కవియే ముందునకు వచ్చి చెప్పెడుచోట్ల మితముగఁ గొన్నియున్న దోషములేదు. మఱియుఁ గొన్నియెడల బ్రక్కతికిఁ జూచిన నర్థనములం జొసిపినను వికారము దోషకుండుటయే కాదు, అస్వాభావికమవియు సామాన్యముగ నెవరికిఁ దట్టవు. ఉదాహరణము. హిశోపదేశము. ఈగ్రంథమున ఎకలు పిల్లులు కాకులు నక్కలు మొదలైన తిర్యగ్గతువులు మనుష్యభాషణమువలె వర్ణముల మాటలాడుటయొక్క, నీతివిధానము విప్పిచూపుటలో విగురుని యన్నలుగానున్నవి. ఇది ప్రకృతికి విరోధము. కొందఱు భ్రమించుట సహజమే ఈవిచారముతో నిపుడేమి పనిగాని, గుట్టు వివరీతవృత్తములతో నిండియు డినను ఆ గ్రంథము ఒక దేశము ఒక కాలము నను మితము అడ్డును లేక యన్ని దేశములవారికి నన్ని వయసులవారికిని నిత్యహర్షముగానున్న దనుట యండఱకుఁ దెలిసిన నంగతియ. ఈగ్రంథములోని కథలు హింకూదేశమునుండి పారసీకమున కాక్రమించి, యక్కడనుండి ఇటాలియా మొదలైన యూరోపు ఖండములోని దేశముల నంతటను నాంగువందల యేండ్లక్రిందటనే వ్యాపించినందున నవి పారంపర్యముగ నాయా జాతులవారిలోఁ బ్రచారముననుండు గాధలంబోలె సర్వ సాధారణములై నవి. చరిత్రజ్ఞానములేని పామగులు పరభాషనుండి దిగుమతియైన సార మనియైన నెన్నక తమ స్వభాషయందే యావిర్భవించినదనియు నెంచుటం వలపోసితిరేసి మనవలె జాతిమత వర్ణాదుల న్యత్యాస మకతన పూజ్యుడైన మనువుయొక్కసంతతివారో కారో యను సంశయమునకుఁ గాత్రులైన విశిషీయులచేతను, నీ గ్రంథమెంత గాఢముగ స్వీకరింపబడినదనుట విశదమవును. ఇట్లు లోకులెల్లరచేఁ బ్రీతితోను శ్లాఘ్యముగాను జూడఁబడిన కావ్యము భావనాశక్తి

విరహితమనికాని, తప్పుద్రోవలఁ బోయినదనికాని చెప్పవలయువడునా? మఱియు నీ గ్రంథము నిరుపమానముగాదు. ఇట్టివి యింకను ననేకములు సమస్తదేశముల భాషలందును గలవు. మన దేశముగోనే యీహితోపదేశమునకు నెన్నియోమడుంగులు మిన్న యనందగు బృహత్కథ * యుండలేదా? భారత భాగవత, రామాయణాదులలోను మృగవక్షివితానములు దేవగునువ్యభావములం చాల్చినవిగావా? మఱియు, అస్త్రములు, కామరూపధారణము, భూతభేదాశవశీకరణము, ఇత్యాది మహేంద్రజాలములు పుంఖాను పుంఖములుగ గ్రంథములనేకాదు తరతరములుగ తల్లి బిడ్డలు చెప్పుకొనెను ఊఁతుడు కథలందును గానబడియెడి. శుద్ధముగఁ బ్రకృతి విరుద్ధములై యున్నయెడల వీనికిట్టి వ్యాప్తి సేకూరియుండదు. నిర్హేతుకజాయమాన సిద్ధులు ప్రపంచ వ్యవహారములలో నహి! అట్లగుటఁ గారణము విచార్యము.

చూడుఁడు చిన్నచిన్న బిడ్డలు, చీమలు, కుక్కలు, చిలుకలు, పిల్లులు మొదలగు హీనజాతి జంతువులకు సైతము సరత్వ మారోపించి మాటలాడఁగోరుట, కోపించుట, స్నేహించుట మొదలగు చేష్టల నొకరుచెప్పక మాపకయ తమంత నవలంబించుట సహజమే గదా! ఇం దస్వాభావిక మేమైన నున్నదా! మఱియు, బాల్యదశయందు లోకానుభవము వస్తుపరిచయమును దక్కువగాన, నీ కాలమున సామాన్యములని మన మశ్రద్ధనోఁ జూచునవిగూడ, నెంతో యద్భుతము లట్లు గానుపించుననుటయు నెల్లరకువిదితమే. అగ్నిపుల్లను గీచిన నది మండుననుట మనకొక వింతయా? బిడ్డలకన్ననో యదియొక

* బ్ర. శ్రీ కేదము కేంకటరాయకాశ్రమిగారు దీనిని మిగులఁ జక్కని వచనశైలి నాంధ్రీకరించియున్నారు.

† రామాయణములో నిది మితిమీరినదని కొందఱ తీర్మానము.

విస్మయము పుట్టించెనుచూచు: యక్షిణి! కాబట్టి పుల్లలపెట్టె
దొరికిన జాలును మఱుగున గొనిపోయిగీయుట, వెలుతుగు పుట్ట
గనే నవ్వుట, చేతులు దట్టఁబోయి క్రిందికి జాఱవిడుచుట! ఇట్లు
నానారీతుల నాశ్చర్యమునం నానక్తి గనుచున్నారుగదా! ప్రకృతిం
గూర్చిన జ్ఞానము లేనివారికి నిని సామాన్యము, ఇది యపుకూపము,
ఇది దై నఁదినవృత్తము, ఇది యద్భుతము అని నిర్ణయించు వివేకము
నున్న. అట్టివారికి స్వాభావికము అస్వాభావికము అను తారతమ్య
మేర్పడదుగాన, సామాన్యమున నద్భుతములుగను, అద్భుతముల
సామాన్యములుగను బరిగణించుట నహజము ఈబాల్యచాపల్యము
వయసు బుద్ధియు వచ్చిన మనలో నడఁగి మాయమైయున్నను బొత్తుగ
నశించినదిగాదు. ఒక్కొక్కప్పు డాభావము మనల నావేశించున.
అట్టి తరుణములఁ దదుచితమైన చేష్టలకు మనమును బ్రారంభించి
పిల్లిలరీతి నాడుకొందుము. కట్టుఁగతు వివఁగోరుదుము లేనిపోని
యద్భుతముల నెవఁడైన 'నేను గాశిలోఁ జూచితిని. ఉత్తరకురుదేశము
లోని మహాత్ములయెడఁ గనుఁగొంటిని, అని చెప్పిన నెంతో నమ్మిక
తోను ఆనందముతోను ఊపిరి విడువక విందుము. కావున మనసునకు
నాయా భావముల యాదేశముచొప్పున సత్యమును భ్రమను గలిగించినఁ
జాలు. భావనాశక్తి కృతకృత్యమే. నీతిచంద్రికను (అందును జిన్నయ
సూరిగారిది) చదువునపుడు అదేదోయొక లోకమైనట్టును, అందు
పావురములు కాకులును గాట్లాడుట మాని మాట్లాడుట సామాన్య
మయిన విషయమైనట్లును మనకుఁ దోచుచునుటకు ప్రత్యక్షాను
భవమే తార్కాణ. ఇట్లే పదితలలరావణుఁడు, మూఁడుతలల
త్రిశిరుఁడు, ఖరుఁడు, మహిషుఁడు, జాంబవంతుఁడు, హనుమానుఁడు,
వేయికన్నుల యింద్రుఁడు మొదలగు పురాణపురుషులును, విపరీతములు
పైతము సత్యములను భ్రమఁ గల్పించు నాధారము లెవ్వియనఁగా;

(1) ఇప్పటి కావ్యదేశములకు సంబంధము లేనంత దవ్వులైన యుగముల లోనో లోకములలోనో అట్టి కథలు నడిచినట్లు చెప్పట. ఇట్లు చేసిన మనకుం ద్రుసిద్ధములగు హేతువులబట్టి సత్త్వాసత్య నిర్ణయము జేయఁ బూనము. (11) ఇట్టి ప్రకృత్యతీతముల వర్ణించుచో నున్నట్లు డియాధుఃకములు సామాన్యములునైన సంగతులను వేయఁగూడదు వేసిన జాలమునకు భంగము. ఆచూయను స్థిరముగఁ బోషించునట్టి వర్తమానములఁ బొందించుచు నేకధోరణినే యేగుట గూత్తమము, కళారచనలో గమనింపవలసిన విషయమేమన, రసాభాస మేమాత్రము గలుగనంత పొందికయున్నదా లేదా యనుట. విషయము ప్రకృత్య తీతమైననేమి, ప్రకృత్యధీనమైననేమి ? విషయముకన్న రీతి శిల్పములం బ్రధానము.

కావున లోకలకెల్లరకు రుచ్యములుగానుండు భారతాదీర కావ్యములయందును, కథాసరిత్సాగరము మొదలైన వినోద కథల యందును గలప్రకృతిసమీక్షన వర్ణనలకు నాధారభూతమైన భావనా శక్తి గణనీయము గాదనుట తప్పు. మఱి యయ్యదియు మనుష్యుల యందు అనిశ్వరముగ నుండు నేవోకొన్ని భావములకు సహజముగ ననుకూలములైన ప్రకారముల వర్తించునదియ యనుట యొప్పు. అట్లుగాదేని నాకథలయందు మన కెడతెగనిమక్కువ యుండుటేల?

ఈకాలమున బిడ్డలెట్లో పూర్వకాలమునఁ బెద్దలు నట్లే. అసగా ప్రకృతిజ్ఞానమంతగా లేనివారనుట. ఇదియెగదా ప్రాచీనగ్రంథ గాథాపురాణములలో మన నమ్మికకు నందని యద్భుతములు విస్తార ముగఁ జెప్పఁబడి యుండుటకు మూలము. ఆ పురాణకవులకు నవి యస్వాభావికములుగఁ దోచియుండవు గాఁబోలు ! వారు ఘనమైన నమ్మకము విశ్వాసమునుంచి వ్రాసిరి. కావుననే మనకును నవిశ్వా

నము అంతగాఁ బుట్టకుండుట. ఇప్పటివా రారీతి వ్రాయఁజూచిరేని యసాధ్యమని చెప్పఁగాదుగాని * యెంతో శిల్పి నై పాణ్యము లేనిది యవి కృత్రి సములుగా దోఁచుఁగాని నిక్కములఁజ్ఞు భ్రమగొల్పఁ జాలవు. కావున నాటములలోను గావ్యములలోను నాగాస్త్రము గాఁడాస్త్రమును బ్రయోగింపకుండుటయు మొత్తముమీఁక సుగుణము. అట్లుగాదని వాని నావాహనము జేయువాడు వాఁతొ నాగ్నేయాస్త్రమును రప్పించి గ్రంథమంతయు నావతిగా నిచ్చిన యెడ లోకమునకెంతే నుపకారము చేసి నారగుదురు !

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ రచించిన

ఉ. “అంబ నవాంబుజోజ్వల కరాంబుజ శారదచంద్రచంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణ రత్నరోచిరా
చుంబిత దిగ్విభాగ శ్రుతిసూక్తవివిక్త నిజప్రభావ “భా
వాంబర వీధివిశ్రుత విహార” ననుం దయఁ జూడు భారతీ !”

యను సరస్వతీస్తవమున కవితాధిదేవతం గూర్చిన “భావాం
బర వీధివిశ్రుత విహార” యను సంబోధన మెంత సత్యము ! మఱియు
గంభీరము !

భావానాశక్తి యనేక మాయలం బన్ను లీలావినోదిని
ఈమాయలకన్నింటికి సామాన్యలక్షణ మొక్కటియే. ఏరసము
నుత్పాదింపఁజూచునో దాసని కవియే మనఃపూర్ణముగ చాల్చుఁగాని
చదువరులయందు అభిమతమగు చిత్తవిభ్రమము గలుగనేరదు.
భావములనంతములు నగాధములుగాఁ బ్రభవిల్లినఁ గవియు నమోఘుఁ
డగును.

* స్వభావాతిక్రాంతవిషయములఁ గూర్చి సత్యతాభ్రమ సిద్ధించినట్లు వ్రాయఁ
జాలు పాశ్చాత్యకవు లిపుడుఁగొందఱున్నారు అంధమున నీప్రతిభగలవారున్నా
రేమోగాని నేనెఱుంగను. వీరేశలింగంగారు దప్ప.

కవితయొక్క గుణదోష నిర్ణయముంగూర్చిన యాధార తత్వములఁగొన్నింటిని నివేదించ సాహసించితి. మన్నింతురుగాక ! గ్రంథవైపుల్యమునకుం జగిసినవాడనై దంష్ట్రాఁతములఁ దఱుచుగా బొందింపనైతి. క్షమింపుఁ ! ఈవాఖ్యానమునం దేలిన యంశములు :

(1) “ అంతా కవులము గాచూ
యంతంతగఁ గదపద్య మల్లఁగలేమా ? ”

యని భాషమొదలగు వానినిచూత్రము కృషిచేయుటచేఁ గవులగుమనుట బొంకు. (ii) శైలిభావ ప్రకాశకము. శైలి, భావము ఇవి వియోగములేని ద్వంద్వంబులు. (iii) అట్లగుట ప్రాచీనకవులు ఆలంకారికులు మొదలగువారు చూపిన జాడల ఉచితముగ నుపయోగించిన మేలుచేయుననియేయైనను, అవియే నఁపూర్ణశరణ్యములని యెంచి యామార్గములను మీఱి యొక యడుగై నఁ బెట్టగూడదనుట కవితాశక్తికి భయంఃరమైన యాహ (iv) ఆంకవులు భాషాంశరీ కరణముఁ జేసినవారుగావున నపూర్ణ రచనాసామర్థ్యము వీరి కున్నదో లేదో తెలియదు. అనగా వీరి కుపజ్జయేమాత్ర మున్నదనుట వివాదాంశ మేమో ! అయినను మీఁద వివరింపబడిన గుణములఁ బట్టి నూడ కవుల లక్షణములు పెక్కులు వీరియందున్నవనుట స్పష్టము. అందును దిక్కన మహాకవియొక్క ప్రభావము అజేయంబు. అద్వితీయంబు !

ప్రింగళి సూరనార్యుడు మధ్యకవులకుఁ జేరినవాడు గావున
ప్రాచీనగ్రంథములను మఖ్యముగా భారతమును బహుశ్రద్ధతోను
భక్తితోను ఒరించియుండును. ఇంగల కమ్మహేతిహాసములోని
గుంభనల జ్ఞప్తికిఁ దేజాలినంత సాదృశ్యముగల రచనలఁ దాఁజేసి
యంట యొకసాక్ష్యము చూడుడు. కర్ణుడు తన యన్నయకాట
యెఱింగినపిఁప ధర్మరాజు చింతించిన విధంబు :

“అ. అతనిమేను గుంతి యట్టులకైవడి
యరయనేను జూచి యాత్మనెద్ది
కారణంబో యట్లుగా ననుచుండుదు
నేమిసేయువాడ నింకఁ జెపుమ ॥”

(కాంతి. ౧ ఆ.)

ఈ రీతినే సుముఖాన త్రియు మణిస్తంభుడు దనభర్తయని
యెరుంగనిదగుటంజేసి యతని నేమేమోపల్కి, పిమ్మట నతడు
ప్రచ్ఛన్నశాలీనఁడని యెఱింగినదై యతని నుద్దేశించి యాడిన
ప్రకారము :

నీ. * * * *
ఇందాఁక నెఱుంగ నేనేమి యంటినొమిమ్ము
ననుచుఁ గన్నీళ్ళు రా నడచికొనుచు,
నడపులమాటల నగవుల మీయందుఁ
దొంటికైవడి గొంత దోచుచున్న,
పసుధమానిసిబోలు మానుసులులేరె
యనుచునుండుదు * *

(కళా. ఆ. ౪. ప ౧౬౫)

మఱియుఁ గగ్వాశ్రమ వర్ణనావసరమున నాదిపర్వములో :

“నీ. శ్రవణసుఖంబుగా సామ గానంబులు సదిశెడుశుకముల చనువుదగిలి
కదలక వినుచుండు కరులును, గరికరకీతలచ్చాయఁదచ్చిక రాంబు
కణముల చల్లని గాడ్పాసపడివానిఁ జెందిసుఖంబున్న సింహములను
భూసురప్రవరులు భూతబలులైచ్చిపెట్టు నీవారాన్న పిండతతుల

అ గడఁగిభక్షింప నొక్కటఁగలసియాడు
చున్నయెలకలఁ బిల్లులనొండు సహజ
వైరివర్గంబులయు సహ వాసమపుడు
నూచి మునిశక్తి కెంతయుఁ జోద్యమంది”

అను పద్యమున జూచి మణికంధరుని తపోవసము వర్ణించుచుఁ
బింగళి సూరన్న పైరీతి ననుకరింపంజూచియు యనుకమునకై స్వార
న్యముఁ జెడఁగొట్టుకొన్న గతియుం గా చుఁడు!

నీ. ఆవులుశాకఁగన్నరమోడుపులులును బులులచన్గుడువంగఁబోవు లేళ్లు
లేళ్ళచల్లాటరంజిలైడు హరులున హరులుగోళ్ళనుగోక నలరుకిరులు
కరులకటాళివైఖరినాడు పాముల పాములఁబాలించు బ్రభుతతులు
బ్రభుతతులప్రక్కఁబాయనియెలకలు నెలుకలఁ బెంచుపిల్లులునగలిగి

భారతపద్యములోని సాగను దీనియందు లేదు. ఏలన, అందు
జంతువులకునుండు నన్యోన్యతను జూపుటలో నిష్కారణచేష్టులు వర్ణిం
పక హేతుసంగతములగు చర్యల నారోపించుటయే కాదు. “భూసుర
ప్రవరులు భూతబలులైచ్చిపెట్టు నీవారాన్న పిండతతులఁ గడఁగి
భక్షింప” ఇత్యాది విశేషములచే నామృగములకును మునిజనులకును
గల మచ్చికను సూచించి యున్నాడు గాన నీవర్ణనము మనోహర
ముగానున్నది. సూరన్న పద్యములో పదములచే నర్థము నిర్ణయము
నకు వచ్చినది గాని, యర్థవ్యక్తికై పదములు ప్రయోగింపఁబడినట్లు
గానము. మఱియు జంతువుల పట్టిని గూర్చి యది చాసని గీతను.

ఇది వేరొక దానిని గోఁతను, అనుటగో మనోదృష్టికి నింపైన గూఢములు బ్రత్యక్షముగ గానరావు. “కడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసి యాడుచున్న” యనుమాటచే నాటలో మద్చికపడిన జింతువుల చెల్లాటములు స్ఫురణకు రాకపోవుగా?

భీష్మాలోపము వర్ణించుచున్న భారతములోని కొన్నివచనముల ననుసరించి, కథాపూర్వోదయములో అష్టమాశ్వాసములోని “ఇత్యైతః గుర సప్సార్ధివోత్తముం ఉత్యంతచిత్రంబైన” ఇత్యాది దీర్ఘవచనములు వ్రాయంబడియున్నట్లు దోచెడివి.

“సూరనామ్యుఁ గొన్నియెడల నన్నచోడుని ననుక్రమించి యున్నాఁ” డని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు. శ్రీనాథుని వైఖరియు నీ కావ్యమునఁ గొన్నిచోట్లఁ గానవచ్చెడిని. కవులయందుఁ గాన్పించు నిట్టి సాదృశ్యములు విచార్యములైనను మిక్కిలి ముఖ్యములని భావించుట తగదు. పోలికలంబట్టి చార్యము నొడిగట్టుట తగదు. సంవర్ధము లభిన్నములుగ నున్నచోట్ల భావయుఁ గొంత సాదృశ్యముం దాల్పుట యప్రకృతము గాదు. విషయము, శైలి యివి పుస్తక సమన్వితములు. అట్లగుట విషయ సంభూతమైన పదసాదృశ్యము కావలయునని తెలిసి తెచ్చిపెట్టుకొన్న కల్పనయని సంశయించుట పొరపాటు. అయినను సాదృశ్యములు విశేషించి బహుళముగ నుండిన కితరులఁ జూచి వ్రాసినాఁడను నిర్ణయ మని వార్యము. “పిల్లవనుచరిత్ర” ము లనంబడు నిటీవలి ప్రబంధము లన్నియు రామరాజ భూషణుని బిచ్చములుకావా?

ఇట్లు మన సూరన యుత్కృష్టమైన గ్రంథకర్తలజాడల సెఱిగినవాఁడయ్యఁ గొంతవఱకు నంతమందివి గాని మార్గముల నవలంబించియున్నాఁడు. దీనికిఁ గారణమీమహాగౌ ఎట్టివాఁడును దన

కాలములో శ్రేష్ఠములని యెన్నుబడిన రీతుల విరచి పఁ జూచుట నహజము. నమకాలికుల మెప్పులువోలెఁ దీపియైన మెప్పులెవ్వి? మఱియు మనకవి మిగుల బీకవాఁడు గావోఁడు ! ఈ యరుమానమున కాధారములైన యంశములు గొన్ని శ్రీ వీరేశలింగముగారి కవి చరిత్రలో సూచింపఁబడి యున్నవి. కుటుంబ రక్షణార్థము ద్రవ్యార్జన మునకై యత్నించుట దోషమా? కాదు. ఆకాలమున నిప్పుకొయల్లు ప్రజలు పుస్తకములఁ గొనుటచే నాదాయము గడించి జీవింపఁ జూచుటకు వీలు శుద్ధముగ లేమింజేసి, యితఁడు రాజుల నాశ్రయింప వలయు విధికిలొంగిన వాఁడాయెను. బమ్మెరపోతనవలె “మదంబ నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్ల కర్ణాట కిరాట కీచకులకమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ” యని చెప్పఁజాలిన ధీరులు వేయింటి కొకరైన నున్నారోలేరో! రాజాశ్రయమున బ్రదుకుపాటు గోరువారు వారి ఇష్టానుసారము వ్రాయుక యేమిచేయుదురు? ఇక రాజులన్ననో పరిపాలన కార్యమునఁ దగిలి కాలంబు గడపువారు. సొంతమగు బుద్ధితో విశుద్ధింపఁ జాలినంత చండితులగుట యరిది. కావున నట్టివా రాచారముంబట్టి గుణకోషనిర్ణయముం జేయుట నైజము. సూర నాయుని కాలములో ప్రాచుర్యమునకు వచ్చిన కవితారీతి ప్రబంధ రచన. అట్లుగుట దానును బ్రబంధధోరణినే వ్రాయవలసినవాఁడయ్యె. ఐనను భావగంభీరుఁడును వివేకవంతుఁడును అగుటంబట్టి సంపూర్తిగ ప్రబంధరీతి కూపంబునం బడలేదు. ఒక యడుగు గట్టున, ఒక యడుగు పల్లమునఁగా నిలిచి, తన యిష్టమునకు రాజుల యిష్టమునకును రెంటికిని మధ్యమున, న పూర్ణముగ నిగ్రహముగాని యుగ్రహము గాని లేని, త్రికుంశస్థానమున నిలిచెను. “అన్య మనముల్, నొప్పింపక తానొవ్వక తప్పించుక తిరుగువాఁడు ధన్యుఁడు” గదా! ఈకవి ధన్యుఁడాయెరో లేదో ఆయన లెక్క పుస్తకములు మనకు జిక్కలేదు

గాన స్థిరీకరింపనేరము ! ఎదియెట్లుండె కవితాస్వర్గమునఁ ద్రిశంకు
స్థితిం దాల్చియున్నాఁడు ! అయినను దలక్రింగుగా వ్రేలాడుచుండ
లేదు. తల మీఁదుగనేయున్నది. కావున నెల్లవిధముల మనకు
సంభావనీయుఁడు. తనకు శరణ్యులైన ప్రభువుల సత్త్వవృత్తి ననుస
రించునాఁడనుటకుఁ గళాపూర్ణోదయము నుండియే యొకదృష్టాంతముం
జూపవచ్చును. చూపఁడు. కృతికర్త శైవుఁడు. దీనికి నితఁడు దార
ఫుత్రాది బాధలేని యావనకాలములో వ్రాసినదని యూహింపఁ
దగిన రాఘవపాండవీయముల సతని చూర్చి చిన వేంకటాద్రి చెప్పిన
యీపద్యమేనాక్షి.

ఉ దక్షతయింతగల్గి విశదంబుగఁ గాంచయు నీ మదిన్ ఫలా
పేక్షఘనంబుగామి నిది యిట్టనగొంకెద నీకుపోలలా
పేక్షణభక్తికిల, రచించుట కష్టముగాదె శ్రీవిరూ
పాక్షున కఠింతంబుగ శుభార్థము రాఘవపాండవీయమున్

ఇక భర్తలైన సంన్యాలవారన్న నో వైష్ణవముకొఁత ముదిరిన
మహనీయులు ! “శ్రీ విష్ణుపదభక్తిచే ధర్మసంపత్తి ధర్మసంపత్తిచేతను
జయంబు” వడిసిన పణ్యలు. అంగును గృతిపతియైన కృష్ణమహి
పాలుఁడు “నూధన పదపద్మన కూడాధన విధిసాధితావిరత భద్రుండు”
ఇతఁడూత్రమా; “ఓ శ్రుత తిరుమల తాతాచార్య శ్రేష్ఠాన్వయ సుదర్శ
నాచార్య తనూజ శ్రీనివాసగుగు చరణాశ్రయణ సమార్జితాఖిలాభ్యుద
యఁడు !” మఱియు “వైష్ణవమతశీలుఁడు” కావుటంబట్టి రాఘవ
పాండవీయ ప్రభావతీ ప్రద్యమ్నములలో శివస్తుతిలోఁ గావ్యా
రంభముం జేసిన భక్తుఁడు కళాపూర్ణోదయమున విష్ణువునకు నగ్రా
ర్చనంజేసెను ! మరియు మణికంధరుని తీర్థయాత్రను వర్ణించుచో
విష్ణుస్థలము లఁగూర్చి ప్రసంగించెఁగాని శైవస్థలముల నంతగాఁ బొగడ
లేదు. అచ్చోట్లను, తక్కిన శాస్త్రములనెల్ల నాకలించి “యవి

యాత్మలమెచ్చని పాంచరాత్ర సిద్ధాంతవిధానమర్థన సమర్థకృతార్థ
మతి ప్రదీప్తులు”ను “శ్రీమహితాష్టాక్షరీ జపమంత్ర పరాయణులును”
‘దేవతాతర చింతనావిదూరులును’ వీతనికి గానవచ్చిరేకా!; శైవ
సిద్ధాంత సమర్థకులుగాని, పంచాక్షరీజపపరాయణులుగాని యొక్కరైన
గంటబడలేదు. తుదకు వైష్ణవమతముయొక్క ప్రధానతత్వమును
బోధించుచు “శ్రీకృష్ణారాయణ స వాద” మున జూపి ప్రబంధమును
ముగించెను ! పాపము ! దారిద్ర్యముచే గుందింప బడనివాడెవడు ;
ఇట్లు యావనమాన స్వాతంత్ర్య మవలంబించియున్నను మధ్యకాలమున
దారపుత్రాది పోషణమునకు వీలులేక చాలకాలము పారతంత్ర్య
ప్రవృత్తుడై యుండి విసిగినవాడౌట గాబోలు వార్ధకమునందు ప్రభా
వతీప్రద్యుమ్నమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించుటకు శాదు, గంభీర
ముగ నిట్లు వాక్కుచుటయు :

మ. “జనమలౌచ్యుఁగ మున్రచించితినుదంచవైఖరిం గారుడం
బును శ్రీరాఘవపాండవీయముఁ గళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్
దెనుఁగుంగబ్బము లెన్నియేనియునుమత్పిత్రాదివంశాభి వ
ర్ణనలేమింబరితుప్తి నాకవియొనర్పజాల వత్సంతమున్”

ఈపద్యముం జదువునపుడు కవి యాదిని బడినపాట్లకు దుఃఖ
మును, తుదకు నిరంకుశక్రీడకుం జొచ్చెఁగదాయసి సంతనమును
బొందక మూనము. ఈధైర్యమహిమచే నితఁడు సర్వజన శ్లాఘ
నీయుండ.

కళాపూర్ణోదయము వ్రాయుతఱిని ఒక్కశాలమును మ త్రమే
కాదు, రాజుల నాశ్రయించిన వాడగుటచే బ్రబంధశైలియం
దనాదరముగలవాడయ్యుఁ గొంతవఱకు నాశైలి ననుకరించెనని
విన్నవించితిని. కావున ప్రబంధముల చందముంకూర్చి యించుక దిక్
ప్రదర్శనముగ వ్రాయుట యుక్తము.

ప్రబంధలక్షణ విమర్శనము

రామరాజ భూషణుడు మనుచరిత్రలో వాక్యవికల్పము :

ఉ. “ కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్యసత్కథల్
వావిరిఁబుట్టురత్నము, అవారిత సత్కవికల్పనావిశే
షావహ పూర్వవృత్తములు సాసలఁదీతిన జాతిరత్నముల్
గావున నట్టిమిశ్రకథగా నొనరింపుము నేర్పు పెంపునన్ ”

దీనింబట్టి వితర్కించిమాడ నాకాలమువారు రచనల కన్నిటికి
ప్రబంధములు శ్రేష్ఠములనియు, ప్రాచీనకవుల కావ్యములకన్న
ప్రశస్తములనియు నెంచి నట్లు లనుమానమయ్యెడి. ప్రబంధము
స్వకపోలకల్పితముగానున్న నొకయొక దోషముట! శుద్ధముగఁ బూర్వ
వృత్తముగానున్న సదియు సరిపడదట! కథ ప్రాచీనముగాను వర్ణనలు
నవీనములుగాను నున్న సాసవెట్లిన జాతిరత్నములవలె నిగనిగలాడు
నని రామరాజభూషణుని యభిప్రాయము. ఈ సిద్ధాంతమ యని
వార్యమని యెంచితిమేని, కథాపూర్ణోదయము కేవల కవికల్పతమైన
కథగావునఁ ప్రబంధములలో చేరవద్దగును. ఈ బహిష్కారము
కష్టము గాదు! సప్తముగాదు! మాత్రీ గొప్పతనమున కొక కారణ
మనియుఁ జెప్పవచ్చును

ప్రబంధములేమో నూతనమైన మహాసృష్టియని మనపూర్వులు
భ్రాంతిఁగొన్నట్లున్నది. కృష్ణదేవరాయలు మనుచరిత్రకారుని “ ఆంధ్ర
కవితాపితామహుఁ” డను బిరుదంబుతోఁ బూజించెను. అనఁగా
కవిత్వమును సృష్టిఁ దెచ్చినవాడనిధ్వని! అల్లసాని పెద్దనకుంబూర్వ
మొక కవిబ్రహ్మ యుండఁగాని వానిని మనవారు మఱచిరో, స్థాన
భ్రష్టునిఁజేసిరో, లేక యొక్కొక్క మన్వంతరమున కొక బ్రహ్మ
యేర్పడుట మఱచివిభాగమని యెంచిరో! నాకుంజూడ ప్రబంధము

లును భారతాదులఁ గొంతివరకుఁ బోలియున్నవి గాని పరమా పూర్వములుగావు. ఎట్లన ; ఈ రెండువిధములైన రచనలయందు.

కథ ప్రాచీనము. భారతము మూలమునకు ప్రతిపదార్థ టీక గాదు. మఱి రససంపోషణార్థము కవిత్వయమువారు కొన్నియెడలఁ బెంచియుఁ గొన్నియెడల సంక్షేపించియు వ్రాసియున్నారు. ప్రబంధ ములు మాత్రమేమి యెక్కువ ? నిజమే. వినియ్యదు వర్ణనలు బహుశ ముగనున్నవి. పూర్వకపులు నాలుగు పద్యము లెక్కువయును సందర్భ మున వీరు నలువది యున్నను జాలదని ఘోషింతురు ! ఈమాత్రము పరిమాణభేద మున్నతనే వస్తుభేద మున్నదనిపెట్లు ? అనఁగా ప్రాచీనకవులయు మధ్యకవులయు గ్రంథములకు భేదములులేవని నాతాత్పర్యముగాదు. మఱి ప్రబంధములు మూలరహితములైన యాదిమ విధానములు గావనుట. ఈసృష్టియందును ప్రాతవాసనలు లేకపోలేదు. ఇక భేదముల వివరమెట్లనిన :

ప్రబంధములలో కథ ముఖ్యముగాదు. మఱి వర్ణనలకు నవ కాశ మబ్బుటకై తెచ్చిపెట్టకొన్న సెపము. అనఁగా వర్ణనలు కథా సాంగత్యము లేనివనుట. సందర్భశుద్ధిలేని వనుటకు పర్యాయవచనము.

కథ ముఖ్యము గాకపోవుటమాత్రముగాదు. ఒకేయంత్ర తాలలోఁ జేయఁబడిన సరకులవలె నీ కథలన్నియు నించుమించు ఏక స్వరూపముం దాల్చిన యవి. అనఁగా చర్చితచర్చణమునకు జేరినయవి. *వీని సామాన్యకథాక్రమం బెట్టిదనిన.

* మనుచరిత్రము వసుచరిత్రము వీనికి నడుమ వ్రాయఁబడిన గ్రంథములును ఇంత గణకూన్యములుగావు ప్రబంధధోరణి మిక్కిలి ప్రకటనమునకు వచ్చిన తద నంతర కాలపు గ్రంథములు హీనములు. చేమకూర వేంకటపతి కృతులు దప్ప అను సుమయము గూఢము.

ప్రబంధముల కథాసారము

ఒక పట్టణము ఒక రాజు. వీరి కేమి గ్రహచారముపట్టినదని తెలియకముందే ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము. ఛేవియో కన్నో జ్ఞానేంద్రియముగ రాజుగారు కన్యామణియొక్కటున్నదని గ్రహించి యుండుమతి కొంచెమును గోలుపోవుట. తన స్నేహితుఁడతో విరహ విషయమైన ప్రసంగముచేయుచుఁ గన్యామణి శరీర మేమాత్రము విడు ఒక విమర్శించుట! వేటకుఁ బోవుట ఇత్యాదులు. ద్వితియాశ్వాసము ముగిసెను. కన్యామణిమాత్ర మూరకుండునాయేమి! ఆయమ్మ తబ్బిబ్బు ఇంత తయసి చెప్పఁగాదు. శ్లేషలు వెట్టిన నేమి తృప్తి! శ్లేషలు వెట్టినఁ గొంత ఫర్కాతీదు. తనవలెనే చంద్రముఖులైన చెలికత్తెలం జేర్చుకొని నాయకుఁడు సౌందర్యవిషయమయి యొక రెండుగంట లుపన్యాస మిచ్చువేళకు మూడవయాశ్వాసము ముగింపునకు రా కేమిచేయును? కన్యామణియొక్క కాకకు నుపశమనము చేయుటకై చెలు లామి నుద్యానవనమునకుఁ బిలిచికొని పోవుట సరోవరసందర్శనము. ఆప్రౌద్దుమాత్ర మందఱును స్నానముఁజేయుట, చర్మభృవడు వేళకు గగుర్పాటు వణకు మొనలైన శృంగారావస్థలు తిక్కెక్కినట్లు ప్రబలుటయు, యజమానరాలిని చివురుటాకుల శయ్యపైఁ బరుండఁజేసి వస్త్రములుసడల్పి శైత్యోపచారములు చేయుటయు, నవియు నష్టలంబగుటయు. చంద్రోదయవర్ణనము. ఏమో వినోదము చాతమని వచ్చిన చంద్రుని నాశుకపిక వాణులందఱుఁ గలసి యేకకంఠముగఁ దిట్టుటయు, మలయమారుతమన్నధమాషణము మొనలగు నోరూరఁ జేయు సంగతులు గలిగి

క. “సర్వజనంబులు చదువ న

ఖర్వంబగు కౌతకంబుఁ గాంచెడు లేఱఁగుల్

పర్వంగఁజేసి నాల్గవ

పర్వంబది యస్తమించు భామినులవరన్ !”

ఇంతైనవెనుకఁ బెండ్లి కాకి పోవునా! సూర్యోదయవర్ణనము
(కారణము మృగ్యము) ఇంక నెవ్వయైన మఱిచిపోయియుండిన నిదే
నమయమని యీ యన్ని వర్ణనములును, పరిణామము, దంపతులు
పురప్రవేశము చేయుట, ఆ పురములోని స్త్రీలంగఁ బుట్టు
పాటుతో పీరినఁ జూడవచ్చి బదులిచ్చుటకో యనం దమ యంగ
సందర్భనము అందఱకును జేసి ఋణవిముక్తులగుట! శయ్యాగృహ
ప్రవేశము. చెలికత్తియులు శ్రోత్రగా సిగ్గుదాల్చిన కన్యామణికి
సింపైనసీతులు చెప్పట, ప్రథమసంయోగముయొక్క పాంగోపాంగ
వర్ణనము! శ్రుతి ఫలము సంతానప్రప్తి! ఇత్యాది నానాచిత్రములం
బ్రదిచ్చించి యెగవయాశ్వాసము సమాప్తిజేయును. ఈవిధమున
ఆటాశ్వాసముల గ్రంథముగా వ్రాసినను బాధలేదు. అయ్యది కష్ట
నష్టములకు సతీతమా. లాభమునకు సతీతమే!

పాత్రములన్నియు నొక్క తీరుందాల్చిన బొమ్మలు. అలం
కారశాస్త్రప్రకారము చెక్కబడినవి ఆయా కావ్యములలోని
పాత్రముల సిద్ధివముల యట్టుండుటతోఁ బోయిన నెంతో పుణ్యము! అని
కావ్యములయందలి పాత్రులును ఒండొంటి ననుకరించునట్టి ప్రతి
బింబములు. పేరు ఊగుమాత్రము మార్చియుందురు. ఇంక నీమా
త్రముఁ జేయక వ్రాయఁగడంగనగునా? స్వభావము, చరిత్రము,
నడవడి, తీరు మొదలగులక్ష్యగుణములన్నియు నరవలి సొత్తులు.

వసుచరిత్ర

ఉపజ్ఞ మనకు ఘటిల్లదేని యది యొక గొప్ప లోపమనిచింతిం
చుట మన ప్రకృతి. రామరాజభూషణుడు కథాకల్పనమందు ఉపజ్ఞ
లేకుండిన నెంతో మేలని యాదేశించెనుగదా! ఇది యస్వాభావిక
మైన తలపోత. వర్ణనలయందుపజ్ఞ వ్యాప్తికి వచ్చిన గృతికి సానవెట్టి

నట్టి యాతడు సెలవిగ్ని, యా పద్ధతికి నిదర్శనము నేర్పఱుచుటకో
 ఈనఁ దన రచించిన వసుచరిత్రముగో నత్యద్భుతములు ననన్యసాధ్య
 ములునైన వర్ణనలు ఒనఁ చమత్కారముగఁ జేసియున్నఁగా.
 ఈ మహాకవి చందమునఁ గొన్ని రకముల వర్ణనలు చేయువా
 రెనగును లేరు. ఈ వర్ణనలయందు దోషములు లేకపోలేదు. అందు
 ముఖ్యములు: అవి కథా వేగమునకు నడ్డు. కథయేలేదు, కథావేగ
 మెక్కడిని యని యాక్షేపించితి కేని నాశుసమ్మత మీ. ప్రత్యేకముగ
 జూచిన మనోహరములైనను గథాంగములతో పొందిక లేనివి.
 భావనాశక్తి చే సప్రయత్నము ననర్గళమునుగా వచ్చిన స్వచ్ఛంద
 ధారలుగావు. మఱి సామ్యశక్తి చే లాతాగ్రముగఁ దేలడిచి యుప
 మోత్ ప్రేక్షలు. సామ్యమం"మి. వసుచరిత్రములోని సామ్యములు
 నస్తున్వభావములంబట్టి తటస్థించినవియుంగావు మఱి నామాది
 భాషాశక్తిచే గృతములైన యవి. శ్లేషచే నుత్పత్తికి వచ్చు నలం
 కారములవలె నొడ్డువారిని నీరసభావములు వేటొందు లేనివి వక్కా
 ణింప నుగ్యుక్తుడనై నందులకు మీ తుచూపణము వేడెను. ఇన్ని
 లోపములుండినప్పటికిని వసుచరిత్ర మిగుల గొప్ప గ్రంథమనియు,
 భాషకు మండ గాయ మానమని మిఁ జెప్ప నెవడును సంకోచింపఁ
 బడ లేదు. ఇందుఁ గారణము లెన్నియో గ. భాషాజ్ఞానమున
 కిది మంచి యాధారము. పదములలో నె త సత్తున యున్నదని
 చూడగోరువారికి దీని మాత్ర ప్రయోజన కారియగు గ్రంథ మింకొకటి
 లేదని చెప్పవచ్చును. మఱియు సామ్యశక్తివలె గవితకుఁ
 బ్రాణంబు గాకపోయినను సమ్మానార్హములైన శక్తులలో నొకండు.
 కావున దాని నశేషంబుగ నీపింపఁజేసిన రామరాజభూషణుడు
 సర్వజనస్తోత్రపాత్రుడు ఇట్టివర్ణనల కితం డించుమించు ఆదిమకర్త
 యగుటచేనవి మొకరి ననుసరించివ్రాయబడినవిగావు. తన మనస్సున

తొలుతఁ బుట్టినవి. అట్లగుటచే నైజములు. అశ్పత్రిమములు. కాన
 రుచ్యములు. ఆనందకరములు. శ్లేషాది దుష్కర దుర్బోధ రచన
 లకుం బూసినను శైలి సుంజులగుణముం గలదుది. అతిశ్రావ్యము.
 సాధరణముగఁ జమత్కారము వీవరీతముగ నున్నయెడ నుఖ
 ముండుటయరది. దృష్టాంతములు. ఏకాక్షరపద్యములు. ఇందులో
 నుఖ మేమైనఁ గలదా? సంగీతములోఁ గలవంపులగునట్లు దీర్ఘాలు
 దీయుచు స్వరములు వేయుచున్నయెడ “అబ్బా! ఏమి సామర్థ్యము!
 ఎంతసేపు గుక్కకట్టుచున్నాఁడు!” అని ఆశ్చర్యము భరితుము
 గదా! ఆశ్చర్యమునకు సమానమైన యానందముకొడిసి! కఠ
 వ్యాచూమ మింత ఘనముగచేయలేకున్నను సాంఘిక మధురకంఠ
 ముతో సామర్థ్యలైన స్త్రీపురుషులు పాడిన నెంతహాయి! అనగా
 * శయంకు రెండు గుణములు జూపించనచ్చును. నుఖము, చమ
 త్కారము. శిల్పముయొక్క యభిమతము నుఖముగాని చమత్కా
 రము గాదని నేఱి చెప్పనేల? వసుచరిత్ర చమత్కార ప్రధానమ
 యయ్యను నుఖమును బొత్తిగాఁ బోగొట్టుకొన్నదిగాను. కావుననే
 దానియందు మనకుండు గౌరవాదరములు. కేవలచిత్రవిత్వము
 భాషతోఁ జేయు కుస్తీవంటిది ‘భాషను ఎన్నివిధముల మగదీసి
 నాఁడు! ఎన్ని యంధముల స్రుక్కించినాఁడు!’ అను నాశ్చర్యమును
 బుట్టించును. నిజమైన కవిత గలిగించెను నాశ్చర్యమువేఱు. ఏడన
 “సర్వజనవేద్యములగు సామాన్యములైన ఈ సంగతులు పదములు
 ఇత్యాది సామగ్రులు గొని యెంత యాహ్లాదకరమైన కృతిగాఁ గూర్చి
 నాఁడు! మనకు నాపదములు తెలియుఁగదా! సంగతులు తెలి
 యునుగదా! తెలిసి యేమి కట్టుకొంటిమి!” అని చింతయు విస్మయ
 మును దాల్చుట. దొమ్మరివాఁడు చేయు నద్భుతములనుజూచి మనము
 చింతఁ దాల్చుము. ఏలన, పరిశ్రమముఁజేసిన మనమును వాని

వలె సమర్థుల మనుదుమను నమ్మిక గలదు గాన. తిక్కననుం దలంచి నపుడు నాబతు కేలయి మన మనుటెందులకు ! “దినదినమువాడు పదములతోనే యతఁ డెట్టికూర్పులం ఒన్నినాఁడు ! ఇది పరిశ్రమచే వచ్చుద్యకాదు. స్వాభావిక ప్రతిభ. ఇంకొక జన్మమే తినగాని యీడేరుకట్టిదగాదు !” అనువిచార ముద్బుద్ధము గావుటచే.

వసుచరిత్రములోని కొన్ని పద్యములు చిత్రకవిత్వముం జూచినఁ బాఠిపోవలయు ననువారి సైత మాకర్షించునంత రమణీయములు. ఇంచుక యుదాహరణముఁ జూపెద.

చ. చలిత లతాంత కాంతియను చందురు కావి చెఱంగుదాఁటి స
మ్మిళిత వయోవిలాసముల మీటిన విచ్చు ఫలస్తనాగ్రముల్
వెలువడఁ గప్పెఁ దత్త్విణమ వేల్లితదోహద ధూపధూమ కుం
తలముల విచ్చి దాడిమ లతాలలితాంగి నృపాలు చెంగటన్.

(౧ ఆ. ౧౬౪ పద్యము)

సీ. ధరయే యపాంసుల తలచూపరాకుండఁ
దనకూర్మితేని నప్పుననె ముంచె
సతియే యచండిక పతిఁ జట్టుకూతురై
జగడాలు పచరించి సగముచేసె
కమలయే నిశ్చల రమణుపేరదకు మో
పైనిల్చి యతని పేరడుగుపఱచె
వాణియే మితనూక్తి వదలదు తలవాఁకి
లి నిజేశుమాట మోచెననఁజేసె,

ఆ. ననుచు భూకాంత శ్రీకాంత హరునికాంత
నజునికాంతను నిరసించి యా సిరంగ
పార్థివుని కాంత తిమ్మాంబ పతికిఁ గుళల
కీర్తి బలవృద్ధి నిర్మలనూర్పు లాసఁగు.

(ఆ. ౧. ప. ౩౬)

నీ. చుట్టఁ జాట్టుకొని శేషుఁడు నిద్రవోవును
 ముది పన్నగములలో మొదటివాఁడు
 మొనయుఁ డాదిమ కూర్మము ముడుంగుమేనుమో
 పినఁ బెద్దవారిలోఁ బెద్దవాఁడు
 సమధికాశాప్తి హస్తము సాఁచుఁ బద్మినీ
 వైరిదిక్కరి తలవడచువాఁడు
 తనయొంటి పఁటిచేతనయంటునాదికా
 లము ఘోణి పాండురోమములవాఁడు

అ. కదలలేడదై బహువయః క్రమమువాడ
 టంచు వారల నిరసించి యవనికాంత
 తనభుజాదండమున నుండఁదనరుచుండు
 భావజవిభుండు వేంకటత్కృతరుండు.

(అ. ౧. ప ౮౧)

నీ. మోహపదేశ తమోమద్రితములైన
 కనుదమ్ముల హిమాంబు లనుపరాదు
 శ్రమబిందుతార కాగమఖిన్నకుచకోక
 ములఁ జంద్రనామంబుదలఁపరాదు
 పటుతావపుటపాక పరిహీణతను హేమ
 మికఁ బల్లవపుటార్పిడఁగ రాదు
 శీర్యదాశావృంత శిథిలతానులతాంత
 మనియాడ వీవనల్వీసరరాదు

తె. లలనకానంగ కీలికీలాకలాప
 సంతతాలీఢ హృదయ పాత్రాంతరాళ
 పూరితన్నేహ పూరంబు పొంగిపొరలఁ
 జల్లని పటీర గలిలంబు సల్లరాదు.

(అ. ౩. ప. ౨౧౦)

ఉ. కొండఁటవిల్లు వేదలలకుండలిరాజఁటనారి, యమ్మనం
 తుండఁట, బైటిపల్లియలు దున్నినవాడఁట యొండురెండు భ
 గ్గుండిది నిండుపౌరుష మొకొయని గెల్వవెముజ్జగంబు ను
 ద్దండత నొక్కతుంట విలదాలించి యంటినఁ గందు తూపులకా !

(అ. ౩. ప ౨౦౨)

ఈ విషయ మిట్లుండె. కథావిషయమున నుపజ్ఞయూవశ్యకము గాదని గురువు చెప్పె. అతని శిష్యునినందగు తరువాత ప్రబంధకవు లెల్లరు వర్ణనలంగూడ నుపజ్ఞ పనిలేదనియేమో, వనుచరిత్రలోని యూహలన యనుసరించువారై బిల్ల వనుచరిత్రముల ననేకములం బ్రకటించి, యాకార్యములందూ రోత హెచ్చించి గురువునకుం గూడ లఘుత్వమాదేశమగునట్లు చేసి కవిత్వము భావసంబంధము లేకపదసంబంధిగా నొనర్చి పాడునకుం దెచ్చిరి.

ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము

ప్రబంధములలో నాటకకౌశలము మృగ్యము. పాత్రోచితమైన భావ శ్లేషబంధురములైన కావ్యములలో మంచునకైన దొరకునే! చలికత్తెనోరు దెఱచిన నేమి గన్యామణి నోరుదెఱచిననేమి? బయట బడునది శ్లేషయే! శ్లేషను, అందును అభంగశ్లేషను, ఘటింపవలయు నన్న సాంస్కృతిక శైలి యుండిన తీరవలయును. ఏ రసము నేభావమును వెలయునవలయును దీర్ఘసమాసములతో, జేయుట విధి. ఏకసమాసమైన వృత్తముల నేడ్చునప్పుడున బ్రయోగించు కోమలాంగుల, డలఁచుకొన్నచో వారి శ్వాసకోశము లెంత ఘోరములని యాశ్చర్య మయ్యెడిని!

ప్రబంధములకు దేశక్షయమునకు గల సంబంధము

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలములో విజయనగరమెంతో విఖ్యాతి గాంచి యుండెను. రాజుచూరు మహాయుద్ధమున హిందూవులు మహమ్మదీయుల నోడించి వారి రాజ్యములం బ్రవేశించి యడ్డులేని యధికారము వెలయుచువారైరి. దేశమునఁ జారుషము దేదీప్య భాసముగా నున్నందునఁ గావ్యములయందును నది ప్రతిఫలింపక

పోలేదు. రాయలకృతమైన చూముక్తమాల్యద, మనుచరిత్ర, పారిజాతాప
హరణము, కాళహస్తిమాహాత్మ్యము వీనియందెల్ల నవ్యతయను
గుణమున్నది. మఱియుఁ గొన్ని కొన్ని భావములు కవి నిడు
వృద్ధయఁబు శో న్రాసియుండుటయుఁ దేటతెల్లంబ. తాళికోట
యుద్ధమున హిందువులు ఎరాజితులైరి. మహమ్మదీయులు విజయ
నగరమును ధ్వంసముచేసి పాడుగోడలుతప్ప నింకెవ్వియు నందు
సీల్పక పోయిన వెనుక దేశముననరాచకము ప్రవర్తిల్లెను. చిల్లర
పాళయగాండ్రు స్వతఃత్రులైరి. విచ్ఛేదము దౌర్బల్యమునకు మూలము
గదా! అంతటితో హిందువులు మఱలనైన బంసాధించి నష్టమును
బూరించుకొందమను నాశను వదలుకొనరేమో! ఇట్టి పశ్చాత్తాప
కాలమున బుద్ధి యెల్లుపారును? వృద్ధయ మే యానందము పొరుకు
నని వికసించును? కావున నన్ని శక్తులుఁ బోయి పండితులకు కేశశక్తి
యైన జ్ఞానశక్తిమాత్రము మిగిలెఁ గాఁబోలు! అసలు పూర్తిగా
నడుగంటని వనుచరిత్రకాళములో నున్నంతజ్ఞయు, మంత్రిమియు
తరువాతి నాశ్వవారమైన మనకు నందరానివైనందున నేమో
రినహీనములు, ఏకక్రమములు, అనవ్యములునైన కావ్యములు
పుంఖానుపుంఖములుగ వెడలినవి! ఇవియు లేకపోయియుండిన దేశము
పరిపూర్ణాధికారముపాలయి యుండుఁగాన, నీమాత్రము వెలుతురైన
నిలపినందులకుఁ బండితులను బాళయగాండ్రు మనము కొనియాడ
వలయు.

ఐరోపాలో రాజులు నాశనమెత్తినను ప్రజయను నింకొక ప్రకృతి
ప్రతాపవంతమై యుండుఁగావున, కవిశక్తేవలము నగరి నాశ్రయించి
బ్రతుకు విద్యగాదు. హిందూదేశములో మనుస్మృతి దెబ్బదగిలిన
గ్రామినుండి ప్రజ యీవఱకును లేవలేక పడియున్నది. దానిది పరా
శ్రమమైన బ్రతుకు! కృష్ణదేవరాయలు, శివాజీ వీరింబోలిన మహ

నీయులవతరించిరేని, జనసామాన్యమును వారివెంట కుక్కలగుంపు
వలెఁ బోయి యెవరిమీఁదఁ బడుచున్నను బడునుగాని, నాయకులు
లేనిచో దిక్కులుదెలియక మరలఁ బ్రాచీనకర్మమును బారంపర్య
హింసాస్థానమును అవలంబించును.

క. “ ఏమీ! రాజులు మంత్రులఁ
దామతిమర్బుద్ధులైన ధరయెల్లను గ్రిం
దైమాఁడిమడియునో! జన
సామాన్యము సంఘచరిత చక్కనిదైనన్.”

మనవారిలో సంఘచరితమును భావమే యున్నదో లేదో!
భావమేలేనిది ప్రవృత్తి యెక్కడిది? తమతమ కుటుంబములయందు,
తెగలము క్షేమచింతయేగాని రాష్ట్రము గూర్చిన చింతలు లేని
వారగుటం జేసి, వీరి ప్రారంభములచే దేశమున కేమాత్రము మాన
ప్రాణరక్షణములు నమకూఱవు. అట్లగుట వీరికృత్యములు గంధీరోద్య
మములు. వీరిచేఁ దెలివియు విరివియుఁ గాచు కవిత సాధారణ
జనులపై నేల దృష్టియైయుంచును? తన కశపుమీదఁదప్ప నింకెద్దాని
మీదఁను గన్న మననుఁ బోనిచాపపైఁ బరుగుననులు మనములు
నేలపాటును? చీయని వాపోవుటకుఁ దప్ప! ఐరోపాలోని కవీశ్వరులు
గొందఱు కాపువారు, సైనికులు మొదలైన తక్కువవృత్తులవారి
బదుకులును వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో సుందరముగఁ
గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మన గ్రంథముల మాత్రము చదివి
యీ పుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁ
జూచువారికి, ఈ దేశము బీదసాక్షిలపై నాదరముగల కవి యెవఁడైన
నున్నాడా? తుదకు, బీదసాక్షిలైన నున్నాగా? యను సంశయము
పట్టినను దప్పు వారిదిగాదు? శోకరసము వర్ణింప వలయునన్న నను
కూలమగు సందర్భ మెయ్యది? శ్రోవ్యు కాతెడు నాయికానాయకుల

యూహామాత్రములైన నిష్ఠామాలా? ప్రజలు దినదినమునఁ గన్నిరు
 గార్చుటకై న నవకాశములేక కుడుచుచుండు పరిపరివిధములైన
 గోడులా? శాంతరసమునకుఁ బోషకమెయ్యది? తనుకు స్వచ్ఛముఁ
 దేనట్టివైన రాజాయొక్కయుదారచర్యలా? ఆకట మాఁడి మలమల
 మాడుచు నింటికివచ్చు వంట సిద్ధము కాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక
 కన్నులు మూతపడుచుండ విధిచి ధ్యానించుచు నొక మూలఁ
 గూర్చుండు పొలము కాపుయొక్క నడవడియా? ఆహా! జన
 సామాన్యముయొక్క ప్రతిదిన వృత్తములలో నెంత భావము, రసము,
 గుణము ఉపగతములై యున్నవో మన కవులకుం దెలియవుగదా!
 రాజపుత్రులను, రాజకన్యలను, చాలనందులకు బ్రాహ్మణులను,
 వేశ్యలనుబట్టి యుంఝాట మాడుట డప్పఁ గడితకుమీలైన యన్య
 కర్మములు లేవా?

సామాన్యజను లీ రీతి నలక్ష్యముగాఁ జూడబడుటకు హేతువు
 లేవ్వియ? ఈ దేశమునఁ బ్రజ సాధించుటకుఁ జేయి, తన్నుటకుఁ
 గాలు, మొఱవెట్టుటకు నోరు ఏదియు లేని పశువు! ఐరోపాలోని
 జనులు రాజనగుణ శోభితులు. మన పాలిటి భాగ్యము తామనమో,
 దాని తోఁబుట్టువగు సత్త్వమో యెదో యొక జడత్వబీజము! జాతి
 భేదములవలన శ్రేష్ఠకులులకు తదితరపక్షమున మర్యాదయు గౌరవ
 మును గలుగమి శ్రేష్ఠులకుమాత్ర మర్హివఁదగినను నియతిని విద్య
 దాల్చినదగుట. దీనివలని దుర్దశలు రెండు. మొదటిది. విద్యవచ్చిన
 యుత్తమవర్ణులకు తక్కినవారితోడి సాంగత్యము తిక్కువగావున
 వారింగూర్చి వ్రాయజాలినను వ్రాయనేరరు రెండవది. విద్యాదాన
 మునకుం బాత్రమగాని జనబాహుళ్యము ఎంత దెలిసినదయ్యును
 అక్షరములు రానిలోపంబున వ్రాయనేరరు. అథవా ఒకరిద్దఱు కవితా
 శక్తి నెట్లో సంపాదించిరి వో! ప్రశస్త్యముననున్న పద్ధతి రీతిఁ జెప్పి

మగజాతి వారిని మెప్పింపవలయుననిగా నా నారు ముఖ్యముగాఁ
నలంతురు! అట్లుగుట నల్పజీవితమును నారు నరుకునేముదురా?
చేయుగ. జాతికిజాతికి స్పర్ధయేర్పడుటవలన పాండిత్యము ప్రకటించి
బాహ్యాణుల మీఱవలయునని రామరాజ భూషణుఁడు యత్నించె
నేమో యునుట విచార్యము! ఏది యెట్లున్న నేమి? అగజాతులవారి
యహంభావము, అశ్రద్ధ, ఆచారము ఇవివేరుగను, అన్యజాతివారిని
నమమార్గమునకు నధీనులఁగాఁ జేయుటయు, కవిశ్లోచితమైన విషయ
మును మిక్కిలి సంగ్రహపఱచినవి. ఒక్క రాజులను రాజకన్యలను
వదలినయెడఁ గవితకు గతిమోక్షము లుండవుగాఁబోలు! ఆంధ్ర
కవిత్వము రాజులను రాణులను నమ్మి జీవనము జరుపుకొనునది గనుక,
వారైశ్వర్యమును గోలుపోయినతోడనే తానును వైరస్యమును వికృత
వేషమును దాల్చుచలసిన దాయెను. ప్రజలలో సత్త్వము స్థిరముగ
లేనిది కవిత నిత్యసాభాగ్యము పడయనేర్చు తెల్లు?

మనయొక్క రాజులదినములలో సైతములవడనత విన్యాసము
నేఁడు ఆంధ్రమును జెందియుండుటకు, బ్రిటిష్వారి పరిపాలనమాహా
త్వమును, దానిచే మనముందు ప్రభవిల్లిన వృద్ధి సతిశయముగాఁ
జెందుద మను నుత్సాహమును ముఖ్యకారణములు. విద్యయు నెల్లరు
శక్తికొలఁది నిరాతంకముగ గ్రహింపవచ్చును. జౌన్నత్యమునకు
సంఘదురాచారముల నిర్మూలముజేయుట విడువరాని సమయము
గావున, నాంధ్రసాహితీపునరుద్ధరణ ప్రభావులైన శ్రీ వీరేశలింగము
గారిచే దారి చూపఁబడిన యానేకులు, ప్రజలయొక్క మేలిమినాసించి,
వారలకు, దెలియనట్లు అనేక ముఖ్యవిషయములఁగూర్చి వ్రాయు
చుండుటచే, భాషయందలి ప్రీతియు, గౌరవమును, అభిలాషయు,
కుతూహలమును మును పెన్నఁడుఁ దాల్చి యాండనత వ్యాప్తినిఁ
బెంపును వహించుచున్నవి. ప్రకృతము కావ్యములు, నాటకములు,

ప్రహసనములు ఇత్యాది కృతులతో నివేదింపఁబడు విషయములసంఖ్య
ములు. సర్వజనహితములు. ప్రాతమాగ్గములనే మాపద్ధతు రిగి
పొవునట్లు గొఱ్ఱెల మండలవలె బోవునవిగావు. నాటియు దేశభృ
దయను మహాద్దేశము గలవౌటఁ బొరుషోద్దీపకములు. నాయికా
నాయకులు సగమునకు సగము పలాయితృలైరి. రాజులు రాణులును
ప్రచ్ఛన్నులై యేమూలం దాఁగిరో యెండఁడఁగిరో ! వెతకఁబడువారు
లేరు. పెదకువారును లేరు! కలియుగాదినుండి యింశదాక జమకు
ఖర్చునకురాని సాధారణజనులు కేఱికిఁగగా గణ్యులైరి ! ఇకము ను
పూజ్య లగుచురుగాక !

“ తే. ఆక్కజంబుగ నిప్పు దత్యంత దీప్తి
జెలుగుచున్నావు భారతీ ! విమలమహిమ
సాంధ్రదేశంబుతో మార్పు లనుభవించి,
యేమి చెప్పుదుఁ ? గలకాల మింక నెట్లా ! ”

కళాపూర్ణోదయము

క్రళాపూర్ణోదయమాండ్రంబున నద్వితీయమైన గ్రంథము. ఏజాతికిం జేరినదిగాదు తనఁతట నొక క్రొత్తరకము. ఆండ్రభారతాదులు సంస్కృతేతిహాసములకుం బరివర్తనములు. మనవసుచరిత్రాదాలయందుఁ గథలు నవీనములుగావు. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి గ్రహింపఁబడినవి. ఈవిమర్శనములకు గుటియైన కావ్యమన్ననో కవియొక్క స్వస్పృష్టి. బాణునిచే సంస్కృతమున రచింపఁబడిన కాదంబరి వంటిదని యంగురుగాని, దానినుండియైన సూరనార్యుఁడు విషయముల గ్రహించినట్లు గానము. ప్రబంధకవులెవ్వరిలోనూ గనఁబడని ప్రతిభయు, భావనాశక్తియు, సంవర్ధశుద్ధియు, పాశ్రోచితపద్యరచనయు నిందు సుప్రసిద్ధములు. ఇంత భావగాంభీర్యము గలదియు నూతనపద్ధతులం బోవునదియునైనను, కాలదోషము నెట్లు పూర్ణముగఁ దప్పించుకొనఁగల్గును ? ప్రబంధకవులయందలి స్థాలిత్యములు నిందును బెక్కులు గలవు. కాని దోషములకన్న గుణములెన్నియో మడుంగు లెక్కువయని దృఢముగను మనఃపూర్తిగను జెప్పుట కేయాశంకమును లేమిచరువరుల కెల్లను స్పష్టము. దీనివలె భావనాశక్తిచే నిర్మింపబడినదియు, తేజరిల్లునదియునైన గ్రంథము తెనుఁగులో లేదు. పరదేశభాషలయందలి పుస్తకములతోఁ బోల్చిచూచినను దీనికి గౌరవహాని యేమాత్రమును గలుగదని నామాశయము. మనకు నిదియేకము తనవంటిది తేనిది. ప్రశస్తములగు దేశాంతరకృతులతోఁ దులనఁగఁగలదియగుట, నన్యులు పరీక్షించినను దలవంచుకొన వలసినదిగాదు.

భావనాశక్తి స్వచ్ఛందప్రచారములలో నొకటి. ఎట్లగుట
దానిని నమగ్రముగఁ దాల్చినకవులకు నదియొక గొప్పవరముగాఁ
దోచదేమో! కావుననే కదా మహాకవులును శిల్పులును మాను
మతునివలెఁ దమ యాత్మమును దామెఱుంగకుండుట! కాళి
దాసు వాక్రూఢ్చిన విధము నెఱుంగరా?

“కడుశక్తితులైనను దమ

యెడనమ్మిక దమకుఁ గలుగఁ దెన్నఁడు మదిలోన్”

వారి కేమో వారి వాక్కులు సహజములుగ సాధారణము
లుగఁ గాన్పించును. వినుచోకన్ననో మాయస్ఫుటము చెప్పఁదరము
గాదు! సూరసయు కళాపూర్ణోదయము తన రచించిన గ్రంథములలో
నుత్తమోత్తమమని యెఱచినాఁడో లేదో యనుట సంస్థము. ఎట్లనః
శుద్ధ్యాన కృష్ణవిభుఁడు తన్నుద్దేశింగి పల్కినట్లుగా

మ. “ఇటమున్నాడు సుహితాదికృతు లీ వింపొందఁగా బెక్కిన
చ్చటవిన్నారము, చెప్పనేలయవి, మంస్తుత్యోభయశ్లేష సం
ఘటనన్ రాఘవ పాండవీయ కృతి శక్యంచే రచింపంగ నె
చ్చట నెవ్వారికి, నీక చెల్లెనది భాషాకావ్యముం జేయఁగన్.”

అని వ్రాసియుండుటయేగాక, రాఘవ పాండవీయములో కృతి
పరియైన పెదవేంకటాద్రి తన్నుఁ బ్రశంసించుచు,

కా. “రెండర్థంబుల పద్యమెక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండున్, దద్గతి, గావ్యమెల్ల నగునే నోహోయనం జేయజే
పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుఁ గబ్బింబద్భుతంబంద్రు, ద
క్షుం దెవ్వడిల రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్.”

అనిసెలవిచ్చినట్టును వర్ణించియుండుటఁజూడ శ్లేషకావ్యమాలం
గల గౌరవము తదితరములయెడ నతని కుండెనాయని సంశయంప

నందు గలదు. కాని రాఘవ పాండవీయ రచనానంతరమున నతఁడు శ్లేష సంతగా వాడక చాలింపుటం జూడ దానియందలి యాదరము లాఘవ మయ్యెననియు నూహింపవచ్చును. ద్వ్యర్థికావ్యములకెల్ల శిరోమణి యనందగుదాని ఘటింపిన వాడయ్యు, కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యామ్నములలో ప్రబంధకపులవలె శ్లేష సంతగా వాడక యుంట కతన నదిశక్తిలేమిచే విసర్జింపబడినదిగాదు. మఱి రక్తిలేమిచే నని యనుమానించుట సహేతుకము. ఏది యెట్లుండె. లోకులును, అసఁగా పండితులన్నమాట, రాఘవ పాండవీయమును బంచ మహా కావ్యములలో నొకటిగా ననుగ్రహించిరే కాని అఖండభావగాంభీర్య మైన కళాపూర్ణోదయమునకు నట్టి పట్టము గట్టరైరి. ఐన నిదియొక యెదురుచూడబడని వింతగాదు.

కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయుఁ దత్ఫలములును

ఈ కావ్యముయొక్క గుణదోషములు రెండింటికిని నాన్నద మైనది సూరనార్యుడు ప్రారంభమునఁ జేసికొన్న ప్రతిజ్ఞయ. కృతి నిర్మాణ విషయమైన సంకల్పమును గవియే వివరించియున్నాఁడు. చూడుఁడు “సకల లక్షణ లక్ష్మితంబైన మహాప్రబంధంబు కీర్తి తారణంబనియెద్దియేనొక్క నరసప్రబంధ నిబంధనమునకుఁ” గొతూహలియై యుండునపుడు, రాజుగారు “సర్వ ద్రవీలావిచిత్రంబగు దానిం” జేయునుని యాజ్ఞాపింపఁగా, ప్రభువుగారి గౌరవమునకును దన శక్తికిని దగినరీతి “నపూర్వకథానంవిధానవైచిత్రీమహనీయంబును, శృంగారరస ప్రాయంబును, బుణ్యవస్తువర్ణనాకర్ణనీయంబును నగు కళా పూర్ణోదయంబును మహాకావ్యంబు” రచింపఁ గడంగెను! కవియొక్క యుద్దేశమే యీగ్రంథ మిన్ని లక్షణములఁ గల్గియుండవలయునని. కవి తన యభిమతము నెఱవేర్చికొన్నాఁడనియు, యిట్లు పంతులుబట్టి

వ్రాసినందున నిష్కళంకమైన కృతి యేర్పడినదా లేదా యనుట
సందేహము! కథయు ప్రకృతియందలి వస్తువులవలె, దనంతట, దన
యందలి సత్త్వముంబట్టి పుట్టి పెరుగు గుణముగలది. దాని సాజ
ముగ పెరుగనిచ్చి, యప్పుడప్పుడు సవరించుచు సంస్కరించుచు
దోహదము చేయుచువచ్చిన మేలా? మొదటనుండియే యీయారస
ములు తప్పక యిచ్చెనుదానిని గల్పి చెదను అని నా కల్పించుకొని
పిన్నుటి దాని యుత్పత్తి, జేయజూచుట మేలా? యోజింపుడు.
భావన శక్తి కారణశక్తియొక్క సేవనమునకునిల్చిన మహత్తుగాదు.
మఱి స్వైరిణి. గుట్టముల నడిపినట్లు గతి వేగము గుడిచి త్రిప్పి
కొంతకు, గొంతవశ్యము చేసికొననగు, గాని, యపరిమితముగా దాని
స్వేచ్ఛావిహారమును నివారించితిమేని అది చెడును. పరిశ్రమము
తగినంత లేమి మందచుగును. కృశించి నశించినను నశించునేమో!
సకల లక్షణ లక్షితములు ఐహికసంప్రదాయముల ప్రకారము నిర్లక్ష్య
ములు. నిర్లక్ష్యములు గాకున్నను వీర్దోషములు గావు.

నూరనార్యున కీయుద్యమముచే, గలిగిన మేలు గీడులెవ్వి
యనః అపూర్వకథాసంవిధానమునకం బూనుటచే నుపజ్ఞకు భావనా
శక్తికిని మంచి ప్రవేశము దొరకినది. ప్రాచీనకవు లితరుల కథల
భాషాంతరీకరించిన వారగుటను, ప్రబంధకవు “లాద్యసత్కథ”
లైకొని కై నేతలకుం దొడగుట చేతను, ఆ యిరు దెఱుగుల కృతి
కర్తలయందును మాతృకలులేని యెన్నికలును భావనాశక్తియు
వ్యాపించుటకు, దరుణము, కఠివాయెను. కళాపూర్ణోదయము
సామూన్య ప్రబంధములకంటె నెక్కువ రసవంతముగ నుండుట
కిదియొక కారణము. మఱి భారతమంత సరసముగాని దగుటకు
మూల మేమనఁగా సర్వలక్షణములును బలాత్కారముగనైన చెచ్చి

రాసివేయవలయునని కవి సంకేతము చేసికొన్నవాడగుటచే కథ సహజముగఁ బ్రకృతిమునకు రాక యచ్చటచ్చట నూదరవేయఁబడి యుండుట. అయిననొక్కటి. కథ కంటికిఁ గనఁబడనంతటి కృతృత్వము నొందియుండుట ప్రబంధములలోని కొంతటిలో నొకటి యని మునుపే చెప్పఁబడియెఁగదా! ఈ లోపమును చాలమట్టునకు పూరించి ఈ కావ్యములోని కథకుఁ బుష్టితెచ్చిన తంత్రములలో “సర్వలక్షణ సంపన్న” తాసమయము ప్రముఖము. ఎట్లన. రసములు తొమ్మిది. “శృంగారవీర కరుణాద్భుతహాస్య భయానకభీభత్సరౌద్రశాంతము” లని. ప్రతియొక్క రసమునకుఁ జెందిన భావానుభావము లెన్నియో యున్నవి గాని, మనవాగు శృంగారమునకుఁ జెందినవానిం దప్పఁ దక్కినవాని నంతగాఁ దలపోయరైరి అందుచేత ప్రబంధములలో నన్నిరసములుఁ బ్రదర్శింపఁ బడవయ్యె. అట్లు చేయవలయునన్న వివిధము లయిన కార్యజాలములతో నిండిన విస్తృతకథయొక్క ప్రాపు తప్పక యుండవలయు. ఒక యువ్యానవనమునందు ఒకజత నాయకా నాయకులకన్న నొకటి రెండు రసములకన్న వెక్కువ పుట్టించుట దుర్లభము! రమారమిగా నిర్ణయించితిమీని, ప్రబంధములలో అద్భుత హాస్యభీభత్సభయానక రౌద్రరసములు మృగ్యములు. వీరశాంత కరుణారసంబులను శోషితంబులు. మనవారిచే శృంగారమనఁబడు* నొక్కరసముమాత్రము దట్టముగఁ గాఱుచుండును. మన సూరకవి కళాపూర్ణోదయమున నీయాన్ని రసములకును స్థానము లేర్పఱుచు కోరికగలవాడౌటచే నాని కన్నకంటికిఁ జోటుదొరకునంత విశాలమగు కథ గల్పింప వలసినవాడయ్యె. అందుచే సటకథ తుచ్చముగాదు, మఱి మిక్కిలియు ప్రాబల్యము గలయది. అయిన నొక దురదృష్టము.

* ఇది నిజముగా శృంగారమనుట నిర్వివాదముగామి యింక ముందు నూచింపఁబడును.

ఒకే కథలో నన్నిరసములు సముద్భవమైన నా కథను చాటు
 మాటున నిడగొనినాడు. అనగా అసంగతమైన మంగములఁ దెచ్చి
 పెట్టి స్వారస్యము నక్కడక్కడఁ జేడఁగొట్టి కథకు వికారము గల్పించి
 చినాడని నా మనవి. సమగ్ర పరిపూర్ణత మనుజులకు సుఖముగ
 జీర్ణమునకుఁ దెచ్చికొను నాశుతిగాదనుట మాటి మాటికిఁ జెప్పట
 యేల! అట్టి కఠినంపుఁ బదార్థముల కాసింది కవి కష్టముల పాలై
 నాడు. అయినను మొత్తముమీఁది నీ యిచ్చకు శుభకరము
 ఇది లేకున్నఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రథములలోఁ గలసి గ్రంథ
 ముగానుండియుండు నేమో! ఆ దుర్గతికింపపించిన మంత్రము సింద్య
 మనరాదు!

కల్పనాసామర్థ్య మీశవికింబలె నాంధ్రులలో మతెవ్వరికిం
 గానము. తిక్కనాదులకు నుండవచ్చునేమో! ప్రత్యక్షమునకు గానవ
 కాశము లేనివారగుటకతన వారింగూర్చి యా యాలోచనఁ బెట్టు
 కొనుటలో ఫలము లేదు, ఇంక ప్రబంధకవులన్ననో, ఒక్క కథయొక్క
 ప్రధానాంశములయంద కాదు. సందర్భముల నేర్పఱుచుట మాండును
 గల్పనఁ గలవారుగారు. గొట్టెల మందరీతి నొకరుపోయిన గానినే తల
 వంచికొని యందఱుఁ బోయరిగాని, స్వేచ్ఛాగమనముఁ దాల్పరైరి.
 సూరనార్యునియందు ప్రబంధకవులకుంగల వర్ణనాశక్తితోడ కథా
 కల్పనాశక్తియు, వివిధములైన సందర్భములను సంధానమునకుఁ
 దెచ్చు ప్రతిభయు, సహవాసములు. మఱియు భావనాశక్తికి దోడు
 భాషాశక్తియుఁ గలవాడగుటఁ దానే యింపుమింపు సర్వకవితా
 లక్షణసంపన్నుడనం జెల్లు గాదె! కవిత్విము భవ్య బగుటకు భావము
 భాష రెండును గలసి మెలయవలయుట. నిత్యసమయము. సూర
 నార్యుఁ డీ రహస్యము నెఱింగినవాడనుటకు నిదర్శనమేమనఁగా;

కవిత్వాన్వయాపమును ప్రభావమును వర్ణించి తా వ్రాసిన

లయవిభాతి.

“చలవగల వెన్నెలలు చెలువునకు సౌరభము
గలిగినను, సౌరభముఁ జలువయు దలిర్పం,
బొలుపెసఁగు కప్పురపుఁ బలుకులకు గోమలత
నెలకొనిన, సౌరభముఁ జలువపసయుం, గో
మలతయును గలిగి జనముల మిగుల బెంపెసఁగు
మలయపవనంపు గోదమలకు మధురత్వం.
బలవడిన నీడుమఱి గలదనఁగ వచ్చుఁ గడు
వెలయఁగల యీ నుకవి పలుకులకునెంచక.”

(కళా ఆం ప.౧౫౬)

అను పద్యము. భావము శైలిని మించినదా, శైలిభావమును
మించినదా యని వెఱఁగొనఁగించు నగ్రగణ్యపద్యములలో నదియొకటి !
కవిత్వప్రశంసల నెన్నింటిలో మాదియున్నానుగాని, మరోహారములైన
యిన్ని మాశ్చర్యము నెగురనిల్పి మైమఱచునట్లు చేయుమాటల
సంకలయ్యెడను గనలేదు, వినలేదు ! ఊహనుండి యూహకుఁగా
భావము మీఁదికెగయుచుఁ దుకకుఁ గంటికి గనరాని యంత
యకాన్నత్యమును వహించినది గదా!

కవికృతశైలివిషయక విచారములు

సూరనార్యుఁడు శైలివిషయమై చేసిన చర్చలను, బహు
చతుత్కారముగఁ బాత్రము లొకళ్ళొకళ్ళ వాక్యములం బ్రశంసించి
నట్లు వ్రాసియున్నాఁడుగాని, తానేకేరుగఁ జరువరుల నంబోధించి
నట్లు వ్రాసులేదు ఈ కవితో సమకాలికుఁడైన ‘షేక్స్పియర్’
అను నాంగ్లేయ కవిచక్రవర్తి కొన్ని యెడలఁ దన శైలింగూర్చి నగము
నప్పుటాలకుంటలెఁ బ్రసంగముఁ జేయందలచి స్వయముగ వ్యాఖ్యా
నంబుఁ జేయుట యనుచితముకాదు. కథాగమనమునకు విరుద్ధము

నని యెంచి, పాత్రముల యొడొరుల నచనముల విమర్శించినట్లు నేసి,
 యా మార్గమునఁ గొంతకుఁ గొంత దన యభిప్రాయంబు వెలువ
 రించుట గలదు. సూరన్నయు నీ మార్గమవలంబించినవాడే. నేగుగా
 కవియే కథలో మాటాడుట కథ మంకు మనకుండవలయు నవధానము
 నకును దానిచేఁ గలుగు మైమఱపునకును విచ్ఛేద హేతువు. కావునఁ
 గవి బోధనలు సైతము పాత్రములమూలమునఁ బ్రచురించుట నాటక
 సంకర్షమునకుఁ బోషకము. కావ్యమునునది జగత్తురీతినుండవలయును.
 ఎట్లన, జగంబు మనయెదురనున్నది. దానిమీదఁ దృప్తి చెదర
 కుండుటకో యన జగత్కర్త యదృశ్యభావుడయి యున్నాడు.
 కావ్యమును జదివి యానందించుచుఁ గవిని మఱచితిమేని, యది
 కృతఘ్నత యేమోగాని. యదియేకవియొక్క కృతార్థతకు గుఱుతు.
 మఱియు, పాత్రల మఱుఁగుననుండి వారిచేఁ జెప్పించినఁ దనకు
 గగ్వము. ఆత్మస్తుతి మొదలగు నేరములు మోపబడవు.

సూరన్నశైలింగూర్చి చేసిన విచారములన్నియుఁ బాత్రముల
 చాటున కథకును దనకును, భంగమురాని మాడ్కిచేసియున్నాడు.
 అనఁగా బయటబడకయే తన కృతినిదానే విమర్శించియున్నాడనుట.

దృష్టాంతరము. మణికంధరుడు చేసిన దండకయాత్రమైన కృష్ణ
 స్తవముంగూర్చి కలభాషిణి ప్రశంసించిన తెఱంగు:

సీ. “పాసఁగ ముత్తైపు సరుల్పోహలించినలీలఁ
 దమలోన దొరయు శబ్దములఁ గూర్చి
 యర్థంబు వాచ్యలక్ష్య వ్యంగ్యభేదంబు
 తెఱిగిఁ నిర్దోషత నెసగఁ జేసి
 రసభావములకు నర్థంబుగ వైదర్భి
 మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
 రీతుల కుచితంబులై తనరారెడు
 ప్రాణంబు లింపుగాఁ బాదుకొల్చి

తే. యమర నుపమాదులును యమకాదులునగు

నట్టియర్థశబ్దాలంకరియలు ఘటించి

కవితఁ జెప్పంగ నేర్చు సత్కవి వరునకు

వాంఛితార్థంబుం లొసఁగనివారు గలరె ?" (కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౦౫)

ఇది వ్యర్థపద్యముగాదు. ఎట్లన ఇందులోని విశేషముం జూడుఁడు. కలభాషిణి యింక ముందు మణికంధగునిమీఁదఁ దాను దొలీనుండియు మోహము నాల్చినదని చెప్పఁబోవుచున్నది. కాన వాని కా మాటయందు సమ్మిక పుట్టుటకై యీపొగడ్త యను వయ్యెడి. మఱియు మనసు దగిలినచోల చెయ్యులు బహుప్రశస్త ముగ మనకుఁ దోచుట స్వాభావికము, అట్లుగుట శైలి యత భాగుగలేదని పండితులు నిరూపించినచు, నీశ్లాఘనకుఁ గొఱతరాదు. కాఁనము లేనుఁగా : అదికలభాషిణి వచనము. ఆమె మనసుప్రకారము వ్రాయఁబడినది. అత్యుక్తిగా మీకుఁ దోచినను గలభాషిణికి దోచియుండదు గదా! మఱియు నామె వారాంగన. వాంగనలకు ముఖస్తుతులు అతిశయోక్తులును జీవనాధారముగాన నైజములు. కాఁటట్టి యహంభావముచేఁ గవి యాత్మస్తుతిఁ జేసికొండని స్థాపింప వలెనుగాదు. అతనిశైలి చెడ్డదగా నుండినను నరే ఈపద్యము సమ యోచితమ. ఇది శైలి యీవర్ణనకుఁ దగినదిగానుండిన నసలు దోషమేలేదు చూచితిరా ! ఈకవి మహిమ ! ఈసీసముయొక్క సొగసు కథయొక్క వివరమునకు ననుకూలము. కవియెడం జెల్లినను జెల్లవచ్చును. చెల్లదన్నను అనిమిత్త ప్రసంగము గాదు!

ప్రభావతీప్రద్యమ్నము కొన్ని సందర్భముల గళాపూర్ణోదయము

నన క్రమించెడును

కళాపూర్ణోదయములో భావనాశక్తి యఖండమన్న నావిజ్ఞప్తికి నిదియొక తార్కాణ. ఒక్క యఖండమగుటయకాదు. కొన్నియెడల

మితినిమితి యతిశయదోషముం జెందియున్నదన్నను, గవియెడ నన్యాయముఁ జేసినవారముగాము ప్రభావతీప్రగ్యము ము నందన్ననో కవిత్వవిద్య యింకను బక్వమునకు వచ్చినది. అనఁగా శుద్ధరచనను మాత్రము గమనించిచూచిన వెనుకవ్రాయఁబడిన యీగ్రంథము దానికిఁ బూర్వమగు కళాపూర్ణోదయమునకన్నఁ గొన్నివిషయముల మిన్న. ఎట్లందురో. శైలి యింకను మంచి పాకమునఁ బడియున్నది. లోకోక్తులు మొదలగు సలంకారము లెక్కువ యగుటయకాదు, రమ్యములును. అన్వయసౌలభ్యము సధికమ కాని భావనా శక్తి యెంతయుఁ దక్కువ. బహుశః కవి వయసుముదిరినవాఁడైనందున రాగములు కృశించియుండను రాగాదుల కిజ్జంభణము లేనిది భావనాశక్తి యడరనేర్చునా? ఎది యెట్లుండె. కళాపూర్ణోదయసందర్భములఁ గొన్నింటిని ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములొను అనుకరించి యున్నాఁడు. తొల్పటి గ్రంథమందుఁగల నూతన కల్పనలు వెనుకటి దానిలో లేవు. మఱియు నందలి కల్పనలు గొన్ని చిల్లరమార్పులతో నింనుఁ బొందింప బడి యున్నవి. భావనాశక్తి వ్రాలెననుట కింకను సందేహమేల ?

చూడుఁడు, వాణికంధరని తపోభంగముఁ జేయుటకై వచ్చి కార్యసిద్ధి గడించిన రంభ యామోటుదపసి శృంగారములకుఁ గరింగసి దగుటను, సలకూబరాయత్త చిత్త యగుటను, జేసియొకానొకప్పుడు

క. కళలంటి కఱచి తనచె

య్యలఁ జొక్కెడు తపసి మది చివుక్కురుమనఁగా

సలకూబర ! విడువిడురా !

యలసితి ననిపల్కె మన్మథాతి వివశతః.”

అన్యనాథునిఁ బేర్కొనుట మణికంధరుని కోపమునకు గారణము గదా! ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునా నాయికా నాయికులకుఁ గోపముఁ దెచ్చి పెట్టవలయునని యుద్దేశించి కవి యీ కథాపూర్ణోదయము సంగతివంటి దానినే చెప్పియున్నాఁడు.

కా. “ప్రద్యుమ్నుండు ప్రభావతీరతి విహరప్రౌఢి సారస్య సం
పద్యక్తిం గడుజొక్కి ‘దక్కి-తి రతీ! మత్ప్రాణమా ! నీకు’ సం
చుద్యత్ప్రేమ సమృద్ధిఁ బల్కె నదియాయోషాలలామన్ శ్రవ
స్పద్యఃపాతి నికాతికూలసమమై చాలంగ నొంచెన్వెసన్.” ఇత్యాది.

(ప్రభా. ఆ ౮. ప. ౧౦౬)

ఒకచో గంభ ‘నలకూబరా!’ యని స్మరించుట. వేటొక చోట ప్రద్యుమ్నుఁడు ‘రతీ!’ యని పలుకుట. సామ్యము స్పష్టము. కాని మొదటి సందర్భముయొక్క కౌశల్యము రెండవదానియందు జూపట్టదు. తారతమ్యము లేమనఁగా : ప్రభావతీమ్మగారికి వచ్చిన పొలయలుక వర్ణనకై ఓగుచుతి కాఁబడి దేశాని కధాసాగత్య మే మాత్రమును దానికి లేదు. వచ్చిననెనకి లాభము, రాకున్న నెవనికి నష్టము! చాలీచాలనిదానికి శ్లేషవాసనయు మిగుల గాటు! ఇక కథాపూర్ణోదయ సందర్భమన్నచో సర్వవిధముల నుత్కృష్టము. ప్రభావతీ గాజకన్య. వయసున నెంతో చిన్నది. రతీ దేవి పురుషున కన్న పెద్దమ్మకదా! కాఁబట్టి కోమలాంగియైన ప్రభావతీతో ముచ్చటించు నపుడు ఈజ్యేష్ఠా దేవిని దలఁచుకోవలసిని విధియేమి? పాపము. రంభగతి వేటు. మోటుదపసి యెక్కడ? రసికశిఖా మణియు ధనవంతుడైన నలకూబరుఁ డెక్కడ? ఇంతేగాదు. మణికంధరుఁడు నలకూబర రూపముదాల్పఁడేని కథ సాగదు. ఇరువురు రంభలు, నిరువురు నలకూబరులు నుండుట యావశ్యకము. రంభ ‘నలకూబరా’ యని కనులు మూసికొనుట, యింకను

గామ తృప్తివడయని మణికంధరునికి నలకూబర వేషముందాల్చుటకు
నశూఘమైన హేతువు ! కావున వివేరస్యము దండుగప్రణయ
కలహముగాదు. మఱి కథావృద్ధికి నావశ్యకము.

శైలిని గూర్చిన తర్కములు

కవియొక్క శైలివిషయముం గూర్చిన చర్చయు సిక్లే. కళా
పూర్ణోదయములో నిది కథా కల్పనకుం జేరిన యవశ్యక్రియలలో
నొకటి. ప్రభావతీప్రద్యున్నముగ్గో నట్టిది యొకటున్నది గాని, యది
విశువబడఁ గూడనియంత కలయుకతో వెలయునదిగాక. ఆపద్య
మేదన. ఇంద్రుఁడు శుచిముఖిని కొనియాడుచు నాడిన;

సీ. “ శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱఁగ నీక
పదమైత్రి యర్థ సంపదలఁ బొదలఁ
దలఁ పెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితముగాఁ
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁబోక
యా కాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును కా
ఖా చంద్రమ క్రియఁ గడవఁ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పొదుకో నదుకుచు
నుపపత్తి యెందు నత్యుర్జితముగ
తే నొకటఁ బూర్వోత్తర విరోధ మొందకుండఁ
ద త్తదవయవవాక్య తాత్పర్య భేద
ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునకు నొసరఁ
బలుక నేర్పుటబహుతపః ఫలము గాదె !

(ప్రభా. అ. ౨ ప. ౩)

అనునది. రెండు గ్రంథములలోని యీ రెండు పద్యములం
బోల్చి చూచితమిది నీరెండవకృతి రచించులోపలఁ గవి కొంతమట్టు

నకు శైలింగూర్చిన యభిప్రాయము మార్చినాడనియుఁ జెప్పుట కవ
కాశమయ్యెడి కళాపూర్ణోదయ పద్యముంబట్టిచూచినఁ గవి యలం
కారశాస్త్రములయెడ బహు భక్తిగలవాడనియు, సర్థాలంకారములు
మాత్రము గాక శబ్దాలంకారములును అవశ్యానుష్ఠేయములని
భావించినట్లును, గానంబడియెడి. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న పద్యములో
నలంకారశాస్త్రముంగూర్చిన విచారచిహ్న లెవ్వియును లేవు.
శబ్దాలంకారములంగూర్చి కవి యువ్విఘ్నాంశపూవుటయేకాదు, అర్థా
లంకారములనైన ధ్యానించినట్లు పోకడగానము. భావములు, అర్థ
ములు, తాత్పర్యములు, అవయవసంయోగము మొదలగు తలఁపు
లతఁ జేరిన లక్షణములమీఁద నేకాగ్రమగు దృష్టిని నిలుపుటమేలసి
యెంచెనేమో! ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో చిత్రకవిత్వ మత్యల్పము.
ఇంచుమించు శూన్యమును, కళాపూర్ణోదయమున నంత యెక్కువ
గాకున్నను దానియందుకన్న నధికము. ప్రబంధములయందుంబలె
నమితముగాదు. రసనాశ మొనరించునంత విపరీతపు వాక్సరణి యీకవి
యెంతదపసుచేసినను సాధ్యమగు వరముగాదు. ఏలన, భావగఁభీరుఁడు
గాన. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము విషయమునఁ బ్రబంధసంబంధి.
శైలిలోఁగాదు. కళాపూర్ణోదయము మొత్తముమీఁద విషయమున
ప్రబంధసంబంధిగాదు. శైలియం దచ్చటచ్చట నావాసనం దాల్చి
నదియ. మొత్తముమీఁద ననుటచే నాటవశూన్యాసముయొక్క
యంత్యభాగము మొదలు గ్రంథసమాప్తి పర్యంతము తుచ్చమైన
ప్రబంధధోరణిలో నేకాక్షణముచేతనో వ్రాయంబడి యుంట నూచి
తము. సూరనార్యుని రచనాపరిణామముం జూచిరా! అఖండ శ్లేష
పూరితమైన రాఘవపాండవీయముతో ప్రారంభించి, తుదదాకు సరికి
ప్రభావతీయంద శ్లేషకవిత్వము వచ్చునో రాదో యనునంత తక్కువ
పఱచియున్నాఁడు!

సూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము

భారతము నత్యంతాదరముతో, బరిచినవాడయ్యు, కాల
దోషంబుచే శబ్దచిత్రములం బ్రకటిచుటకు నోర్చిన వాడయ్యె నను
టకు నిదర్శనముగఁ గొన్ని పద్యము లుదాహరింతము :

నీ. “ విశ్రాంతి విరతిఁ గావింపక సారవ

త్సాహిత్య సౌమనస్యంబు లెఱిగి

సమయంబుఁ దప్పక శ్రవణ కరోరంబు

లైన శబ్దముల సత్త్వకులాత్మఁ

జేయక, సత్పరిచిత సుకుమారవా

క్సరళితాభిప్రాయఁగా నొసర్చి

పదబంధ శిథిలతఁ బాటిల్లఁగా నీక

యేచందములయందు నేమరిలక

తే. పఱుగు కవియు దోహ కరుఁడును యశము దు

గ్ధమును బడయు, నట్లు గానినాఁడు

కృతి దురాప మొదవు కీర్తియుఁ బాలు నీ

కుంట గాదు, హాస్యయోగ్యఁ జేయు. ”

(కళా. ఆ. ౧ ప. ౮)

ఇందు స్త్రోతప్రధానము.

నీ. “ శేష దర్పము చివ్వి కితాంశు రుచి నవ్వి

సాలమున్నీటిపైఁ గాలు ద్రవ్వి ”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౩౬)

నీ. “ మెఱుగుటద్దపుమించు మించుబాగులనింపు

నింపుచక్కనిమద్దు నెమ్మొగంబు

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౫)

క. మాయమ్మానను నీవే,
 రాయలపై కావదేవ రాజే జే జే
 మాయాతుమ లా నయది
 పాయకసంతోషమున్న పలమిలసాని..”

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౬౦)

ప్రథమాగమునను మదాశయుని పురోహితాదులు నోడించు
 టకై సంస్కృతాంధభాషాశ్లేషముతో నీపద్యమును బల్కి వారిని
 వెగడువడిచి రాజనకుం వమ్ముందెలిసికొనిరి. ఈ నందర్భము కాళి
 దాసుని చరిత్రచే సూచితంబు. చిత్రకవిత్వమైన కేమి? కథావృత్త
 ముతో ననుసంధించినయు ప్రధానమును గావున నిది ననుంజనము.
 ఇంతట గవి విగమించి యుంకిన నెంతో బాగుగనుండె. ఇంతను
 నీలాటి పద్యము వికవలయునని కళాపూర్ణుడు కుతూహలుడను వీరి
 నడిగినట్లును, ఆగాజుయొక్క విరోధార్థముగా

క. “తా వినువారికి సరవిగ,
 భావనతో నాను నతివిభావినుతేజా
 దేవర గౌరవ మహిమన,
 మావలసినకవిత మరిగి మాకు నధికా..”

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౬౧)

అను పద్యము ప్రథమాగముండు నివేదించినట్లును వ్రాసియు
 న్నాడు. ఈ రెండవకల్పన పనికిని పాండిత్య ప్రకటనమేగాని,
 యప్పటి వృత్తాంతముంబట్టి సహజముగ కేర్పడిన నరసముగాదు.
 మణికంఠుని తీర్థయాత్రాభివర్ణనములో నతడు సేవించిన శ్లేత్రముల
 కనేకములకుఁ గవి యాత్మప్రసాదనియమగాపాదించి యుండుట బహ్మర
 ఘోతన విలాస ప్రభావమేమో!

మ. “యమునం జూచెను వీది కాచయమునం బ్రాంచద్దన క్యామతో

యమునన్ సారసక్తరవోచ్చయమునన్ ఇత్యాది

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౧౧౧)

మఱియు రగడలేనిది రాగము గుదురదని కాబోలు శ్రీరామ స్తోత్రము నొకటి వ్రాసి గుణికంధరుని జిహ్వకు నంటిచినాడు. ఇట్లు నేకరీతుల శబ్దచిత్రము సంఘటించి యున్నాడుగాని, యిది కావ్యము నకు వన్నెఁదెచ్చు పద్ధతయనుట గడు సాహసము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శనము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునం దిట్టి విఱుఁఖ లపురూపములు. మఱియు కథాప్రారంభముననే పాత్రములను బ్రవేశింపఁ జేయుటఁబట్టి కవియే నేరుగ మనకు బోధించుట యేమాత్రమలేదు. అట్లుగుటచే వర్ణనలు పాత్రముల మూలమునఁ జేయఁబడి కథలో మిళితములై యున్నవి. చూడుఁడు. మొదలెత్తగనే.

క శ్రీరమణీ రమణీయమ

హోరస్థలఁ డచ్యుతుఁడు సముజ్జ్వల మహిమన్

ద్వారక నుండఁగ నొకనాఁ

డారూఢాదరత నింద్రుఁ డవ్విభుకడకున్”

అని యింద్రకృష్ణులకు ప్రవేశముఁ గల్పించి, ఇంద్రమాతలి సంచాద రూపమునఁ బురవర్ణనముం జేసియున్నాడు. ఇంద్రుఁడు చింతాక్రాంతుఁడై యుండఁబట్టి పురవర్ణనాదులచే నతనికి మఱిపుఁ గల్పింపఁజూచుట సారథి ధర్మమేకదా ! కావున నియ్యది ప్రబంధముల నెల్ల సర్వసాధారణములుగు దిక్కులేని వర్ణనలకుం జేరినదిగాదు. మఱి సార్థకము.

కథతో గాఢాన్యమును కలిపి సంగమము ప్రభావతీప్రద్యమును
సంఘము మృగ్యమును అవయవము, సాయోగము వరస్పరతయు
నిగుంబలె నాంధ్రగంధముల నెచ్చటంగానము. త్వరపడువానికి
శ్రీకృష్ణుని శాజ్జము అల్లిపనృత్తాంతముగాఁ దోచవచ్చుఁగాని,
యదియుఁ గార్యసాధనమున కుపకారణప్రాణము. ఎట్లన, దైత్యరాజు
ననుచుతిఁ బొందిగాని యేరికిం జొరగా పురము కేరితిఁ బ్రద్యమునుఁడు
ప్రవేశింపఁ గోఁడని, శ్రీకృష్ణుఁడు తలఁచుకొండఁగా నాయజ్ఞములొ
భద్రుఁడను నటునికిని బాహ్యుణ వటువులకును వాగ్దానము జరుగు
కాలముగో, వటువులు భద్రుఁడైరించి

నీ. “ఏము మ్రుచ్చులమె యూహింప మ్రుచ్చుఁడనాల

పుట్టిన యిండ్లు మీ బోంట్ల కాక

యాటవాండ్రని నమ్మి యనుమతింపఁగ నెట్టి

పురమైన నశ్రమంబునను జొచ్చి

పగలెల్ల నాటల బ్రమయించుచును సందు

గొందులెల్ల నెఱింగి కొనుచురేలు

కన్న గాండ్రగుచు నంగళ్ళు ప్రవేశించి

యందు నెంతటివార లడ్డమైనఁ

తే. జక్కఁడఁచుచుఁ బేరు గ్రుక్కిన వాటిగా

నిష్టమైన యర్థ మెల్లఁ బడసి

బ్రతుకుచునికి మీ స్వభావ మింతయును ద

ప్పుడు యథార్థ మనుచుఁ బలుకుటయును.”

(ప్రభా. ఆ ౧ ప. ౧౦౮)

ఆ మాటలనే తనయవేక్ష కుత్తర బుగ వనజాక్షుఁడు గ్రహించి
తన యాపాదము సిద్ధిచెఁగదా అని సంతసించి ప్రద్యమ్నదుల
నటవేషమున వజ్రనాభవారికిఁగల నిశ్చయించెను. నటవేషముననున్న
ప్రద్యమ్నఁ గు వజ్రనాభునభాగ సఠించుచుఁ జెప్పి

చ. “సకలవిశేషశోభనకుఁ జాలినయోనెఱజాణ వజ్రనా
భకులవతంసరత్నమ ప్రభావతిరోహిత కంటకంబు తా
వకమగు చూపునాపయిఁ బ్రవర్ధితరాగతఁ బర్వఁగాన న
త్యకలుషవృత్తి నా సుకృతమంతయు నేడుసుమీ ఫలించుటల్.

తే. నీకు నామీఁదఁగల యట్టి నెయ్యమును, మ
హాదరము నీవు పనిచిన హంసి చెప్ప
నాత్మలో ననవరత నాట్యప్రసంగ
మున నిను భజించు కేడుక ఘనము నాకు.”

(ప్రభా . ఆ. ౪. ప ౧౦౫, ౧౦౬)

అను పద్యములును మాఱుఁగఁగనుఁడి చూచుచున్న ప్రభావతికిఁ
దనకూర్చిఁ దెలుపునట్టివ కాన కథకు ననుకూలములే, ఇట్లే యన్ని
విషయములును గదాన సారము వచ్చునవియేకాని, ‘ముగ్గుగు మూఁడు
లోకములైన మునలిది యగుఁజొక. మను చూడ్కిఁగదను జీల్చి
చెఱుపునవిగావు.

భావలోపములు

రచనాదోషములు లేకున్నను గళాపూర్ణోదయమైన కన్న నిది
నికృష్టమనుటకు భావలోపములు కారణములు. ఇందులో ఎచ్చు స్త్రీ
పురుషులు గొందఱే. అందును గృష్టాదులు పురాణపురుషులు. వీరి
సమాచారము ప్రాతకథ. ఇకప్రద్యముఁడన్ననో విరహాది
వేదనలకు నిదానమైన ప్రబంధపురుషుఁడేకాని యెక్కువ పరివృత్తి
గలవాఁడు గాఁడు. ఇక ప్రభావతియన్ననో, నాకుం జూడ నెంతయు
నసహ్యురాలు ! రూపమున్నది. నాథుఁడెప్పుడు వచ్చి పైబడునను
తహతహ దట్టముగ నిండియున్నది. రూపమును గామావేశముం
దాల్చిన పాతివ్రత్య మున్నం జాలునా ! ఇందులోని శృంగారమనునది

జావళులకుఁ దోడుపోయినది! తండ్రికిఁ బతికిని యుద్ధము సంభవించెఁ గదా. ఎవరు గెల్చినను దనకు దుఃఖమేగదా యను నాలోచన యీ పతివ్రతా శిరోమణి మనసున కేల తట్టును? ప్రద్యుమ్నుఁడు భార్యనుద్దేశించి 'నీ తండ్రిని జంపకున్న మన బ్రతుకు నిలుచు మార్గమెద్దియిలేదు' "ఒండొక్కకోవఁ ద్రొక్కఁగాఁగూడద, యేమి నేయుగ ను ఘోరవిచారము పుట్టె నాత్మలో" నని పలుకగా, దేవిగారు, "విభునిం దముఁ గాచికొనంగ వేటు త్రోవ నెమకి కానకింతఁ బిశ్చవత్సలభావముఁ బాటనూకిన" గదా! ఈ భావము నీ మహాకావ్యమున నితరుము, దెక్కడను జూపినదికాదు అటు మాత్రమైనఁ దాల్చిగుండెఁనుటకుఁ జిన్నె లెవ్వియును లేవు. మఱి యెంత గారాదుమునోఁ జూచుచు, నోరిన కోర్కులెల్ల నడిగిన మాత్రన దీర్చు కన్నతి త్రిడి కనుగప్పి గాంధర్వవివాహక్రీడకుఁ జొచ్చిన కన్యామణి! అట్లగుట నిమిత్తం 'బిత్తవత్సలభావమెక్కడిది? ఉండెబో, ఎంతో భద్రముగ మన కెవరికి నెఱుఁగఁబడకుండునట్లు ఎక్కడనో పాతిపెట్టినది! తండ్రింగూర్చిన హృదయాందోళన మేమేని గలదా! హిందూపతివ్రతలకు నుండగాదేమో! మన శాస్త్రఘోషలలోఁ బరిచయముగలవారి నడిగి తెలిసికొనుండు. ఇట్లు ప్రభావతి మన సన్యాసులవలె తనకు లేనిదాని ధైర్యముతోఁ బారనూకి

క. "తాన చని మూల నున్న య

నూన తదీయాసిఁ బెచ్చి యొసఁగి గెలుపుమీ

దానవపతిఁ దక్కిన యను

మానము మానుమని పలికె మానవతి పతికా!

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౯౮)

అగదా! సౌకుమార్యము, సౌమనస్యము మొదలగు కోమల గుణలబుల యపరావతారముగదా యీ మానవతి! ఈ పరమ

పవిత్రురాలితో చాపడి బోల్చి చూడుడు! భీమసేనుడు కీచక
వధార్థమై ప్రతిజ్ఞ జేయుచు

తే. ఎల్లి యెల్ల విధంబుల నెందుఁజొచ్చె
సేని, నాధర్మతనయుండు దానవచ్చి
యడ్డపడెనేనీ, నీవ పెంపొరు కగుణం
గాచితేని నాచే బడుఁ గీచకుండు. ॥

(భా విరా. ఆ. ౨. ప. ౨౩౨)

అని చాపదానోఁ గరినాక్షురంబుగాఁ జెప్పుటతో, నాపాంచాలి,
తనకట్టి యవజ్ఞ సేసిగాను, నానూతుఁడు కా నా ధుంకు గావుటఁ బశ్చా
త్తాప పాత్రుఁడని కవికరించి క్రిమించి కావజూచున త యుదార
చిత్తురాలని ధ్వని గల్పి దినంపున నామహాదేవికిఁ గొఱతఘటిల్లెనా ?

పాతివ్రత్యతత్వము

నడవడియును వస్త్రముమూల్యముగా కడుగువలయునన్న నొకే
తరగతి పోగులు రంగులు జేరిన జాలుగా? నానావిధములైన వర్ణ
ములుగల తంతువులు విచిత్రరీతి నొంకొంకకి వన్నె యలవడుమాడ్కి
మిశ్రపఱచినఁగదా నాణెము సిద్ధించును? ఈతత్త్వము నెఱుంగమిం
గాదె పతివ్రతలన్న నొక్క పతిచింతదప్ప సింకెనములేని మూఢు
రాండ్రని భ్రమించియుండుటయు, తద్వారా దేశమునకే కాదు స్త్రీ
లకు సైతము ద్వైతకారణములైన సీతులబోధించుటయును! ఒకానొక
పతివ్రత పురుషుఁ డెవతెనో యొకస్త్రీని గోరిన దానిని వలపించి
తేబోయెనట! అందుచే నామెకు ఎంచభూతములను వశపరచుకొను
నంత మాహాత్మ్యము సేకుటెనట! భార్యను దూతికగాఁ జేయువాఁ
డెంతమాత్రపు మగవాఁడో భర్తకై యన్యస్త్రీలఁ జేరుప జూచు
నదియు నామాత్రపు టాఁడుదియే! పతియేయట దైవము! వేఱు

దేవుడు, దయ్యము, దేశము, జాతి, మానము, గౌరవమును దేసిసి
 సడ్డనే మరాదట! ద్రాపకదేవి ఉన్మోహములోను మరి కొన్ని
 యెడలను జేసినరీతి, పురుషులను వ్యతీరిక్తముగా మాట్లాడుట మహా
 పాపము! పురుషుని హక్యము నపౌరుషేయముగు వేదముగా భజించు
 టను శాస్త్రవిహితధర్మము, కర్మము! ఈదౌర్భాగ్య ప్రలాపముల
 మొత్తపు టర్థమేమనగా “నుగిపారమైన, మాకు నాడువారైన
 మీరు బానిస గా నుండుడు నుతి మా పనులన్ననో కారణము
 జెప్పి న్యాయములు గౌరవప్రాప్తము అని గూపగాదు. ఏలనన,
 రాష్ట్రము, స్వాశాంత్ర్యము, గోలుపోయి దానియై యుండటబట్టి
 యొరుల కనుసన్నల మెలగవలయునే కాని, తాత్రధుగిని మానము
 మనస్సాక్ష్యము నిరూపించి భోవిభోవ మాపనగాదు. అట్లగుట
 మాచర్యలగుార్చి చర్చింపకుడు, ఏమాయని ఆడుగకుడు, మీరట్లు
 చేసితే టటటనే గాదు, మూలి టగూడమాకు గౌరవము
 దక్కదు. అందటి యొద్ద దక్కులు వడి వచ్చువారము. మీరైన
 బూజింపకున్న మాభిమాన మబ్బుటెల్లు? మేము దాసులము.
 మీరు మాకు దాసులైనచో దాసానువాసులయ్యెదరు. అనగా దేవ
 సన్నిభులకు, సేవచేత దేవతలకు సూక్ష్మము ఈకర్మభూమిలో
 దొలుత గనిపెట్టబడిన హాయియైన తంత్రము! దాని లాభమంతయు
 ధారాళముగ మీరే మనుభవింపుడు!” అనుట! పతిని దప్ప నింకే
 మియు స్మరింపగూడదట! ఈ స్వరూపములనే యవికలమగు
 దృష్టితో జూచుచుండిన నెటువంటి వారికైన గనులు నిల్చునా?
 ఎంతగొప్ప ప్రతాపమూర్తులైన శూరులు వీరుని వీరినే యెంచు
 చుండుట సాధ్యమగును! దేశము గొప్పగానుండు కాలములో స్త్రీలకు
 నొక కుటుంబమురూదనే కాదు, రాజకార్యములు, చరిత్రాది
 శాస్త్రములు, సైన్యములు మొదలగు మానరక్షకప్రకృతులు ఇత్యాది

తాకికగణంబులయందెల్ల శ్రద్ధాదృష్టి పాటుచుంట నహజము గాంధారి
ద్రౌపది మొదలగు భారతస్త్రీలను, గార్గీ మైత్రేయీ ప్రభృతులగు
ఋగ్వేద యుగములోని లోకోత్తరచరితలు, మన వారినుండియే
యీవిషయమునంజూపఁ దగు సాక్షులు. రాజ్యము స్వాతంత్ర్యములేని
దయ్యేనేని నిల్లువిడిచి బయటికి వచ్చుటకు భయము. ఏలన, తమ
వారికిఁ దమ సూనము రక్షించుశక్తి లేమింజేసి పౌరుషోద్ధరులైన
వతులయెడ స్త్రీలకు స్వాభావికమగు తప్పులు మిండు అది లేనివతులు
ఇక సీతిశాస్త్రములచేతనైనను వమయందు వారిహృదయములను
భద్రపఱచికొందమను యుక్తిఁ బన్ని పతివ్రతాలక్షణములం బ్రక
టించి రేమో! సాహసవంతుఁడు జనముల నాకర్షించుట సీతిచేఁగాదు.
మఱి ప్రకృతిచే. మఱియు, 'ఇల్లు గ్రామము కులము వీని దప్ప,
పెరినాసి జోలి మనకేల? అధికప్రసంగము లీనాశ్శలో నపాయకర
ములు.' "ఉడుమున కేటికయ్యా ఊరిలో పెద్దతనము!" అని యన్ని
పరాక్రమములు నుడిగి గుమ్మము నీచేరీకు దిగిరేని స్త్రీలకే కాదు
పురుషులకు సైతము గృహచింత దప్ప మఱేమి యుండగలదు? పాతి
వ్రత్య మొక్కండు దక్క స్త్రీలకే ధర్మముల కూడవను సిద్ధాంతము
జేశమునఁ బురుషులు భంగమునకు లోనయి నిరాశచే నిరుద్యోగులై
యుంటచే వచ్చిన చేతుగాని, బాగుగా విచ్చలవిడి వర్తించు ఋషుల
శాసనముగాదు. అది యట్లుండ.

ఒకవేళ ప్రభావతీదీవి రాక్షసరాజుకూతురగుటం జేసి కఠి
నాత్మురాలుగ నుండుట ప్రకృతి నిషిద్ధముగానని మందుగేమో:
ఆయన్నయొక్క జననవృత్తాంతమును వర్ణించుచు, సీతిలోకనుంగరి
సామాన్య జనులను వేగిరము వేగిరముగ వక్కముక్కలుగా సృజించు
బ్రహ్మచే సృజింపఁబడినది గాదనియు, నిష్కారణముగ నాత్రిపుర
సుందరి స్వయముగ నిదానించి చూచి సర్వసామగ్రులంగూర్చి బాగు

నకుఁ దెచ్చిన కన్యాశుణియనియుఁ గవి చెప్పియుండుటంబట్టి, యావాద మొప్పుకోఁదగినది గాదు.

ప్రాచీనుల మోహతాపము

నిజము చూడఁబోయినఁ బాభావతీవ్రక్యమును శైలి నొక్క దానిఁ దప్ప తక్కిన విషయములలో సామాన్య ప్రబంధముల మీఱినది గాదు. కథ మిక్కిలి సన్నము. చిత్రరూపములు, నూతనములగు మధ్యనర్తులమాటలు, వీనిచే నాకాలమువారికిఁ గామాగ్ని యున్నట్లుఁడి ప్రభవిల్లి వనసులను దేహములను కపింపఁజేయునంత తైత్త్వమును బహుత్వరతోఁ గాంచుట సర్వసాధారణమేమో ! బహుశః వారెల్ల నెండిన కట్టెలో ! ఇప్పు డింగ్లీషు మిక్కిలు చదవు వారు ' నేరుగాఁ జూచి మాట్లాడినచే కాని యీ దందవ్యామానత మాకుఁ బట్టువడదు ' అని యాక్షేపించుటఁ జూడఁగా కాలవై పరీత్యము బోధపడియెడిది. మనది ప్రత్యక్షమోహము. మన పెద్ద లింతకన్న నుద్రేకముగలవారగుటంబట్టి వినిననేచాఁచును ! గుప్పున మండెడివారు. వకశృంగులమై పరోక్షమోహమువారికి ప్రధానమా. అయిన నాకొక సంశయము. మన పెద్దలు వేదవేదాంతవికాసభాసుగవిశిత్ర చాత్రులే ! రాగరహితులే. శమదమాది సంపత్తిమేతులే ! అట్లుండియు నీయొక్క విషమసమయంబున మాత్ర మేల యింత చాంచల్యము వడసిరో తెలియఁ జాలముగదా ! అన్యజాగృతములలో నిడియొకటి. నిర్దేతుక జాయమాన చిత్తవిభ్రమమును వేదాంతవిచారమును సమ్మేళించి యుండుట యాశ్చర్యముగదా ! ఆశ్చర్యమైనను అప్రకృతమా ? కాదేమో ! ఎట్లన, ఇంద్రియముల నిగ్రహింపవలయు నిగ్రహింప వలయునని జపముచేయుచుండువారు, ఆ ఇంద్రియములయందే : గాయంతరుగాన, నదియొక విధమైన యున్మాదహేతువు. కాకున్న

నందటకన్న ముందుగ జిహ్వేంద్రియములైన మహర్షు లప్పురసఁ జూచి
చూడకయున్న యేల మువ్విల్లుగున్నారు! గంతుఁ వేయుదురు!
మఱియు భరతఖండము క్షీణదశకు వచ్చిన మొదలు గొప్పగొప్ప
ప్రయత ములు గొంతెమకొరికలై నందునకేమో కాని తుచ్చములు
స్వాత్మైక్య విషయములైన నుఖిమలం దప్ప నింకెఁగును బుద్ధి
పాటుట యరుదాయెను. పల్లరచింత లెక్కువ కీర్తికరము లసాధ్యము
లైనందున భోగములే పరమార్థములని గణింపఁబడిన వారమైతిమి.
జీవితమనునది యుండఁగా కాలక్షేపము పొంటెనైనఁ బురుషార్థ
మొకటి యుంచుకొనక తీఱునా? “వ్రతఁసుసోయె, యశస్సు సోయె!
ఇంద్రియానుభవమైన దక్కని” యని మనకు దెలియక మన మన
సీజాడల కుపక్రమించెనో! చూడుఁడు ఐరోపావారు శృంగారవర్ణన
మెంతో దివ్యముగఁ జేసియున్నారు. వారు రాజసతేజః. మనలో
నాలుకంబట్టినది సత్త్వగుణము. మననున బట్టినది తమోగుణము.

పాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము

వారి యొక్కయు మనయొక్కయు శృంగారమునకు ముఖ్య
తారతమ్యము లేవనగాః మనవలె వాగంగవర్ణనమంతగాఁ జేయురు
చేసినను మొగము కన్నులు మొదలగు బాహ్యభాగములమాత్రము
ప్రశంసించుదురు. మనలో నఖిశిఖపర్యంతము విప్పివిప్పి చూపుట
యందఱు నాశ్రయించిన కావ్యలక్షణము. పడకటింకిలోనికి వెళ్ళిన
వెనుకఁగూడ చలికత్తె లామెను వదలినను వగులుదురుగాని కవి
యేమో యొక నిముసమైన వదలఁడు తెప్పవేయక యట్లే చూచు
చుండును. ‘గవిగాననిచో, గవిగాంచుట’ మనలోని ముఖ్యసంప్రదా
యము. వేదాంత విగ్యాదీప్తిమఃత్వమైన యీ పుణ్యభూమిలో
నీ రుచి మునిరి యుండుటకుఁ గారణమేమన, స్త్రీలను జాగ్రత్తగ

మఱుగున నుంచుటయే ! శీలరత్నకార్థము చేయబడిన యేర్పాటు
 యశ్శీలములకెల్ల మూలము ! ఎట్లన, నివాసింపబడిన దానికుండు చవి
 యనివారితమ ల కుండను. చూడవలెదన్న నే గదా యన్నింటికైన
 సందము ! సమ్మోహనాశ్రమము నిదే ! వలదసి యడ్డగించితిమేని
 దానియందలి వలపు అనర్గళముగును దమమును జెటుచునది నిర్భం
 ధము. నిలపునది స్వాతంత్ర్యము. 'అతిరహస్యముఁ బట్టబయలు'
 అన్నట్లు ఎయ్యది గుప్తమో దానియంశీ యందలకు దృష్టి. ఇకను
 బరిష్కారముగ సాంగోపాంగముగ విచుర్పించి చూతమను కుతూ
 హలము సహజము. మనశేనములో నెనలెన్నెన నొక స్త్రీ నాగరికత
 గలయది వీధిలోఁ బోవుచేసి, ఆ యూరివారి కన్నులన్నియు బిట్టబిగిసి
 యామెపైఁబడు. మిఁకుఁ దెలియదా ? ఈ మర్యాదలేమి కేమి కార
 ణమో పచ్చిపచ్చి విశవర్ణనలకును నదియె కారణము. చూపున
 కుండు తపాతపాను దెలిచే నానవచ్చును. మకోదృష్టి మేరమిటి
 చూడఁ బ్రయత్నించిన నివారక సాధనమేమి ? సౌమనస్యము. అది
 మనవారిలో నెకను దగినత వృద్ధికిరామి తెల్లంబు.

అంగముల వర్ణించునపుడును, ఐరోపాలోని కవులు ఆ యంగము
 లేరీతిభావమును బ్రదర్శించునచటఁ జూపుదురేకాని, భావస్థగితంబులు
 గాని యవి యసంభావ్యములని వాసిమాటఁ దలపెట్టరు. భావములను
 వెలువరించుట గుఱినేత్రాదులకుఁగల చక్కండనమున కాదిమ
 మైనట్టియు హృద్యమైనట్టియు లక్షణము. వీనిలోఁ గొన్నింటిమాత్ర
 మనుభావము ననుపేర మన శాస్త్రకారులు గణించి, వారాంగనల
 యభినయము రీతి, శిక్ష మేరకు నడుపఁబడు త్రిప్పుటలోఁ జేర్చిరి
 గాని, మొత్తముమీఁద నంగవర్ణనమును మనసుతోఁ గలసినట్లు
 చేయుశక్తి, యీ యాధ్యాత్మికదేశములో బ్రుంగుడువోయి యెన్నో
 శతాబ్దములైనవి.

స్త్రీల గుణగణములను శ్లాఘనతో వర్ణించుట పాశ్చాత్యుల లోని నదాచారము. ఏమన, గుణముల గణింపక చూకారమును మాత్రము చూచి వలపుగొనుట చూ జనములలో నభావ్యము. స్త్రీపురుషులు ధారాళముగ నొండొరులలో గలసి మెలసియుందురు, కాన, రూపమునకుఁ దలకు తక్కువ. ఇతఁ డలపు జసింపవలయున్న పడవశి, చరిత్రము, చదువు, నద్గుణములు, కీర్తికరములగు కార్యముల యందానక్తి మొదలగు నాశ్మనఃబంధములైన యోగ్యత లావశ్యకములు. కావున నాయికా నాయకులకు నివి యుద్దీపనవిభావములగుట వీనిని వర్ణించుట శృంగారకావ్యములలో ముఖ్యము.

మనవారిలో స్త్రీలకు మనోవికాసములేనిగతి పట్టినది. కావున రూప మొక్కటియ మోహమున కాలింబనము పశుప్రాయకృత్యమే కామితార్థము. వీనికిందగిన వర్ణనలచూట చెప్పవలయునా? అపారములు.

పురుషులు గడింప నెంచు సాహసోద్యమములలో సైతము స్త్రీలు తోడుపడఁగలవారని పాశ్చాత్యులనమ్మిక. ప్రకృతిశాస్త్రములు, తత్త్వములు మొదలగు విద్యలఁ గృషిచేయుటయందును భార్యలు భర్తలతో సంగమింతురు. వారు సహాధ్యాయులైన స్నేహితులట్లు నానావాంఛితంబుల సఫలముఁ జేయఁ జూచుచుందురుగాన, శృంగార కావ్యములు శుక్రాచార్యుల రీతిని ఒంటికంటితో నొకే స్థలముననే తిక్కెత్తినట్లు చూచుచుండునవి గావు.

హిందువులలో స్త్రీలకుండు స్థితిని నేనేల వివరింప? వంటిల్లు పడకటిల్లు ఈ రెంటికి వెలియైన నెందులకుం బనికిరాదు! పురుషులకు వారికిని దేహసాంగత్యమేకాని మనస్సాంగత్యమెక్కడిది? వారు చేతి మాట్లాడుట యదుదు. మాట్లాడవలయునని నవీననాగరికులు

పంతము వట్టినను అన్నవస్త్ర విహారాది సాసములునప్ప నింకే పలుకులకు వీలులేదు! కావుననే కావ్యకన్యకలు సంభోగవిషయములందప్ప నింకే ప్రపంచముఁ దెలియనట్టి వారుగానుండుట. రాజకన్యలు గావున పాపము వంటసాయుఁ దెలియదు. మఱి తెలిసిన దొక్కటే. ఈదేశము లోని స్త్రీలు విషయవాంఛావ్రార్తికి ననుకూలములయిన పాత్రములుగఁ జూడఁ బడుచున్నారేకాని, పురుషులతో నమానముగ నన్నివిధముల వెలయుశక్తిగలవారుగాఁ జూడఁబడుటలేదు. ఇప్పటి వారిస్థితులో నట్లు చూచుటకునుగాదు. బ్రిటిష్ వారి ప్రోత్సాహము సారాజ్యము వీచిచే నీకముందు బాగుండుదురేమోకాని, యాయాన్నత్యము సారధిస్థించువఱకు జీవించియుండి సుఖించుటకు నావంటివారు మూర్ఖుండేములుగారు! *

కామమునునది పురోవృద్ధిహేతువని యూరోపియనుల భావన. ఎట్లన వలెంచు స్వాతంత్ర్యముండఁబట్టి యేదేనొక హృదయాకర్షకమగు విశేషము గలిగియో నేర్చియో యున్నంగాని యేకాకలుగా జీవనము గడుపవలసినదే. కాఁబట్టి స్త్రీల మెప్పుఁజూటకై యెల్లరు శ్రమకొర్చి శక్త్యనుసారము గొప్పతనము నందఁజూతురు. మఱియు స్త్రీలను దెలివి తేటఁ దేటినవారుగాన నట్టివారి సావాసము శ్రేయోహేతువు. ఒకా నొక కవి యాదేదించినరీతి శూరుని లక్షణమేమనఁగా.

తే. “ ఒక్క కాంతనుగోరి, మహోద్యమములఁ

బూని సాధించుటలచేతఁ బూజసేసి

రాజ్యమును దైవమును భార్యరాగమడరఁ

బ్రీతులం జేయుటయ కాని జేయుగాదు.” (టేనిసన్)

* గాంధీమహాత్ముని ప్రభావముచే నీపరిణామము ఇటీవల సృష్టికి వచ్చినది. ఇందునకు దేశసేవిక లొక దృష్టాంతరము.

అట్లగుట స్త్రీలమీఁద మోహము, వీరకృత్యములకుఁ బ్రేరేపకము. అభ్యుదయకారకము. హిందూదేశములో స్త్రీలు అధఃపతిత్వలె యున్నందున వారి వెంటఁ బోవుట పాతాళ యాత్ర. మఱి వెంటఁ బోకున్నఁ దీఱమ గనుక, వాచిని, వివ్వ, స్వాతంత్ర్యము మొదలగు దానంబులచేత, నుత్తమపదవికిఁ దెచ్చి, నేకాని యీదేశ మెన్నటికి శుభములకుఁ బాత్రంబుగాదు. ఇపుడు వేయిసంవత్సరములుగ మన దేశములలో చుత్పన్నములగు గ్రంథములలో స్త్రీలు గొప్పదశకు బురికొల్పు వారనుచుట తుట్రాగాలేదుగదా! ప్రబంధములలోని నాయికలు 'నామీఁద వచ్చిపడు, మరుటవప్ప సింకే యశస్కరము లగు పాటులకైన నాయకులఁ బురికొల్పుట చూచినారా? ఇదిశుద్ధ పశుపాశుమైన కేళి. దీనిఁ గామ మనరాదు. అన్నచోఁ బురుషార్థమును సూచించు నాపదము చెకును! కామియులు గర్హణీయ లనియు నికర్షహేతువులనియు విరక్తివ్యాఖ్యానము లెన్నియో యున్నవి. తొలుత మగవారు మగతనము గోలుపోవుటచేఁగదా యాడువా రీ పాశుస్థితికి వచ్చిరనుట మఱచి తమదోషములచేఁ దప్పులై, కీడ్వడినవారిని, దామే దూషించుటంజూడ, మనవారు మనుష్యులా కారా యనుసంకోచము రాకమానునా? ఇకనైన వారిని మీఁదికిఁ దేవలయునన్న ప్రోత్సాహ వాక్యములచే ధైర్య పతులం జేయవలయునేగాని తిట్లచే వారు ముందుకు రాజాలుమరా?

మిశ్రరసములుగాఁ గావ్యములఁ దీర్చుటమంచిది

వట్టి శృంగారమునుమాత్రము వర్ణించుట యారసమునకు వైరస్యముఁ గలిగించుట. మనుష్యవ్రకృతి యెట్టిదనఁగా నేమార్పును జెందక యేకరీతిని యుండువస్తువులయందు అవధానము చాలకాలము నిలుపఁజాలనియది! అవధానమును సుఖమును సమన్వితములు. ఎయ్యది

తృప్తికరమో దానియందు మనుచుంటు నులభము. సహజమును. క్లేశకరముల మీద బలవంతపెట్టినను మనసు నిలకడఁ గాంచును. భోజనపువేళ మితముగ నేయు వేసికొనిన రుచి, అదిదప్ప వేతేమియు లేకున్నను, మఱి యమితముగ నయ్యది స్వీకరింపఁబడినను దానియందు రోయింపు జనించును, ఆరోతతోడ మనసును ఉత్తరపదార్థము లేమే నున్న వాయసి కోమలతో నలుదెసలన భార్యను పరికించును. ఐరోపా లోని కవులు * ఈతత్త్వము సత్వికమింపక వ్రాసిరి. అనఁగా కావ్యముల నేకకమముగఁ బోనిక రసముల మిశ్రముచేసి యన్నింటియందు నభిరుచి స్థిరముగ నెలకొను నట్లొనర్చిరి. మన శృంగారకావ్యములు ఏకరసప్రధానములగుట నీరసములు వెగటు, రోత ఇత్యాది జగుప్సా రసములకు నాకరములు.

నీతికిఁ గవితకుఁ బ్రత్యక్ష సాబంధములేదు

ఇట్లనుటచే నీటివలి మన శృంగారకావ్యములు నీతి బాహ్యములు, చెడ్డవియని రేఁగుట కాతంభించిన వరమపార్యశుద్ధ్య ధురంధరులలోఁ జేరినవాడనని యెన్నబోకుడీ! కావ్యము, శిల్పము, నీతి శాస్త్రముగాదు. ధర్మశాస్త్రముగాదు. శిల్పముయొక్క యుత్కర్ష నికర్షముల నేర్పఱుప వలయునన్న దాని రచనాసంవిధానములఁ బట్టి నిరూపింప నగునే గాని, 'భగవద్గీతలయంత పారిశుభ్య మిందులో లేదు. రామానుజ భాష్యమువలె ముక్తిదాయకముగాదు' అని వాపోవుట నిర్నిమిత్త ప్రలాపము. తుదకుగోప్యములఁ బచ్చిగా వర్ణించినను నీతిశాస్త్రముంబట్టి ఖండించుట తెలివితక్కువ. మఱి రసభంగమా

* ఇచట నైలోపాలోని కళలఁగూర్చి చెప్పఁబడిన స్తుతియంతయు భారతాదుల రచించిన మనపూర్వులయందును జెల్లును. చెల్లనివారెవరనఁగా దేశక్షయ కాలపు హిందూకవులగు ప్రబంధకారులు.

కాదా యనుటయే శిల్పవిమృశనముయొక్క ఒక్క పరీక్ష. తక్కిన పరీక్ష లిట యధికప్రసంగములు. ఆభాసములు. నాకుం జూడ ప్రబంధములకుండు మనకుఁ బ్రీతిలేమికిఁ గారణము వానియందు నీతి లేమిగాదు. మఱి రసన జోషకముగా స్థితిగతులకు వెల్లియై, రసికుల కెల్ల నవి వైరస్యము మెండుగఁ గల్పించుట శిల్పముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము మనసును హరించుట. ఈ సతీకరణశక్తి యుండినయెడ నీతి లేకున్న నేకౌదవములేదు అదిలేనిచో నుపనిషత్తులు నుడకఁబెట్టి ధృతియంతయుఁదీసి యును నిండినను నేఫలముచులేదు. కావున మన భాషకు నీతి ముదురునట్లు చికిత్స, దోహదము, ప్రాయశ్చిత్తము జేయవలయునను పరమపారిశుద్ధ్యధురంధరుల కొక దండము వెట్టి దూరముగఁ బొమ్మనుటయే కర్తవ్యము. ఇష్టములేకున్న నీగ్రంథముల వారు చదువనేల ! ఎవరును ఒతికూలుకో లేదుగదా! ఇంట్లో గొల్లెమువేసి పాపముఁ జొరగీక భద్రముగా నుండినను సరే. మఱి ధక్కోద్ధరణక్రియకై పోలీసు వారి శరణుఁ జొచ్చినను సరే ! మన త్రోవ మనది.

కవిత దేశీయుల నడవడిక నూచకము

పాశ్చాత్యులయొక్కయు హిందూవులమగు మనయొక్కయు శృంగారవాక్యముల తారతమ్య విమృశనముచేఁ దేలినపి కవిత్వతత్వ విషయములేకావు. మఱి కాలదేశములచే సిద్ధాంతములైన జనుల జీవితములకును గృతులకును నిత్యసంయోగ ముండుట యింకను బ్రధానమైన యంశము. కావ్యములు ఊహామాత్రమునుట గొంత వతికుఁగాని సమగ్రముగ నిజముగాదు. ఎంత యూహింపఁ జాలిన నేమి ? మనచుట్టుఁబట్టు వారల భావముల గతుల స్పర్శ యేమాత్రమునులేని యూహలఁ జేయ మనకుసాధ్యమా ? జనుల నావరించి

యుండు స్థితులు కొంతకుఁ గొంతయేని దప్పక కావ్యఃర్పణమునఁ
బ్రతిబింబింపకపోవు. కావ్యఃస్థిలనము చక్కగఁజేసితిమేని జనల
నడవడి, చరిత్రము, జీవించువిధములును బొత్తిగా నోచరింపకపోవు.
ప్రబంధములయొక్క దౌర్భాగ్యము దేశదౌర్భాగ్యముయొక్క ప్రతి
బింబము. నిష్కారణముగ భావచుట్టి పీడించిన పిచాచిగాదు.

ప్రభావతీదేవి వర్ణనయు తుచ్ఛము

ప్రభావతీప్రవృత్తులు నాగారస శోభితంబుగాదు. ఉడు
నొకరసము సైతము తగినరీతుల విలసములుగల్గి నానాకారములం
దాల్చిన మనశోత్తరముగా నుండమిచే విరుగు నిచ్చుచున్నది
యని తోచెడిది. “లోకోభిష్నురుచి” నానూట నామట్టుకు. ఐనను
గారణములజూపుట విధి. శుచిముఖ ప్రభావతీదేవింగూర్చి ప్రద్యో
మునిశోఁజేయు దీర్ఘ ప్రసంగముం జూపెను.

నీ “నెత్తమ్మలనుచుఁ గొన్నెలలంచు
వటఫలశ్రీలంచుఁ దాబేటి చిప్పలనచు”

అను రెండవ యాశ్వాసములోని ౬౨ వ పద్యము మొదలొకని

క. “ఏయంగకమునుభావన
చేయక వ్రా యంగరాదు చేసిననానం
దాయత్తమడిఁ జొక్కుఁ బ
రాసుత్తపు బుద్ధిఁ జెటవ నలవియెవ్రాయక.”

అను ౯౬ వపద్యము వఱకును

ఇందుఁగల యశ్లేలవోష నుటుండ నిండు. అది మన సదాచార
మాలలో నొకటి. చెలువము శుద్ధముగ లేని కుయుక్తులు నుపమా
భానములు నెన్ని ! నాభియనునది గంభీరమైన చెలువఁట ! నూగారు

మన్నధుని చిమ్మనిఁ గ్రోవియట ! పయ్యెదయాను వలలో బయటఁ
 బోయి విహరించి వత్తమని కుచకుంభము న పక్షులరీతిఁ గొట్టుగొను
 చున్నవట ! బొడ్డు నొక సొగసు ! అది పొన్నవిరి ! ఆహున్నయూగు
 వులు ఏనుగు తొండములకంటె నెక్కువ ! అన్నిటికైనను మీఱిన
 తుచ్చసామ్యముం జూడుడు. జంఘలు శాలిగర్భములు. వజ్రాల
 కాలి నీళ్ళు. అందెలు మళ్ళు. మీ. గాన్పు కచ్చపములు ! బురద
 యేమో కవి చూపజేదు ! ఒకవేళ నీవర్ణనమే కాబోలు ! ఇట్టి
 బలత్కారోపములకుం బూనిఁచో, గాడిదె, గుట్టము, క్రోఁతి,
 కొంగ మొదలగు ప్రపంచకములోని నేవస్తువుతో నైన స్త్రీలఁ
 బోల్చి వర్ణింపవచ్చునదా ! సరేకాని నాకొక సందేహము ఇంత
 విశదముగ భాగభాగమును బెదవుల చప్పరించుచు శుచిముఖ వర్ణించె
 గదా ! దాని కీయంగోపాంగదర్శనమెట్లబ్బెనో ! పూర్వము కన్యా
 మణులు కోకలువిప్పి తాండవమాడుచుంటగలదా ! లేక యండటికిని
 వస్త్రములను మానమును వ్యర్థముచేయు దివ్యదృష్టియండెనా ?
 మఱియు, పింగళిసూరన్న కృతులలో పాత్రములు సాధారణముగ
 దీర్ఘచర్చలఁ జేయరు. కవి బహుచమత్కారముగ నాటమీఁద
 మాటవచ్చి విషయము విశదమగునట్లు సంభాషణ లేర్పఱుచును.
 నాటకకాశలమని పేర్కొనఁబడిన ప్రతిభలో నిదియొకకళ. ఈశక్తిలో
 నితఁడు తిక్కనతో సమానుడన్నను బైమాటగాదు నిదర్శన
 మికముందు నివేదించును. ఇంత సమర్థుడయ్యును అంగవర్ణనాశృంగా
 రమునకుం బూనెనేని యాశక్తిఁ గోలుపోయినవాడౌట యెంతయఁ
 జింతనీయము. శుచిముఖయొక్క యుపన్యాసము ముప్పది పద్యముల
 కన్న నెక్కువ. ఇంతసేపు బ్రద్యమును నోరుచచ్చిన జీవంబు
 వలెనిలుచుండుటఁ జూడ, అతనికి కాదు, మనకుఁగూడ నలసట !
 పాత్రములను ముందునిల్పిన పిమ్మట నెల్లరు నప్పుడప్పుడేమైనఁ జేయు

చున్న నే వినోదము. ఒకరు నోగు బ్రద్దలగునట్లు మాటాడుచు తక్కిన వారు కొయ్యబొమ్మలరీతిని, పల్లెటూరివాండ్రవలెను, నోరుదెరుచికొని తెప్పవేయక నిలువఁడియుండిన ప్రకృతికి రసమునకు రెండిటికిని కీడు. సామాన్యులగు కవులలో నీనోషము లుండిన విచారములేదు గాని, మహాకవియు సంభాషణరచనలలో దత్తుఁడునైన నూరనార్యుఁ డీ లోపమున వ్రాలుట చుననుగుదించు చెడుగు.

ప్రభావతియొక్క కామనిర్భరత యేవంపుఁబాటుగా దోచునే కాని రమణీయమని యెన్నుట దుస్తరము వచ్చిన యావేశముం జూడుఁడు.

ఉ. “ఇట్టి శునోహరాంకుఁ డొకఁ డెందయినం గలఁడేని, కల్గియుం గట్టిగ నాకతెందు బిగి కౌఁగిటఁజేర్చుఁగ వచ్చునేని, నే నిట్టటుఁ గొంకినక విడక యివ్వవిహారము లెల్లఁ గాంక్షఁ జే పట్టి యొనర్చు నేని, రసభావము లెట్టివి యొక్కొ యత్తఱిన్”

[ప్రభా. ఆ. ౩. ప. ౪౧.)

మఱి చెలికత్తె ప్రభావతియొక్క విరహాచిహ్నములను శుచి ముఖికిం జూపుట దిలకింపుఁడు.

సీ. “నెలఁత ముక్కరయందు నీలంబుగాదు నూ
తెలిదళుకొత్తు ముత్తియము గాని,
యమవిద నందిళ్ళ బాహువురులు గావు నూ
మితిమాడ నీడిన యూర్మికలుగాని,
సుదతి పాలిండ్లఁ గస్తురి నల్పు గాదు నూ
కనుదోయి కాటుక కప్పుగాని,
రమణి కర్ణికల వజ్రపు దీప్తిగాదు నూ
ప్రాగెంపుదునకల రంగుగాని,

తే. యూర్పుశేడిమిఁ గృళత బాష్పదయమున
గండశాండిమ దత్తత్రప్తకారములను
గావఁబడియెడు నోవిహంగమ పురంద్ర
యింక నీచేతనున్న దీ యింతిబ్రతుకు”

(ప్రభా. అ. 3. ప. ౮౭)

శాలికత్తెలీరితిఁ జెయివేసి విప్పిచూపుటకోర్చెడు రాజకన్యక
లెంత నుకుమారులు! పూర్వము అవికెల ధారణమే యున్నట్టులేదు.
రాణివాసములో నేమైలయు సోఁకక పెరిగిన కన్యామణి తర భావము
ప్రకటించురీతి వినుండు.

సీ. “అరతికిఁ గరంబు లైతిరే నవ్విభుఁ
గౌగలింపఁగ నబ్బుఁ గరములార!
ఆ యింతికిఁ గుచంబు లైతిరే నతని వ
క్షోనిపీడన మబ్బుఁ గుచములార!
ఆ లతాంగికిఁ జెక్కు లైతిరే నారమ్య
శీలుచుంబన మబ్బుఁ జెక్కులార!
ఆ నెలంతకు వీనులైతిరే నా కళా
విదు మంతనం బబ్బు వీనులార!

తే. యట్లుకా నోచనేల నాకైతి రకట!
యనిన నిజావయవంబుల కాత్మవగచు
బాల్యమునఁ దన్ను రమణ సౌభాగ్యకలిత
యనిన సాముద్రకుల మాట లరసితిట్టు.”

[ప్రభా. అ. 3. ప. ౧౦౪]

ఇట్లు అంగములంగూర్చి పలవించుట గణికలకైనఁ దగునా?
మోహమనఁగా వీరికి దేహక్రీడయేకదా! ఇదియాశ్చర్యగారము!
‘అయ్యో! నాకుచములారా! మీరు ఆయమ్మను జేరియుండిన సుఖ
పడుదురుగదా!’ యని యెవరైనఁ దలంతురా! ఆత్మత్పత్తి గోరు

దురేకాని, యంగాంగములకుఁ బ్రత్యేక సుఖమున్నదని భ్రమించి
వాని ప్రారబ్ధమునకై విలపించుచువారున్నారా? శృంగారప్రకృతి మన
కవులకు సగోచరార్థము. సుఖమెఱుంగునది మనసు. ఇంద్రియములకు
నెఱుక నహి. అవిజ్ఞానము కర్మము మొదలగు క్రియల కుపకరణ
ములు. మనసు ప్రపంచముం దెలిసికొనుటకు, సచ్చారీతిఁ గార్యముల
జేయుటకు ననువైన మార్గములు. వానికి ప్రత్యేకముగ సుఖము ననుభ
వించు ప్రభావము లేదు.

సీ. “ఓ హంసీ! నిన్ను నేనొక్కటి తుదిమాట
యడగెద నీహృదయంబు నందుఁ
గలయట్లు చెప్పమి కల్లలాడిననీకు
నాతోడు సుమ్మ ప్రాణసఖి నీవు
తడయక ప్రద్యుమ్ను కడకింక నొకమాటు
పోయి దుస్తరమైన నా యవస్థ
చెప్పి చేరికఁ గొంత చేయవచ్చునొ రాదొ
యీ దురాశాపాశ మెందుఁ దెగని

తే బంధమై ప్రాణముల వెలువడఁగ నీక
యాఁగి పెంచెడు మదనాగ్ని నహరహంబు
నీవు చని యవుగాములు నిశ్చయించి
యాళఁ దెగఁ గోయుమదియె మత్స్యాణరక్ష.”

(ప్రభా. అ. ౩. ప. ౧౦౩]

వరుండు వలచివచ్చిన నుత్తమురాండ్రు నంతసెందురు. ఒడం
బడుదురు. ఈకన్యయో వాఁడు, కరుణ, పశ్చాత్తాపము వీనిమై
వచ్చినను జాలుననుచున్నది? వలపునఁగూడ బిచ్చమడుగువా రెట్టి
వారు? దానితోఁ దుష్టిజెందు వారింకను నెట్టివారు. ఈలాలసత
చిత్తవికారముగాదు. మనోవిభ్రమణముగాదు. ఆత్మస్పర్శలేని శరీర
తాపము. రోగికి మందువలె, వినికిచేతనే ప్రజ్వరిల్లు కన్నెలకు నాయక

సంగమమును తాపహరము. మనోహరమనుట బొంకు. మన్మథుఁడు
మనోభవుఁడట! దానికన్న సంగభవుఁడనుటలో సర్థ ముత్కటము !

క. “ అని నిజ శంకల కన్నిటి
కిని బరిహారములు పెప్పి గెంటక యుండెన్
వనయాస నిలుప దితిసుత
తనయ రమణుఁ గవయ మిగులఁ గమకించు మదిన్.”

వ. హంసిం జూచి.

నీ “ నీ చెప్పి నట్ల యిన్నియునైన మొదలఁ ద
త్పర మెంత దవ్వు నీ వరుగుటెపుడు
పోయి వేళయెఱింగి పొసఁగ నవ్విభున కీ
దృశమైన నాకోర్కిఁ దెలుపుటెపుడు
తెలిపిన నేవిఘ్నములకు లోపడక నా
పై నతఁ డనుకంపఁ బూనుటెపుడు
పూని తా నిచటికి రానొక్క నెపమున
గురునాజ్ఞ దొరకించు కొనుటయెపుడు
తే. వట్టి పెనుమత్తరపురాళి వజ్రనాభుఁ
డస్మదిచ్చుకు ననుకూలుఁ డగుటయెపుడు
విరహావారిధి నేఁగడ వెళ్ళుటెపుడు
వలవని దురాసిలను గుమారిలుటెగాక.”

(ప్రభా. ఆ. ౩. ౧౨౦, ౧౨౧, ౧౨౨)

ఇది గఱువతనము! మితభావలేని జావళి సరసము! కలహంస
ప్రద్యుమ్నునితో నమ్మగారి వేదనల నెంత మఱుఁగువెట్టి నుడివెడినో
యాలకింపుఁడు !

చ. కొసరక చూపుచేతఁ గడుఁగ్రోలిన నీ చెలువంబు చెల్వమా
నసమున నెంతమిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పుడో
రసిక శిఖావతంస ! యదురత్నమ ! కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చన్నుఁగవక్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్.”

ఉ. “నావిరీనెల్ల ప్రొద్దును భవత్పరిరంభణచుంబనాడినా
నావిధభోగలీలకు మనంబున నువ్విళులూరుచున్కిప్రీ
డావతి చెల్వెఁ గొన్ని నిశలం గనుమూసినయంతమాత్రఁబై
పైవిలసిల్లు కుట్టమితభావ విశేష విజృంభణంబులన్”

మ. “కలలం గూడినవేళ నెట్టి పొలయల్కుల్పుటెనో, యేమి నీ
వలనం దప్పు ఘట్టిలెనో యెఱుంగఁ, దత్స్వప్నాగమామర్షవి
హ్వతీత స్వాంతయుఁబోలెఁ నిద్ర నెఱయన్ వర్జించెఁ బద్మాక్షి య
క్షు లహోరాత్రములందుఁ బద్మకుముదనూర్తిన్విడంబించుచున్.”

(ప్రభా. ఆ. ౪.ప. ౩౫, ౩౬, ౩౭)

ఇదిజావలీలకన్న సిక్ష్మమైన పాశయగాండ్రశృంగారము! ఇట్టి
యనౌచిత్యములఁ బలికిన జనబాహుళ్యమునకు వేదాంతవాదములచే
నగుదానికన్న నెక్కువవిరక్తి తటస్థించును. ఇదియ సరసల్లాపమని
భావించు మృగప్రాయులింకను మనదేశమున నున్నారా?

ప్రభావతీదేవి కన్నయయ్య నారతేటిన గణికలకృత్యముల
శ్రద్ధగాఁ జేయుటయందెంత ప్రౌఢమో యీ పద్యమునఁ దెల్లం
బయ్యెడిది.

సీ, “కేళీ గృహంబు ముంగిట గర గరికలా
లోకించు గంధాంబు నేకమరయు,
నలుకు పూతలఁ బరిమళముఁ బరీక్షించు
రంగవల్లికల తెఱంగుఁ జూచు,
సకినల మంచంబు జూడ విమర్శించుఁ
గుంకుమ పటపు భంగులు గణించు,
హొంబట్టు తలగడ యొప్పు విచారించు
నగరు ధూపముల సోయగములెంచు,

తే.నలరు టోవర్లుమేల్కట్లు నంగరాగ
పూర్ణపాత్రికలును గండవొడి బరణులు
జాలవల్లిక లాదిగా సముపభోగ
సాధన శ్రీలు పరికించు సారె కబల.”

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౪)

ఇట్లు భోగసాధనములెల్ల సమకూర్చి సర్వసన్నాహ సమేతు
రాలయ్య బ్రయఁడు రాఁ గొంత దామసించినందున, మఱియొక్క
విరహప్రలాపమునకు మొదలుజొచ్చి యేమనుచున్నదనఁగా.

క. “ వత్తు నవశ్యము నేడని
చిత్తము తమిరేఁచి యంతఁ జింతయొకతేపై
హత్తిన నదివృధ వుచ్చినఁ
బుత్తురు మగవా రిమాట పొసగదు నమ్మన్.”

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౫)

ఇట్లుత్కంఠఁ గొనియుండియు శాస్త్రప్రకారము చంద్రో
పాలంభనము సమకూర్చిన యీపెయొక్క మనస్థైర్యమును, కవి
యొక్క సందర్భశుద్ధిని పొగడుటకు నాదీశేషునైన నలివియా?
పిమ్మట చంగ్రునివదలి దక్షిణానిలునిఁబట్టినది. అటుతర్వాత నతని
కొకింత విరామదానంబొనంగి, మన్మథుని పైకిదూకి, యా యలసట
చేత శాస్త్రక్రమముగఁ, బ్రాణములు కంఠగతములుగాఁగా, ‘ఇదే
చచ్చెదను జూడు, మని “తెప్పలు దేలవైచుచు” క్రిందబడిన
నొప్పిగడాయని “పూలపాన్పున వ్రాలబోవుటయు.” పూర్తిగా
వ్రాలలేదు! ఈతమాపానంతయు వ్రచ్చన్నరూపముతో డ్రామా
రీతిగాఁ జూచుచుండిన ప్రద్యుమ్నుఁడు ప్రత్యక్షమై వట్టుకొనఁగా,
అమ్మకు నెక్కడలేని సిగ్గువచ్చినది. పాపము! ప్రభావతి యెంత
మంచిది! తన బాధలు దనకుండఁగానలంకారశాస్త్రమున కేబాధయు

రాగూడని పరోపకారవృత్తిమై, ప్రతిదూషణమును, ప్రతిదశను
 దప్పక యాదరించి చూసినదిగాదా ! వరుడును ఎంత ధీరోదాత్తుడు !
 ఈ నాట్యములన్నియు ముగియువఱకుఁ దమిని బిగఁబట్టిన యోర్పు
 కాఁడు ! అయ్యో ! గరిర్రచూ ! అనిచార్యమైన మోహమును గోఁతిఁ
 వలె నాడింపఁజూచుట శృంగారమా ! వికారమా ! ఇంతటితోఁ
 బోయెనా ? ప్రభావతి ముప్పది పద్యములరోదనము శ్వాసము బిగ
 బట్టి, పూజారులు మంత్రములనేకరువు వెట్టినట్టు శ్వరత్వరగాఁ జేయు
 చుండఁగా, 'ఏనుమ్మా' యనియైన నడిగినఁ గాలయాపనముగదా
 యని యుచితమానముం దాల్చిన శుచిముఖీ రాగవల్లరులు, వధూ
 వరులు పడుకటింటికిం బోయినవెనుక వెన్నాడి మధ్యస్థలములకుఁ
 జొచ్చుట మనవంటివారికి తోతయవిపించును. వారెంతే నయతో
 నా గాంధర్వపు బెండ్లికూతురు బిలుచుకొనివచ్చుట, బుద్ధుఁ
 గఱపుట మొదలగు వేడుకలున్నవి "తిగించినరాక యిడిగిలంబడిన"
 దఁట ! చెలికత్తెలును శాండో కు స్తీచేసిన బలశాలినులుగావున నెట్లో
 తుట్టతుదకు దేవిగారిని "ఏనుగు గంబానకుఁ దెచ్చినట్లు" తెచ్చి
 విభునిముందఱ నిలిపి యొక చిన్న యుపన్యాసమిచ్చి వెళ్ళినారు.
 వెళ్ళినారని తోచుచున్నదిగాని నిజము చెప్పలేను ! ఇవియ మనవారి
 రాగములు. కోమలత, మార్దవము, సౌకుమార్యము మొదలగు
 సౌమనస్యంబులకు వెలియైనవగుట నాగరికపుఁ జందముగలవారికి
 నింపుగావు. మఱి పూర్వకాలపు నవాబులు, రాజులు, సౌభ్యగాండ్రు.
 మున్నగు మోటువారికి తగియుండునేమో. భావించుటయు బహు
 ప్రయాసమ. ప్రభావతీదేవి తరువాత శాస్త్రోక్తరీతిని బాలయలుక
 దాల్చగా నాయమఁదేర్పం బ్రయత్నించి, యెంతకుఁ దేఱకున్న
 (నియమితకాలము నిండని దా యమ్మ తేఱిన నది తప్పుగదాయని?
 యోజింపనంత మూఢుడు) ప్రద్యుమ్నుడు నిష్ఠురముగా "దానవు

నకు నుదయించిన చానవుగావున లతాంగి ! దయ చాలదు” అని,
భార్యమీఁదఁ గోపమువచ్చిన నామె వుట్టుపూర్వోత్తరాల నెల్లఁ
దడవి తడవి వాపోవవలయు, నను సనాతన హిందూగృహస్థధర్మము
నుద్ధరించుటయు మిక్కిలి చిత్రము. ఈ పొలయల్కకు ప్రేరికము శ్లేష.
మగఁడు ఒకయర్థము నూనినవాడై “రతీ ! భవదుత్తమరతీ !” యని
ధ్యానించుచుండఁగా, నందు వేటొకయర్థము గనిపెట్టిన ప్రభావతి

“పట్టపు దేవియైనరతి
భ్రాంతినె పల్కెదవేమి నాధ ! నే
గట్టిగ నారతిప్రమదఁగాను !
పభావతి యంద్రు నన్నిలక !”

అని యతనికిఁ దన పేరెత్తి చెప్పునంత కోపనయగుట సహజము.
ఈప్రణయకలహముచే ప్రకృష్టుఁడైకి విరహవేదన రెండవతరంగము
రీతిఁ బొంగి పొరలఁగా, హంసకు దనకష్టముఁ దెలుపుచు, నామాటగాఁ
బ్రాణేశ్వరితోఁ జెప్పుచుని యేమని వ్రాయుచున్నాఁడు.

ద్విరదగతిరగడ. “ఓహంసి నీచేత

నీమోవి చిగురుఁ జేనియలు గ్రోతెడి యాస
నీమొల్క నవ్వువెన్నెల చలవగొను నాస
నీమృదు కపోల సన్నిధిని మోమిడు నాస
నీమోహనశ్రోణి నిమరఁగలిగెడు నాస
నీదు పాలిండ్ల నానెడు వక్షమను నాస
నీదు శృంగార కళనెలపులంపెడి యాస
నీదు మణితామృతమునింతుఁ జెవిననునాస.”

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౫౨.)

పశుకృత్యమే కామమనుట యిందుచే సువ్యక్తముగదా ! మఱి
యిట్టి వ్రాతల సితరులకు వ్రాయువాని మనశ్శుభ్రత యెట్టిదో ! కవి
ప్రద్యుమ్ను నిట్టి నీచపాత్రముం జేయుట యాతఁడు గొల్లఁడనియా

దోషవిచారము చాలదూరము చేసితిమి. ఇందునకుఁ గారణములు రెండు నిష్పక్షచాతబుద్ధితో నారముట విమర్శకుల ధర్మము. రెండవది కళాపూర్ణోదయముయొక్క గొప్పతనము కొలఁత మెత్తఁ గోరిన సాధారణ ప్రబంధముకుం దానికింగల వ్యత్యాసము ప్రకటించుట యావశ్యకము. ఇంతేకాని దోషములఁ జూపినందున గుణములు తేవను నన్యాయ్యాపవాదము మోపువారము గాము.

కావ్యములోని మంచిగుణములు

ఎంత దక్కు పపడినను స్వభావమును బూర్తిగఁ బోగొట్టుకొన నొనా ? అట్లే యెన్నిలోపములున్నను సూరన తన నైజమునేల విడుచును ! ఈ కావ్యములో కొన్ని యద్భుత విశేషములున్నవి. అవి ఈతఁగ సాధ్యములు. మానవ ప్రకృతి నద్దమువలెఁ జూపించు నవి. సంభాషణములు విస్మయావహములు. నాటకధర్మములను బోషించియున్నాఁడు. స్థలిత్యములతో మిశ్రమైనదను చింతయేగాని నాకు గుణము మగ్నమైనదని త్షణమైన నెంచినవాఁడఁగాను. ఈ గ్రంథమున నాశ్చర్యకరమైన పాత్రము శుచిముఖి. ఈ హాసి యొక్క దిట్టతనము, బిగువు, నేర్పు, తీరిమాటలుఁ మెత్తమనను, చమత్కారము నాహ్లాదకరములు. అనేక పాత్రములు ప్రదర్శింపఁబడు స్థానముల వర్ణనలు శోఞుచుగ సంభాషణములముగఁ జేయఁబడి యున్నందున నివి పొలుపెక్కినవి. సంభాషణములనఁగా దీర్ఘప్రసంగములుగావు. అవి సామాన్య ప్రబంధకారుల విలాపములు. మఱి యిందుఁ గలసి మెలసిసల్లు పంకఁబడు వచనములు. నూటమీఁదుగా మాటవచ్చిననే యడమా. ఒడిపంతులవలె అరగంట వ్యాఖ్యానముం జేసిన నాటకసరణి చెడును. కథయగు నిరర్థకాంగములు మెండుగ లేవు. కన్నయొక్క జిగిబిగి కళాపూర్ణోదయమునకన్న సాంద్రమని

నావిజ్ఞప్తి. ప్రత్యేక వర్ణనలు భావసమృద్ధములు. చూడుడు. ప్రద్యు
ముడు 'పోలో' యనబడు గుట్టపునవారి చెండాట నాడుచుండుట
కవి యెంతరమ్యముగ వర్ణించియున్నాడో !

సీ. "తొలుదొల్తనయ్యేక తురగంబు మండల
గతిచారియగుచు నిక్కంబు దోచె
నావెనుకను సరూపాశ్వాలి చెదరక
చక్రాకృతిని బర్హుసరణిదోచె
నంతటననతిస్ఫుటావఱువంబుగా
నెనసియే కాంగ వేప్టనతఁ దోచెఁ
దుదిఁ దద్విభూషణ ద్యుతిరాజి మాత్రంబు
కొఱవి త్రిప్పినరీతి మెఱసితోచె

తే. నంతకంతకు గతివేగ మగ్గలింప
రాఁగవాగె యెచ్చరిక పరాకుజియ్య
యను జనులు రిచ్చవడి తమపని మఱువఁగఁ
బరఁగునమ్మేటి నెఱరౌతు ప్రౌఢికతన."

(ప్రభా. ఆ. ౨. ప. ౩౨)

ఇట్టి వేగము అనుభవమున లేకున్నను, ఒక వేళ నంతవేగము
తటస్థించినయెడల కవి వర్ణించిన యాకృతులు గోచరించుట 'రఁకల్
రాట్నము' జూచినవారికెల్లఁ దెల్లము. అత్యుక్తియుండిన నిల్లుండ
నొప్పు, శుద్ధముగ నసాధ్యమని తోచఁగూడదు. మఱి యపురూపము
లైనను భావ్యములుగనున్న స్వారస్య మెక్కువ. విరాళిపాలైన
ప్రద్యుముడు నిర్వేతుకములగు సుతాహ నిరుతాహ స్థితులం
దాల్చి లేనిపోని కారణముల నూహించుట మోహగ్రస్తులకు స్వాభా
వికమైనస్థితి. ఇది యీకవివర్ణించినట్లు లితరు లెవ్వరుఁ జేసినజాడ
నాకుం దెలియదు, వినుండు,

చ. “శుచిముఖి మాట యెండరసి చూడఁగ నెంతయు నాసపాటొన
 ర్చుచుమదిఁ ద్రిప్పుచున్న యది, చూడ్కికి నన్ను నె పోలువాని నా
 రుచిరతరాంగి చిత్తరువు రూపాకటిన్ రహిఁజూడఁ జెప్పెఁ ద
 ద్వచనము చొప్పు నేమినియతంబు సమాకృతులెందుఁ గల్గవే.”

(అ. ౨౫)

చ. “ఇది పదిలంబుగా నడుగకే నపుడక్కట కోర్కి దాచి న
 ట్టిదొరతనంపు నీటు ప్రకటించితిఁ, బాపపు లజ్జ నన్ను నో
 రదిమె, ననాదరంబు తెఱఁగై యది హంసికిఁ దోచె నేమి ! ని
 ల్వదమఱియించుకైన, గలువ ల్చవి గాని కథల్వచింతురే ! ”

౫

ఉ. ఏనొక యింతుకంత మనసిచ్చిన మాటలు పల్కకుండగాఁ
 గాని మరాళి యద్దనుజ కన్యకకై నను నొత్తిచూచి యే
 మైన ననంగఁ బూనునని యాత్మకుఁ దోచుచు నున్న దిట్లు, కా
 దేని ప్రసంగముం దిగిచి యేల నుతిండుఁ దదీయరూపమున్.

౬

మ. అటుగాకద్భుత రామణీయక గుణాఢ్యంబైన సద్వస్తువుం
 బటువాచారసిక్తుల్ ప్రసంగమయినన్ బారంబుముట్టన్ రసో
 త్కటతం జెప్పక మానఁజాల రను పక్షంబొందు భావించినన్
 ఘటియిల్లున్ వనితాంగ వర్ణనకు నిక్కం బన్యథా సిద్ధియున్.

౭

చ. హరియును వాసవుండు, దము నంపినకార్యము హంసి దానయై
 ధరణికిడిగ్గి చెప్పి మదుదగ్రమనస్థితిఁ గాంచు టెన్నగా
 సురరిపుఁ జంప నన్నును సుద్దులు వుట్టఁగ బోలు నెల్లెడన్
 సరసిజనేత్రు దక్షిణ భుజంబు నీవని పల్కినందునన్.

౮

ఉ. అన్నియు నేకవాక్యముగ నారయ నాసలు వెంచుపక్ష మే
 యున్నది కొంతమించి యిది యోజన నేయఁగ నాదురూపెయా
 కన్నియచేతి చిత్రఫలకంబున నున్నది యెవ్వరట్టిచో
 నన్ను నెఱుంగవ్రాయననినన్ శివవ్రాయుట వింటిజూడఁగన్.

౯

ప్రభావతీ రాగవల్లరుల యేకాంతగోష్ఠులు బహు రన్యములు.
అందఱకన్న నుత్తమపాత్రంబగు శుచిముఖం బ్రశంసించి ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నుల నింతటితో వదలుదము. వారును వదలినఁ జాలునని
యుత్కంఠమై గ్రుక్కిళ్ళు మ్రుంగుచున్నారు!

శుచిముఖ చరిత్రము

వజ్రినాభుని పురంబులోని విశేషంబులు మీ రెఱింగి తెలుపుం
డని మరాళముల సింద్రుఁడు నియమించు నపుడు, ఈహాసికథలోఁ
బ్రవేశించి, యతనితోఁ జత్రఫలక వృత్తాంతముఁ దెల్పి, యింక దైత్యు
నకుఁ గాల మానన్నమయ్యెనని దైర్యము చెప్పినది. ఆ సందర్భములోఁ
నింద్రునితోఁ జెప్పినట్లు రాగవల్లరీ ప్రభావతులకు ప్రద్యుమ్నుని
విషయమై సడచిన సంవాదమును నివేదించినది. పిమ్మట ప్రద్యుమ్ను
నికి వలపుపట్టునట్లు నాయకురాలిని వర్ణించుట పూర్వమే తెలిపి
యున్నాము. అందును బింకమును స్త్రీ స్వభావమును వెల్లడిసేయు
చున్నది. ఎట్లన, ఈకార్యమునకై యే తెంచినదయ్యు ప్రద్యుమ్ను
నితో “రహస్య మైనదియె యాను భవత్ప్రేమ మెంతయున్, జనక
నిమేషముం దడయసంగతిగాదును మాకు నైన నీ, వనఁగ జనార్దనుం
డనఁగ నారయభేదము లేదుగావునన్, విను వినిపింతు” నని విగువ
భేరము గనఁబఱచినది! మఱి కన్యామణి సౌందర్యముంగూర్చి నిమి
షము సెలువనోపనిదయ్యు గంట పట్టెను వివరముల లెక్కప్రకారము
వినుతించియు, తన ప్రతిభను గొంత చెప్పనదియై

ఉ. “ఎమ్మెయిఁ బ్రజ్ఞ మీఱ వచియించెదనన్న వచింపలేన య
క్కొమ్మ బెడంగులోన నొక కోటితమాంశమునైన, నంత మా
త్రమ్మ మదుక్తికక్తి యనరా దతివాఙ్మహిమాధ్యనేను, మా
యమ్మ సరస్వతీసతి తనంతటిదానిగ నన్ను తిద్దుటన్.”

చ. “నలినజారా వాస మొక నాడు ననుం దనచేతి ప్రోదిరా
చిలుకను వాడుకుం గవితఁ జెప్పఁగఁ దా నియమించి యందునా
పలుకులఁ గొంతపాసిగని భావమునంగడు మెచ్చుచున్న ఖాం
చలమ న నాదురక్కలను చక్కఁగ దువ్వుచు గాతవింపుచున్ .

చ. ప్రబలములైన కాతుక కృపారస వత్సలతాదరంబులన్
శబలితచిత్తయై యపుడు నా ‘కుపమాత్రిశయో క్తి కామధే
ను’ విగుదమిచ్చి తల్లిఖితనూపురమున్ భువనైకమాతయ
య్యబల మదఁఘ్రిఁ దా దొడిగె నాబిరుదం బడిచూడుమేర్పడెన్.

(ప్రభా . ఆ. ౨. ప. ౯౦, ౯౧, ౯౨)

అని విడిచి బిరుదములకు దర్శనప్రాయ వాక్యములాడినది !
అన్నింటికై నను సాగసైన ఘట్టము ప్రభావతీ శుచిముఖుల వాగ్యు
ద్ధము. తన రహస్యము ప్రకాశముగచేయుక ప్రద్యుమ్నుని వృత్తాం
తముఁ దెలిసికొన వలయునని ప్రభావతీయు, ఆగుట్టు దీసికాని యాపె
కోర్కె నెరవేర్చగూడదని హంసియు, నొండొగులఁ జూచి మల్ల
యధ్ధ నైపుణింజూపుట (అనఁగా మాటలనూత్రము) యుత్త
మోత్తమ ప్రదర్శనములలో గణ్యము. స్త్రీస్వభావము నెంత
నేర్పుతోఁ గనుపఱచుచున్నాఁడు. ఆ ఘట్టమునంతయుఁ జదివినఁగాని
దాని చవిగ్రోలలేము.

(మూడవ యాశ్వాసమురర వ పద్యము మొదలుకొని వ పద్యము వఱకు)

క. ఇటు గాక లోకముల నిం

తటిచెలువుఁడు గలఁడె గలిగినను నుబ్బెద యి

చ్చట నచ్చట గలఁ డని య

క్కట నన్నిట్లేచు టంబకరుణ తెరంగే .

నీ అని పల్కపల్కు నాయవసరంబునఁ దత్స
 మీపంబునం దనురూపవతిని
 శుచిముఖి సంచరించుచు విని యిత్తన్వి
 చిత్తంబు ఖడసి యేఁ జెలిమికలిమి
 హత్తించుకొనుటకు ననుగుణం బగువేళ
 యిదియ యటంచు నూహించి మదిని
 దగునుపాయంబు వితర్కించి యుపుడు య
 దృచ్ఛనవోలె నా తెఱవయెదుట

తే నడ్డముగ నల్లనల్లనయరుగుచు సవి
 మర్మదృష్టిచేఁ బలుమఱు మరలి మరలి
 చిత్రఫలకంబు వంకవీక్షించెఁ గొంత
 సరిగడచుదాక నొకవింతసరణి మీఱ

క అపు డమ్మరాళి చందం
 బుపతిక్షించుచుఁగపోలయుగ్మము దరహా
 సపుఁ కాంతిఁ దనరఁగా నా
 చపలేక్షణ తనదు ప్రాణసఖి కిట్లనియెన్

క. కఱదులపులుఁ గిది తానే
 మెఱుఁగునోకో తిరిగి తిరిగియాఫలకము పైఁ
 బఱపెడుఁజూడ్కుల నా నా,
 మెఱుఁగుంబోడికి మరాళి మృదునుభురోక్తిన్.

వ. ఇట్లనియె నోపడంతి నీపలికినట్లు మా యట్టితిర్యగ్జంతువు లేమియు నెఱుంగమి
 యథార్థంబయైనను నేను నీచేతచిత్రఫలకం ఒకపడి చూచుటకుఁ గారణంబు
 వినము. మున్నొక్కచోటనొక్కపురుషుం జూచి తత్సమానరూపుని మఱి
 యెందునుంగానక యిప్పు డిందు నతని కైవడి దోచిన నిది తదీయరూపం
 బెఱింగి వ్రాసినతెఱంగో యటు గాక యట్టివాఁడె వేటొక్కఁ డెక్కడనైనం
 గలిగెనోయని యిరుచుక విమర్శించి వీక్షించితి నన విని ప్రభావతి యద్భుత
 ప్రమాదసందేహంబులు డెందంబునం గ్రందుకొనుచుఁ గందళింప నప్పులుఁగుం
 దప్పక చూచి యిట్లనియె .

శా. ఏ మేమి యిక నొక్కమాటు చెపుమా యీ వున్న రూ పిట్లయో
యేమైనం గలదో విభేద విట రమ్మిక్షింపు మింక వచ
స్సామర్థ్యం బరయన్ మహాత్మవని యుష్మద్భిదికిం దోచె దా
హా మాభావము గానలేవె మదిలో హంసీ భయం బేటికిన్.

వ. అనిన నది మదిరాక్షి నీక్షించి యిట్లనియె.

క. నీ వనిన శుట్ల యేను భ
యావహులను గానివారి నాకృతిన కనం
గా వలఁత్తినైనఁ బిలువక
యేవెట్టి నె చేర నిరువు రేకత మాడన్.

వ. అనిన వెఱఁగంది యాయందుముఖిసఖియునుం దానును నొరిడొరులమొగం
బులు చూచి నగుచుఁ జెవులకుం జవులు మివుల నలవరించి గులుకుటెలుంగుగల
కలికిపలులకె వలచిమొలచు కుతుకంబున నతివశంబదహృదయలై తమకిద్దఱకుం
దాని పెద్దబుద్ధులు సుద్దులు ముద్దు రప్పించుచుం దద్దయు నుద్దీపిత రాగంబు
లగుచుండురాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు లేగరితలందును మున్ను కన్న
విన్నయవియె దీనికఱుదు లెంత యరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై
నాదరాహ్లాద మేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి యోపక్షికులభూషణంబ నీభాష
ణంబు నిక్కంబ మిక్కిలి నక్కఱపడి వేడక ప్రోడలగు గఱువ లిరువు
రేకాంతమాడుచోటి కేటికిఁ బోయెద రిది యట్లుగాదు గదా యేమొక్క
సందియంబు నివర్తించుకొనఁగోరి యిత్తటి నత్యంతప్రార్థనంబు గావించుచున్న
వారము గావున నీకన్నయప్పురుషునియొప్పు నిప్పలకపై వ్రాసినరూపంబు
చొప్పు నొక్కటియగునో కాదో యీదండకు వచ్చి నిచ్చలంబుగాఁ జూచి
నిశ్చయించి చెప్పు మిప్పడుచు నేను నిట్టివాఁడెందును లేడు కలఁడను వివా
దంబునం బన్నిదంబు చఱచినవారము.

క. అనుటయుఁ బందెముకొఱకై
నను వేటొకపనికి నైన నా కది తెలియం
బని గలదె మీకు నాచే
నినవలసిసయర్థ మరసి వినిపింతుఁ దగన్.

తే. అనుచు శుచిముఖి తనమాట కాపడంతు
 లీక్షితాన్యోన్యవదనలై యెంతదూర
 మరుగుచున్నది దీనివాక్యాశయ మని
 మివుల వెఱుగందఁ గొంత చేరువకుఁ బోయి.

క. సవిమర్శదృష్టి నాటిత
 కవిధాన మొకింత నడపి కడుఁ బదిలముగా
 వివరింప నతనిరూపము
 యవు నౌ నది యిందు సందియము లేదనియెన్ .

చ. అనుటయు రాగవల్లరి మహత్తరమోద విశేషసంభ్రమం
 బునఁ బఱతెంచి యప్పులుఁగుముద్దియ, దద్దయు ముద్దు గారవం
 బును జిగురొత్త నెత్తుకొని పోయి ప్రభావతిదండఁ బెట్టి యొ
 య్యనఁ గొనగోళ్ళఁ దత్తునురుహంబులు దువ్వుచుఁ గూర్చి నిట్లనున్.

ఉ. అంచవు గావు నీవు నను నారసిప్రోవఁగ మూర్తిమత్వముం
 గాంచినభాగ్యదేవతవు గాని మదుక్తి తెఱంగు నేఁడుగె
 ల్పించితి వేజగంబునను లేడిటువంటి మనోహరాంగకుం
 డండుఁ గలంచు నిజలరుహోనన మానక నాదుచిత్తమున్.

వ. అనిన విని ప్రభావతి నిజవయస్యం జూచి.

తే. రాగవల్లరి నీ వేల వేగిరించె
 దింతమాత్రంబ చాలునె యీప్సితార్థ
 సిద్ధి కతనిలక్షణము లీచిత్రమూర్తి
 యందు నేమైనఁ గల వేమొ యడుగవలయు.

వ. అనిన విని యాహంసి యాచిత్రరూపంబు నిరూపించి ప్రభావతి నుద్దేశించి
 యిట్లనియె

ఉ. ఆరయ నింక నే మడిగె దల్లవె యాతఁడు శంబరుం ద్రిలో
 కారిన ద్రుంచునప్పటి ప్రహరకిణంబు లారంబునందు నా
 హా రతికంకణాంకములు నల్లవిగో మెడయందు వీరశృం
 గారకళాఘృ నిట్లతని గట్టిగ నెవ్వ రెరింగి వ్రాసిరో.

న. ఈ లక్షణ కథనంబుచేత నతనినామజాత్యాదు లశ్యంతప్రసిద్ధంబులు మీరు
మీయంతనె యొకింగెవరు గావలయు నంతఃపురావాసినిలు గావున నెఱుంగతో
యని యెఱింగించెద నంటినేని

చ. ఎనయఁగ నెవ్వ రెంతమన సిచ్చివచించిరి తాను వారితోఁ
బనుపడ నంతమాత్రప్రతిభాషణ మాడుట యుక్తకుండ్రు మీ
కొనరఁగఁ బన్నిదంపు గొంపోటఁ దీర్పఁగ నిప్పుడేను జె
ప్పినదియ చాలు నింకఁ దలపెట్టుట చెల్లద యెక్కుడేమియున్.

తే. నీవ కద ప్రభావతి యన నిన్ను మున్ను
తరుణి నే వింటి, రాగవల్లరియె బోటి
పేరు నీ విపు డన వింటి మీరిరువురు
నీ యెఱుక మఱచెదరు నూ పోయినట్లు.

ఉత్సాహ. అనుచు గగనభాగమునకు నంచ యెగయఁ జూచినన్
దనుజకన్యకాలలామ తనదు రెండుచేతులన్
వినయ మొప్పఁ బొదుగఁ బట్టి వేనవేలు భంగులన్
దనరఁ బ్రియము జెప్పుచును ముదం బెలర్ప నిట్లనున్

నీ. నిద్దంపుఁబండువెన్నెలగాయు తెక్కల
యొప్పు చూడఁగ నొక్కయుత్సవంబు
మెఱుఁగుదీఁగెలబాగు మించుపక్షాంతహః
టకరేఖ లరయ నొండొక ప్రీయంబుఁ
గమనీయ మగుమహాగమనగాంభీర్యాది
విలసనం బీక్షింప వేఁతెయింపు
మాధుర్యధుర్యకోమలవచనామృతం
బనుభవింపఁగఁ గౌతుకాంతరంబుఁ

తే. గలుగఁ జేయుచు నువ్విళ్ళు గొలుపునీడు
సంగతి యొకింత గని యెట్లు జారవిడుతు
నింక రాగవల్లరి పేరు నీవు నిజము
ననగ నీతో నొనర్తు నెయ్యంపుఁజెలిమి.

అ. ప్రణయ మొప్పు మిగులఁ బ్రార్థించుచున్నట్టి
నన్ననుగ్రహించి నానుచెలిమి
కొడఁబడంగవలయు నోహంసభామినీ
యనుచు వేడుకొనఁగ నంచ పలికె.

ఉ. ఇప్పుడు నీవు చెల్మికిని హేతువుగాఁగ గణించినట్టి నా
యొప్పును గిప్పుఁ దా నెచట నుండు రహస్యవిచారవిఘ్న మా
ఁబప్పుడు నీకుఁ దోచె నపు డింతయు రోసెను దీనిచేత మీ
యిప్పటిమంతనంపుఁబని యేమట కంపుఁడు పోయి వచ్చెదన్.

వ. అనిన విని రాగవల్లరి హంసీమతల్లికం జూచి యిట్లనియె

క. పోయెదఁ బోయెద నం చి
ట్లోయంచలతల్లి యేల యుడ్డాడింపన్
మాయేకాంతపుఁబనికిని
నీయునికి విరోధిగాదు నిర్వాహకమున్

వ. ఇదే నిమిత్తంబుగా సంఖ్యంబు గావలయునని ప్రార్థించెదము గాని కేవలంబైన
తావక రామణీయకంబుననకాదు నీదుపలుకుం చెరువులు పరికింప నిది నీవును
చెలియుట విస్పష్టంబ యైనచ శుద్ధాంతస్థితి దోషంబునంజేసి యే మయి
యీ మాట మాట పెట్టక గొబ్బునం జెప్ప నేర కున్నవారము చెప్పివేడికొనక
యేపనికిని నీవుచొరమి మొదలన పదిలంబుగాఁ చెలిపినదానవు గావున.

ఉ. వట్టిమఱుంగుఁ బెట్టి నుడువం బని లే దది యెల్ల భేరి జో
కొట్టుట కాకని న్నెలువఁ గూడునె మాటల నీవు గంటి న
న్నట్టిశుభాంగుఁ డీరవణియాసల కాన్నద మిప్పు డాతని
నట్టిగ నన్వయాదికథనంబున చెల్పి యనుగ్రహింపవే.

తే. ఇప్పుడిది చెప్ప కెడ నేయు టీలతాంగి
బ్రాణసంకటపఱుచు టోపక్షిరమణి
కావునను గానవలయు శీఘ్రంబ చెప్పి
వెనుక నెఱిగింతు నీకు మావృత్త మెల్ల.

వ. అనిన శుచిముఖి వచనవక్రత చాలించి యిట్లనియె.

ఉ అంతిపురంబుకన్యలఁట యాత్మ తెఱం గభిభాప్రయుక్తి నొ
క్కింతయు నేర్పరింపఁట యిట్లన నిట్లని నాకు నాకె య
ర్థాంతరము ల్గడించుకొని యంజక యెట్లు యువస్తుతుల్ ప్రపం
చింతు నటంచు నంటి నికఁ జెప్పెద మీరలు గుట్టుబెల్పుటన్

ఈభాగము కవి వ్రాసినదియా? స్వభావసిద్ధమా? స్వభావ
మును మఱపిఁపఁ జేయునట్టి శిల్పము. శిల్పముగాని యన్యము
కృత్రిమము. ప్రకృతి ననుసరింపనిచో, గళకు సత్యమురాదు. మఱి
యనుసరించుటఁ దప్ప నింకేవిషయములేకున్న సత్యమున్నను సొగ
సుండదు. ననుసరించినట్టే పోవుచుఁ గ్రమక్రమముగ మీఱి మెఱ
యుట కళాసామ్రాజ్యము. ఒకానొకరు చెప్పినరీతి, ప్రకృతి యాకా
రము. ఆయాకారమును చక్కఁగా నలంకరించి మెఱుఁగుపెట్టినరీతిని
తగిన విషయముల సంగతిని బొదిగి సజీవమై లేచివచ్చునట్లు చేసిన
నయ్యది కళ. ఈభాగము దివ్యము. పాముజాడ పామునకు గుర్తు.
స్త్రీలజాడ స్త్రీలకే యెఱుక. శుచిముఖియొక్క బిగువు బింకములు
పొడుపుమాటలు, యుక్తులు వర్ణింపఁదరమా? ప్రభావతిని బొమ్మరీతి
నాడించునామె వాచాలత స్తుత్యతీతము.

కల్పనా స్థాలిత్యములు

కల్పనయందు నీకావ్యము నిర్దుష్టమని యంటిమి. అమ్మాటకు
బాధకము లొండురెండు గన్పట్టెడి. సువాభుని కూతులకు గదసాం
బులు పతులగుదురని నారదు లాశీర్వదించి పోగా, నాకన్యలు
“ఎక్కడిద్వారక, ఎక్కడి గదసాంబు లిదివిన్నఁ బెనుచేటు స్వామి
చేత, ననురులకుఁ బగవీడఁట యాపురంబు” అని, యాశీర్వాద
బలముచే వెల్లివిరిసిన తమి “భోగయోగ్యమగు వ్రాయము” నకు

మున్నే తమ్ముఁ దొడరపెట్టఁ జాలఁ బరితిపించిరట ! ఋషుల
యాదేశము విన్నమాశ్రిన మనసు చెప్పిన దిక్కునకుఁ ద్రిప్పుట,
మనవారి సాధుగుణమును పినయమును జూపు చిత్రమేమో ! భోగ
యోగ్యమగు ప్రాయము కూదరః మునుపే పతిచింతందాల్పు
సామర్థ్యము గలవారౌట గాఁబోలు. బాల్యవివాహములకు నిజమైన
నిదానము ! ఈవిషయము లటుండెను. ద్వారకాపురిలోని గద
సాంగులంగూర్చి మనాభుఁ కూతులకుఁ దెలిసిన యామాత్రము
వారియక్కగారైన ప్రభావతికిఁ దెలియకపో నేల ? ప్రద్యుమ్నుఁడు
భర్తయని యెఱింగియు దిక్కులేని పక్షిగీతి నాపె రోదనముఁ జేయట
కృత్రిమ ముగ్ధత్వమా ? మఱియు, కృష్ణుఁడు అనామధేయఁడు గాఁడు.
దనుజ శత్రువు ! అట్లగుట నతనియు నతని యిలవారియు సంగతులు
గడు రహస్యములుగానుండునా ? అందును మాఖ్యలుగా విరోధుల
యింద్లలో ! అందును ఇంద్రునిపై దండెత్తిగెల్చిన వజ్రనాభుని
పురిలోను, గృహములోను !

వజ్రనాభుని పురింజొచ్చి నుపాయమునకు నూచకముగ
నుంటయు భద్రుని చరిత్రము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఉపాయాంత
రము లున్నయెడల నీచరిత్రంబు వ్యర్థంబగును. కాన నితరములగు
పేరవులు సాధ్యములని కవి కనఁబఱచియుండుట గొప్ప పొరబాటు.
కథయొక్క కూర్పు బిగి తప్పిన దనుటకుఁ దార్కాణములు.

తే “ అప్పుడు ప్రభావతికి నొక్కయతివ విరులు
గొనుచుఁ బోవంగ నందు నింపునఁ జరించు
తేఱిగమిలోనఁ జానొక్క తేఱియగుచు
నేగె మాయాఘనుండు రత్నీశ్వరుండు ”

తేటియైనవాడు హంస యెల కాఁ గూడదు ! ఆవుఁద్రవే
శము హంసలకు సుగమును. అవి వాలాముముఁ బోవుచు వచ్చు
చుండునవి.

చ. “తడవులఁ ఓట్టియేము సతతంబును బోదుము వానిపీటికిన్
గడుమతి చాలమిం గడుపు గక్కుఁజితి స్మరలోకనాథ

(ప్రభా. ఆ. ౧. ప. ౧౧౫)

అని శుచిముఖి యింద్రనితో సేవేదించి యతని కొఱకై
వేగువని నడిపుట కొప్పుకొన్నది. కావున “మాయాఘనుఁడు
రతీశ్వరుండు” భద్రవేషముఁ ద ల్చినదిచూడఁగా ‘గోటితోఁ బోవు
దానికి గొడ్డలి తెచ్చినట్లు !’ నునాభుని తనయలకు నీప్సితసిద్ధికిఁ గార
ణము చిలుక రాము బారము. ఇంతేకాదు. వజ్రనాభుఁడు ప్రాణము
లతో నుండఁగానే

కా. “ సంగ్రామవృ
త్తాంతంబుల్ విని తార్త్త్య వాహనుఁడు చక్రాద్యాయుధ ప్రోల్లస
త్కాంతికాంతదిగంతరుండయి వడిన్ దావచ్చె నచ్చోటికిన్.

(ప్రభా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౨)

సమారాధనకు బ్రాహ్మణులవలెఁ దండోపతండములుగా
నింకెందఱు వచ్చిరో ఇక వజ్రనాభుని పురమన్ననో “తపమున
బ్రహ్మఁ బ్రసన్నఁజేసి, మేరువుపొంత మారుతాతపములకు న్నిజాను
మతిఁ దక్కఁ బ్రవేశ మొనర్పరానిది” గా నతనిచే నిర్మింపఁబడినది !
అనుమతిలేక కృష్ణుఁ డిప్పుడు చొచ్చినట్లు ఇక గొంతముందుగానచ్చి
యుండిన నెవరైనఁ దలఁ దీసియుందురా ! విష్ణువుయొక్క మహత్వ
మున కతిశయముఁ గల్పఁబోయి, బ్రహ్మసంకల్పమునకు కథాకల్పన
మునకును విచ్ఛేదముఁ దెచ్చి పెట్టికొనియుండుట మంచిబేరముగాదు.

మఱియు ప్రభావతియొక్క గదిచండి తనపడిదవలకు రాకపోకలు
సిర్విస్తుముగ నెఱవేలుటకై ప్రశ్నమును భూవివర మొకటి
గల్పించెనట ! ఇదియు సగర్భశ్రమము. కాకి, పిల్లి ఎలుక ఇత్యాది
గృహజంతువుల దూషముందాల్చి యధేచ్ఛముగ నేల సంచరింపరాదు ?
ఈకావ్యములో నొక్క కామముచేతనే గాదు, ఊరకయు నిట్టి
చిత్రభ్రమ లప్పుడప్పుడు గల్గుచుండును.

ఈగ్రంథములో జాతీయములు లోకోక్తులును విశేషముగా
వాడబడియున్నవి. సఖ్యులందఱకాక గుణమునందును వివిగోప్పలు,
కాని 'అతికిబోయిన నెగ్గు శిప్పి' యనట కీర్తి శైలినుండియుఁ
జూపవచ్చును. ఈయవచ నముం జూడుడు !

ప్రభావతీ దేవియొక్క సౌందర్యమును ప్రద్యమునకి శుచి
ముఖ వాగ్దర్పంబున విప్పి చూపుటలో

చ. “కొసరిక చూపుచేతఁ గడుగ్రోలిన నీచెలువంబు చెల్వమా
నసమున నెంత మిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పు డో
రసిక శిఖావతంస యదురత్నమ కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చన్నుఁగవ క్రేవ గగుర్మోడిచెం బొరింబొరిన్. ”

‘కాకరకాయ’ యట ! ఎందుజిల్లెడుకాయ యనరాదా !
పంతముబట్టి యేవైన గుణములు బలాత్కారముగ లాగివేయఁ
జూచినచో విలువులు తప్పవు.

ఈకథలోనుండు పక్షులకు వంశములములైన పాత్రములు
కళాపూర్ణోదయములోని చిలుకలు. ఈవిషయమునందును ప్రభావతీ
ప్రద్యమును తత్పూర్వగ్రంథము ననుసరించియున్నది. సరస్వతీదేవి
నిలుకయు, ఇంద్రుఁడు రంభతో మణికంధరుని తపోభంగ విషయ

మైన సాక్షము నానతిచ్చిన నిరబును గలభాషిణితో, దెలుపు
చిరుకగా, శుచిముఖికిని, సుకాభుని సుతలకు దూతికయైన కీరము
నకును గొలము సాములు. ఈవికి బత్తులను ౦ కాగరము ఎక్కవ
కాబోయి !

తుచ్చ శ్ర గారములకుఁ గారణముల మన నాచారములు

ప్రభావతీప్రద్యున్నములోని దోషములం గూర్చిన ప్రస్తావము
మనను గట్టిచేసి యెట్లో చేసితిమిగాన, విపరమైన ప్రతివాదములను
ఇట సమర్థింపంబూనుట సహజమును సంకోషకరమునైన ధర్మము.
శ్రంగారరసవిషయములగు కాభాసములకఁ గవికాదు ఉత్తరవాది.
మఱి యట్టి యనిష్టములే యింకభాగములని రోతఁజేయక గ్రహించు
మన సంఘము ! భావనాశక్తి యెంతయుద్ధరమై యుండిననేమి ?
హనుమంతుఁడు సమాద్రముదాఁటఁ జాలినను నననీడఁ దా నాఁటఁ
జాలునా ? అట్లే, తన సూర్యజ్యోతిషము నెట్టిస్థితి గతుల నడుచునో వాని
సాంగత్య మేమాత్రము లేని శిలంపులను దెచ్చుట తరముయీతిన
కోరిక. ఇందులకు మతశిత్తములనుండియే ప్రబలప్రచారములఁ
జూపవచ్చును. దేవలోకమననేమి ? ఈ లోకములోని సుఖములు
లభించుటకు నాస్పదమైన పదవియేకదా ! అనఁగా నీలోకములోని
దుఃఖములు నిర్మూలింపఁ బడినట్లును సుఖములు అమేయములైనట్లును
భావించిన దేవలోక మేర్పడును. పరమశునది యిహముచే సృజింపఁ
బడిన ప్రతిబింబమేగాని యన్యముగాదు. యశావనము మంచిది.
మదిమి చెడ్డది. అట్లగుటచే దేవతలు నిత్యయశావను లనియు, మనము
యజ్ఞములఁ జేసిన నిత్యయశావనుల మగుమమనియు మనుజుఁడు పేరా
నచే నెంచుచున్నాఁడు. నిత్యయశావనమున్న రంభ లుండవలయు.
శనిచో నది నిష్ఫలము. ఈరీతినైహికముల ననుసరించి యీప్రపంచ

మున మనకుఁగల ముఖములు, ఆశలు అను సామగ్రితోఁ గట్టఁబడిన
 మాయాలోకములే వైకుంఠము, కైలాసము మొదలగు పరమ
 పదవులు. తుదకు దేవునినైననుసరే, మనుష్యులం బోనిచానిగా
 నూహించుచున్నామేగాని, యతఁ డతీతుఁడని నోటిమాటయున్నను
 భావమున నట్టిఁడుగా సాక్షాత్కరింపఁజేయుట యసాధ్యము. ఆతనికి
 వేయిచేతులున్నవని సిద్ధాంతముండెఁబో! వేయి మనఁగాకున్నను
 చేతులను వస్తువులు మనవేగదా! మనయొక్క యంగములు, ప్రాణము,
 మనసు వీనితో నేమాత్రము సాదృశ్యములేని భగవంతు నొకనిఁ
 గల్పించి న్నఁగించుట యలవియా? యోజింపుఁడు! అట్లుగుటఁ గావ్య
 వర్ణనములును అనుభవద్ధములగుటేమివిత! అవి యీ లోకములోని
 రసములను ప్రకటింపఁజేయు కృతులు. కావున సంఘములోనుండు
 సారథిమో దుర్గంధమో వానియందును బర్చియుండుట నైజము.
 అనివార్యము. గాజకన్యకయయ్యు, దేవేంద్రుని జయించినవాని
 కూతురయ్య ప్రభావతీదేవి పచ్చి పచ్చి కూతలఁ దన మధురమైన
 నోటితోఁ బ్రేలుట మనకుఁ దలఁపఁగా నెంతో జుగుప్స! శుద్ధాంత
 కాంతామణియట! ఇక చర్యలో

ఉ. “వావిరి నెల్లప్రాద్దు . . . (ఇది వెనుకనుదాహరింపఁబడినవి)

మ. కలలంగూడిన . . .

చర్య లట్లున్నను నష్టములేదు. ఆమెమాట లంతకైనఁ
 బచ్చివి!

“మనసునఁ గాకున్న మాటలయందైన
 సౌకుమార్యములేని చానలేల?”

వారి నుండు స్త్రీకుసుశబ్ద మప్రయుక్తము. వాస్తవము విచా
 రించిన నీలోపములకుఁ గారణము మన దురాచారహేయజీవితమే

గదా ! శుద్ధాంతములు ! “నాశుటీగకై నం బాలమగాని
చోట్లంట !”

శుద్ధాంతవాసప్రభావము

సరి ! కలకు గోడలడ్డమా ! మనసునకు బీకములు ఒంథములా !
శుద్ధాంతము లేవునుట మను లయుకార్యముచే శుద్ధాంతరంగములు
నగుకూడరా ? మఱియు, ఏ ముఖ్యముగా మానము విడుచుటకు
ప్రేరకము ! ట్లెన, ఇట్టివారు బెయ్యి, గూతికలు, గాసీజనులు
మొదలగు మధ్యవర్తుల మూలముగాఁ దప్ప సితరములగు నుత్తమ
మార్గములుఁ దమనైజముగు వలపును దృష్టిబొందింపజాలరు. మధ్య
స్థము పిలిచిన సిమ్మలు మానముగొని యుండుటెట్లు ? మఱుగుగా
నైన సగల మాపి సాపక యుండుటెట్లు ? శుద్ధాంతమనఁగా సేవకులు
మొదలగు నీగుఱుతో సాపనున్నమాట ! గగువతనముకిది యను
కూలమా ? మఱియు, ట్లె కనలకు సితరముంతలే ముండపుగాన తమ
చింతయే ప్రధానము. రాజ్యము, దేశము, జ్ఞానము, ధర్మము,
వీనింగూర్చిన విచారములునున్న. అపయోజకముగా నుంచబడి
యుండుటచే నునను పరిశ్రమలేక కృశించి నశించును. ఇట్టివారు
స్వసుఖపరామాణుల నశేమి చిత్రము ? మఱి సుఖమనఁగా వీరికి
దేహసుఖమనుటఁ దప్ప నిం కేయర్థమైనదలనైన దోషగలుగునా ?
ఏ పరిపాటులును లేక తిని, కండ్రొవ్వి, మదాంధలై కాలము
భారముగ నుండునట్టి జన్మములు శుద్ధాంతముల నున్నను సంతసానులట్ల
ప్రవర్తింతురు. విచ్ఛక్తుల పారా లెక్కవయాకొలది సందు
దొరికినంజాలు ! సమయము వ్యర్థపుచ్చక త్వరతోఁ గార్యము దీర్చు
కొందమను తొట్రుపాటును గలుగును. అది యుదయమయ్యేనేని,
మానము, మఱుగు, సామనస్యముఁగల శృంగారమెక్కడిది ? శృంగార

మునకు బదులు జావళీలు వచ్చి చేరును. శాపము, మనదేశములో నెండఱో స్త్రీలకు దూతీకాముఖమైన మోహమేకదా గతి! కన్నులు పయోగింపఁ దడన, దుర వీరి కవి ముడిము లగునేమో! చెవులు అనవరతోద్యోగములో నుండునవిగాన చురుకుగలవగునేమో! చిత్ర ఫలకమో, చెప్పుడునూటయో కామసందేశపద్ధతులు! ఇవి దప్ప వేటుమార్గములు మృగ్యములు!

“పురుషుడే దేవుడు ప్రస్ఫేదగాత్రుడైనను అస్ఫేదగాత్ర తుల్యుడు” అని పద్మగుంధులు యోజి చుటకును యోజింపఁ జేయఁ బడుటకును గలకారణములలో శుద్ధాతనివాస మొకటి. ఎల్లన బయటఁ బోయినఁగాని లోక వర్తమానము లెఱుకకు గావు. కూపస్థమండుకముల కాకూపమే పాలసముద్రము. రాజ్యాంగముల నుద్ధరించుటలో సిప్పులు లైన మంత్రులు, దేశభక్తిచే విరాజిల్లు ప్రతినిధులు, యుద్ధరంగమున శత్రువుల నోడించి కత్తి యశోభాసితులై శేషదేవతలబోని సేనా నాయకులు, ప్రకృతిశాస్త్రవిచక్షణులు, తత్వార్థగతులు, ఇత్యాది చరితార్థుల సంగతి పొంతఁబోక గుమ్మములోఁ గూచుచుండి దొర తనము—అనఁగా నింటివారిమీద—చేయు మహారాజులు దప్ప నింకెవ రిని జూడని భార్యకు వాడే యఖండపరిపూర్ణుడుగాఁ దోచునేమో! ఒకేయాకారము గుఱివెట్టి యస్థలితంబుగఁ జూచుచుండిన నది నిరా కారబ్రహ్మమట్టులు పరిణమింపచేసేమో! కాకిబిడ్డ కాకికముద్దు తను తల్లినిమించిన రూపవతులు గుణవతులు లేరని చిన్నబిడ్డలు నమ్ముదురు. పెద్దవారై యచేకులం జూచినపిమ్మటఁ బోల్చిజూడ వారంభించి తక్కినమ్మల ముత్తచుత్వము నొప్పి. ఎటు గలదు. ౩ కొగ రెక్కువనా రున్నారనిసంతనే తల్లిమీఁద ప్రేమపోవురా? పోవునని బుద్ధిశాలిని యైన యే తల్లిమీని నసూయ వహించునా? జనముల తారతమ్య నిరూపణకృత్య మొకటి. అనురాగపాత్రములని భావించుకృత్యము

వేటొకటి. ఈ రెండును స్వస్థి యైక్యభావముం బూనుననిగావు చూడుడు. శంక గాచాగ్యుడు ఘనదైన తాగ్మికఁ డన్నమాత్రము ననే యాతనిని గాఁగలిగికోవలయునని యందఱకు బుద్ధివొడముట యావశ్యకమా? నైజమా? తక్కుము ఎలముగా నుండవచ్చును. రూపము వక్రువగా నునికి, గుణము సర్వసమృతముగామి, దానితో సంశ్లేషింపఁజాలిన ప్రపృతులు విరుద్ధములుగావు. అట్లగుట వలపున కుత్సాకములగు వేయి హేతువులలో నొకటియున్నయెక సర్వస్త్రి లును వానిపైఁబడుదురని నమ్మువారును, నమ్మి యట్లు నడచువారును మానుష్యులా జదులా? స్త్రీలవిషయమై మాత్సర్యముఁ బాల్చువారికి రెండువిధములకు భ్రమలుగలుగు. ఏవిశున, తాము పరిపూర్ణులై యున్నంగాని వారు వ్యాసయపరిపూర్ణముగఁ దమ్ముఁ గామింప రనియు, నెవనియందైన నేదైన నుండును అధికముగా దేదీప్యమాన మైయున్నచో, వాడు గంటఁబడెనేని, తక్కిన గుణముల సంగతి యాలోచింపక, వానిపై నుద్గండముగాఁ బడుదురనుటయు, ఈయెన్ని కలు రెండును హేతురహితములు. సర్వగుణసంపన్నుడైనవానితో విసుగు దవిలిన మనసుతో గుట్టలువాని వలచువారులేరా? తుదకు డన్నతులగు పురుషులుసైతము, ఎన్నో తిబ్బిబ్బులకు లోపములకు నాకరములైన భార్యమీఁదఁ జూపు ప్రేమా వేశమును, నిరంజనుడైన దేవునియందుఁ బ్రకటింపఁజాలుగురా? చిత్తము పలుపోకిలఁ బోవునది. గోడలచే నెట్లు నిరుద్ధము గాఁజాలదో యట్లే కారణము నకును దుర్నిరోధము. ఇది స్వభావసిద్ధమని యందఱెఱింగియుండియు, నైరోపాకవులు ప్రయోగించినట్లు ఈశ్వరుము మనవారు తమ కృతులలో వ్యాప్తికిఁ దెచ్చియుండలేదు.

మీఁద వివరించిన భ్రమలవలనఁ గలిగిన క్షోభములు రెండు. రాజగారు దేవి నొకదాని సంపాదించి పురమున నూరేగునపుడు పౌర

స్త్రీలందఱుఁ గామాతురశ్శయై నానిం జూడ పరిపరి వికారవేషములతో
 వచ్చిరని ప్రబంధముల సర్దింపఁబడినందులకుఁ ఈ కవులు యూహ
 యేమనఁగా “రాజు! కంఠ పాసిం గలయుఁ గోక తుల్యు లెట్లోర్తురు!
 మనము రెండఱాల దక్షిణ నాశించి యే తారతీమ్యముల నెచక
 ధనికులను దొంగభ క్తి నాశ్రయించుచున్నాముగదా! స్త్రీలను, మన
 కన్న నెట్లు శ్రేష్ఠులు! నికృష్టజన్మలే గావున వారిలో సిట్టి పిచ్చి
 యెక్కువ!” యని కాబోలు! రెండవది “భర్త దేవుడు. గుఱుక
 పెట్టెడు ప్రాణాయానుబ్రహ్మ! నాని నేనులశమందైన మీతినవా
 రెవ్వరులేరు. ఒక్క కరనుటయేకాదు. సృజింపఁబడెను పడఁజాలరు!”
 అని భక్తిఁ దాల్చియుఁ దవలయునను పాతివ్రత్య ధర్మప్రకటనము.
 ఏమి యీజనులకుఁ గల దైన్యమహిమ! పరిపు ణ్ణులని తలంపఁబడరేని
 భార్యలు చీయు నదలిపోదురా! భార్యలుమాత్ర మంత పరిపూ
 ర్ణలా? మనుష్యులలో మనుష్యులని యెల్లరు నున, సంసారము
 సాగదా! మఱి సభలకు, బిలిచికొనిపోయి వివేకానందస్వామి,
 గోకలే, మున్నగు మహనీయులం గాంచి, “వీరు గొప్పవారు” అని
 భార్యలు మెచ్చికొనికె, నను మాతినవారొగురను భయమం
 దాల్చు మగవారి నీచతకొలఁది నిర్ణయంపఁబోలునా? స్త్రీలు గుణము
 కొలఁది వలచువారైరినా అది శ్రేయోహేతువేగాని యనిష్టసాధ
 కమా! వారి హృదయానందము నర్ధించియైన బురుషార్థము సాధంపఁ
 జూతుముగదా!

మోహప్రకృతి

మన గ్రంథములలో చిత్తవిజ్ఞాన మత్యల్పము. అనఁగా పూర్వ
 కావ్యములఁ దప్ప నక్కిన యర్వాచీన గ్రంథములలోననుట. పురుషుఁ
 డెందఱ స్త్రీలనైన గోరవచ్చునట! తప్పు లేదు! తప్పేల! దక్షిణ

నాయక! కృష్ణ! స్త్రీలు అన్యభాగములకుఁ ద మనను
 పోనిచ్చిరేని, అయ్యో ఎంత పాపము! పాతాళమును మఱింత
 లోతుగా ప్రవేశింపఁగాఁ బాపము సంపదము! కన్ను గదల్చిన
 జాలు! ఆపి బాధకి! దుర్మార్గుగాఁ! ముగించి కొక న్యాయము,
 స్త్రీల కొక న్యాయముగా కల విధంబుఁడెవో చెప్పువారు లేరు! అది
 యటుండనిడు! స్త్రీ మన జడమ గాదు. తిర్వగ్జంతావు గాదు.
 ఆత్మగణిగిన మనసరికి చేతనము మన మేరికిని స్నేహితులు,
 బాధువులు అన్నగమ్ములు, కొడుకులు, భార్యలు (ఁహవచనము
 హిందూజనులలో సయోగ్యముగాదు) మొదలగు పాణసములలో
 సహేతుకముగనో ంర్హేతుకముగనో, కాలవశమున భేదితుమో,
 ఆరీకినే స్త్రీలున భేదము. గొనకుండుటకు వారేమి పాంశ్రులులా!
 మానవులు గారా! భేదము గొనినంతనే మనల నెవ్వరు దుచ్చులని
 గణింపదు. మఱి కారణము లారసి తీర్మానింతురు మనలో స్త్రీ
 నడనడిగూర్చి సిద్ధాంత ము చేయునపుడు ఖండనమేగాని విచార
 మెక్కడిది? అట్లగుట గొప్ప బుద్ధిచే బ్రేరితమైన భర్తమీఁది
 విరక్తి కునునది యొకటన్నదని మనసారికిఁ దెలిసినను, బహిరంగముగ
 నొప్పు నరు. కావ్యముల నట్టి చిత్రచరిత్రలు వర్ణింపబడి యుండ
 లేదు చూడఁడు, తన భర్త కులాభిమానము విడిచినవాడైన
 బత్నియేల వానిని నదలరాదు? అన్యాసక్తుడై యిచ్చిన బాసమఱచినఁ
 దనకు నట్టి మఱచేల రావగదు? లంచముకొఱకొ పగచేతనో
 మాతృద్రోహముఁ జేయువాడై తన దేశమునకు నాశముగోరి
 శత్రు రాజులకు సామమువేయఁ కడఁగెడు దురాత్ముని భార్య
 శిరశ్చేగనముఁజేసిన సకృత్యమా? సుకృత్యమా? మఱి దేశభక్తుడై
 నిరంతర యత్నములచే దేశాభ్యుదయము నభివృద్ధిఁ జేయువాని నేల
 ప్రీతిపాత్రుడని చేరువఁ జేర్చికొనరాదు! ఒక ప్రతివ్రతా ధర్మమున్న

౧౦ కేధర్మమును గురించి నా వాదమును ముగించుచుగా? వానిని పాపింపకున, నవి కీడు తెచ్చుననా! ఈ సామవాతీవ్యతము సద్ధర్మము ప్రకృతియొక - గృహము నుండి మె. అనియే పరిభక్తికి కంగనానము! దేశోద్ధారక ధర్మములకైనను నీది ముఖ్యమయినదా? అలనాడు మహమ్మదుగారికి నాహ్వానందేశము నుండి దేశము నొలకు సమర్పించిన జయచంద్రునఁ తన రాణి విషమోదవుడో పెట్టయుండిన నామె కొక దేవాలయము పట్టించి పూజ సేయించుచుగా? పరిభక్తి నేలఁ గలిపిన నార ను నొక్క తెక్కయిటు మన యాచారము! పతులను గుణములకొలది వర్గించి, రిని విసర్జించిన భార్యల యుద్దేశములను గాఢములను గొలచి, వీరియందును గౌరవలాభముల నిరూపించి గాఢితిమేసి, భర్తను వదిలినవారిగో ననేకులు మహాత్మురాండ్రని యేర్పడుచు మతయు వదలసివారిలో ననేకులు పేనబుద్ధిగలవారని, పిరికివాటిని సీచాత్మురాండ్రునయుఁ దెలియక పోదు!

ఏదేని యొక్క ధర్మమునుమాత్రము పట్టి మనుష్యుల చరిత్రల గణింపజూచుట మాధ్యము. అందును ఆధర్మమును డి తొలఁగిన వారి స్వభావము, స్థితిగతులు, కారణములు కాంక్షలు, వేసికొని బాటింపక తీర్పుచేయుట కన్నులు పోయిన కబోదిమశిము.

దీనిచేఁ గావ్యములకు గొప్పలోపము సంభవించినది. ఏదియన, శృంగారమున చకవిధమైన శరీర కాగమని యెట్లుభ్రమించిరో, యట్లే జారశృంగారము నేకగతం బోవుచదియని మోజించి, నదిల మనసులు నానాయాపములైన చిక్కులందాల్చినవనుటఁ దెలిసికొనక, వినుగు పుట్టించునంత యభిన్నవర్ణనఁజేయు దౌర్భాగ్యము. జారస్త్రీ! తెల్లఁ జెడ్డవారి కంట! కండ గావరముచే నన్యులఁ గోరువారట!

ప్రబంధముల నీ, పతివ్రతల నూత్రము : ఓండ కావరముచే : గోరువారు
గాగా ? ఇంకేవరము వారికిన్నది ? శృంగారము : చశృంగారము.
దానికి : గిన్నె జాగత్వమును నీచముంజేసి జతఁగూర్చిరి. మనవ్య
స్వభావమును ఒరీక్షించి ప్రాక యల-కారణాస్త్రములఁ దలసిడి
కొన్నంక కఁ గలిగిన : అధోగతి యిది !

సర సరికి నీగ్న హాశృత్వ పతివ్రతలకన్న నైరోహ మొనలగు
వృద్ధిభూములలోన : : : : : మే : : : : : రుష్యాచారికిఁ జపానువారికిని
కొన్ని యేగడ్లక్రింది ఘోరముద్ధిగా ప్రాప్తమైచూడు, గుమ్యాహరి రణ
సన్నాహములయొక్కయు, కోలయొక్కయు, సైన్యములయొక్కయు
మగ్గుముల నెఱుంగ జపాను రాజ్యములోన నారీగణములు కొందఱు
బుద్ధిపూర్వకముగ వేలప కిఁ గూచించుచు, తరుణముంగు శత్రుసేనా
నాశకుల యీ భణముఁకుం గూడ సమ్మతించి, మమూల్గవృత్తాంత
ములను దేశమున దా : : : : : చేసి యువకార రాజ్యపట్టమహిషులైరని
విషయున్నాముగానె ! వీరిని నీచ పరితలని భావింపకొప్పురా ? గృహ
ధర్మము, శేషధర్మము విరుద్ధగతులం గోవునవియైన గో దేశధర్మము
నెడ నెఱు వ కారనముఁ గలవారా నికృష్టులు ! గృహమునకు మించి
నది లేదనువారా ! యోజింపుడు ! గృష్టి ననునరించి కొలఁదు లేర్ప
గును. సంఘపరమైన గృష్టితో తత్త్వపరిశీలనము చేయుచారికి హింగు
వుం నీతులు ముత్తముమీఁగ హింసములని తోపకమానవు. ధర్మ
ముల పరస్పర ప్రాతికూల్యము ఐగోపియనులు విమర్శించినట్లు మన
వారు చేయలేదు. కారణము, మూఢభక్తిసగాయలు గావున.
యోజించి యనుష్ఠించిన గుణకోషములు గాన్పించును. యోజనలేక
చేయుచారికి సరిదేహ మెక్కడిగి, సత్యాసత్య విమర్శ మెక్కడిది ?
తాటాకులో వృద్ధ పంచారములో ప్రమాణములు. మనసుగాద.

కావునఁ గావ్యమునఁగి కన్యకలకెల్లఁ, సిద్ధాంతులకు నా గీతినే మన
స్సనునది యడుగఁజిన ప్రకృతి.

వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య వంశిండము

మూఢభక్తి ప్రాబల్యమునకు రాని భారతకాలములో ధర్మ
ముల యన్యోన్యవైరముం గూర్చిన శోధన లుండెనుటకు దృష్టాంత
ములుగలవు. అన్నమాటప్రకారము తమాలు నడువవలసినవాడైనను
భీష్మార్జునులు ధర్మజుగఁగిరి తూలనాడలేదా ? సత్యము భూతదము
ఈ కెఱికిని బొత్తుకఁగనిచోట్ల, భూతదయయే శ్రేష్ఠతరమని
కృష్ణుని యపదేశము. పశులుకు లొంగి విశయవిధేయతలమై నడువ
వలసిన విధిగలకయ్యు ద్రాపది నగు మునుల ధర్మరాజుగా పురుషుల
గతినాక్షరింబుగాఁ జిన యుచ్చి పలికి క్షత్రియశ్రోద్ధాణుగావించి
యనకృశకీర్తివైభవోపేతయై వెలింగె గగా ! ఈ వెనుకఁగినాళ్ల
చప్పిండి పతివ్రతామణు లామెను ఓఱి వెలయునాగా ? చవి సారము
లేని పాత్రములకు దానిచూపిన రామాణమము. భరతుడు మొద
లగువారు నిర్విఘ్నము. భారతవీరులు సవికల్పము, మనుష్యులు,
దారుయత్రములుగాను. “సంతతక్షమాండు సంతతతేజుండు సగుట
పాపమందు రసఘమతులు” అని ‘తాబట్టిన కుందేటికి మూడే
కాళ్లు’ అని వాదించు మూర్ఖమూసనులఁ దీసివైచినది ద్రాపది.
ఆమె దివ్యచారిత్రమి యాఁటికి నుత్తమసిద్ధర్శనము. పౌరుషము గల
వారు విమర్శము, కారణశక్తి, నిర్భయహేతువాదము, వీనిం జూచి
జడియరు. దైన్యముగఁగించు శుష్కసత్త్వలకు నన్యశాసితములగు
నాచారాదులు ప్రధానములు. స్వాతంత్ర్యము లేనివారగుటచే
స్వేచ్ఛామోజిన ప్రాగల్భ్యము వారికి నలభ్యము. ఇక విమర్శనము.
కారణానుకార ప్రచారము, ఇవి యెక్కడివి ?

హిందూ దేశములోని కవులు స్వబుద్ధి నుపయోగింపక శాస్త్రములు, ప్రాచీనగ్రంథకర్తలు, పోయినచారినే గొట్టెలమందవలె బోయినవారగుట వారి కావ్యముల బరిశోధించుటచే నా కాలమున దేశస్థితి జనుల నడవడి ఇత్యాది చారిత్రకాంశముల గుఱు తెలుగుట దుర్ఘట " మని యొకానొకడు నుడివిరి ఇందు నత్యము లేకపోలేదు. కాని యీ కవులు వర్ణించిన జాడలను తమ కాలమునాటివారి జీవితముచే ఘనముగఁ గాకున్నను నల్పముగనైన నిర్ధారితములు గాన, వీనిచేఁ జరిత్రాంశములఁ గనుఁగొనవచ్చుననియు, భావయొక్కయు దేశముయొక్కయు చిత్రమును అన్యోన్య సామ్యముందాల్చిన యవి గాని యేమాత్రము సంబంధము లేనివగుట యశక్యమనియు, స్థిరీకరించుట యిగా దీర్ఘ వ్యాఖ్యానముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము.

నూతన ప్రదర్శించిన యభివ్యక్తంగారము, దేశీయుల యనాచారములబట్టి యేర్పడిన వికార మన్నంతన, యీకవి నిర్దోషియని చెప్పట కష్టము రససంపాదనమునకుఁ బ్రతికూలములైన విషయముల పొంతఁ బోనేల ? పోయెఁబో యిదియు నత్తమ నాయికా నాయకుల స్వభావమని చాటనేల ! జనసామాన్యముకన్న నెక్కువ సౌమనస్యము లేకుండుటయు నొక కళాంశము గదా ! మఱియు అట్టి సౌమనస్యము కవి గలవాఁడని కళాపూర్ణోదయముబట్టి నిరూపించితిమేని—నిరూపింపఁ గలచును ధైర్యమున్నది—మాయుత్తమగుణమును ప్రభావతీ ప్రగ్భుమ్నము చేయు కాలమునఁ గోలుపోయి యుండుట యొకదోషము. పశ్చాత్తాపముఁ గలిగించు క్షయము ! వయసు హెచ్చుటచేతనో, మఱి యెందుననో, భావనాశక్తి వాడువాటి యుండును ! కల్పనాప్రతిభ మిక్కుటముగ నుండిననాళ్ళలో వ్రాయుంబడినదగు కళాపూర్ణోదయముయొక్క గుణదోష ప్రకటనమును మఱల నెందుకొందము.

ద్వితీయ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

కాలసరణి—హేతుసరణి

క్రథనువివరించుపద్ధతులు రెండు. విషయముల జరిగినట్లు కాల క్రమానుసారముగాఁ జెప్పట, కాలక్రమమును వదిలి స్వారస్యముగ నే సందర్భమునైన ప్రారంభించి సిగప వెంకటముందఱుగా కథను బెంచి పూర్తిచేయుటయు ఇందునకు దృష్టాంతములు. భారత రామాయణములు కాలక్రమానుసారముగా వ్రాయఁబడినవి. ఈ యితీహాసములలో వీరుల వంశావళులు, వారిజన్మము, వయసు, పెరుగఁ బెరుగ సంభవించిన కష్టనష్టములు, ఇత్యాదులు కాగోపగతంబైన వరుస మేరకుఁజూపఁబడియుండుట సర్వజనవిదితము. ప్రభావతీప్రవృత్తముం గమనింపుఁడు. కాలముంబట్టి కథ నేర్పఱిచియున్నఁ దొలుత వజ్ర నాభుని వృత్తాంతము, వాని తపోమహిమ, రాకణోకదండయాత్ర, మహేంద్రవరాజయము, ఇవి వర్ణింపఁబడి యుండును. కవి యిట నవంబించిన మార్గము వేఱు. 'ఇంద్రుఁడు శ్రీకృష్ణదర్శనార్థమై విజయంచేసి' యని ప్రారంభించి, కార్యమేమని యాతఁ డడుగుఁడు, తాను గత్పార్వకథ కొంతమట్టుకు విన్నవించినట్లు కారణములు వెల్లడిచేయుటకునైన చర్చలచేఁ గథయొక్క యాదిని దీసికొని వచ్చి నాఁడు. దీనికిఁ బాశ్చాత్యు లిడినపేరు 'తర్కక్రమము' అనఁగా కార్యమునుండి వితర్కించుచుఁ గార్యములు పుట్టుటకుఁ దత్పూర్వమే

ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండిన హేతువుల నరయుట. తర్కక్రమమును మాట
కైన 'కారణక్రమము' అనుట స్పష్టతరము. కాలకారణ క్రమము
లకుఁ గల వ్యత్యాసముఁ జూపుట కొక నిదర్శనము:—ప్రాతఃకాల
మున నిద్రలేచి భూమి తడిగా నుండుటఁ గాందితిమేని గూ తేమను
బట్టి రాత్రి వానకుటిసి యుండు నను హేతువు దెలిసికొందుము.
వస్తువుల స్థితి—అనఁగా నునికికి వచ్చిన విధమున—పరికించి చూచిన
వాన దొలుతటిది. తేమ తరువాతిది. మనకు వస్తువులం గూర్చిన
యెఱుక పరముగాఁ జూచినఁ దేమ యాదిమసత్తు. వాన దానినుండి
దెలిసికొనఁబడిన యనుమానము. కావున స్థితిపరంపరలనిర్ణయింపఁ
జూచితిమేని యాదిమధ్యాంతములఁ గాలము ప్రకార మరయవలయు.
వస్తువులు పుట్టిన జాడ నటు విడిచి, దానికి హేతువులైన వానిని
వెదుకుచు వెనుకకును, దానినుండి సంభవించిన ఫలముల నరయుచు
ముందునకును విచారములు సల్పితిమేని యయ్యది కారణక్రమము.
వస్తువుయొక్క తత్త్వము ప్రకాశితమగుటకు నీ రెండు విధంబులు
ననుకూలించినవ. వానను క్రథమమునఁ బేర్కొని హేతువును గొని
యాడి వానియందుఁ దదనంతరము పుట్టినది తేమయన్నను ఒక్కటే.
తేమను దొల్తఁ జూపి యా సిద్ధికి నేమి కారణ మని యాలోచించి
వాన హేతువని యటు తరువాత స్థాపించినను ఒక్కటే. ఆలోచన
యొక్క ప్రారంభావసానములు భిన్నములు గాని యది పోవుత్రోవ
యొండే. ఇట్లు ద్వివిధగతులఁ జరించినను సిద్ధాంతవ్యత్యాసము లేమికిఁ
గారణ మేమన, స్వభావమునఁ గార్యకారణజాలంబు నిర్వికల్ప మగు
క్రమమును దాల్చి యునికి. వానచే నేల తడియగుటయు, నేల
యంతయుఁ దడియుటకు వానఁ దప్ప నిం కే హేతువును లేకుండు
టయు, నిజములైన, నీ ప్రత్యయముల నొకదానినుండి యింకొకదానిని
వ్యక్తపఱుచుట నుసాధమ. నికరముగా నీయవయవమునే యాధార

ముగఁ గొని నొజింపవలయునను నిష్కర్షయుండదు. హేతువులయుఁ దత్ఫలములయు ననవరత సాంగత్యమే యుభయక్రమములకుఁ దావలము.

వస్తుతత్వ పరిశీలకశాస్త్రములలోఁ గాలక్రమమునకుఁ బ్రసిద్ధి యెక్కువ ఎంకుకన, ఎఱ్ఱుని సృష్టిలో నానియో గానినే గ్రంథము నను ఆదిగాఁ జూపిన శాస్త్రమునకు వైశద్యము. శాస్త్రములయందుఁ దత్త్వముగాదు ప్రధానము. మఱి రసము. అట్లగుట మొత్తము మీఁద గాలక్రమమును విసర్జించిన బాగు. ఎందుకన,

‘కృతినాయకుని తల్లి గర్భము ధరించినది. పది నెలలకు నుతోదయము. పిమ్మటఁ బెరిగినాఁడు. చదువు సాములు నేర్చినాఁడు, ’ ఇట్లని వ్రాసితేమేని రసము రెండు విధములఁ జిడును. నాయకుఁడు పుట్టి పెరిగిన విషయములలో మనకేమి యక్కట ! లోకములో నన్న వారందఱు పుట్టకయి పెరుగుదురా ! మఱి వానియందు మనకుండు శ్రద్ధకు హేతువు వాని యొక్క గొప్పతనము. గొప్పతనమనఁగా గుణములచేతనో, తన పడినపాట్లచేతనో, తాను సాధించిన మహోద్దండ కార్యములచేతనో, మన మనసులఁ దనయొద్దికి లాగికొను గుణము. కావున నట్టి ముఖ్యాంశములను, వానితో గాఢమగు చెలిమిఁ జేరిన విషయములను మాత్రము ప్రచురించిన రసము సాంద్రముగ నుండును. లేనియెడ బానెడు నీళ్ళలో వైచిన గచ్చకాయంత బెల్లమువలె నది హీన మగును.

రామాయణ భారతముల విషయానుక్రమణిక

రెండవది. పుట్టె, పెరిగె, నేర్చె, దేశయాత్ర వెడలె నిట్లని వ్రాసిన నొకసంగతిఁ దెలిసినంత సరిక ముందు ఘనమైన కార్యమో

ఫలమో గలుగునను శంక మనకుఁ గలుగదు. కావున నుద్వేగముతోఁ జదువుదమను కుతూహలము వొడమదు. ఇంక ముందేమి వచ్చునో చూతమని మనసు తహతహఁ గొనదు. కథయందు నవధానము జీర్ణమగును. ప్రస్తుత విషయముతోఁ దృప్తిఁ జెందియుందుము. తరువాతి వృత్తాంతములు తామై నిదానముగ వచ్చువఱకు నుద్రేకములేక వేచియుందుము. చూడుడు. రామాయణములో, రావణుడు సీతనెత్తి కొని పోవువఱకుఁ గథ కొంచెము కొంచెముగా విడిచి విడిచి చదివినను ఆయాసము దోషము. అటుపిమ్మట “అయ్యో! సీతగతి యేమాయెనో! పగఁదీర్చక శ్రీరాముఁ డూరకుండునా! యుద్ధ మెట్లు చెల్లినది! ఆ వరమసాధ్యని రావణుఁడు చెఱచినాఁడా! ప్రాణములతో నుండ నిచ్చినా! భర్తయు మఱఁదియు నామెను రక్షింపఁజాలిరా! చెఱఁదలఁగినను సౌఖ్యపడెనా! ఇత్యాది బహుభంగుల హృదయ మల్లల నాడి యాపె జీవితము తుదముట్టువఱకు నన్నివివరముల నెఱుంగ సల జడిగొనును. కావ్యము ముగింపునకు వచ్చినను నాపైపై మనకుండు చింతయు ప్రీతియు గౌరవమును ముగియవు. అనేకులు వాల్మీకి బహిరంగము చేసినది చాలదని, తమ తమిఁ దృప్తిజెందుటకై యయోధ్యలో పట్టాభిషేకానంతర మాయమ్మ యెన్ని క్రీడావినోదంబుల సనుభవించెనని యూహించి యాయమ సుఖము దమ సుఖముగా నానందతురు. “భాగము లెన్నయున్న నేమి? ఆనాటి పరిభవ మమ్మానవతీ హృదయముఁ బొయునా? శల్యమువలె నాటి వేదన యొనర్చకున్నె! అట్లగుట శ్రీరాములకు వ్యసనము దోషఁగూడదని బయట నాటలు పాటలు నవ్వులు నెన్ని పఱచించినను లోన నానాటికిఁ గ్రాగి క్రుంగుకొన్నె!” యని యాశ్రోశించువా రెందఱు! మఱి, పారంపర్య నీచమును నీతియని భావించు నితరులు “రాముఁడు మన యట్టిఁడ! పరుసి యింటఁ గాపురమున్న యాలియెడ నందియుముఁ

దాల్చకుండురా ? తాల్చడే మగవాడా ! కావున దప్పక వెలివేసి
 యుండును” అని యెంతయుగాబోలు ! ఇట్లు పల్లెటంగుల నమ్మహా
 దేవి నొక నిమిషమైన నెడఁబోయఁజాలక మనస్వాంతము లాయమం
 జుట్టి రక్షకసైన్యము లట్లు గాచుచు నామె కారోపింపఁడిన యవస్థలఁ
 దాల్చును. దీని కేవి ప్రమాణము లందురో, మీ యనుభవమును,
 పుంఖానుపుంఖముగ బయలువెడలిన శిత్తర రామాయణము, మైరా
 వణ చరిత్ర మున్నగు నపరామాయణములును, వాల్మీకియొక్క
 మాహాత్మ్య మేమనవచ్చును ! అశని భావనాశక్తి తాఁకినఁ జాలున,
 మనకుండు బడురో బక్క యెయైన ప్రతిభయును సాంగత్యప్రేరణచే
 రేగి యావచ్చుక్తిని బట్టువట్టి బయట బెట్టి విజృంభణముతో నెందఱు
 పట్టినను నాపరానిదై “భావాబరపీఠి” విహరించును ! కవి బ్రహ్మల
 చందమిట్టిది. తామిడిన యారగింపుతో రక్తి పూర్తియై యత
 మొందదు. నఱి యారగింప నారగింప నింకను గావలయునను స్పృహ
 ప్రజ్వరిల్లును. ఆత్మకేళియందు విరతికాస్పదమైన రతి యెక్కడిది.
 రామాయణంబున సీతాపహరణమెట్టులో భారతమున ద్రౌపదీ
 వస్త్రాపహరణము నట్టిడ. పాంచాలీపరిభవము రక్తముతోఁ గాని తది
 తరములతోఁ గడిగివేయఁ గాదని మననునకుఁ దట్టని మనుజులున్నారా!
 ఆ కార్యము నెఱవేఱువఱకు నందే చిత్తములు హత్తి యూపిరాడ
 నట్లు లుండును. అయిన నొక విజ్ఞప్తి. ఇప్పుడు వ్యాప్తిలోనుండు భార
 తము దాని కాదికవియైన వ్యాసుఁడు వ్రాసినది గాదు. * వ్యాస
 ప్రౌక్తము గొంత భాగముమాత్రము. గ్రంథము నుప్రసిద్ధమగుదు
 జైనులు, వైష్ణవులు, బౌద్ధులు, స్మార్తులు, వీరశైవులు, పౌరాణికులు

* ఇప్పటి భారతము “జయ” యను పేరిటి చిన్న వీర కావ్యముయొక్క పరి
 ణామము. “జయనామకంబునను రాజితథంగి జగత్త్రయంబునక బూజిత కీరి యె
 నెగడు” (స్వర్గా. 89)

మొదలగు తెగలవారందఱుఁ దమతమ సిద్ధాంతముల నందులోఁ జొనిపి యా యితిహాసముచు బాడునేసిరి గాని, మూలకవియొక్క భావగాంభీర్యము గణనాతీతమగుటంజేసి యది యింకను బొత్తిగఁ బూడి యింకి, సిర్మాలముగాకున్నయది ఇది మన దేశముయొక్క భాగ్యములలో ప్రాథమికము. మతముల వాతఃబడియు జీర్ణముగాక బ్రతికియుండుటకన్న మించిన మాహాత్మ్యము త్రిలోకముల మూల మూలగా వెదకినను దొరకదు! అట్టి మాహాత్మ్యముగల భారతము దలపోసిన నానందముచే గనుల నీరు గ్రమ్మునేకాని, నాలుక తురకు మాటలువచ్చునా! పలుకులు దున్నరములు గదా! మనసు దుర్భర మైన. ఆరణ్యశాంతి త్రముములు ముక్కాలు మువ్వినము కృత్రిమ పర్వములు. తక్కినవానిలో నాదికవి వ్రాసిగ ఫక్కినే విశుద్ధముగ నీ కాలమువఱకు వచ్చిన నెవ్వియును లేవు, గాని సరాసరికి శుభ్రము లని యంగీకరింపఁబడఁ జాలినవియ. కావ్యక్షోభ నాపాదించు రెండు దుర్విపత్తులందుండుట రసికుల పాపఫలము! ఎవ్వియన. దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నడవికిఁ దోలుట యొకటి. పండ్రెండేండ్లుగూడ నజ్ఞాత వాసమే విధించియుండినఁ బాండవుల బ్రదుకెట్లయినఁ గానిండు, మనకు వైరస్యములేని కావ్య శ్రవణానందముగల బ్రదుకు దప్పి యుండగు. పాండవుల యరణ్య ప్రవేశముచే మనకైన ప్రాప్తియేమని తెల్పుదు? దానికన్న నెన్నియో మడుంగులు క్లేశకరమగు వర్ణా శ్రమాది ధర్మములంగూర్చిన మతివిహీనసీర్ష్టప్రసంగ ప్రవేశము. అరణ్యరోదనమఁట! దానికంటె దిక్కులేనిది కావ్యములలో వేదాంత రోదన! ఆ ధర్మరాజు శుద్ధముగ వనదుఃఖోతు! ఋషులను జూచినచే దండము బెట్టి దూరముగాఁ దన నీడయైన వారికి సోఁకనట్లు తొలఁగి పోవుచుండిన నెంత పుణ్యముగా నుండును! కాలక్షేపార్థము అడిగిన ప్రశ్నలే యడుగుచు, సుత్తరము లెంత విరుద్ధములుగ నున్న గంగి

రెద్దురీతిఁ దలయూఁచుచు నాయన సల్లాపములు సలిపె ! మన కవి ప్రలాపములు ! రెండవ విషయము ఏదియందురో ఆ భీష్ముఁడు పెద్దమనుష్యునిరీతి గుటుక్కుమని చచ్చి జన్మసాఫల్యమునొందక కొన్ని నెలలు క్రిందఁబడి యునికి ! మన గ్రహచారముగాకున్న భారతవీరులనెల్ల నుత్తముఁడని పొగడ్తఁ గన్న యాతఁడు పరస్పరాసంగతవిచారముల నెల్ల మన నెత్తిని, గట్టియుండునా? ఋషి సాదర్యము. భీష్మోపదేశము, అను కీ రెండు తరుణములు సాకులుగఁ జేసికొని యీహి మా దేశములో నెన్నివాదములు, వేదములు, మతములు, తత్త్వములు బయలుపెడలెనో వానినన్నింటిని సులభముగ లోకులలోఁ బ్రసరింపఁ జేయుకొఱకై యాయుత్తమోత్తమ కావ్యములో నిమిడ్చి చానిని కంటకపాషాణవన్యసత్త్వభయంకరమైన మహారణ్యముఁగా నొనర్చిరి.* కవిత్రయమువారి చిక్కుల ఏడఁదీసి విడ్డిచి మాంద్రభారతము మాతృక కంటె రసవత్తరముగ నొనర్చిరికాని, జనాపవాదశంకంజేసి గోమో, వారు పూర్తిగాసరింపలేదు. గామూయణమునకు కథాసంయోగము అఖండము. ముఖ్యాంశములగుండి దృష్టిని పెడత్రోవకుఁ దీసికొనిపోవు నంగతు లంతగాలేవు. భారతమున నుపశాఖలు మెండు. కొన్ని శాఖలునుగావు, ఏ సంబంధమును లేనివగుట. కావున నప్పడప్పుడు దారిఁ దప్పి పరిభ్రమించుచువారమై పిమ్మటఁ గష్టపడి కథారాజమార్గమునకు వచ్చులోపల తత్సూర్యము పరించిన భాగములు మఱివునకు వచ్చుటయు సహజము. మఱివులకు రాకున్నను వానిచే వృద్ధయములో దీపించిన భావనాశక్తిం గొని పరిగణించిన భారతమునకు గౌరవ మధికము. ఒక్క యధికమన్నంజాలదు. హస్తీమత కాంతరమన్నను సత్యమునకు నగౌరవము రాకు ?

* మహాభారతము “సంహిత” మనఁబడుట కిదిండుక కారణము.

ఈ యితీహాసము ల పైతము కాలక్రమముగా వ్రాయఁబడక కార్యకారణరీతిగా కథలకెల్లనాధారభూతమగు విషయముతో నుపక్రమింపఁబడి యుండినచో స్వారస్యమింకను నుద్ధరముగనుండును ఇవి తొక్కిన మార్గముననే వీనిలోని గుణములుమాత్రము లేని చిల్లర కావ్యములు తఱచుచుపోయియున్నవి.

“అనేకవిధ వదార్థప్రపంచసంచితంబు, నుపపర్వమహాపర్వోపశోభితంబు” గను నుండుట యొక్కకతముగ, నాదినే భారతమునఁ గథాసంగ్రహము కర్వర్తింపఁబడి యుండుటయు, “ద్వాపరాంతమునఁ బాండవధార్తరాష్ట్రులకు మహాఘోరయుద్ధంబయ్యె” నని వక్కాణింపఁబడి యుండుటయును. ఇందుచేఁ గథ కొంతచుట్టునకు నేకీభావముం జెందుట, చదువరులకు ముఖ్యాంశములు గజిబిజిలేక యేర్పడుటయు నను శ్రేష్ఠములైన సిద్ధులు సేకుటినవి. రామాయణము నందును కాలానుసరణముచేఁ గొలుగు నైక్యభంగము నమర్థించు కొఱకుంబోలె సంక్షేపముగ నాదినే కథాభాగములు దెలుపఁబడియున్నవి.

కార్యకారణక్రమమునఁ గథను వర్ణింపజేసినవారు ఆంధ్రప్రాచీనకవులలో నాకుఁ దెలిసిన సూరన్నదప్ప నింకెవరునులేరు. బహుశః ఈమార్గ సంచారమునకు మొదలిడిన వాఁడతఁడేయేమో ఈవిషయమై ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముంగూర్చిచర్చించుచో నొక్కొంత వ్రాసియుంటిమి. గాని యందును నది కళాపూర్ణోదయము ననుకరించినదని చెప్పలేదు. కార్యకారణసమ్మేళనముచే నేకీభూతముగా వ్రాయఁబడిన గ్రంథములలోఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రథమము. స్వతంత్రముగ నవీన భంగుల రచించుట కవియొక్క మహాప్రతిభకు ఫలము, సాక్షియును.

కళాపూర్ణోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి

కాలక్రమముంబట్టి చూచిన నీకథకు నాదిమభాగము పంచ
మాశ్వాసములోని సరస్వతీ చతుర్ముఖుల లీలాకేళి. అనఁగా సామాన్య
కవులు వ్రాసియుండినఁ బంచమాశ్వాసము ప్రథమాశ్వాసమై
యుండును. చూచితిరా! ఈకవియొక్క కూర్పులోఁ గథా ప్రారం
భమునకుఁ గావ్యప్రారంభమునకు నెంతదవ్వు! ఇట్లు దూరస్థము
లయ్యు నల్లిక చెదరక జిగిబిగిగా నున్నందున నియ్యవి గాఢాశ్లేషము
గాంచియున్నవి. కథపూర్తిగాఁ దెలియుటకు నై దాశ్వాసములు చదివి
తీరవలయు. ఇఁక కథ నెఱుంగవలె నన్న కుతూహలమన్ననో ప్రథ
మాశ్వాసములోనే యంకురితము! “రంభానలకూబరులవలనఁ గడ
పట వినంబడిన వాక్యంబొక్కటిఁ దలంచికొని కృతాంజలియై” కల
భాషిణి నారదునితోఁ దావిన్న ప్రకారంబు నీరీతి విన్నవించుచున్నది.

సీ.

ఏను వృథాభ్రాంతి నింతనంతను దాని

జెంబడిఁ జని పల్కు వింటినొకటి

వినుఁడది, యర్థేశతనయుఁడో యబల! యి

న్నారదు మాటలు నడుమజేలు

తే. పొడమ నేమయ్యెనల “కళాపూర్ణసుద్ధి”

కడమచెపుమన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనె

నీకు మరి చెప్పరాకుంట నీకథయును

నీకు నాతోడు సుమ్ముబ్బ నీకు మనియె.

(కళా. ఆ ౧. ప ౧౩౧.)

ఇదియే కళాపూర్ణంగూర్చిన తొలుతటి ప్రస్తావన. ఔత్పు
క్యముఁ బ్రేరేచు విధములు చూడుఁడు. రంభ తన ప్రియునికినైనఁ తెప్ప
రానికథ యెట్టిది? ఏకారణముచేత నామి మానధారిణియాయె? నను
మొదలగు ప్రశ్నలు తమంతట నావిర్భవించి, సమాధానము తెలియు

వఱకుఁ గథనుండి నురలఁ గన్వేత్త నీకచేయును. కావ్యములలోని యేకీ భావమనఁబడు గుణంబదియ. అనగాఁ నొక పట్టున, నొక గ్రుక్కగా నర్వముఁ గ్రోలమేని దనివినీయమి. భాగభాగముగఁ జదువఁ బోయినఁ దృప్తిలేదు. ఏలన, సమాప్తివఱకు నేభాగము నఖండ ముగాఁ దెలియఁబడమిచే.

తే. “ ఏనెఱుఁగ వేడ్కపడుచున్న దాననో త
 పోధనోత్తమ యాక శాపూర్ణుఁడనగ
 నెవ్వఁ డాతని సుద్దిమున్నేమి చెప్పె
 నెద్ది చెప్పరాదనియె నాయగురుఁబోడి. ”

(కళా ఆ. ౧. ప. ౧౯౨)

అని పలికిన కలభాషిణి పలుకు లా యమవేగాదు మనవి యును. మండుకొఱవి నెఁగద్రోసినట్లు నారదుఁడు “ ఇదియంతయు నపూర్వంబు నాకునుం జెప్పరాదు ” అని యాసతిచ్చు తఱికి మన యుద్రేక మాఁపరానిదయ్యెడు ! నారదుడు ఈ కథ యత్యపూర్వ మనుట, కవిపాత్రముల మూలమునఁ దనఁ కృతిని దానే యటనట విమర్శించుట కింకొక ప్రమాణము. రంభానలకూబరులకు నీ యపూర్వ వృత్తాంతముం గూర్చిన ప్రసంగనమయమున వివరించుచు నారదుఁడు కలాభాషిణితోఁ దన ప్రియునకై నఁచాఁ దెల్పమికి నా యప్పరన చెప్పిన విధంబు వినుమని యిట్లనియె.

సీ యోపారుషాధరణ తత్కథలు వ
 చ్చిన నేమి యంటేని వినుము దెలియ
 నాకథ లింకఁ జెప్పినట్టివారును విని
 నట్టి వారును ధాత్రియందుఁ బుత్ర
 పౌత్రప్రపౌత్రాది బహుసంతతియుఁ దన
 ర్బుచుఁ జిర కాలంబు ప్రచురసంప
 దభివృద్ధికోభితి శుభసౌఖ్యముల గాంతు
 రను మాట యున్నది యాదియంద

“యేను నీకది చెప్పిన దీనికొఱకు
 నవనిఁ బుట్టఁగవలయునోయని వెఱచెదఁ
 బ్రాణవల్లభ యవి తావకాంగసంగ
 సౌఖ్యమునఁ జేర్చు నాకు నిష్టంబు లగునె.”
 తే. అదియు వింటిని గదయని యనియెదేని
 యేను వినినట్టి పిమ్మట నిట్టిమాటఁ
 బలికె నొక్క యమోఘ వాగ్విలసనుండు
 గావున వచింప విననిక గాదు నాకు.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౧, ౨౦౨)

ఈమాటలతో మనయొక్క యుత్కంఠ గొంతునకు మీఁదుగాఁ
 బోవును ! ఉత్కంఠకుఁ దోడు అద్భుతమును వచ్చి చేరును. ఎట్లయిన,
 కేవల నిర్దేశ వ్యాఖ్యానమైన ఫలశ్రుతిఁగూడఁ గదలొ ముఖ్యాంగ
 ముగఁ జేర్చినాడే యను విస్మయమొక్కటి ! మఱి, యీ ఫలములు
 దేవతల కశుభములగు గావున వినవలయునను సంభ్రమ మింకను
 నుద్గాఢమగును, ఒక పక్షమువారికి మేలుగను. మఱియొక పక్షము
 వారికిఁ గీడుగను అవతరించిన యీ చరిత్ర మేరీతి భూలోకములో
 వ్యాపింపఁ గలదని యాశ్చర్యపడమా ! కథ దేవలోకములోఁ బుట్టి
 యుండుట ఈవఱకే స్పష్టము. ఇంక దేవతలు దెల్పనిది మనకుఁ
 దెలియు లేభంగిని ? కథయేమో తెలిసియేయన్నది. లేకున్న నీగావ్య
 మొక్కడిది ? నారదుఁడును,

తే. “అతివ ! నీను రంభకును గల యట్టి భయము
 నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథనీకుఁ జెప్ప
 గూడ దట్లయ్యు మిక్కిలి కువలయమున
 వెలయఁ గలదది వెలయు త్రోవలును గలుగు !”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౪)

అనిచెప్పుచున్నాఁడు. అతని వాక్య మమోఘము ! అట్లగుట
 నెవ్వరికిని నపాయంబు నాపాదించని యే మంత్రముచే గవి యీక్రియ

నమర్థించునో యని యబ్బురపాటును దొట్టుపాటును జదువరులకుఁ
దలమునకలౌఁగదా! మనల నేకాగ్రావధానులం బరవశ చిత్తులం
జేయుటకంటె శిల్పసౌభాగ్యమెయ్యది! కల్పనయనఁగా నిట్లుండునదే
కల్పన. ఊపిరియాడకుండునంత యుద్వేగముం గల్గించునది.

ఆధారవిషయమును గార్యముచే రోయఁబడిన కారణముగాఁ
జూపుటయేగాదు. మీఁది యుదాహరణములం జూచిన నంగప్రాయ
ములను దిల్లర విషయములం గూడఁ గాలసరణిగ నీకవి వర్ణనసేయఁ
డని తెలియుచున్నది. రంభానలకూబరు లాడుకొనుచున్న కళాపూర్ణ
గాధలు అటు తరువాత నడిచిన కలభాషిణి నారద ప్రసంగమునం
దేలుచున్నవి. దీనింగూర్చిన నిదర్శనము లీగ్రంథములో లెక్కకు
మీఱియున్నవి. నారదుఁడు గాన విద్యాభ్యాసమునకై ద్వారకకు
రాకపోకలఁ జేయుట ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసములలో సీవేదితము.
దీనికిం గారణము కలభాషిణి మణిస్తంభుల సంభాషణములో నారదు
నికిఁ దుంబురుసితోనైన మాత్సర్యమునకు హేతువు, ఆ నారదుఁడే
మణికంధరుసితోఁ జెప్పినట్లు సిద్ధుఁడు పివరించిన, తుంబురునికి గాన
విద్యా ప్రభావంబున వైకుంఠలోకములోఁ బూర్వ మెప్పుడో నడచిన
యనితరభావ్యసత్కారము. కాలక్రమముచు బాటింపక నాటక రీతిగాఁ
బాత్రములచే కథను బెంపొందించుటలో నూరన్న యద్వితీయఁడు.
ఈకౌశల మీఠరికిఁ బరిపక్వము గామిచేతనో, యలంకార శాస్త్రము
లకు విధేయుఁడైనందుననో, ద్వారకాపుర వర్ణనము ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నమున నున్నంత సొంపుగా నిటలేదు. కవియే నేరుగ వర్ణించు
నట్లు వ్రాయుట యొక దోషము మఱియుఁ బురజనవర్ణనముం గూడఁ
జేసియున్నాఁడు. ఇది గర్వ్యము. ఏలన, కావ్యమున నే యేపాత్రములు
వచ్చునో వానిని మాత్ర ముచితస్థలముల వర్ణింపవలయునేగాని, కథా

రంభమున నిష్ప్రయోజన వర్ణనములం జేయుట యసంగతి యను
వికారము.

కల్పనాదోషములు

షష్ఠాశ్వాసములోని 189-వ పద్యము వఱకు నుండు సంత
ప్రౌఢముగఁ దరువాతి భాగములు లేవు. ఈ గ్రంథమంతటితో
సమాప్తిజేసియున్న సమ్మాన్యతరమై యుండును. ఏడవ, ఎనిమిదవ
యాశ్వాసములలో భావనాశక్తి, ప్రతిభ మొదలగు కవిత్వ మూల
శక్తులు బలహీనములు. తుదకు మధురలాలసా పరిణయాదులు
వర్ణింపఁ బడకున్నను తత్పూర్వకధచే నూహ్యముల కావున వానిని
బొందించియుంట పునరుక్తిఁ బోనిది. ప్రధానాశ్వాసముతో నైక్యము
వీని కత్యల్పము. అల్లుండియు నీ నిరర్థక ప్రస్తావనకుఁ గవియేల
ప్రవర్తించినాఁ డనుట చింతనీయము.

కథాంగము లేక భావముందాల్చి యొక శరీరముగా నేర్పడి
యున్నఁ గళకు ప్రాశస్త్యము. అట్టి గాఢనయోగమునకు షష్ఠా
శ్వాసములోని పూర్వోదిత పద్యమునకుఁ దరువాతి భాగములన్నియు
విచ్ఛేద హేతువులు. ఇది యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయ నెంచినవాఁడై
కాఁబోలు, కథయొక్కయాదినుండి యంత్యము వఱకు 'పూసలలో
దారమట్లు' ఇమిడియుండు గతి మణిహార వృత్తాంతముం గూర్చి
యున్నాఁడు. ఈహార వృత్తాంతముం దిలకింపుఁడు.

మణిహార వృత్తాంతము

దీనికి నాదిమ ప్రభువు విష్ణువు. అతనిని దపస్సుచే మెప్పించి
దానిని బడసినవాఁడు సుగ్రహుఁడు. పిమ్మట బ్రాహ్మణ శాపమున

నశంశు దనదొల్తటి యెఱుకయంతయు హతంబుగాఁగా, నూతనావ
తార సాత్త్వికవాని యట్లు సత్సదాత్ముడను పేరబరగి రాజుగాఁ
గొంతకాలవఁడి పిమ్మటఁ గళాపూర్ణునికి ముత్రిగాఁ గుదిరె.
సుగ్రహుఁడు మున్ను దేవతాలయములోఁ బెట్టి మఱచిన యామణి
హారమును మధురాపురపు బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు తీసికొనిపోయి తన
యింట బహు వర్షములు పూజసేయించు నుంచికొని ద్వారక కరిగి
శ్రీకృష్ణునికి సమర్పించెను శ్రీకృష్ణుఁడును “దండకాకృతి నముజ్జ్వల
సంస్తవలీల కెంతయున్ ఘనముగ మెచ్చి యిచ్చె మణికంధరరాము
నకున్” మణికంధరుఁ డలఘువ్రతునగు, నతడు కళాపూర్ణునకును,
నాతిఁడు శిశుసాయ యగు మధురలాలనకుం గ్రమముగ నొసంగిరి.
అట్లుగుట నీహారమును సరస్వతీ చతుర్ముఖవిలాసక్రీడయుం బోలె
గధనేకీభూతయుం జేయు కప్పనలలో నొక్కటి. పూర్వోత్తరభాగఁబు
లన్నిటికిని ఈ హారము సామాన్యము. కథనెల్లఁ బ్రాకియుండు
తీగవంటిది.

ఈరీతి కల్పన మహోత్తరమైనదయ్యు నిష్కళంకఁబుగాదు.
ఎట్లన, ఆహారముయొక్క నాయకనుణి యెవ్వరిహృదయస్థలంబున
నెంతవఱకు సోఁయుండునో, గుంతతడవును వారికి సర్వజ్ఞత్వము,
వాక్యపటుత్వమును సిద్ధించునని విష్ణువు ఐరము. దాని సత్యము ననుభవ
మునకుఁ దెచ్చికొనులోపల సుగ్రహుండు శాపహతుఁడాయె! మధురా
పురి బ్రాహ్మణుఁడన్ననో దానిని గంఠములో ధరింపక పూజ
సేయించు బహు వర్షము లున్నాఁడట! నానిభార్యయొక్క చిత్త
స్థైర్యమెంత గృధమో! ఆపెగూడ దొంగతనముగానైన దానిని
వేసికొనలేదు శ్రీకృష్ణుఁడు మణికంధరుని మెడలోవేసినాఁడు గాని
యది “బాలతఁ గనువట్టు విష్ణుని కలాపము గావునఁ దద్భుజాంతర

స్థితికి చాలకొప్పి గళసీమనయెంతయు గుప్తమై ” యుండెనట !
 ‘బాలతఁగనుపట్టు’ అను విశేషణము సమంజసమా ? పూజారి
 బ్రాహ్మణుఁ డిచ్చినది కాలకృష్ణునకా ? పోడశసహస్రముహిషీయుతు
 నకా ! పిమ్మట శిశువుగానున్న శుభురలాలనకుఁ గళాపూర్ణుఁడు
 వేయఁగా నాయకరత్న మాపె హృదయఁబు సోఁకునట్లు పడినది !
 సమయముఁ జూచి పడవలసిచచోటఁ బడినవిగదా ! ఎంత తెలివిగల
 పతకము ! అట్లు సర్వజ్ఞయైన యబ్బలికామణి యనేకులు పూర్వ
 వృత్తాంతముందెల్పి సత్యదాత్ముని చరిత్రమునకు వచ్చునప్పటి కాపె
 “ యటునటుఁగదలఁగఁ దన్మణి హృదయస్థలముఁగాసి కడకేఁగుటఁ
 దెలివి యుడిగెను ! ” ఇట్లు వ్రాయుట కామరూపధారణమునకన్న
 సభావ్యము, వలన. సత్యముగా నుండునా యను శంకఁ గలుగఁజేసి
 కథయందు సమ్మికను భ్రమను బోఁగొట్టుఁ గావున. ఇఁక ముందటి
 వృత్తాంతమింకను ప్రాయోభావమునకు దూరము.

వ. “నాఁడట్లు బోధోదయం బగుటయు నుడుగుటయు నేతన్ముఖంబులని
 యెవ్వరు నెఱుంగకుండుటను నిది సామాన్యహారంబయను తలంపున మావారు
 దాఁచి మఱచుటఁజేసి నాఁటనుండి నేటిదాఁక నిద్దివ్యహారం బెన్నఁడునుధరి
 యించుటయులేదు నేఁ డాభరణ భరణసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబునఁదలంచి
 కొని చెలులు తత్ ప్రాప్తిప్రకారం బెఱింగింప నిది సుముహూర్త అబ్ధిబైన
 ప్రథమ భూషణంబయి భవద్దత్తంబనియు సత్యాదరంబునఁ దెప్పించిహృదయ
 భాగ స్పర్శ నాయకరత్నంబుగా నిపుడు ధరియించి యున్నదాన.”

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౮౯)

ఇందలి యసంభావ్యములురెండు. కన్యగానుండునపుడు ఆరాజు
 గాల్గియైన సోఁకునా కేవుఁడా యని వ్యధఁగూర్చుచున్న విరహవేదన
 కాలమున, పెండ్లి నాఁడు, ఎన్నఁడునురాని ప్రసంగవశము ఇప్పుడేల
 పైఁబడవలయును ? రెండవది. ‘హృదయభాగస్పర్శ నాయకరత్నం
 బుగా’ ధరింపబుద్ధి నిష్కారణముగా నేల పొడమవలయు ? లోక

మునో నశ్చష్టములు, నిర్వేత్తుకమునైన యాకస్మికములు లేక
పోలేదుగాని, పడేపడే వలసినచోట్లవెల్ల గాని తాళియ న్నాయముల
నాశ్రయించుట కల్గునకు మిక్కిలి గొఱత. కానిరూపములు. దివ్య
దృష్టి, ఇత్యాదులు = నిర్వేత్తుకమునకు ననుకూలించు సాధనములు
గానఁ బ్రశస్తములు గావు. సర్వసందర్భములలోఁ జేరజాలినవి
యీకథలోఁ దక్కుక చేర్చదగిన యంశములని చెప్పవీలులేదు
గనుక, కొట్టి వేసందర్భములను జేర్చకుటమేలు. కథకెల్ల సూత్రము
నలెనందు నీహార మిన్ని వక్రముల కాస్పదమగుట శింతావహము!

షష్ఠాశ్వాస మధ్యభాగమునకుఁ దగువాటి భాగములు తుచ్చ
ప్రబంధరీతిని వ్రాయఁడిన భావవిహీన ఘట్టములు గావున వానిని
ప్రత్యేకముగ విమర్శించుటోవ్స. తత్పూర్వభాగములలోఁ బ్రతిభా,
భావము, కృతినీర్మాణ చాతుర్యము, నివన్నియుఁ బుష్కలముగ
ప్రకాశించునట్లు రచించిన యీమహాకవి నీరసవర్ణనములకుం దిగు
టకుఁ గారణముగా, కాలదోషములును, అలంకార శాస్త్రములయెడ
వినయవినముడై 'సకలక్షణస పన్నమ' గా వ్రాయఁ బూనిన
దౌర్భాగ్యపుఁ బ్రతిజ్ఞయును. మహాకావ్యమని శాస్త్రకారులచేఁ
బేర్కొనఁ ఒడిచదాని నుత్పాదించఁబోయి, కవిత్వమున కుత్పాత
మాపాదించెననుట స్పష్టము.

ప్రథమభాగములోని పారబాహులు

ప్రథమభాగమున * కాలదోషము లంతగాలేవు అనఁగా
ప్రబంధమల తీరు తక్కువయనుట. మఱి సర్వలక్షణ సంపన్నతచేఁ
గలిగిన దోషములు పెక్కుగాన్నివి. మణికంధకుడు తపస్సుచేయుటకు

* నీను ప్రథమభాగమునది = ౪ యాశ్వాసములోని ౧౮౯-వ పద్యము
వఱకు నందు భాగమనియు, ద్వితీయభాగము దక్కినదియనియుం చెలియునది

నుపోద్ఘాతమో యనునట్లు నిస్సంగత్వ దోషభాజనమైన యాత్రాభి
వర్ణన మొకటి చేయఁబడి యున్నది. ఈయాత్రలచేఁ గథకుఁగలుగు
ఫలములు రెండు. వైఖ్యము, వైరస్యము. ఆ ! ఒకయూహమై
దీనిని సార్థకమందమా ! ఈఋషి తపోభంగమునకై రంభ రాఁబోవు
చున్నదిగదా ! ఆపెకు ననన్యము గలుగకుండునట్లు కొన్ని స్నాన
ములుచేయించి శుభ్రశాయునిఁగాఁ జేసి యంతమచి కవి తర్కించి
యుండునా ? తర్కించియుండఁబో. కోరిక యీడేరు మార్గముది
గాదుగగా. ఎట్లన. పీఠెన్ని మునుకలు వేసిననేయి ? తపస్సులోఁ
గూర్చుండి యేకాగ్రముగ మైఁకుటచి కొన్ని వత్సరములు— వత్సరము
లేల ?— చాసరములున్నంజాలదా !— నలయమారుతమువలె ప్రజ్వ
రిల్లుటకు : అనాదరణపాత్రమగు నీప్రసంగములకు నాహుతిగా
నీఁబడినవి నుమారు నలువదియైదు పద్యములు !

కలభాషిణికిని నలకూబరునిపైఁగల మోహముకృతార్థమగు
టకు నీ తీర్థయాత్రయొక్క యిక్కట్టు చూపఁడు. నలుకూబరునిఁజూచి
వలచినపిదప నారదుని శిష్యురాలై గానవిద్యాభ్యాసమునఁ గడపిన
యేండ్లు నాలుగు. ఇట్లంత కాలమాపన ముప్పుడే యయియుండఁగాఁ
ద్వారలోఁ దపోవర్ణనముం బ్రదర్శించి వృథాయసాఫల్య మందఱకుఁ
జేసియుంచిన బాగు. ఆమధ్యమున యాత్రకై యొకటి రెండేండ్లు విని
యోగించుట శృంగారభంగము. కలభాషిణికి వయసు ముదరక
యుండునా ? మఱియు, నా నాలుగేండ్లు నీప్రీతసిద్ధికొఱకైన నన్నాహ
మునఁ గడవఁబడఁగాన నాపె యోర్చియుంగట సహజము.
ఈయాత్రలోఁ దగులఁబెట్టిన కాలము నామె యేరీతిఁ గడపెను ? నల
కూబరస్మరణలోనా ? విరహవిషయమైన సఖులశోడి సల్లాపముల
లోనా ? కవి యాయమ నొంటిగావిడిచి మఱచియుండుట మహా
పాపము. పొరపాటు ! యాత్రవలనఁ గలిగిన ఫలమిదియే !

ఈఘట్టమునకన్న సందర్భశుద్ధితేనిని పంచమాశ్వాసములో
౧౩౨ వ పద్యము మొదలు ౧౭౪ వ పద్యము వరకునుగల పసిపాపచే
జేయఁబడిన యోగవిద్యావిషయకమైన దీర్ఘప్రసంగము. ఈవిమోచన
మార్గప్రదర్శనము శుద్ధముగ ననవసరము. అసంగతము. అనమ్మత
మును !

దోషవిచారణ యటుండనిచ్చి యీకావ్యము నుత్కృష్టతమం
బని పరఁగఁజేసిన గుణంబుల నభినందింతము.

సద్గుణములు

నాటకరీతిని సంభాషణాదులచే వృత్తములం బ్రకటించుట
యందునీగ్రంథము అసదృశము. సామాన్యకవులు రాజు నొక్కని
బేర్కొని యతని దేహమనోలక్షణముల ముప్పదినలువది వద్దెములచే
పొడవుగను అసంగతమును గ్రంథాదినే వల్లించురు ! అనఁగా
తత్పూర్వకపులరీతినే మాఱుమాటలఁ జేయు న్నవమనుట. వంది
మాగధస్తుతులచే నెవ్వని గొప్పతనమును సాక్షాత్కారముం జేందినట్లు
తోఁపదు. గుణములు చర్యలచేఁ బ్రకటితములగు. ఏ నడవడియులేని
వాని మనఃప్రకృతి నెఱుంగఁ బోలునా ? కావున కథలో నాయకుం
డొనర్చు కృత్యములచే నతనిశీలము తెఱంగు మనకు బోధయగు
నట్లొనర్పనగునుగాని, ప్రత్యేకముగ ధర్మముల జాబితానొకటి వ్రాసి
యతని మెడఁ గట్టినఁ గవియొక్క బుద్ధిలేమిదక్కనింకెద్దియుఁ దెల్లంబు
గాదు. అనేక కార్యములతో నిండినట్లు కథం గల్పింప లేనివారికి
జాపితాపద్ధతియే గతి. గర్గతి. ఈసార్వభౌముండు చైతన్యమును
వహించిన సంగ్రహధర్మశాస్త్రము అనుటలో సత్యము సుఖమును
రెండును నున్నలు. మఱియు, ప్రదిర్బింపఁబడు కార్యజాలములతో
సంబంధములేని గుణముల వర్ణించుట పనికిమాలిన పెత్తనము.

సంబంధముగల గుణములమాత్రము వర్ణించుట కర్తవ్యమేని, కార్య సంబంధములచే నవి యొకకు చెప్పఁ గూపకము తమంతఁ జేట వడవా? యుద్ధమున నవక్రవిక్రమము చూపెడు సభిమన్యుఁ గూర్చి వేఱుగ నితఁడుధైర్యశాలియని శ్లాఘింపకున్న మనమెఱుఁగ లేమా? అట్టిశ్లాఘనలు గూడదని కాదు సామత్యము. మఱి పాత్రములమూలమునఁ జేయబడినఁ గథ నెఱుఱువాఱుని యైక్యమును వహించి స్వారస్యముగనుండు. కళాపూర్ణోదయములో రాజవర్ణనఁ జేయలేదు. ప్రభావతిలోను జేయలేదు. కందులకు తింబేమి యొక్కో! బహుశః గ్రంథాదిని రెంటియందను రాదగిన మహాత్ముఁడు కృష్ణుఁడు. ఇతఁడు నుప్రసిద్ధుఁడు గావు. గవి యతనిగూర్చిన ప్రస్తావనము లనా వశ్యకమునని విరమించెన్! యోజింపుఁడు, తెలిసిచేసిన మనకేమి? తెలియకచేసిన మనకేమి? పాకముగ గున్ననా మోదించుటయే సరి.

కథాప్రారంభముననే యెంతవడిగా నెన్ని పాత్రముల బ్రవేశింపఁ జేసినాఁడో తిలపోసి యాన దాశ్చర్యముల భరింపుఁడు! ఉపద్యానవనములో కలభాషిణి చెలికత్తెలతోఁగూడి డోలాపహారంబు సల్పుచుండఁగా నారదునితో నాకాశమూర్గంబునఁ బోవుచుండు మణి కంధరుడు.

మ. “తమిఁ బూచీఁగల దూఁగు టుయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూఁగునా కొమరుంబ్రాయపు గబ్బి గుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కఁగాఁజూఁగి మింటి మొగంబై చనుచెంచు రీవి గనుఁగొంటే దివ్యమానీంద్ర నా క మృగీనేత్రల మీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్చుచు లాగొప్పేడిన్.”

(కళా. అ. ౧. ప. ౧౪౩)

అని ప్రశంసించిన ప్రకారము సరిగాదని నారదుండు.

మ. భళిరా సత్కవి వేడు నిక్కమతగణ భావింప నీవన్న య ట్లెలప్రాయంపు మిటారికత్తెల బెడంగే నెందునుం గాన, వారలడోలాచలనోచ్చల చ్చరణముల్ త్రైవిష్టపశ్రీల యాదలఁదన్నం జనునట్లు మించెననినన్ దప్పేమి యొప్పేయగుణ్

(కళా. అ. ౧. ప. ౧౪౪)

క “ అని పలుకునపుడు నికటం
 బున నలకూబరుడు దాను మొగిలు మఱుగునన్
 ఘనమగు దివ్య విమానం
 బునఁ జనుచున్ రంభ విశదముగ నది వినియెన్.”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౫౦)

అదినే యారీతి నైచగుర నెదుర నిల్పుటయ గాదు మాట
 మాటకును గథ పెరుగునట్లు చేయు మాహాత్మ్యమున సూరన నిస్తురుడు.
 ప్రథమాశ్వాసము ముగియసరికి కథామధ్యమున మురిగిన వారమై,
 యెట్లు వచ్చితిమో, ‘యాది యెక్కుది, అంత్య మేదిక్కున నుండు’
 నని విస్మయానందముల నోలలాడుచుందుము. మణికంధరుని స్తుతి
 వ్యర్థచేప్టగాదు. ఆకాశమునఁ జేయఁబడియుండినందున గలభాషిణి
 వినియుండదు. అటు విచమి యావశ్యకము లేనిచో నలకూబరునిపైని
 వలపుచే నైన దైన్యముతో నారదు నాశ్రయించి యుండదు. మఱియు
 నాపొగడిక రంభకు ననూయాకారణము. ఆ యనూయచేఁగదా
 యాపె నారదునితో మాటలాడుటకై వచ్చి నలకూబరుడు “నర
 భామల పోడుములకు బ్రమయకయున్నే” యని దరహాసముచేయుట !
 నారదుండును ప్రతిహాసముఁ జేయఁబూని,

క, “ నినుబోలు వనిత నీకును
 వనజముఖీ యితనిఁబోలువాఁ డితనికి నెం
 దును గల్గి కలచునో యి
 ట్టనిగాఢపు మదము సొంపురీవులు చనునే.”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౫౧)

అనిపల్కు తరకి కథయొక్క యస్త్రభారముతో సగము
 సంపూర్ణమయ్యెను. పిమ్మట లెక్కన వచ్చుచో రాదోయనునట్టి చిల్లర
 విషయముం బోని.

వ. “అంత సమ్మహామునీంద్రుని యాజ్ఞానుసారంబుగాఁ దద్విమానంబు కలభాషిణి విహరించుచున్న యెలతోఁటలోనికిఁ దిగియె నట్టియెడ రంభా నలకూబరులును వినయపూర్వకంబుగ నతనిచేతననిపించుకొని యప్పుడెదుటఁ గాన్పించు వాను దేవ ప్రాసాదరాజంబునకుఁ జేయెత్తి మ్రొక్కి నిజేచ్ఛంజనిరి.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౬౭)

అను వాక్యముతోఁ గలభాషిణి నలకూబరుని వలచుటకును గళాపూర్ణునినుద్ది వినుటకును సహజమైన సమయముఁ గల్పించి శక్కిన సగము ననాయాసముగ ముగించిన యీకవియొక్క ప్రతిభ యవాచ్యము గదా! ప్రథమాశ్వాసము కథకు నాలవాలము. సమస్తములైన కార్యములయుఁ గారణ బీజంబులందుఁ జల్లబడియున్నవి.

ఐక్యమను లక్షణము

సామాన్యకపులతోఁ బోల్చిచూచిన సూరన్న కళాకౌశల మింకను వైశద్యముతో వెలుఁగును. మన ప్రబంధములు తఱచు కథానాయకుఁడగు రాజు అనునొక్క పాత్రముతోఁ బ్రారబ్ధములు. ఆయననుగూర్చిన యప్రస్తుతవర్ణనము ముగియుటకుఁ బట్టునది యొక గంట. పిమ్మట నర్మసచివుఁడో యెవఁడో యొకఁడు వచ్చుట, అటు తర్వాత వేఁట వెడలుదురేమో. అక్కడకొక సఖీజన పరివేష్టిత యగు కోమలాంగిణిజూచి రాజును విదూషకుఁడును (నర్మసచివులు విదూషకులుగ నుండుటయు విదూషకులు నర్మసచివులుగ నుండుటయు హిందూరాజధర్మమగదా!) రెండుగంట లోకరితోనొకరు స్నేషలు, అతిశయోక్తులు, ఉత్ప్రేక్షలుఁ బేల్చునప్పటికిని నిది దయ్యాలతోనిండిన కావ్యమని దూరముగఁ బొటవైతుము! కళాపూర్ణోదయముతో నుపమిఁపఁదగినది, మూలము స్కంధము సామాన్యములయయ్యు, వివిధగతుల దేసలప్యాపింప శాఖోపశాఖలుగలిగి

కనుపండువుగ నుండు మహావృక్షము. సామూహ్య ప్రబంధములు, కొలుకులు ఒకదానివెంట నింకొకటి యతికించుటచే నేర్పడిన గొలు నులవంఠి వి. ఐక్యము వీక్షితేదు ఎన్నికొలుకులైనఁ జేర్పవచ్చును. ఎన్నియైనఁ దీసివేయవచ్చును. వైపుల్యము దక్క నింకెద్దాఁకిని లాభ నష్టములుండవు. ఆకృతి మాటనఁ. వృక్షములు మొదలగు సజీవ ములవలె నిండు కావ్యముల నేయంగమునైన ఛేదించుటకుఁగాదు. నూతనాంగములఁ జేర్చుటకుం గాదు ఎట్లు చేసినను పరిమాణభేదమే గాదు, ఆకారమును వికృతమగును. ఐక్యమును కథాలక్షణమును బరీక్షించు పద్ధతియేఁగా, ఉన్న భాగములఁ దీసివేయవచ్చునా క్రొత్తవి యేవైనఁ జేరవచ్చునా యని విమర్శించుట. ఈకార్యములు పొసఁగనివైన నైక్యము స్ఫుటము, సాధ్యములైన నైక్యభావ మపక్వము.

‘మానవ ప్రకృతిని అద్దమువలెఁ జూపుశక్తిగలవాఁడు సంభాషణలఁ దీర్చుటలోఁ దిక్కన్నకు సరివచ్చు వాడును’ అని సూర నార్యుని ప్రశాసించినందుకుఁ దార్కాణమైన మఖ్యభాగములలోఁ గొన్ని యేవనఁగా యిరువురు రంభలు నలకూబరులును బ్రవేశించి చిత్రవిచిత్రగతులఁబొరఁబాటుతో సంచరించు నేయనుచితములకు ననీప్సితములకును బాల్వడకి కృతార్థులగు తృతీయ చతుర్థాశ్వాసము లోని ఘట్టములు.

సూరన్నయు షేక్స్పియరును ఒకరి పేరొక రెఱుంగనైనఁ జాలనియంశ నవ్వులచున్న సమకాలీనులు. జాతిమతవేషభాషాదుల వ్యత్యస్తము. అట్లుండియు నీ వింత నేరు చెప్ప ? షేక్స్పియరు వ్రాసిన కామెడీ ఆఫ్ ఎరర్స్ అనఁగా తల్చిబ్బుల ప్రహసనము అను నాటకము నకును, రంభానలకూబరద్వయ విలాసమునకును పెక్కుపాలిక

లున్నవి ! రెంటియందును భేదములేవి రూపముగల నాయకులిరువురు నాయక లిరువురు అయ్యెపాత్రముల నిరూపించుటకు నసాధ్యమైన భ్రమ తటస్థించి, నాయకా నాయకులు తమవలచినవారని యొందోరు లతోఁ జేరియుండువేళ “అయ్యో పాపము. అన్యనిచే నీకస్య చెఱుపఁ బడియెనా” యను సంశయము మనకుఁబోచి మనసు కలత పొందించును. కాన, కథ యామూలాగ్రముగ విశదీకరింపఁబడు నకి తమతమ యభిమతముల కనుకూలములైన విధంబుల దాఁపత్యము లేర్పడినవని చూపి, మనకు దిగ్భ్రమము వాయుటతోడన పట్టరాని నవ్వును సంతోషమును గవి గలిగించును ! ఇట్టి కథాసందర్భమెంతో యపురూపము. అట్టిగానిని హిందూ దేశములో సూరన్నయు నాంగ్ల ద్వీపమున షేక్స్పియరును నెట్టి సంబంధములును లేనివారయ్యు నేక కాలమునఁ దలపోయుటఁ దలంచితిమేని, యిది కాలయోగ ప్రభావమా ? ఆకస్మికవిచిత్రమా ? యని విన్నయభరితాంతః కరణము మగుదుము.

రంభా నలకూబరాపహాసఘట్టము.

మృగేంద్రవాహనాతిరస్కారఁబున దూరముగఁ గొట్టుకొని పోఁబడి యొక పూఁబొదరింటఁ గలభాషిణితోఁబడిన మణిస్తంభుఁడు ఆమీను బలాత్కరింపఁబూనఁగా నవ్వరవర్ణిసి “ఈ పాతీకిల్లి బట్టెడుఁ గృపన్ వీక్షింపరే కావరే !” యని మొఱియిడఁగా “వెఱవక యెవ్వడురా వెతఁబెఱపెడు నిట్లతివ ?” నని, నలకూబరుఁడు, పూఁబొదరింట రంభతో వినోదము లాడుచుండిన చాఁడు, (ఇతఁడు నలకూబరాకారుఁడగు మణికంఠగుఁడు) సరసము చాలించి, తన సింహనాదము విని పాతీపోయెడు సిద్ధుని వెంటగించి పట్టుకొని తిరిగి వచ్చులోపల, కుబేరసందనుని నైదాఱు సంవత్సరముల నుండి

ధ్యానించుచు సమాగమసమయంబు నిరీక్షించుచున్న కలభాషిణి,
ముచువు నారకుడిచ్చిన వరభావంబునం జేసి రంభాకారముందాల్చి
నదై, యా నలకూరుచి నోవబట్టి యతనిగాంచి ప్రేమయు
బక్షపాతంబుదోపబల్కు భార్యచందరియన.

కా.. అక్కటకటా! యేమంచునిన్ దూఱుదున్
గేలన్ గైదువు గీదు వేమియునులేకే యిమ్మెయిన్ వత్తురే?
చాలన్ దూరము గాగ నేనిచె పరిశ్రాంతిం గడున్ నొచ్చితిన్
జాబుంజాబుం గరంబు మెచ్చెదగు నీచందంబు ప్రాణేశ్వరా!

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౩)

యని ప్రీతియు నిష్ఠురతయు మెఱుఁగు బల్కి సమాధానము
జెప్పి, నిజవాంఛాసాహస్యము కు విఘ్నముగానున్న సిద్ధుని దొలగించు
టకై నాథునింగూర్చి చెప్పుచున్నది.

క పీఠా యట్లన్యాయపుఁ
బోడుములకు బూనినట్టి పుణ్యండు, పూవి
ల్కాడో చల్లభయెంతటి
వాడైన నగున్ విశంకవర్తనుఁ డెందున్?

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౪)

నలకూబరాకాగుడును సన్నుతించి వానిని వదలిపెట్టి “నీవు
నిర్బంధింపఁ జూచిన స్త్రీ యెక్కడ? చూపుము” అని ధట్టించి
యడుగుడును, తానే యా స్త్రీ యగుటంజేసి కలభాషిణి లోనినవ్వు
వెలికిరానీక కష్టపటుపఁబడిన యుత్తమనారీమణులయెడలఁ బురుషుల
కన్న దట్టముగ స్త్రీలకు నుఁగి సహజముగ కరుణయు బశ్చాత్తాప
మును బోద్రోయని విధంబున.

స్త్రీ. “... ..

వీనితో నిదియేమి విడిచిపెట్టుము వీడు
తను నట్లు డించివెళ్ళిన నెడఁగని
యాయంతిడాఁగి యెం దరిగనో
యెచటఁ జూపెడు?”

(కళా . ౨. ౩. ప. ౧౬౬)

అని యాసిద్ధుని బంపించివేసినదై, యిఁక నిజమైన రంభవచ్చి
యెక్కడ కార్యభంగ మొనర్చునో యుం శంకించి యతఁడు బయలు
వెడలివచ్చినచోఁకిం మారముగఁ దీసికొనిపోనుంకిండినదై, యేశంకకు
నవకాశమియ్యోయుక్తిగా.

“ దాని

మనమిఁక వెదకుద మని తాను నతఁడు”

(కళా . ౨. ౩, ప. ౧౬౬)

సిద్ధుఁడు దొల్తఁ బరుగెత్తిన తెరువునఁ గడుదవ్వుగాఁ జనియె !
పాపము ! ఎన్నియో నాళ్ళుగా వేచివేసరిన లలనారత్న మీకల
భాషిణి ! సర్వము పక్కదశకువచ్చు సమయమున నెన్నో విఘాతముల
బడవలసిన సంతప్తుఁగాలు ! వరసంగమముచే నట్టి స్త్రీలకుఁ గల్గుసుఖ
మును నాత్మతృప్తియును బ్రభావతుల కుండవు ఉండఁదగవు ! ఇట్లు
కష్టములనెల్లఁ దరించి యభిషేత కేళింజేలి నాయక సయోగ మహ
దానందయై.

కా. “

లోలత్వంబున నుండ నచ్చటికి నాలోలత్వద్రశేణిచో

స్థాలోకించుచు రంభ వేటొకతె డాయక వచ్చెఁ జిత్రంబుగన్ ॥”

(కళా . ౨. ౩. ప. ౧౭౦)

ఈపెయి యప్పురస యమునరంభ. నలకూబర “విడువిడురా”
 యన్నమాటకు యనసు చివుక్కురుమనఁగా మణికంధరుఁడు తన్నుఁ
 బట్టిన శనివలె వెడలిపోవఁగా వృధముకాఁతుఁడగు నలకూబరునిం
 గదిసి యుదమని పయనమాతఁజీకి నామణికంధరుఁడు తనివిడిఱని
 వాఁడగుబుజ్జేసి తన తపశ్శక్తి వినియోగించి నలకూబరాకారుఁడై
 తనుగలసికొనఁగా ఈ బేరనఁదనుండే యగ్రభ్రమచే త్రికరణ నుఖముల
 ననుభవించుచు నీచఱకునుంగినయది. అట్లా నలకూబరాకారుఁడు
 ఆర్తస్త్రీ విలాపంబువిసి దద్రక్షణకై వెళ్ళి కొంచెమునతాక చాల
 కాలము మసలఁగా, తమిబట్ట లేక తామసము నోర్వక యతని
 రోయుచునచ్చి యతని గన్నులారఁ జూచుటయేగాదు, అతని యొద్ద
 నున్న తన ప్రతిబింబమఁదగు వింకొకరంభను గన్నులుబుకునట్లు పొడ
 గనుచుండగా నలకూబరుండును గిక్కు దెలియనివాఁడై.

తే. “ నీదు ప్రతిబింబమదియొ దాని ప్రతిబింబ
 మీవొ యేమని చెప్పుదు నిగురుబోడి!
 యేర్పఱుపరాకయున్న వారీపు నదియు
 దీనికరుదంది చూచెదఁ దిరిగి తిరిగి.

క. తుదనేమి చెప్పనాదం
 డఁదొలంగిన దాని నిను దడంబడకుండఁ
 మదిలోన నేర్పఱించుట
 సుదుర్లభము”

(కళా . అ. ౩. ప. ౧౩౬)

అని పల్కుచు విభ్రాంతుఁడయ్యెను. “యూ! కలభాషిణికి
 వచ్చిన కష్టము! లేకలేక క్లేశపడి సంపాదించిన యర్థము క్షణభంగుర
 మయ్యెడు తెఱంగైన నాదైన్యము చెప్పఁదీఱునా? అపుడా లతాంగి
 యేమన్నది ?

నీ. “అట్లైనఁ బ్రాణశాయక నినుఁ గౌఁగిటఁ
 బాయనే వెఱుతు నీమాయలాడి
 యీరూపుతో ముకెడసేయ నేతెంచి
 నదియు లొల్లియు నొక్క యసుర జంత
 జనకనందనకు రామునకును నెడ సేయఁ
 గడఁగి వచ్చుట విశబడుచునుండుఁ
 గావున దీని నిక్కడఁ జాట్టుఁబట్టున
 నుండఁగ నిచ్చిన నొప్పుకుండు
 వట్టిమొగమాట లాలించి గట్టి గాఁగ
 నదరవైచుచుఁ జనుమంచు నొరనీవు
 గదలెదు నుమంచు సంభ్రమమ్మొదవ నపుడు
 కాంతు కంఠంబు నొక కేలఁ గౌగిలించె”

(కళా ఆ. 3. ప. ౧౪౪)

ఇకపై నీయిద్దఱ నవతులకొట్లాట వర్ణింపఁబడియుండు తెఱంగు
 వర్ణింప నాతరముగాను? ఇది యగ్భూతావహానము. స్త్రీ ప్రకృతికి
 దర్పణము. రసవత్తరము! ఎన్నిసామెతలూ, నీతులు, తిట్లు, తల
 త్రిప్పులు! తుట్టుతుదకు కన్నీళ్లును! సశ్చరంభ వచనములు కొన్ని
 చూడుడు!

క. “విశమా యేర్పాటు దనం
 తన యగుచున్న యది యెట్లుఁదప్పదు సత్యం
 బనఁగా దైవంబనఁగా
 జనులకు లేకున్న నెట్లు జగములు నడుచున్”

(కళా. ఆ. 3. ప. ౧౪౫)

...

...

...

...

...

నీ. అల్లప్పుడొకచోటఁ జల్లని నురపొన్న
 నీడ మెచ్చుచును నాతోడఁగూడి
 యందుఁ బల్లవశయ్యఁ గందర్ప కేళినిం
 పొందునోఁ బటమటి యందు నొక్క

వనితయాక్రందనధ్వని వినబడుటయు
 నీవు దిగ్గున లేచి పోవుచుండ
 నేను నీతోడన యేతెంచుచో నొక
 యిట్టి డాపలివంక కేగుటయును
 జూచి నిలిచితి నేను నిల్చుటఁ గనుఁగొని
 యెచట నెట్టిది హత్తెనో యెఱుక పడద
 వేగిరింపక నీవ భావించుకొనుము
 కల్ల నిజములు క్రమముగాఁ గానవచ్చు”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౪)

దీనికి మాయారంభ యిచ్చెడు ప్రత్యుత్తరము :

చ.

...

..

..

మన చరితంబుఁ జెప్పెను సమస్తము వేల్పులసాని చెప్పిన
 ట్ల నిజము గాఁగ నివ్వరవిలాసిని యెచ్చటనుండి చూచెనో!

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౫)

శే. అచట నపుడట నినుఁగూడె యలరినదియు
 నట్ల నీవేగుచో వచ్చినదియుఁ దాన
 యగుచుఁదోఁప సందదికి యెట్లాడనేర్చె
 మగువగాదుర యిది! పెనుదగర గాని!

౧౫౬

..

క. “వినువల్లభ ? కన్నుండం

గనుపాపం దివియు నేర్పుగల మునిఁముచ్చీ
 వనిత తగ దిచట నుండన్

వెనుకను దిద్దుకొనవచ్చునే యొకటైనన్”

౧౫౭

అని నలకూబరునిఁ బిలిచికొనివెడలఁ గలభాషిణి యుపా
 యంబుఁ బన్నఁగా; నిఁకనూరకున్న ఎరుదు దక్కఁడని సైరణ
 దొలంగఁబెట్టి, నలకూబరుఁడు చాటుగా నింతవఱకుఁ జేసిన సంవాద
 మప్రయోజక మని నేఱుగా నవతి నాక్షేపించుచు.

క. “త్రుళ్ళంగ నేటికి నిలునిలు
మిల్లలికినఁ బండు వగునె యింతటిలోనే
వల్లభునకుఁగడు నచ్చిన
యిల్లాలవెయ్యెను లాతి నే పోఁదోలన్”

క. “మగఁడా పట్టెంబునఁ దలఁ
దెగఁ గొట్టినఁ గొట్టుఁగాక, తెగతేరఁగ నీ
కెగవిడిచి పోయెదనె ప్రా
వగ నాకాణాచియైన వలపుల పంటన్ ।”

క. ఈ రీతిని మద్వల్లభుఁ
గోరిక మెడఁ గొగలించుకొని నీవుండన్
సైరించుట కొఱగా దిది
రారమ్మిక నోర్వఁ జామ్మ రావే యనుచున్.

క. వెడదెరువు లిచటఁ జెల్లవు
పుడమి నహహ దొంగలానఁ బొడిచినఁ గోకల్
విడుతురె గడియింతునె యె
క్కడి గతిమాలిన పిశాచికవొ నీ మాటల్ ।

వ. అనుటయు నాయుంతి సైరింపక

మానిని. అంత మదింపకువేయని తల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్
గంతులడంచెద తెమ్మనిపల్కిన గంతులడంచెద తెమ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలంబని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలంబనుచున్
బంతముచూడఁగదేయని పల్కినఁ బంతముచూడఁగదేయనుచున్

నీ. ఒట్టునుమీయన్న నొట్టునుమీయంచు
నేమేమి యనిన నేమేమి యనుచు
గానీ గదేయన్నఁ గానీ గదేయంచు
నింకేల యనిన నింకేలయనుచు
నోసిపోవేయన్న నోసిపోవే యంచు
నొనంటి వనిన నొనంటి వనుచు
మఱవకుమిదియన్న మఱవకుమిదియంచు
నీవెంత యనిన నీవెంతయనుచు

నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పదనిన
 నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పదనుచు
 బట్టియాడె నా రంభతోఁ బ్రథమ రంభ
 ప్రియుఁడు నిలుమన్న నిలవక పెద్దరొదగ

(కళా. అ. ౩. ౧౯౧, ౧౯౨, ౧౯౩, ౧౯౪, ౧౯౫, ౧౯౬)

రూపమునఁ బ్రతిబింబములు, మాటల బ్రతిధ్వనులు! మాటలే
 గాని దెబ్బలసరసము పొంతకై నాభో! కిరములు అభినయములకే
 గాని కొట్లాటఁకుగావని స్త్రీలనైజ తమముగదా! ఇవ్వడువున వాగ్యు
 ధ్దము రేగుచుండఁగా నా రము, కచ్చేసి నలకూరునితో మాస్యము
 లాడిరి! పిమ్మట నతఁడు తనకై పోగుడున్న రంభల నిగవురిం జూపి
 వీరిలో! తథ్యమిథ్యాభాసము లేర్పఱుపుడన వేడఁగా నా కలహ
 భోజనులు.

క. తథ్యమిథ్యా
 భావంబులకేమి నీకు భావింపఁగ స్వా
 భావికమే యీ యాకృతి
 భావము నిజమెద్ది యీ ప్రపంచమునందున్!

క. నీపట్టురువడ నొక్కతె
 జూపియొకతె గర్వమడఁపుచున్ వలయుగతిన్
 ప్రాపింపవచ్చు భోగము
 నీ పుణ్యంబినుమడించి నేఁడు ఫలించెన్!

(కళా. అ. ౩. ప. ౨౦౦, ౨౦౧)

అని యానతిచ్చి తమదారిఁ దామేగిరి రంభలు మరల నెప్పటి
 యట్ల వాగ్యుధ్దమునకుం దొరఁగొనిరి. అం దొక్కతె

క. “అఱపు లుడిగి పోపో నీ
 యఱచేతంబు వచ్చినప్పుడు మమ్మున్
 గఱచెదవుగాని తగునెడ
 మొఱయిదు మది యెట్టి దైవములు వినియెడినో!”

(కళా. అ. ౩. ప. ౨౦౨)

అనుట యు సత్యరంభ

క “ కానిమ్ము వేగిరింపకు
నీ నుదుటనె ప్రాద్దు వొడిచెనో యేదైవం
బైనను విననిప్పుడె యిదె
నా నిజమేర్పరచి నీకొనరెచ్చెద శిక్షల్.”

(కళా. ఆ ౩. ప. ౨౨౦)

అని బదులిచ్చి యొక్కవంచి యుపాయంబుఁ జెరిగించి నల
కూబరాకారునితోఁ గలసి విట్టవీగుచుండెడు రంభను ‘రా’ దేవ
సభకుఁ బోవుదము, అని యుపేకు భేచరత్వంబై లేమి నాతనికిం
బోధించుటకై పిలుచుడు, దైవమా! ఇక కలభాషిణి గతియెట్లు?
కోరినవారి రూపములఁ దాల్చువరము నారదులచేఁ బడసెనేగాని,
కామగమనము బడయదాయె, గావున రంభచేతిలోఁ జక్కఁగఁ
జిక్కినదై, చిన్నతనము రాకుండునట్లు బింకములైనఁ బలికి త్రోవఁ
జూచికొందమను స్త్రీ సహజమైన గగువతనంబు మెఱయ నేమను
చున్నది చూడుడు!

సీ. “ ఆప్సరః స్త్రీలలో నగ్రగణ్యత్వంబు
జగదుపశ్లోకితంబుగ వహించి
యూర్వశి మేన కాద్యుత్తమ స్త్రీలు రా
వమ్మ పోవమ్మ నా సతిశయిల్లి
యెన్నండు నెచ్చోట నెవ్వారిచేతలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికినెక్కి
నలకూబరుండు ధన్యతముండునా గరు
వతనంబుచే నీకు వన్నెఁబెచ్చి
యొప్పునే యింకఁ గడపటి నిప్పికాచి
నాకు సరిచేసికొని దేవలోకి సభకు
నీవు నూ నీవు నుమ్మని యేవిధమునఁ
గలహమాడెద నిది నీవె తలఁచిచూడు”

(కళా. ఆ. ౩ ప. ౨౨౦)

క. కోపము పాపమునకు బా

త్తిపెనుఁదగవునకుఁ దగఁగనే తిట్టాటలో
ప్రాపించునో పడంతుల

కోపురుషశ్రేష్ఠ యవియు నొక్క బ్రతుకులే!

౨౨౯

వ. ఆదియునుంగాక.

క. రంభకు నహహ యొకప్రతి

రంభ గలిగి తిగిచి తెచ్చె రచ్చల కనినకా

స్తంభింపనీరు హాస్యా

రంభణ మీ పోరు నిర్జరవిటులో నగుచుకా.

౨౩౦

క నానడకలకును యోగ్యము

గానిది యిపు డిచట నైనఁ గలహమ, బ్రదుకె

ట్టెన నగుఁగాని యింక నీ

యాన ధరణి విడిచి దివికి నడు గటు పెట్టన్!

౨౩౧

క. ఈకలహ మపుడు వినఁబడు

నాకంబున సురల యాననము లేగతి నా

లోకింతుఁ దెగినఁ దెగనీ

నాకు మరుఁడు నిన్ను నెలమనన్ రాకునికిన్!

౨౩౨

ఇప్పుడేకాదు. ఇకముందును నాకలోకమునకు నడుగుపెట్ట
దట! మనుష్యాంగన పోజాలదు ఈలోపముఁ గప్పివుచ్చుటకై
యేమియుక్తి! ఘోషయు శెగినఁ దెగని నాకుమరుఁడు' అనునని
'కార్యము మించిపోయినది యోటమితప్పదు అని యెఱింగియు,
తానేముందుగా నతని వదలిపెట్టి నెట్టిందియైన మానము రక్షించు
కొందును అని యెంచి చేసిన యి కొకయుక్తి యిది! సరి. నలకూ
బరుఁడు సంశయముతోడై యాపెను మెడపట్టి పాయంద్రోసెను.
నిర్ణీద్రమోహాఫలమా యిది సత్యరంభయు నాయమను కత్తిచేతఁ

గాయము వాయుము, అని శపించెను! ఉదారచిత్తులకు కష్టములే గదా ప్రాప్తి! కలభాషిణి యేకచిత్తయై యిన్నెండ్లు తపించినందులకు ఫలములిట్టివి! అయినను పరునిచే నాక్షణకాల మాదరింపఁబడుటయే ఈకడగండ్లకెల్ల మించి మీఱిన ప్రతిఫలముగా నా మహనీయురాలికిఁ దోచక యుండదని నమ్మెదను! గొప్పవారికి వ్రతమే నుఖము. తుచ్ఛులకు నుఖమే వ్రతము! ప్రక్షాళనములోని నాయకలకెల్ల నీ కల భాషిణి శిరోమణివంటిదగుటను, కవియొక్క చనుత్కృతిని విడదీసి చూపుటకునై యీ ఘట్టము నింత విస్తరించి ప్రకర్షించినాడను. పాపము. ఇట్లు ఖిన్నమాననయైన యవ్వరవధూతిలకంబు కలభాషిణి యేగుటయు, నాయమఁదలఁచుకొన్న మన కెల్లరకు దుఃఖము రాక పోదు. ఇంక రంభం దలఁచుకొన్న నవ్వు తప్పదు! ఏలన ఇంతగాఢ ముగ నాదైవతకాంత కొట్లాడిన దెంతుకు? నలకూబర ప్రాప్తికై దొరికిన దెవ్వరు? ఆ మోటుదపసి మణికంధరుఁడు! వానియొక్క నిజముఁ దెలిసి యుండినయెడ రంభ చీయని కన్నెత్తియైనఁ జూడక యరిగియుండదా? ఏమో యింద్రు డాజ్ఞపించెనని వానిం గలిసినది గాని మోహముచేఁగాదు. మనమలేని పరిణయములోఁబడి స్రుక్కు చుండవలెనని స్వతంత్రతలై న పుణ్యాంగనల కేమి విధి!

‘సరియేకాని, కలభాషిణికి మాత్ర మిట్టి యసిష్టము ప్రాపింప లేదా! ఆపి గోరినదియు నలకూబరునే, తుదకు ననుభవించినది మణికంధరుని. అట్లగుట రంభకన్న నామె యెట్లు పరిహాసమునకుఁ దక్కువపాత్రము? అని యడుగుదురేమో! ఈ వివరమింక ముందే ర్పడును. మణికంధగునితోడి కూటమియు నాపెయొక్క వాంఛితంబ కాన దానిచే విమనస్కత యాపెకుఁ బాటిలలేను.

ఇట్లు రంభ నలకూబరునింగూడి తనకు విజయము సిద్ధించినను, అతనికై తాఁబడ్డ పాట్లుదలఁచి, ఇదివఱకు వైరముచేఁ దనయందు

నువయించిన స్థైర్యము, కారిన్యము నా వైరితోడ యంతర్ధాన
మొందఁగా, స్త్రీజన సహజముగు మత్తదనము తన్నాక్రమింప, మనసు
నొప్పిచే గోపంబు వగవుగా

నీ. * * * * *

ప్రియుఁ జూచిఁ జూచి “మగవారి ప్రేమ లిట్టివిగదా

యెట్టు నమ్మఁగవచ్చు నిచ్చలోనఁ

బ్రాణేశ యటు దండవాసినమాత్ర నీ

దిన్నురి నెచ్చోటఁ దెచ్చికొంటి

నిన్ను నేమన నున్నది నిరభిమాన

గుణిత నినుఁ జేరు నన్ననుకొనుట గాక

నాకునా యిన్ని పొట్లంచు ” న కులమతి

నడలెఁ గన్నుల బొట బొట నశ్రులొలుక

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౧)

అహా ! యీనంగతి యెంత స్వాభావికముగ నున్నది ? నవతి
యుదువఱకుఁ గన్నుల నిప్పులు. ఆపె పోయినవెంట గన్నుల నీళ్ళు !
ఒక సమిష మెండ. మఱునిమిషము వాన ! ఈ లీలాలలిత్యము
ప్రేమ భరాలసలగు స్త్రీలకేకదా ! కొందఱు దీనిని చపలత యందురు.
ఈచపలత లేకున్న వారికట్టి యాకర్షణశక్తియు మనసుల రంజింపఁ
జేయు పటిమయు నుండునా ? శృంగారత్వము లెవరికిఁ గావలయును ?
జదులైనవారికిఁ దప్ప. స్త్రీలయందు కోపము మిక్కుటమైన నాని
ప్రతికార్యముగు నేప్పును తప్పదు.

వియోగాంతముం గాంచిన యీ వధూవరు లిట్లు ఒడొరుల
కూరార్పుచు నువశమన క్రిమిల కుత్సహించుచుండఁగా.

మ. “ నేతోక్కడం

తనవచ్చెన్ నలకూబరుం డచటకిన్ “ నా రూపముందాల్చి వం

చననెవ్వఁడుర చేరినాఁ డటుదుశాశన్ రంభ ” నంచున్ వెసన్ ? ”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౩)

వీడే నిక్కంపు నలకూరుడు. పురుషులలో నీనును రోషమును హెచ్చిన నవి మాటలఁ దఱపు మితి పోటులఁ దీక్షుఁగాని. వచ్చిన రెండు నిమిషములకే వాదములు. సత్యములు, సామెతలు వీని పొంతఁబోక ప్రధానకార్యమున కాయత్తుడై రెండవ నలకూరుడు.

మ. “మది నా మాటలు నమ్మజేనియు నికన్ మమ్మిద్దరఱన్ ధైర్యసంపదఁబెంపారఁగ దవ్వల న్నిలిచి యోపద్మాక్షి ! వీక్షింపుమే నిదె ఖండించెద వీని మామకమహా హేతిప్రకాండంబుచేఁ దుదళోధించెదు గాని నీకుఁగల యుక్తు ల్మీఱ నానత్యమున్. ”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౯)

అన్నాడు. న్యాయనిరూపణమునకుఁ గత్తులవంటి ధర్మరాజు లెవ్వరు లేరనిగదా మగతనముగలవారి నహజమతము ! యద్ధమను మాటలేచు సరికే, రంభ తన కృత్రిమనాథుని గట్టిగా బట్టుకొని, యే జగడము ప్రారంభము గాకమున్నే.

చ భూరికృపన్ నను గావరే ప్రియున్
మనుపరె వేల్పులార ! యొక మాయపురక్కసుఁడాక్రమించితఁ
దునుముచు నున్నవాఁడలకతోడ నిరాయుధున్ నంచు.. ...

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౫౦)

నేడ్చుటకు మొడిలిడినది. ఈ యేడ్పునకుఁ గారణము భీతి. దీనికి ముందేడ్చినది కొల్లూట, కోపము, వీనిచేనైన యలసట, కోలు పోయిన యభిమానము, అలుక ఇత్యాదులచేనైన వ్యసనభావముచే.

నారదుడు రంభల నపహసించి పోవువాఁడు ఊరకపోలేడు. నలకూరుని కడకుఁబోయి యతనితో ‘ని యాకారముందాల్చి యింకెవ్వడో రంభను గూడియున్నాడు. త్వరలో వెళ్ళి సాత్తు

దక్కించుకొనుము అని యుపదేశింపఁగా నాపల్కుమై సత్య నలుకూ
బరుఁడు వచ్చి యామిధునముయొక్క సల్లాపములకు విఘాత మొన
రించెను. పిమ్మట నయ్యిరువురు భావాయుద్ధమునకుం గడఁగి పోరు
చుండఁగా రంభ

ఉ. “ నిలుండు సు
రంభము మాని యేనడుగు ప్రాక్తనవర్తన మొక్కటిన్ రహ
స్యంభవమైనదాని వరుసన్ వచియింపుడు మీఱ లిత్తన్ ”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౬౯)

అని వారి నిల్చి కళాపూర్ణుడను వాని విషయమై మన కేమి
ప్రసంగంబెచ్చటఁగలిగె' నని యడుగఁగా ప్రథముడు నిరుత్తరుఁ
డయ్యె. ద్వితీయుఁడు సరిగా నుత్తరంబిచ్చె. అతను రంభ జగపృతో
'నీ రోతవానిచెంత నిన్నా శ్చెల్లుంటిన్' దైవమా!' యని వాని నివ్విడ
నాడి కుబేరుతనయుం బరిగ్రహించె. అతండు మోసగాడైన మణి
కంధరుని నల్పాచశిష్టాయువుఁగా శపించె.

స్త్రీపురుషుల భిన్నప్రకృతు లీవర్ణనముల చెంతవిశదముగఁ
జూపఁబడినవి! తా మవలబించు పద్ధతుల భేదమున్నను గామ మను
పురుషార్థమందు స్త్రీ పురుషు లిరువురు సమానలాలసులు గదా!
మఱియు రాగవిషయమైన యీర్ష్యయందును తుల్యస్వభావులు. స్త్రీ
పురుషుల యీసహజముగు నేకీభావమును గవి మఱవలేదు. చూడుఁడు.

కలభాషిణి మాముదారియని యేర్పడిన పిదప నలకూబరా
'కారుఁడు ఆపెంజూచి 'నివేరెయ్యది యెట్టిదాన?' వని యడిగె.
అప్పుడు తత్ ప్రతిరంభ సైరింపక :

నే నీక్కడ నయస్య విడదీసికట్లు ప్రాసమున్నాన. కావ్యములో నెవ్వరెవ్వరైనా యు చతుర్థాశ్వాసములోని కొన్ని భాగములం జడివినఁ గాని గోచరింపకుగాన, తుదముట్టువఱకు సంశయములు దీఱవు. అద్భుతరస మన్ననో యడుగడుఁగనకు, గొంతపెరుగుచుండును ప్రథమ గంభ యెవరు? తత్ ప్రతి గంభ యెవరు? నలకూబరులెవ్వరు? పాపము, కలభాషిణిని అనిష్టుఁ డెవఁడైనఁ గలఁచెనా? నిర్వికల్పచిత్త సిద్ధివికల్పముంగాంచెనా? ఇట్లని యనేక విధంబులఁ బలవరించుచుఁ గలవరింపుచు భయభ్రాతులతోఁ జరుపునుము. వీరల స్థితిగతు లరయువఱకు నన్యచింత యను పేరై ననుండదు. చదువరులకిట్లు విన్న యాము, సంభ్రమము సావధానత గలిగించు కృతు లాంధ్రంబున సింకెవ్వియును లేవు.

శృంగారవిశేషములు

భావనాశక్తి లేని కవుల నేకులు శృంగార వర్ణనలు చేసి యున్నాఁ గాని యవి రెండు విధముల దుష్టముల. ఒకటి, వారి శృంగారము నది తుచ్చసుఖవిషయాసక్తియైన శరీర తాపముగాన మనోరాగము గాదు. రెండవది, శృంగారమును నాయుకానాయకుల చిత్తప్రకృతుల ననుసరించి యనేకరీతులనుండునని మనవారికిఁ దెలియదుగాఁబోలు! జావళీశృంగారముఁదప్ప నింకేరీతియు వారెఱుంగరు. అందఱి శృంగారము నొకరుచిగలిగినదే. నానా భంగులుఁగాక, యేకరీతిగా నెల్లెడల నుండుటచే రోత గలకమానునెట్లు? అసలు వాస్తవమైన శృంగారముగాదు. మఱి నాసినే యమిత రాశిగా ముందుదెచ్చిపెట్టి ప్రతిదిన మును ఆరగింపఁజేయుచుండిన నెట్టి మోటుపందికైన వెగటురాజా?

కళాపూర్ణోదయమున నైదునకుఁ దక్కువగాని విధముల శృంగారము వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇందు జావళీలకుఁ జేరినది యొకటి

మాత్రము. అయ్యది యప్రశస్త మనఁదగిన భాగములో నుండుటచే దాని ప్రస్తావన యిటఁజేయును. తక్కినవానిలో నొకదానివలె నొకటి యుండదు. అన్నియు రమణీయముల. కామము అనునది జాతి. సామాన్య ప్రబంధకపులకు దెలియకున్నను దానియందుపజాతులు లెక్కకు మీఱి యున్నవి. స్త్రీ పురుషులలో ప్రతివారును వలచు విధములువేఱు. ఆచారము రీతిఁ జేసుఁబడు తిలకవస్త్రాది రచనలో నయితము తమకు సొగసులనికొఁచెడు భంగుల చిత్తమేర్పగునట్లు పచరింతుగుగాదె ! ఇంటిపెద్దలు, ఇరుగుపొరుగువారుఁ జూచి పదిమాట లాడుటకు నాస్పదములైన బహిరంగపు వర్తనయందే వ్యక్తి సర్వ వ్యాపిగా నుండఁగా, మనసులో నుద్భవిల్లు రాగములలో ప్రత్యేక భావములు చందములునుండక యచ్చుగొట్టిన రీతినఁదఱు నేకగతిం జరింతురా ? సంపూర్ణమగు ననువర్తనము తలపాగఁజట్టుటలోనే లేదట ! ఇఁక మనసును గన్ననుపోవు జాడలలోనుండురా ? శృంగారము శాస్త్ర ప్రకారముగాఁ దీర్చఁబడు విగ్రహము గాగని యెఱుంగని మనవారి విలక్షణత నేమనవచ్చును ? సామాన్యముగాఁ జైతన్యములలోనే యేక క్రమము అప్రకృతము. మానవులలో నఁచెల్లురా ? సాధ్యమా ! ఇఁక మనుష్య భావములనెల్ల నుత్కృష్టతరమగు మోహమున కట్టి జడ సంప్రదాయము శక్యమా ?

మనకపు లీనంగతి నెఱుంగక కామమునకు నాచారముఁ దీర్చి యుండుటకుఁ గారణములు, వారి మాధ్యము, హింగువుల జీవితము యొక్క రీతియును. ఎట్లన, మనలోఁ బెండ్లికి మనసునకును సంబంధము లేదు. పరిణయము వ్యవహారములలో నొకటి. చిత్తజముగాదు మఱి పితృసితామహజము. మనసును నిరోధించి వీడించు వర్గములలో ముఖ్యములు జాతిభేదములు. తమ తమ యపశాఖలగ న్మీఱి హృదయము

వ్యాంపింపఁ గూడవలె దీనిమానఁ గలుగు ఘోషమేమనగా, అమనస్క-
వివాహములు. అనఁగా దేహ మొకచోట చిత్త మింకొకచోట.
మాట లిక్కడ జేలనూఁ కిక్కడ. చిత్తము శివుఁడనిమోద. భక్తి రంకు
లాడిమోద ! ”

అట్లగుట వధూవగనంగమును ఆచారానునరణముగాఁ జేయఁ
బడు కర్మము, ప్రాయశ్చిత్తముగ కామిత మనుట కల్ల. పెండ్లింబట్టి చిత్త
వికృతయను శృంగారభావమును, చట్టనిట్టమున ప్రకారము అలంకా
రాది శాస్త్ర సూత్రముల గూడేశముచొప్పునఁ, బోవు వినయ
మర్యాదలుగల మంచివస్తువుని యెంచురో ! సందేహముల ? యెంచిరి.
మనవారి నమ్మిక మీరెఱుంగరా ? కూతురా ! ఫలానా పక్కిరుశాస్త్రి
నీకు ఘోషమొడు. నేను నిర్ణయించిగాను. సగలకోడ నీ మనస్సును
మూటంగట్టి వాని యింట్లో పడలముగావించి నుఖపడవలసినది.
నా మాటయిది. ఇక నీకేను యీ వినితోఁ బెత్తనము ? చెప్పినట్లు
చేయుచునియోదా తలినఁగ్రహు సంభావన ! పెండ్లిలో నన్ని మంత్ర
ములుఁ గంత్రములు నుండుఁ బక్కటికచ్చ ! నమ్మగి ? ఆత్మతంత్రము
వివాహము సంస్కారముల ! హృదయబహిష్కారమనఁ గూడదేమో !

ఇట్లగుట శృంగారభావములును నోసులేని కొడుకులుఁ గూతు
లుంబలె శాస్త్రోపనిష్ఠక్రమముల మీర మీఱక యాచారముల నను
ష్ఠించి నర్వసామాన్యముగ నుండనని భయించి, ఈ సామాన్య
స్వరూపము నలంకారశాస్త్రములు కనిపెట్టి వెల్లడిచేసినట్లు మఱియొక్క
భ్రాంతింజేసి, యివి చెప్పినట్లు తఱుచు ముగిసెనులు వ్రాసియున్నాఁడు.
కామమునకుఁ గరణమొక్కటిగాను మఱి పెక్కులు. పోవుమార్గ
ములు, తాల్పు ఉపభావములు, చూపు చిన్నెలును ప్రతివారియం
దును సవీనములు. అన్యములు. ఘోషములు నట్టివే. ప్రేమచే విషముఁ

బెట్టువారు తేరా? తనకుం దక్కకపోయిన నొరులనుం జెందఁగూడదని
హృదయప్రియులను గొండలు మృత్యువు వాతఁ ద్రోయువారు !
కొందఱు ప్రాణములనైన నర్పించి వారికి మేలుచేయ జూతురు. బలా
త్కరింప నెంచువారు నున్నారు. పరస్పర ప్రీతిలేని కూటమి హేయ
మని రోయువారుం గలరు. భయము, శోకము మొదలగు వానిచే
వికలితస్వాంతలైయుండు స్త్రీలమూర్తులు గొండలకు నాచరాని
మోహతిరేకముఁ గలిగించును ! శాస్త్ర దృష్టితోఁగాక దేవుఁడిచ్చిన
సొంతవు గన్నులతోఁ జూచువారికి నిట్టి విశేషములు సులభముగ
గోచరింపఁ గలవు.

సూరన ప్రతిభావలతుఁడు. కనుక సంపూర్ణముగఁ బాండిత్య
బద్ధుఁడు గఁజాలఁడు. స్వశక్తియే గురువుగ నూతనమార్గములం
ద్రొక్కి యాతఁడు ప్రకటించిన యసాధారణ శృంగారములకు ముఖ్య
నిదర్శనము లీ శ్రీంవి. శల్యాసుర విషయము. సుగాత్రీశాలీనల
వృత్తాంతము. సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసము. కలభాషిణీచాత్రము.

శల్యాసురుని కథ

శల్యాసురునిఁగూర్చి చెప్పవలసిన సంగతులు కొన్నియే.
మృగేంద్రవాహన తన బంధువు మహిషాసురుం జంపిననూడు మనం
బునం బాయమిఁ గఁగఁదీర్చునుపాయము నన్వేషించుచుఁడగా, కఠినవ
శముదియను చంద్రకిరణసంభూత యవ్వరః కన్య యెదురైనఁ
జూచినమాత్రాన హృదయమును, ఆ హృదయముతోడ నున్న భృగా
పట్టినపట్టును గోలుపోయినవాడై, నన్నేలుకొమ్మాయని యాకాంతను
వేడుకొనఁగా, నా మెయుఁ జలంబుదాల్చి నదియై

క. నిన్ను మడియించిన వా

నిని దక్క నే పరిపను

వినుమిది నాప్రతిని దీని విడిచికి ననియెన్

(కళా. అ. ౬. ప. ౩౯)

చ అనుడుఁ దనుక్తికూరతకు నద్దనుజుండుగడున్ ఘనంబుగాఁ

గినిసియుఁ బోవనిచ్చె నొక కీడును చేయక యవ్వలాసినిన్

(ప. ౪౦)

ఎంత బలవంతులైన నేమి ! కామినీకటాక్ష పాశబద్ధు లేమి చేయఁగలరు ! మోహముయొక్క ప్రభ మద్భుతము. క్రూరులను మృదుచిత్తులఁజేయును. మృదుచిత్తులఁ గూర్చులఁ జేయును ! ఏనుఁగును బిసత్తువుతోఁ గట్టిపట్లు ప్రబలవీరుల నిస్సత్తులంబలె బంధించును ! ఈ శల్యానురుసఁ దలంచుకొన్న సంతాపమయ్యెడి ! పాపము ! నేడు గాకున్న నింకఁ గొన్ని యెడల కైనఁ దన నిర్వికల్ప హృదయనరూఢిం జేసి, ప్రితిమైఁగాకొన్న దయచేనైనఁ జేపట్టదాయని కాలము వేచి యుండిన నిష్కపటి ! నిశ్చలమైన మోహముగలవారు కాలము నోర్చుటకు శక్తుఁగుదురు. ప్రబంధ స్త్రీసగుఘలయొక్క తహతహలు తొట్రుపాటులును తఱుచు చాంచల్య భావులకుఁ జేరినవి. గొప్పవారు మనసులు గలసినఁ జాలునని కాఁగసాముజ్యము చిరమునఁగాని లభిం పకపోయినను ఓర్పుతోనుందురు. అంగసుఖము సభిలషించు తుచ్చులకు సంభ్రమము సహజము. దమము మొదలగు నుదారగుణము లుండవు. ఏరోపా కవులు వర్ణించు శృంగారములో దేహసంయోగ ముంగూర్చిన వేగిరపాటు అంతగా నుండదు. హిందూదేశములో నాదిమధర్మము ఇంద్రియ సగ్రహముట ! ఇది యేమాత్రము స్త్రీపురుషుల లక్షణమో కావ్యములఁ జదివినవారికి తెలియును ! నొటిలో సదా వేదాంతములు పలుకుచుండువారి యంతదుర్మార్గులు లోక

ములో నుండరనుట కిదియొక తార్కాణము. సనాతన ధర్మగ్రస్త
మీదేశము! ఐరోపావారు తిలుచు హేతువాదులు. పరముఃగూర్చి
పెదవులచేటుగా జపించువారము మనము, ఇహమునం దానక్తులు
వారు. అట్లుండియు నా జనములలో నుండునంత యింద్రియ నిగ్రహ
మిక్కడ నున్నదనుటకుఁ గాదు.

ఈ శల్యానురుఁడు ప్రబంధగాయక లకష్మి నిస్సంశయముగ
మేలైనవాఁడు. మృగేంద్రవాహనాశక్తి యిచ్చిన యమోఘమగు
కత్తిందాల్చి మణికంధరుని నరయుటకై పోవు సభినవకౌముఁగంచి,
తన్నే చంపుటకు వచ్చుచున్నదో! అట్టైనం దన్నుంజువువారా చత్తు
రను నమ్మహాశక్తి పరమున్నదిగాదా! అట్లగుట నాచి నాశమొందానో
యని, తన పాటుమఱచి, ప్రియమరాలి శుభాశుభములం దలపోయిచు
నాసాధువు,

చ. సంభ్రమించుచున్
మతిగలఁగంగనిట్లనియె నాఁ యి వచ్చిన నీకు నిష్పదై
వతమ లయానసుమ్ము! వరవర్ణిని! మొందుఁదలంక నేను దు
ర్మతినయి నీవు నాకుఁదెగి మ్రగ్గెదవో యని తల్లడిల్లెదన్ !

సీ. అనుడునయ్యితి యోయసురేంద్ర నీవు నా
హానికి నోర్వ కిట్లాన లిడఁగ
నకట నీమీఁద రా నంత యెఱుంగని
దాననే యేను నీ తలఁపు బడిన
నడిచెద నని తన్నుఁ గడచి చనంగఁ ద
ద్వాక్యరీతి నిజాభి రాంభితమున
శనుకూలమైన యట్లెతోఁచుటయు నతఁ
డక్కనన్య వెనువెంట నంత నంత

నరిగ నెందును నిలువక యబ్జముఖియు
మిగుల నెడఁబాయ కొక్కొక్క మిషముతోడ
నప్పటప్పటి కొక్కిఁత యాలసించి
కూడనిచ్చుచు నెలయించికొనుచుఁ జనియె

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౬౨౨-౬౩)

నమ్మినవాఁడు కవుడులేని మాసిసి! వానిని మోసగించుట
యేమిశష్టము! ఆ యపురనయందును దోషములేదు. ఇష్టములేని
వాఁడు పైఁబడ గమకించిన ద్వేషముఁబూని స్త్రీలుందురా? ఐన
నొక్కటి. వధకు నుత్సహించినను గొంచెము కనికరముఁజూపి యుండిన
నాకాంతకు గౌరవము హెచ్చుఁగాని తగ్గియుండదు. నింకమనస్సుతో
ప్రేమించిన వాఁడెంత యనిష్టుడైనను, దనకింత మనోహరణశక్తి
యున్నదిగదాయ! సంతోషమును, ఈనిరాశ కిట్లేల యితఁడు ౨లి
యగుచున్నాఁడని పశ్చాత్తాపమును ఏమాత్రముం జెందని కరిన
హృదయలగు స్త్రీలుందురా? యోజింపును.

ఇట్లు తన్నలయించుచుం బోవుచుండఁ దనప్రతాపము ఆపె
జెఱుకపఱుచువాఁడై యాపెను దాఁకకుండునట్లు శలలప్రయోగముఁ
జేసి జింతుజాలంబున సంహరించి యిట్లనియె. “నన్ను వరింపుము.
లేనిచో నీవు చనెడు చోటులన్నియు నా బలముచేత నాశముచేయు
దును. దాన నీకు నపకీర్తి కాన నాపయింగూర్చి కరుణలే యున్నను,
భూతకోట్ల రక్షింపవలయునను దయచేసెన నాకుఁ బత్నివగుము”
అయ్యో! వానియూర్తి యెట్టిది! తనకుఁ బరమార్థము ఆస్త్రీ. ఆమెను
నొప్పింపఁడు. ఆమెపైఁ గినియఁడు. ఇతఁ లోకమంతయు హింసి చి,
యాహింస మాన్పుటకై యాపె యగ్రీకరించినను జాలుననుచున్నాఁడు.
ఆహా! కాఠిన్యము మార్దవము రెండును వానియందున్నవిగదా!
మఱియు నీ కాఠిన్యమునకు మార్దవమే కారణము! మోహ
మాహాత్మ్య మిట్టిది. వెన్న తాయగును. తాయి వెన్నయగును!

తన్నీరీతిని వెంటడించు నా యశురను ముగింపకునిచేతఁ జూపించి, పిచ్చుట నామగిరికంధరుని రెండవ జన్మము వేచియుండి యతఁడు గళాపూర్ణుడై జనింప తన పూర్వవృత్తంబు వివరించి గాంధర్వవిధి వివాహమాడి యభినవకౌముది, పట్టమహిషియై యుండెను. శల్యాచురుని తరువాతి గతియేమాయనో తెలియదు. వానిది వ్యసనకరముచు వ్యర్థమునైన శుష్కజీవితము! సిమ్మ శంక ప్రీతిచే విశోభితము.

సుగాత్ర శాలీనుల విచిత్రకథ

సుగాత్ర శారదపూజారియైన యొక బ్రాహ్మణసకూతురు. దాని వరుఁడు శాలీనుఁడు. ఇల్లుటపుటల్లుఁడు. అలంకారములు, డంబములు, అట్టహాసములును వీనికి సరిపడివు. పల్లెటూరివాఁడు పట్టణవాసుల కుర్చీలు, మేజాలు, నిలుపుటద్దములనుజూచి వెఱఁగు వెఱపునంది పోవుమాడ్కి, నేయలంకారములు లేకయుండు వారినేగాని, తళతళలు, పళపళలు, ఘులఘులలు, ఘుమఘుమలు మిరియవచ్చెడు స్త్రీలఁ దిలకింపఁడు. సర్వశృంగార సన్నాహములతో భార్య పడకించికి రాఁగా, ఇదేమి కొఱవిదయ్యమో, గజ్జలపిశాచమోయని కన్నెత్తియైనఁ జూడకుండెను! ఆభార్యకాపురుషుని తిక్కతెలియను. శాకుంతలములోని

సు. “ సలినంబెంతయు నాచు చుట్టింను విన్నాణంబె చూపున్, గడుజ్జామలినంబయ్యును, మచ్చ చంద్రునకు శాందర్యంబె కావించు, నల్కలముంగట్టియు నీ లతాంగి గడుఁ జెల్వంబందియొప్పారు, మంజూలవకా రూపు నలంకరింపనిది యెచ్చో నేదియుంగల్గునే? ” *

ఈపద్యము, రచించినవారు మామక మిత్రులగు రా. అనంత కృష్ణ శర్మగారు.

అను పద్యముయొక్క శారస్వము నీ సుగాత్రియెఱుఁగునఁతటి ప్రాథమ్య యండియెడ, కొందఱు రసికులకు నహజ సౌందర్యమువలె మనోహర మురచినయెద్దియు లేనియు, నిన్యనుఁగర విగ్రహముగు తరుణికి సామ్యాపు గడుచుచీరలు, తాటాకుల కమ్మలును ధరించిన నదియు మనసును నీరుగాఁజేయు ఒకవిశేషమైన యెవ మనియు నామెకుఁదెలిసియుండును. వేపలైలోని గోపికలు పట్టుచీరలు, సరిగ వస్త్రములు, నవరత్నఖనిత భూషణములును లేనిచో. న ఈమైన పట్టుగట్టి, పూవులతో నలంకృతలై యే పనిపాట్లులేక యుద్యాన వనములలో చివురాకు మిశ్రమిఁదఁ బొరలాడుచుండు రాచకన్నెల వలెఁగాక, వెన్నలఁదీయుట, ఆలఁగాంచుట, గృహకృత్యముల నెఱ వేర్చుట మొదలగు శ్రమములచే బ్రొద్దుపుచ్చుచు దేహముల నారోగ్యముగను, మనసులఁ గవటము కారిన్యములేని విశుద్ధములుగను నుంచికొని యుండెడివారు. అట్లయ్యును ప్రబంధ నాయకలకన్న నెన్ని మోమడుంగులు వారు ప్రీతికరలనుట భాగవతములో దశమ స్కంధముఁ జదివినవారికి వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? శాలీనుఁడు రసికశిఖామణి కాబోలు! తనభార్య కృత్రిమములగు తల్గుకు బెల్గుకు లను వదలి గొల్లభామరీతి నున్నఁగాని దగ్గఱఁ జేర్చనని సంకల్పించి కొన్నాఁడేమో!

అత్తగారు ఇంకను శ్రద్ధతో సొగసులు దిద్దిదిద్ది కూతును రెండు మూడ నాళ్ళట్లయిపెను. వృధాప్రయాస! “వట్టిరాకపోక లొనర్చె వానిసతియు”. పెద్దీకూతు రూగఁ యుండినను జెలికతై లూరకుందురా? జీతముగఁ బ్రతిఫలముగా బోధనులుచేయనిచో, గృతఘ్నతయని యేమో! “ఆ లజ్జావతికి నేకాంతంబున నిట్టనిరి.”

* మన నాటకములలో వీరిని రాజస్త్రీలవలె చిత్రించి యుండుట రసభంగము.

అ “ పాలఁతి ! యాలిమగనిపోఁడుము లేమియుఁ
గలిగినట్టి చొప్పు గానరాదు
మితఱుంగుచూడ మేల్మేలు దంపతు
లిరువురును వివేకు లేమిచెప్ప ? ”

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౬౫)

క. కాంతుఁడుచితజ్ఞుఁడైనను
కాంతకు సిగ్గుపడఁ జెల్లుఁగాక కటకటా !
కాంతుఁడు సిబ్బితికాఁడై
కాంతయు నల్లెననెట్లు కాపురమింకన్.

౬౬

అ. నలినపదన ! యెన్ని నాల్కేనఁ జిన్ని కూఁ
తుఁవుగావు నీవు తొడఁగి పలికిఁ
దగిన సేవఁజేయ కగునె యూరకయుండ
నాతఁడేమియు ననఁడనుచునిట్లు

౬౭

క. మగవాఁడు భాగ్యవంతుఁడు
మగువకు నొప్పుగునె యిట్లు మానపుబిగి గ
ట్టిగఁ దాల్చుఁ దనంతనయూ
డిగ మిటునటునేయ నతనిడెందము కరఁగున్

౬౮

క. గారామనఁ దోడ్తోడన
రారమ్మనఁ డనుచు మగుడి రానేటికిఁ గ
ర్పారంబుతోడి కాగా
లీరాదోయాకు మడచి యారాదో ! చెలీ !

౬౯

క. వెంగలివిగాక నీవో
యంగన భోగములపంట యామనియగు నీ
బంగారువంటి ప్రాయము
సంగతియే యకట ! రిత్తశయ్యకు నొసఁగన్

౭౦

క. యశనము గలిగినప్పుడ
పూవుంబోఁడులకుఁ బతుల భోగంబులుగా
కావిభవములకుఁ గొఱయే
యోవనజాతాక్షి ప్రాయముడిగిన జనుకన్.

౭౧

క. “అనవిని యీ పెడమాటల

నను నేటికిఁ జంపెదరు వినన్ సైపవునా

కని సిగ్గునఁ బలుకుచునాఁ

డొసరిచి చూచెను దదీయముక్తుల తెఱఁగున్”

౨౨

ఈసంభాషణ చూడఁగలము. అశ్లీలవాక్యముల లేవు. జాతీయములు. లోకోక్తులు పోచే సువాసితము. చాలికత్తెల్లియు గరువముగాఁ బలుకుట కావ్యము. లోకమున రింకా డపటికగ్గ మత్యచ్ఛతము. ముగుడక న్నే మొక్క. అందు సిగ్గును, లోకమున సొగసుగఁ జూపుచున్నయది !

ఈ నూతన డికిత్సలు ఫలమియక పోయెన. పాపము ! సుగాత్రి యేమిచేయును ? గంజకుమారిగా ముండినచోఁ జందనాడలఁ బట్టించుకొని చిగురుటాకుఁ జొన్నపై హాయిగా మూర్ఛవోయి యుండును ! పూజారిబిడ్డ. శాస్త్రప్రకారము శృంగారమును పథ్యము దప్పక నేవించి ప్రకటింపవలయునన్న చుద్యాననన ముండవలెను. శీతలోపచారములకు నేవకురా డ్రుండవలయును. సరస్సులుండవలయును. మఱియు పచ్చకగూరము, పునుగు, జింక, అరటిబొందెలు, చందనము మొదలగు సంకారములు లేనిది శాస్త్రోక్తముగాఁ గామము నావాహనచేయనగునా ! అట్టి నీటులు ధనికులకేగాని సామాన్యులకుఁ జెల్లదు. ప్రబంధములలోని మోహముమాత్రము నిక్కమైనయెడల, రాజుల యిండ్లలోనేగాని యింకెక్కడను రతి మస్కములు వాసమా చేయరని చెప్పవచ్చును ! సుగాత్రి కీ దిగఁదీపులెవ్వియుఁ బట్టలేదు.

“నాకును మంగళనూత్రం బీహటి శుభస్థితి నుండుటయే పదివేలనుచు నెంచికొనియు వేటొకలాగున నుండక యతనికి నాయురభివృద్ధికరంబులని వివిధాలంకారంబుల నెప్పుడు నేమొకయ తాల్చుచుఁ దన తల్లి యేమియు నతని నిట్టిటాడకుండం బ్రార్థించుచుండె”

(కళా. ఆ ర. ప. ౩౩)

భర్తకు నొక పిచ్చియైన భార్యకు నొకపిచ్చి ! తన యీ
 కారము లాయనకు నాయురభివృద్ధికరము లనుట పిచ్చియైనను మేలు
 చేయు మంత్రములలో నొకటి గాన ననింద్యము. ఈ యోర్పున,
 వినయమును, నుఖపరిత్యాగబుద్ధియు, సంతోషియుశృంగారభావములు
 గావా ? పతిపైఁగల ప్రీతిని సూచింపవా ! అత్తగారికిమాత్రమున
 శాంతము గుదురదాయె ! మనుమఁడు గలుగకున్న దనకు మోక్షము
 గలుగదనియేమో ! ఈ దౌర్భాగ్యఫుటల్లుఁడు తోటలోనైన గృహి
 చేసి ప్రయోజకుఁడు గానీ యని యాతనిని బూదోటలో నూలిపఁకి
 నియోగించెను ! శాలీనుఁడు సత్యగుణుఁడు చెప్పినదంతయుఁజేసి రచ్చ
 లేక యుందమనెనువాఁడు మరియు, ఇల్లటపల్లుఁడు. అట్టి యల్లురకు
 మర్యాదలెక్కువ యుండునా ? ఒక్కభేదముఁ జెందక నిత్యము తోట
 పనులఁ జేయుచుండెను. అప్పుడు సుగాత్రీ—

తే. తల్లిమాటలచే నిట్లు తన విభుండు
 తనువు బడలఁగ బూదోట పనులుసేయఁ
 జూడనోర్వక తాను నచ్చోటికరిగి
 తోడుపడియెడ నని చూచు క్షీణ నుడుగు.

(కళా. ఆ. ర. ప. ౧౪.)

పిమ్మటఁ గొన్నాళ్ళకు లజ్జఁ బాయఁద్రోచి పురుషునకు సహ
 యముగఁ దానును దోటపనులను జేయ

ఉ. “

... .. ఎప్పటియట్ల యలంకృతాంగియై
 యెంతయు నింపుతోడఁ జనియెన్ బ్రయుఁడున్న వనంబులోనికిన్

(ప. ౯౪)

క. చనియాతఁడు దా సలిపెడు

పనులకు నీయకొనకున్న బలిమిఁ గడంగెన్

దన సొమ్ములెల్ల నొక మఱు

గున నిడి పిరిసుట్టునుట్టికొనిన వలవతోన్.

నీ. తోరంపుఁజనుదొయితుల్పింతలనిడంగఁ
 దగుచోట్ల గుద్దంటఁ ద్రవ్విత్రవ్వి
 వ్రేఁగెనపిఱుదు బల్విడిఁ జలింపంగను
 వడినిట్టునట్టుచు నడిచి నడిచి
 యడుసుతుంపురు చెక్కుటద్దంబులచు బర్వ
 మళ్ళకు మడవలు మార్చిమార్చి
 నడుములేదీవియ నకనకలుడువనిం
 పునఁదగు హెఁపులు మోసి మోసి
 చిఱుచెమటచేర్చు వింతకొమ్మెఱుఁగుతోడఁ
 గొమరు మేనొప్ప సారెకుఁ గొప్పువదల
 నేమిటికినైనఁ దా మున్న యేగి చే ?
 యెల్లపనుల నొనర్చె నింపెనక మెసఁగ.

౯౬

ఇన్నాళ్ళుఁ గరగని యాతని మనచు ఈనవ్య మోహన
 మూర్తిచే జయింపబడెను !

చ. ఆనా

బడలిక చూడలే కిడుమ పాట్లకుఁజొచ్చి నలంగితంచు నె
 క్కుడుతమకంబుతోడ, దలఁగ్రుచ్చి కవుంగిటఁగూర్చెనత్తటిక.

(ప. ౯౯.)

పశుప్రాయ మగుశృంగారమునకన్న సిదియెంతమేలు ? చూచి
 చూడకమును పే కామినుఁ గవయ నుంకించుట లోలత్వము. నీచము !
 ఇక్కడ, భార్యయెడఁ గూరిమి, అపె తన సహాయమునకై స్వయ
 ముగా వచ్చినందుకు మెప్పు? బడలినంగుకుఁ గనికరము. గొప్పబుద్ధిఁ
 జూపినంగుల కుదారవర్తనయచు గౌంవము ఇట్లు స్నేహము మర్యాద.
 వీనికనుకూలములైన భావములతోఁగలిసి శృంగారము చూపఁబడి
 యున్నది. ఇదిశ్రేష్ఠము. గానసికము. శాశ్వతము. పెరియవి యంగ
 రాగములు. తుచ్ఛములు. చంచలములు. మనసుతోఁగలసినట్లు

కామేచ్ఛ వర్ణించుట మనఃసంతాపగా లేదుగాన నీచరిత్రము నవ్యలీలా
లలితఁబు

తన మనోఽధము ఫలిచినంతఁ గారణ ముపేకుఁ దెలియ
దయ్యె. ఎట్లు దెలియును ! కార్యము లనేకములు గణించి పరిశీలించినఁ
గాని కారణమునేర్పఱుట దుర్లభము. ఒక్కనాటి యనుభవముచే
నిర్ధారణ చేయనశక్యము. అట్లగుట నాఁటిరాత్రి సుగాత్రి సంతోష
ముతో “ నెప్పటికంటె మిగుల నలంకరించి ” కొని కేళికాభవనమునకు
రాగా “ తోఁటపనులు, సేయుమూర్తి మనిన్చాత్రి పాయకునికి ”
శాలీనుఁడు ఈప్రచండవేషముఁ జూడనైనఁ జూడక యేదో ధ్యాన
మున మానియై కదలకయుండఁజూచి, భార్య శోకాశ్చర్య సమగ్నయై
వేచివేచి విసిగి,

ఉ. ఆలలితాంగి చాలఁదడవచ్చుట నమ్మియి నుండి సాహసో
ద్వేలతనంతఁ జేరి కడుఁద్రమ్మటచే శ్రమమొంది నారుగాఁ
బోలునుబోదునా నిదురఁ బోయెదరె యసి కష్టరంపుఁదాం
బూలముదావి భుగ్గురని ముఱుకొనిం జెవిదండఁ బల్కగన్.

క. పైకొన్న పరాకున నతఁ
డేకొర్కిని వచ్చితనియె, నింతయు వగతో
లోకము వారలు పతికడ
కొర్కిని వత్తు రనుచు నెంతయుఁ బొలసెన్.

క. ఓ నాయక ! ఇతరమ్ములు
పొనిమ్మాపాటియైన బుద్ధిగలిగి నా
మానసములోని కోర్కలఁ
పూనికనడిగితిరి లోక పూజిత నైతిన్.

మ. అకటా ! యేమని దూఱువాన మిము నాథా వేగుజామయ్యెఁ బొం
దికగాఁ బాదములొత్తరమ్మునుటగానీ, యెంటి యేమోగదా
నికటక్షోణికి నెగుదెమ్మునుటగానీ కొంతనెయ్యంపుఁ బూ
నికతోఁ గన్నులువిచ్చి చూచుటయకానీ లేద యొక్కంతయున్.

ఉ. నేడలతోటలోనపుడు నిబ్బరమైన మదీయ భాగ్యమున్
బోడిమియేమి పాకమునఁ బొందెనొ ! మీకృపయట్లు గాంచిపెన్
వాడిదనర్చు నాచనువునన్ మిమునెమ్మొయినంటిఁగాని, యే
నాడును బుణ్యసాధ్యికి గణంబదిగాదని యేనెఱుగుదున్

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౧౦౯-౧౧౩)

తే. అంతఁ దొలునాఁటియట్లు యత్యాదరమునఁ
బోయి పూఁదోట పనులెల్లజేయుచుఁ బతి
మన్న నలుగాంచి యెంచెఁ డన్మతికిఁ నట్టి
సాంపులేగాని భూషణా లింపుగామి.

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౧౨౩)

ఉల్లాసాని మనోవృత్తింగాంచి తగురీతి నాడు మొదలు వర్తిచు
నదై యెల్ల సుఖంబులంగాంచి పరమసాధ్వీలలామమన నానుగాత్రి
ప్రసిద్ధి వడసెను !

ఏకాంత గోష్ఠివర్ణించునపుడును గవి యెంతనాణెముదోవ
వ్రాయుచున్నాఁడో చూడుడు ! ఇది సభ్యమైన వర్ణన. దీనిజదువఁ
దలవంచికొను నవసర మెవ్వరికి నుండదు మనవారనేకులు శృంగార
మునకు శుచిత్వమునకును బరస్పర శత్రుత్వ మాపాదించిరి. ఇది
సత్యమునకు స్వభావమునకు రెండింటికిఁ దప్పిన యాహా, గొప్పవారి
ప్రేమలు పరిశుభ్రములు నిర్మలములు. మృగప్రాయుల శృంగారములు
వికారములు తుచ్ఛములు ;

సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము

ఒక విషయముంబట్టిచూచిన సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాస
ఘట్టము * వంటిది యాంధ్రంబున నెక్కడను లేదు. ఏవిషయ మన,
ప్రకృతిని పాత్రముల జీవితముతోఁ గలసినట్లు వర్ణించుట.

* ఈఘట్టమునను ఒకలోపము. కానకురియుచుండగా మగనితో సమముగ
దానును క్షేళముల ననుభవింపవలెనను సుగాత్రియొక్క కోరిక వ్యర్థముగ నాచినుకుల
వారు తడియలేదట, తడిసిన నొండొరు లింకను చల్లగానుండి యుండరా !

ప్రకృతివర్ణనావిధములు

ప్రబంధకివులు వర్ణించిన జాడవేలు. వృక్షములు కొండలు
లతలు మొదలగు వస్తుప్రపంచముంతయు నుత్ప్రేక్షకు సామగ్రి.
అందును స్త్రీ సామ్యముగాను, శృంగార క్రీడగాను ఉత్ప్రేక్షించుటకు.
వసుచరిత్రములోని యువ్యానవనము గూర్చిన ప్రశంసలిందుకు, బ్రమాణ
ములు :

చ. “ ఒనరహిమావకుందనములాడ్చి తెమల్చిన పత్రభంగముల్
సన నసియాడుచున్ మొగడ చన్నులు పల్లవపాణిఁగప్పు నూ
తనిలతి కాలతాంగుల నుదారగతిం జలివాపి నెయ్యపుం
బెనఁకువనేర్చె దక్షిణసమీరణుఁడొయ్యనఁ దావులంటుచున్. ”

(వసు. ఆ. ౧. ప. ౧౨౭)

చ. “ జనపతిదారసిల్ల నొక సంపఁగి తావులకొమ్మ రాగవ
ద్వన నుమనోభిరామయయి కాఁకవహింపఁగఁబోలు! కానిచో
ననుపమపంచసాయక కరాంచలచంచలచాపశింజినీ
జనితకరోరఘుకృతిని సైపఁకయొన్నె పరాగపాండుజై. ”

(వసు. ఆ. ౧. ప. ౧౫౬)

ఈయల్ ప్రేక్షల నుద్ధరించుటకై యెత్తఁబడిన సాధనములు
సక్తిత్తుగ సహజోపములు బహుళముగజ్ఞేషు. ఏవస్తువులలోనైన స్త్రీలు
లీసలు దానికి సరిపోవునట్లు స్త్రీలలో నేవస్తువైన లీనము! ప్రబంధ
ప్రపంచము స్త్రీచుయుము. ఆడుమళయాళము. చెట్లు, చేమలు,
పక్షులు, నరస్సూ, నదులు, గుట్టలు, అన్నింటనుండియు నుత్ప్రేక్ష
యను పుటమువేసి శృంగార భస్మముఁజేయవచ్చును! ప్రభావతి మంచి
దుక్కిసాగినపాలము' అనిసూరన వర్ణించి యుండుట జ్ఞప్తియున్నదా?
నూరన్నయందును ఈ దుర్లక్షణములున్నవ. కాని, పాండిత్యమును
బోధించి భావముమీఁద దృష్టియుంచి వ్రాయుస్థలముల నీదోషము

పొంతబోడని నా యభిప్రాయము. కారణములు సమయోచితముగఁ జూపబడును.

దుష్టములగు నుత్ ప్రేక్షకులు ప్రాచీనకవులయందఁ గానరావు. పెద్దనామలయందును అంతగానుండవు. ఈయక్తికవిత్వమునకు మార్గ దర్శియు గురుప్రాయుఁడు నైననాఁడు రామరాజభూషణుఁడు. అతని వలె నింకెవరును జేయలేకు చేయుటోరుక. వసుచరిత్రకు ననంతరము బయలు వెడలిన కావ్యములలో నీ చిత్రములు మెండు. పగములో శ్లేషయు, శబ్దాలంకారములును, భానములలో విపరీతోత్ ప్రేక్షకును సర్వకవులు అవలంబించిన వేడుకలు.

రామరాజభూషణునకుఁ గార్వము వెట్టివెట్టి యుత్ ప్రేక్షకులు దక్కువగనుంటకు, తననంతరము మితియూరియుండుటకును గారణము స్పష్టము. శ్లేషయొక్క సహజములేనిది సహజోపమల సమర్థింప నగుఁగాని, పిచ్చియుత్ ప్రేక్షకుల సమర్థింపనసాధ్యము. వసుచరిత్రకు మునుపు శ్లేష విస్తారము ప్రచారమునకు రాలేదు. తరువాత వచ్చినది. శ్లేషయు, శబ్దవైచిత్రియు. భావవైపరీత్యమును సమస్తమును. వీని వేండ్రముచే గవిత్వములోని గన మంతయు నెండిపోయినది.

ఇట్లు స్త్రీమయముగా వర్ణించుటకుఁ గారణము అది శృంగార మునకు నుపకరణమను నూహ. ఈయూహ యాభాసము. ఎక్కడఁ జూచినను స్త్రీలు చెగలవలె మిలమిలలాడుచుండిన వారియందు మన కేమాత్రముఁ బ్రీతియుండదు. అతిచే జనించు రసము రోత, అపు రూపముగానిది యల్పమూర్ఖము. విరక్తి దట్టముగఁ బట్టవడవలయు నన్న నాఁడుమళయాళములో నొక దినమున్నఁజాలు. పదాటవేలుం జిల్లర కాంతానులు మందఁజేర్చినవాడగుటఁగాదె శ్రీకృష్ణుఁడు నిత్య బ్రహ్మచారియనఁ జెప్పుడయ్యె! ఆయనవలె దూరీకృతరక్తులు నిర్జి

తేంద్రియు లొరుండరు! సర్వవ్యాపిగానుండు వస్తువుపై బుద్ధి
యంతగాఁ బోదముటకు నా భగవంతుడే సాక్షి! అరుదైన కొలఁది
గిరాకి హెచ్చుననుజారు న్యాచుమునైన ప్రబంధకారు లెఱుంగమి
వారి చిత్రకవిత్వముకన్న మించిన చిత్రము!

భారతమందలి స్వభావవర్ణనావిధానము

భారతపులు ప్రకృతివర్ణన యెంతయు మనోహరముగఁ జేసి
యున్నారు. తఱుచుగ నుపమానము నైన నాడరు. వస్తువు నుండిర
ముగానన్న దానిని నిజరూపముతో నాక్షాత్కరించినట్లు వర్ణించిన
ప్రత్యక్షానందమియ్యదా? పోలిక లేల? ఉత్ప్రేక్షలేల? నురుగులు
గ్రమ్ముచుండఁగా నలల పరంపరలచేఁ దీరముమీఁద గొట్టుకాడు
నముద్రము తనంతట గఁభీరముగాగా? అద్దాని జూచినప్పుడు మన
మానందించుట యుత్ప్రేక్షతోనా? దానియందు చూపు వాత్తి
యిటునటుఁ దిరుగఁకుండుటచేనా? భారతములో నుపమానోత్ప్రేక్ష
లతోఁ గలసిన స్వభావ వర్ణనములున్నవి గాని, యవి స్వచ్ఛందముగ
నప్రయత్నపూర్వకముగ వచ్చినవి. సాగసుగ వనములగుండా దారిచేసి
కొని పాటుననిని స్త్రీకింబోల్చుట సర్వదేశములలోను బ్రబలిన యలం
కారమగుట నైజమనవచ్చును. ఇట్లు చేయుటలోను నసాధువగు క్రియ
యొకటున్నది. ఏదన నదియందలి ప్రత్యవయవమునకును స్త్రీయవయవ
మొండు సరిపోలినదని, యట్లే స్త్రీ యంగాంగములకుఁ దోడు
పోయిన భాగముల నది యందున్నవనిగాని చూపుట. ప్రత్యవయవ
సమన్వయము చిత్రపుటూహ రసాన్వితము కాదు. మొత్తపుటర్థముగా
సహజోపమలు, ధ్వని మొదలగు వానిచేఁ గూర్పఁబడు సంబంధము
మంచిది. ప్రత్యంగక్రమమునకుం బోయినఁ కుముక్తులు దప్పవు.
ఆకారము సమష్టి నే భావము నుప్పతిల్లఁజేయునో, దాని నారసి,

ప్రముఖములైన సాదృశ్యములున్న వానిని సూచించి విరమించుట
బాగు. దీనిచేఁ జనునరులకును లాభము. ఎట్లన. కవి చూపించిన
పోఁబడింబట్టి యొకను గొన్ని సామ్యములను మనమే యేర్పఱచు
కొనుటకు నవకాశముండుటచే బుద్ధికిఁ బనులును వానఁ జొరవయుఁ
గలుగును. ప్రతిపదటీకగా బాకీ యేమాత్రము వేర మంతయు విశద
పఱచిన మన మనః పరిశ్రమకు పీలుండను. కానఁ గొంతవడికి మాం
ద్యము విరుగును జనించును. పూర్ణోపమలకన్న లుప్తోపమలు రసవత్తర
ములు. భావానుకూల్యములు.

ప్రాచీనులలోఁ గొందఱు కవులు (అందును ముఖ్యముగా
బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు) ఇంకొకవిధమైన యప్రభంశము నాశ్ర
యించినట్లు తోఁచెడిని. ఏదన, వనవర్ణనము మొదలగునవి చేయు
నపుడు పదాడ బరమునకై నిఘంటువులలోని చెట్ల పేర్లన్నియుఁ
బ్రయోగించుట. దృష్టాంతము.

ఉ. “ అందుఁడమాలమాలవకుశార్జుననింబ కదంబపాటలీ
చందన నాతికేళఘనసార శిరీషలవంగలుంగ మా
కందకుచందనక్రముక కాంచన బిల్వకపిత్థమల్లికా
కుంద మధూకమంజులనికుంజములందనరారి వెండియున్,”

(భాగ. తృ. స్క-౦.)

వ. అది మఱియును మాతులుంగలవంగలుంగ చూతకేతకీ భల్లాత కామ్రూతక సరళ
పనసబదరీ వకుళవంజుళవటకుటజ కుందకురవక కురంటకకోవిదార ఖజ్జూరనారి
కేళసిందువార చందనపిచుమందమందార జంబూజంబీర మాధవీమధూక తాల
తక్కిలతమాల హింతాల రసాల సాల ప్రియాళు బిల్వామలకక్రముక కదంబ
కరవీర కదలీకపిత్థకాంచన కందరాళ శిరీష శింశపాఞ్ఞోకపలాళ నాగ పున్నాగ
చంపక శతపత్ర మరువక మల్లికామతల్లికా ప్రముఖ నిరంతర వసంతసమయ
సౌభాగ్య సంపదంకురితపల్లవితకుసుమితఫలితలలితవిటపవిటపివీరున్నివహాలంకృతం
బును. ఇత్యాది

(భాగవతము. అ. స్క-౦.)

వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము

ఇట్లూరక వృక్షనామములఁ బేర్కొన్న నేమియందము ? ఆ చెట్లయొక్కగుణము, ఆకారము మొదలగు విశేషముల నెఱుకపఱుచు విశేషణములఁ జేర్చుకున్న సమరమునకు గవివర్ణనమునకును భేదముండునా ? అరటిచెట్టు, అని చెప్పిన మాత్రాన వినువారికది యిట్టిదని యేర్పడదు. మనసుముందఱ ప్రతిమవలె వస్తువు గన్పట్టవలయునన్న సామాన్యగుణముఁ బేర్కొనినఁగాదు. విశేషాంశముల, జూపవలయు. నిదర్శనము. మనుష్యుఁడు అన్నమాత్రాన మనకు నేరూపమును గోచరింపదు. విశేషణములఁ జేర్చుచుఁ బోయిన ప్రతిమయుఁ దీఱుచు వచ్చును. ఎట్లన చింపిరిబట్టలవాఁడు. తలవిరియఁబోసికొని యున్నాఁడు. పంగనామాలు, ఎడమచేతిలో గరుడస్తంభము, కుడిచేతిలో గఁట. అనునప్పటికి దాసరివాఁడు ప్రత్యక్షమునకు వచ్చును. దాసరివారిని బరిశీలించినవాఁడు ఇంకను విశేషణములఁ బూర్చిన, నేదోయొక దాసరిగాక, సమృద్ధిమగు నొక రీతికిం జేరినవాఁడు ముందువచ్చి ఘోషించును. అట్లే యరటి చెట్టు గూర్చియు, అరటిచెట్టన్న మాత్రాన నేయరటి చెట్టో ! కాండము గుండ్రముగా బలసియున్నది. సూర్యకిరణములు సోకి లోనదూరక యిటుదిరిగి పోవునంతస్నిగ్ధము. వెడలుపైన యాకులున్నవి. ఘనమైన యొంబముచే వంగిన తలగలది. ఈ రీతిఁ జిల్లర చిల్లరసంగతులు గలుపుచు వచ్చితిమేని యాకారము రంగులుదీటి యేదేనొక విగ్రహముగ మనసున ప్రతిఫలించును. ఇట్లు గాక పేరుల జాపితా యెదుట నుంచిన, మనమేమి వర్తకులమా దానియెడ నాదరముంచుటకు ?

సమష్టిగా వ్రాయుట నిఘంటుకారులవని. వ్యక్తి నొకదాని హృదయమున సాక్షాత్కరింపఁ జేయుట కవియొక్క ముఖ్యోద్యమ

ములలో నొండు. ఇది చేయంజాలని వాడు పండితుఁడుగావచ్చునే గాని కవిగానేరఁడు. తన మనసులో నేదే నొక యాకృతిని చక్కఁగ నేర్పఱచి పదములమూలముగ దానిని రసికలకు వ్యక్తపఱచిన నదియ కవిత్వము. నదిని వర్ణించిన నన్ని నదులకుంజెందిన తీరునఁ జేయుట కళగాదు. మఱి యేదే నొక్క తెఱంగగునది దోషవలయు. అట్లే సరస్సులు మొదలగు ప్రకృతిమూర్తులం గూర్చియు.

పాత్రముల వర్ణించునపుడును ఈతత్త్వము నేమాత్రము మఱవరాదు. ప్రబంధకవులలో ననేకులు వసుచరిత్రానుకారులు. ఈపద్ధతి నేమాత్రముఁదెలియనివారు. వీరినాయకలు పరస్పర ప్రతి బింబములు. ప్రత్యేకించిన గుణము, చర్య, రూపము, ఏదియు లేదు. నాయకులు నట్లే.

కవులు వర్ణించిన ప్రకృతులు పాత్రములు నుత్కృష్టములాయని శోధించుట కొక యుపాయమున్నది. ఏదన. ఆవర్ణనలఁ జదువుటచే చిత్రకారుఁడు విస్పష్టమును అనన్యమునైన ప్రతిమను వ్రాయఁగలడా యని వితర్కించుట. బమ్మెర పోతనామాత్యుని వనములు సరస్సులు నన్నియు గురిగింజలట్లు ఏకరూపములు, ఏక రూపములనుటయుఁదప్ప. ఏకనామము లన్న నింకను సత్యము! ఏలన నిఘంటువులలోని పేర్లు న్నవిగాని, యయ్యై వస్తువులకుఁ గాలాదుల ననుసరించిన చర్యలెవ్వియు నారోపింపఁ బడనందున నవి దృష్టములు గావు.

పాత్రములఁ బరిపూర్ణములుగా వర్ణించుట యెంతతప్పో వనాదులసైతము 'సర్వలక్షణసంపన్న' ములఁగా వర్ణించుట యంత తప్పు. పోతనయొక్క చెల్లన్నియుఁ బుట్టి పెరుగు తా వీజగతి నొక్కటే! ఎద్దియన. నిఘంటువు ! భూసారాది తారతమ్యములచేత నొకజాతికి వృద్ధికరమగు నేల యొకొకదానికి క్షయకరము. మఱియు. ఒక

నేలలో పెరుగు వృక్షములు సైతము సరిగా నాయికానాయకులు
వచ్చునదిచూచి యన్నియుఁ బుష్పఫలభరితములు గావు వనములు,
తోటలు మొదలగునవి చూచినవారందఱకు నిది తెల్లంబు. కవులకు
గాదు. పాపము! వారేమి చూచిరి? నిఘంటువులం దప్ప.

ప్రబంధకవులలో పాత్రవర్ణనమునఁ గనంబడు దోషము
లన్నియు ప్రకృతివర్ణనమున నున్నవి. దేనినిగాని తాము భావించి
నట్టియో, చూచినట్టియో వ్యక్తిఁగా వర్ణింపరు. సర్వసామాన్య
గుణంబులఁ బేర్కొనియాకృతిని నిర్ణయింపఁజాలని యంత సమష్టిగా
వ్రాయుదురు. ఇది ఉన్నదియున్నట్టు, కన్నది కన్నట్టుగాక చదివి
నది చదివినట్టుగా వ్రాయుటచేఁ గలిగిన యుత్పాతము!

నన్నయభట్టు ప్రకృతివర్ణనముసేయు రీతి

భారత కవులలో నీ నోషమంతగా లేదు. విశేషణములు లేని
జాపితాలు మృగ్యములు. అమ్మహాసీయుల రీతిఁ జూపుటకునై కొన్ని
యుదాహరణముల నుడివెద:

నిరలంకారములు.

మానిని. “వీచితనర్చితలిర్చినక్రోవుల నిమ్మగురావుల జొంపములం
బూచిన మంచయశోకములన్ నురపొన్నలఁ జొన్నల గేదఁగులన్
గాచిబెడంగుగఁ బండిన యాసహ కారములం గదళీతతులం
జూచుచు వీనులకింపెసఁగన్ వినూచున్ శుకకోకిల సుస్వరముల్.”

కవిరాజ విరాజితము.

చనిచని ముందట నాజ్యహవిర్ధృత సౌరభిధూమలతాతతులం
బెనగిన మ్రూయల కొమ్మలమీఁద నపేతలతాంతములైననుబా
యనిమధుప ప్రకరంబులఁజూచి ధరావిభుడంతనెఱింగెఁ దపో
వనమిదియల్లదె దివ్యమునీంద్ర నివాసము దానగునంచు వెసన్.”

(భా. ఆ. ప. ౩. ౪. ప. ౨౦, ౨౧.)

లయగ్రాహి.

కమ్మనిలతాంతముల కుమ్మొనసి వచ్చు మధుపమ్ముల సుగీతనినదమ్ము లెసఁగఁజూ
తమ్ములల సత్కి—సల మమ్ముల సుగంధిముకుళమ్ములను నానుచు ముదమ్మొనరవాచా
లమ్ములగు తోకిల కులమ్ములరవమ్ము మధురమ్ముగుచు విన్నెననిశమ్ము సుమనోభా
రమ్ముల నశోకనికరమ్ములును జంపకచయమ్ములును గించుకవనమ్ములును నొప్పెన్

లయగ్రాహి.

చందన తమాలతరులందు నగరుద్రుమములందుఁ గదలీవనములందు లవలీమా
కందతరుషండములయందు ననిమీలదరవిందసరసీవనములందు వనరాజీ
సరిదళిత పుష్పమకరందరసముం దగులుచుందనువు సౌరభమునొంద జనచిత్తా
నందముగ బ్రోషితుల డెందములలందురఁగ మందమలయానిల సుమందగతి వీచెన్.

(భా. ఆది. ఆ ౫. ప. ౧౩౮, ౧౩౯.)

చ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి ఘన ఘోషము లెల్లఁ గెలంకులన్ భయం
కరములుగాఁ గరాళ కరకాతతు లొప్పఁ దటిల్లతాళివి
స్ఫురితముగాఁ బ్రపూర్ణజలపూరము తద్గిరికుంజభూరిని
ర రతటినీతటి నికటసాలచయంబు విమూలితంబుగన్.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౨౯౭.)

క. లలితమధు స్రవ ఫలములు
విలసిత మృదుపత్రతతులు వృత్తస్కంధం
బులు నవిచలితచ్ఛాయలు
గలబదరీతతులఁజూచి కడువిస్మితులై.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౩౦౮.)

సాలంకారములు

మ. ప్రమదాసాదిపయః ప్రపూర్ణ మిదిగో ! పద్మాకరంబంచుఁద
త్కమలామోద సుగంధమారుతము వీరకన్ మున్నెఱింగించెన
న్రమణంబిల్చె సరోవరంబనిలజాన్ రాజీవ రాజీవస
త్సమదాళి వ్రజచక్రవాక బకహంస క్రౌంచనాదంబులన్.

(భా. ఆది. ఆ. ౬. ప. ౧౩౨.)

సి. రంగదుత్తుంగతరంగ హస్తంబుల

నాడెడు నది వోలె, నతులవేగ

వాతవిధూతమై వలలెడునది వోలెఁ

బర్వతకందరోపాత తతులఁ

దొడలెడు నదివోలె ధ్రువ షేనవితతుల

నగియెడునదివోలె, నాగనక్ర

మకరకులక్షుభ్యమాణమై తద్బాధ

కోపనియదివోలె, నుచ్చభీమ

నినదమగుచునున్న నీరధియొద్దకు

... .. (భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౩౮)

నీ

సురనదిధరణీతలంబున కరుగుచెంచి

కలహంసగతియు నిర్మల షేనహాసఁబు

నాకీర్ణమీన విలోకనములు

నాలోలపవనవాచాలితకల్లోల

రసిక మృదూక్తులు నెసఁగుచుండఁ

బ్రీతితో భగీరథుండను దూతచేత

నీతయై మహాముని పరిపీతరిక్త

మగు సరిత్పతిఁగూడి యా సగరజాలకు

హితముగా దానినించె నాతతజలముల

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౩౩)

క. నానావర్ణశిలా విహ

గానేక మృగాభిరామమై భూనారీ

నానాభరణ విభూషిత

పీనోన్నతకుచముఁబోలె వెలిఁగెడు దానిన్

క. లలితాచ్ఛస్ఫటిక శిలా

తలములపైఁబాటు విమలతర నిర్ఘ్ని

జలపూరముల నుదారో

ల్లలదురు హారాలి నుజ్జ్వలరిబగుదానిన్.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౨౯౨, ౨౯౩)

మిశ్రములు :

క. ఖరకిరణతాపమున నురు

తరదవదాహమున శోషితములైన వనాం

తరతరుతతి కాప్యాయన

కరిమై వర్షాగమంబు గడుబెడఁగయ్యెన్.

తే. విశద శారదాంబుద పరివేష్టనకునఁ

బొలుచు గగనంబు ప్రతిబింబనో యనంగ

వికచకాశవనీ పరివేష్టనమున

నతిశయిల్లె నిర్మల కమలాకరములు.

ఉ. భూసతికిం దివంబునకుఁ బొల్పెసఁగంగ శరత్సమాగమం

శాసకలప్రమోదకరమై విలసిల్లె మహర్షిమండలం

పాసితరాజహంసగతి భాసి ప్రసన్న సరస్వతీక మ

జ్ఞాసనశోభితం బగుచు నబ్జాయానముతో సమానమై.

ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం

జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవక్తరవగంధి బంధుతో

దారసమీర సౌరభము చాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణ క

ర్పూరపరాగ పాండుగుచిహూరములం బరపూరితంబులై.

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా

వరణములై దళత్కమల వైభవజ్ఞంభణ ముల్లసిల్లను

ద్ధురతరహంససారసమధువ్రత నిస్వనముల్ నెలంగఁగాఁ

గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁజూడఁగన్.

శా. దానాంభః పటలంబునం బృథుపయోధారావళిం చాల్చి గ

ర్జానిర్ఘోషము బృంహితచ్ఛలనఁ బ్రచ్ఛాదించి ప్రావృట్పయో

దానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకాఠతన్ డిగ్గె నాఁ

గా నొప్పారె మదోత్కట ద్విరదసంఘంబుల్ వనాంతబునన్.

క. కలనీలకంఠ కోలా

హల లీలలు నెంచె రాజహంసకులములన్

దిలకించె సప్తపర్ణ

వలి విగళితకుసుమకుటజవాటికల గెడన్.

మ అతి గాంభీర్య విభూతి నేకచుళి కాహంకార నిశ్చేష శో
 షితపాధోధిపయస్కుండైన ముని దోఁచెం బుణ్య తేజోమయా
 కృతి నయ్యామ్యదిగంతపీఠి, బ్రకట క్రీడాకళాగర్వ గ
 ర్జిత మండూక కళంకితాంబు శుచితానీధి ప్రదాచాయుడై

నిరలంకారము లనఁదగు పద్యములలో ధూర్జటివ్రాసిన,

కా, “ప్రాతఃకాలతుషార శీకరచయప్రాప్తిన్ అసన్మాక్తితో
 పేతాగారములట్లు చెల్వెసఁగు తద్బిందుచ్ఛటాజాతవి
 ద్యోతచ్ఛాయలఁ గొంతసేపు బహురన్నోదీర్ణ గేహంబులై
 లూతాకల్పితతంతుసద్మములు వొల్పుం షాడఁ జిత్రంబులై.”

అను పద్య మత్యమ్భతము!

ఉత్ప్రేక్ష

భాస్కర రామాయణమున సీతాపహరణ ఘట్టమున స్థావర
 జంగమ మమైన ప్రపంచమంతయు నాయముకై యాక్రోశించెనని
 యెంత యుదాత్త రేఖగా నుత్ప్రేక్షింపఁ బడినదో చూడుఁడు.

తే. ఓలి శృంగంబునెత్తినకేలుగాఁగ
 నిర్ఘరంబుల పెనుమ్రోత నిగిడిబెరయ
 గిరుల జనకరాజాత్మజ పరిభవంబు
 జగములెఱుఁగ నాక్రోశించు పగిదిదోఁచె.

(భాస్క. ఆర. ద్వితీ. ప. ౧౫౧)

సీత! పరమపావనమూర్తి! శ్రీరాముని భార్య, దాష్ట్యమున
 నామెను బలాత్కరించి కొనిపోయినవాఁడు నర్కలోకాధీశుడగు రావ
 ణుడు. రాక్షసవంశ సంహారకారణమైన దీ యాగడము. ఇట్టి జగత్
 ప్రధాన సుదర్శంబులఁ బ్రకృతియు మనుష్యమాత్రులరీతిని నుఖ

దుఃఖాది వికారములందాల్చిన ట్లుత్ ప్రేక్షించుట నమంజనముగాని, చీమకు నోమకు వాసియైన నాయికానాయకుల పాటులంగూర్చి అక్షించునదిగా వర్ణించుట గాంభీర్యమునకు గొఱత. వస్తువుల కొలందులు గణింపక వర్ణించిన నగుబాట్లగును. ప్రబంధములలోని ముఖ్యదోషములలో నీ వివేచన విహీనవర్ణన మొక్కటి. ఏ కుగ్రామముగాని, యెట్టి నికృష్టరాజులంగాని, వీర కావ్యముల ధోరణిగా వర్ణింతురు. పట్టణప్రాసాదములు నిచ్చు ముట్టునట ! భర్ష హర్ష్యములు గవాక్షములలో చంద్రుడు దూటిపోవునట ! ఇక రాజుగారో యాపురికిఁ దగినవారు ! పంచపాండవులు, దాశరథులు అందఱును గరఁగింది బ్రహ్మాపోతఁబోయగా నవతారమెత్తిన పురుష స్వరూపులు ! కానిండు ! ఈబలపరాక్రమములకు దగిన శౌర్యప్రారంభముల నొడఁ గూర్చినఁగదా యాగుణములు సార్ధకములగుట. అట్టి కథాకల్పనా శక్తియో నున్న ! మహాకవుల యూహలలోఁ గొన్ని దొంగిలించి కొన్ని విడిచిపెట్టుటలో లాభములేడు. కై కొన్న నన్నియుఁ గొనవలయు, లేదా, పూర్ణముగా వదలి తన నైజముకొలఁది వ్రాయవలెను. లేనిచో పరస్పరాసంగతి బాధచే సంకల్పశుద్ధి చెడును.

ప్రబంధవర్ణనలు తావు మార్చవచ్చును, ప్రథమాశ్వాసములో నిది ద్వితీయమునకుఁ బరివర్తించినను లోపముగాఁ దోపఁదు. మఱి బొత్తిగాఁ దీసివేసినను, ఇక్కడ నేదియోయిండవలయునను సంకోచము గల్గదు. అప్రస్తుతములనుటకు నీకారణములుచాలవా ?

సరస్వతీచతుర్ముఖ శృంగార సంవాదము

ప్రకృతమనుసరింతము. ప్రకృతిని కథా పాత్రములతో సమ్మేళించినట్లు వ్రాసియుండుట సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసముయొక్క ముఖ్యాంతరము. రంగము సరోవరము. శారదాశీవి ప్రణయకోపమున

నవ్వలి మొగంబుగాఁ గొరలినందున, నామె ముఖచంద్రమండలము
 ఆ కాసారములోని మణిస్తంభమునఁ బ్రతిబింబితమగుడు, బ్రహ్మయు
 దానినిం జూచుచునైన నానందింతమని కొంతసే పటేయుండి, యెంత
 కును బ్రయురాలి కోపముదీఱిన కున, సమీప వృక్షశాఖాధిష్ఠితమగు
 రాచిల్కతో “చెలువయుబునుగోదు, కథయొక్కటి జెప్పవుగా”
 యనుటయు “.....నోదేవ మీగు చెప్పెదరేని వినియెదనని”
 యాశుకంబు విన్నవింప, విచుమని గూతండును అప్పుడుజరిగిన శృంగార
 లీలలఁ నేదో కథఁ జెప్పినట్లుగా శ్లేషచేసి వివరింపఁదొడంగెను. ఎట్లన,
 కాసారపురములో నొకరాజు. అతనిపేరు కళాపూర్ణుడు. (ముఖ
 చంద్రుడు) అతఁడు స్వభావునిచే (స్వభావముచే) నొక యెఱ్ఱుని మణి
 శలాకను(మోవిని) విల్లును(కనుబొమలును) బాణములును (చూపులు)
 బడసి సరిరాజులనెల్ల జయించెను. ఈరీతిగాఁ దాను మన్మథావేశముచే
 నామింగదియుట మొదలైన గాగంపు జెయ్యులెల్లఁ బ్రకటించుడు
 భాషాయోషయు కృత్రిమకోపంబున నిజమైన యల్లాసంబుగా,
 చిట్టింపబడిన కనుబొమలతోను వెల్లివిరసివచ్చు చిరునవ్వులతోను
 ఆచిలుకంజూచి “యాకళాపూర్ణుడు మఱి యేమి మయ్యె నతని తలి
 దండ్రులెవ్వరు, అడుగుము “అనవుడు, చిలుకయు నట్లగుగ బ్రహ్మ
 దేవుండింకను జమత్కారముగా నేమనుచున్నాఁడు ! అతనికిఁ దండ్రు
 నుముఖానత్తి. తిల్లి మణిస్తంభుడు (స్తంభశబ్దము పుంలింగముగనక
 నందు ప్రతిబింబితంబనుట) అట్లనుసరికి.

సీ.

... ..

వాణిహాసముతో గ్రక్కునఁ గ్రమ్మతి కాఁగలించి

యంతలోననయారయెన్ని తబ్బిబ్బులు

తద్దరిల్లుకుడంచు భవుని వీఁపు

అబి యెట్టెట్టులారా జనని మొగడి
యును జనకుడాడు వాడునాయునుచు మఱియు
మిగులనవ్వుచుఁజెప్పుడామోడు ప్రాణ
రమణ! మఱియేమియయ్యె నారాజుటయు.

(కళా . ఆ. ౫. ప. ౨౪)

పొలయలక నగలు పిరిసినది. పిమ్మట మఱికొన్ని స్నేహ
క్రీడలు నడవఁగా, నిదేమి, యూలకుండరని కోపించుకొన్న సరస్వతీ
దేవికి హృదయ ప్రమోదంబుగా నీ క్రొత్తసంగతులను జేర్చి శతానం
దుడు కథపెంచిచెప్పిన శారదాదేవియు కపట రోషంబుతో “చాలుఁ
జాలు మీకథ. ఇప్పటి మన వృత్తమంతయుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇం
కెంతదూరము చెప్పెదరో యని యూలకుంటఁగాని తొలినుండినాకుఁ
దెలియదనుకొన్నారా ?” యని యాకథయడలి ప్రస్తుత వర్తమాన
మును మృగమధురవచనముల వాఙ్మనముఁజేసి చూపుచున్నది.
ఐదవ యాశ్వాసములో నలువదియవదిగు నవచన మెల్లరుఁ జమవఁ
దగినది. వచనరచనలకుఁ దండ్రుట్టివాడు నన్నయభట్టు. అతని
ప్రౌఢిమ మున్యులకు లేదు. ఒక్క చిన్నయసూరి నూత్రము ఇంకొక
విధమైన వచనశైలిని బక్వమునకుఁ దెచ్చి నన్నయతో సమానుడై
యున్నవాడు. ఈయిరువురి దానికన్నఁ దక్కువయని చెప్పఁదగిన
దయ్యను, సూరన్న వచనము సామాన్యముగాడు. వాణిదేవి వ్యాఖ్యా
నము చక్కెర లోలుకునది !

రంగము కార్యము పరస్పర సదృశములుగ నుండు క్వాచిత్క
ఘట్టములలో నిది యొకటి. ఇక్కడను జిలుక నొకదానిఁ జేర్చినాడు.
ఈరహస్యమును రంభతోఁజెప్పినందున శారదాశాపంబుచే నీ చిలుక
తోలుతఁ గలభాషిణియై పుట్టి, పిమ్మట జన్మాంతరమున మధుర
లాలనయై, భూలోకమున సిజనాథుని గళాపూర్ణుని గాథలు వ్రకటించి

నరులకు వరప్రాయంబగు శ్రుతిఫలము ననుభవించి సుఖమును గీర్తిని గాంచినది.

సరస్వతీ చతుర్ముఖుల సంభాషణలు చర్యలు పొగడ్తు మీటి నవి. అతఁడు దననతి నెన్నోవిధములఁ కేళిహేళనములఁ దేల్పగఁ, నీమెయు నవ్వనడంపజాలకున్నను కినుకనటించుచు వలదు వలదని ప్రార్థించు పద్యములు మనలం బడువశుల జేయునవి ! వాగ్రమణిమణి యీ దుడంగములింకఁ జాలింపుఁ, డని వేడికొనుచు,

నీ. మనమంత యేకతంబునఁ జెప్పికొనినట్టి
కథయిడెతోన యిక్కడనుబుట్టె
నింతమాత్రముగాక యిటమీఁద నీ కథ
బృథివిపైఁ గలుగఁ జెప్పితిరి మీరు
తోలుతనెయిది బ్రహ్మవలన వచ్చినయది
యనగఁ దన్నూల మెఱుదియెయనఁగ
వాఙ్ముఖప్రతిబింబ వర్ణనయనఁగ ని
ట్టి ప్రసక్తినిది సంఘటిల్లెననఁగ
వచ్చెనగుఁజాట్లు నాకుమీవలన నాథ
నన్ను మన్నించయిక్కనెనను దడవక
మీరలూరకయున్న నెవ్వారునంత
వినరు గాన గుప్తంబు గావింపవచ్చు.

(కళా . అ. ౫, ప. ౫౮.)

మ. అనుండుంబైపయమాటగాక యిది యాహా యాత్మకృంగార శో
భన లీలారసమేరి కప్రియము నీపల్కున్ మనోవర్తనం
బును నేకంబగునేని నాలుకతుడన్ ముక్కంటి కొమ్మవిలా
సిని యేనమ్మెదనతచు బ్రహ్మనగిపించెన్ మేలుమాటన్ సతిక - ౫౯
మ. ఘనయత్నంబుగ నవ్వడంచెకొనుచుం గంజాక్షియున్ నాథ యే
మనినన్ గోపమువచ్చుచున్నదినుఁడీయత్యంతమున్ నన్నికం
జెనయన్ రాకుండు చాలునవ్వలనిపైచెన్ గాంతు మీఁదన్ నిజ
స్తనగుచ్ఛప్రతిమల్లహల్లకద శోద్యత్కందుకం బంతటన్.

మ అనయంబుం జలమొప్పఁగామఱియు నాయబ్జాసనుండట్ల యా
డెను, మానుండిదియంచు వాణియును వేడెన్, జేరి తానొక్కచే
తన కంతంబున గొగిలించి యొక చేతన్ గడ్డముంబట్టి నె
క్కునఁ జెక్కానుచు నొక్కచన్నొన యురకొణఁబుతోరాయఁగన్.

తరల, అతఁడు నేలపెనంగెదోజలజాక్షి పల్కెటులున్న నీ
కత ప్రకాశితమాట నీమదిఁ గాంక్షితంబయవశ్యమున్
క్షీతిఁ బ్రసిద్ధముగాఁగనున్న విచిత్రసత్కథ నీకన
మ్మతమె యట్లగు నేని యేమహిమం బ్రసిద్ధతగల్గెడిన్.

౬౨

నీ.

నీకుఁ బ్రియమది వేఱ వర్ణింపనేల ?

నీవిపుడు పల్కు పల్కు స్వాభావికంబు

పతుల యనురాగలీల లే పగిదినైన

వెలయఁ గోరియు దాఁచుటెంతలగుణంబు.

౬౩

“అనినవిని భారతీదేవి యా వారిజాసనుం జూచి మీరలింత
చలముఁగొని నమర్ధింప నాకు నొఁగాదననేల ?” యని యూఱ
డిలినది.

కలభాషిణియొక్క మనోహర చరిత్రము

ఈ కథయందలి పాత్రములపైకి నాకుఁ బ్రియతమకలభాషిణి.
నిక్కువమైన శృంగార భావములకుఁ బ్రకాశకురాలు. శాస్త్రుకారుల
శృంగార మనుదయ్య మంతగా సోఁతనిది. జన్మమున వారకాఁత.
గుణములఁ బ్రబంధనాయకలగు కులస్త్రీలకన్న మేలైనది ! ఏకకాలం
బున నిరువురియెడ మననుదగిలినదానిఁగా వర్ణించుట కాధారముగా,
కవి యీపెను గణికంజేసినఁ దప్పలేదని యిట్టి పుట్టుక నారోపించి
నాఁడో ? పరిశీలింపుఁడు. ఎట్లును ఈపె నీచపాత్రము గాదు. మఱి
మహోదారచరిత్ర. సర్వజన స్తవనీయ. కృష్ణుని కొలువునకు నప్పు

డప్పుడు నారదుడు వచ్చుచు డ సతసితోడన సచ్చ శిష్యుడగు
మణికంధరుని సాహిత్యపటిమకు గుణసంపదకును మెచ్చి నాసియెడ
బద్ధానురాగయై యుండియు, జాతిదోషంబుచేఁ గావోలు నలకూబరుని
యాపలావణ్యాని సౌభాగ్యంబులకు మెచ్చి తదాగోక్షనంబునం దనియక
వాని విమానంబుతోఁ గొంతదవ్వరిగి యంతమగిడి యాతని తెఱం
గెఱుంగంగోరి నారదుఁడేరి ప్రార్థింపుడు, నమ్మునియు రంభకువైరిని
నొక్కర్తు నిల్పనెంచినవాఁడు గావున,

క. సవతియన నింక నొకతె

భువిలోపల వేఱ వెదకఁ బోవలయునె ? యో

ధవళాక్షి ! నీవకానే

రవె దైవనియుక్తిఁ గొంత ప్రాప్తిగలిగినన్.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౮)

అని పల్కుచున్నాఁడు. హృదయపూర్ణమైన పలపు వినయము,
అధైర్యము దైన్యము మొదలగు భావములతోఁ గలసియుండును.
విఱివీగదు. అభీష్టసిద్ధి నిశ్చయమని యుదాసీనతయు గర్వముఁ
గలంచదు. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గలభాషిణి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరముఁ
జూడుడు !

క. “ అంతటి రూప

శ్రీవైభవసతికిఁగాక సిద్ధించునె యా

దైవనియుక్తియు మాబోం

శ్లేషిధమునఁ బాట్టువడిన నిద్రవివేకా ! ”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౯)

నారదుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు. మణికంధరునికి నాపైపైఁ గోరికయుం
డుట నెఱింగినవాఁడు గావున, నీ నూతన రాగజ్వాలలో నాప్రాత

వలపెక్కడ భస్మముగునోయని దానికిం బ్రతిక్రిమి చేయుటకోయన,
 'నాశిష్యుడు చేసిన దండకము చమపురుష్మా! విందము' అని
 యాపెచ్చే జెప్పించుచున్నాడు. అది యట్లండె. ఈ తరుణియు
 నారదుని మూలముగ నాచితంబు సఫలబాసను నుద్దేశముచే నాతనికి
 శిష్యురాలుగా నేర్పడి యతనితో గానవిద్య నభ్యసించెను. నారదుం
 డును గానశిక్షానాతరముగ నిజకళాసాత్వికముంగూర్చి కృష్ణుని
 కాంతలు మఱుగున నే మనుకొనుచున్నారో విరహస్థుని యాజ్ఞాపించిన
 నలకూబరునిఁ గైవసము చేసికొను మంత్రమాన కిదియ యువసరమని
 కలభాషిణియుఁ న గుట్టుదో, పనీక.

తే.

నేను మీదాననగుటమీ గాన కథలు
 వడిన నవ్వేళఁ గొడవలు దడవరేమొ !

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౪)

సీ. నాకపేక్షితమైన నాతిరూపు ధరింప

సామర్థ్యమల్పిన నామగువల

సఖులరూపమఁదాల్చి సముచితంబగు వేళఁ

జని నారి హృగయఁబుఁగనఁగవచ్చు

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౪౪.)

... .

అనగాఁ నారదుండును దాను రంభకిచ్చిన శాపమునకు నిది
 యనుకూలమని గూవరమునిచ్చెను. నలకూబరదిర్భనము మొదలిది
 వఱకుఁ గడచిన కాలము నాకుగేండ్లు ఇది మఱవకుండు !

పిమ్మట నలకూబరచింతతోఁ , రితపించుచు నొకనాఁడు కాల
 యాపనార్థము వీణియఁగొని యాద్యానవసములో వాయింపుచుండగా
 మణిస్తంభుండు గానాకర్ణనవ్యాజముం వచ్చుడు, నతని సహాయమున

కృతార్థతనొంద నెంచినదై, యతఁడు నేఁబోయి వచ్చెదనని పల్కినఁ
దనదుఃఖము దైన్యము బయలుపడునట్లుగా విన్నవించినఁ.

తే.

... ..మహాత్మ నిన్ను నాపాలి భాగ్య

దేవతగ నమ్మియుంటి నా జీవితంబు

జేమిగాఁజేసి పోయెద వెఱుంగఁ జెప్పుమ !

(కళా. ఆ. 3. ప. ౫౩)

క. ఈవేళన యాతనికడ

కేవిధముననైనఁ జేర్చుటింతియ తక్కఁ

ద్రోవ మఱి లేదు నన్నుం

గావన్ త్షణభంగురములు గాంతలతాల్ముల్.

(కళా. ఆ. 3. ప. ౫౫)

క్షణభంగురము లనుచున్నది యిన్నాళ్ళు గాచియుండియు !
ఇడియు సహజము. మఱి దైన్యము హెచ్చి హెచ్చి పిఱికిపట్టువంటి
సాహసము పొడమును. ప్రాణకంటకమగు సంకటము. ఇంకను సిగ్గు
నభిమానమును మర్యాదను బాటింపనానా ? కావున నన్యములం
దనాదరయై యేమనుచున్నది !

సీ. ఓ నిద్రపురుష మీరేసరణిని, గొని

చన్న నేమగుఁ దక్కుశంకగలదె

నీమహాత్మ్యముఁ గానని జడాత్ములేనున్న

నేమికన్న మహాత్ములిండుకయును

జేటొక్కగతిగ భావింపర మముబోంట్ల

సంస్పర్శమాత్రంబు సమ్మతింప

నుచితంబుగాదంటి రుచితంబె మఱి నాదు

ఓలుపల కులేల యింక నా చెలులు గిలులు
 నేగుచెంచి విఘ్న మొనర్తు రితమెఱుంగక
 కాపునం గొనిపోయ్యు శీఘ్రంబ నీదు
 వెనుకనిడికొని నన్ను మద్విభుని కడుకు

(కళా. అ. ౩. ప. ౨౧)

వీడు కపటసిద్ధుడు. ఈ యెవంపురాశిని యృగేంద్రచాహనా శక్తికి బలియీ నెంచినవాడు! “శుద్ధముగాఁగ ని మనసు శోకము సర్వముఁ బుచ్చివైచె” నని మిథ్యాప్రత్యయముఁ బలికి, యీపెం బిలిచికోపోయి, యమ్మవారి గుడియొద్ద నిలిపి పూజాద్రవ్యములు దేఁ బోయెను. అప్పుడు సుముఖాసత్తి, మిక్కిలియూ ముసలిది. వచ్చి సిద్ధుని చరిత్రం బెఱింగినదిగాన, ప్రియమును గమయమును దోషఁ గల భాషిణిని జూచి యిట్లనియె.

క.

... లతాంగీ యెనటనుండి చేరితివకటా !

కలుషపుఁ బాపురుఁ బిల్లని
 డిలుకయుఁబలె నిద్దురాత్ము సిద్ధుండనుచున్.

(కళా. అ. ౩. ప. ౨౪.)

క ఆ కలుషాత్ముడు క్రమ్మఱి
 రాకమునుపె తొలఁగి పోవరాదా యెటకే
 నోకూన యీ మనోజ్ఞత
 రాకృతియేఁ జూడఁజాల నసిపాల్గఁగన్

౨౬

స్త్రీసహజుగు రచ సృజ్ఞాన యా ఛయు నడచిపెట్టుట సుముఖా సత్తియొక్క నాత్సల్యఘనతను సూచించెడిని. నలకూబరుని సంగ మంబుఁ గాంక్షించి వచ్చిన యాకాలకు నీ వృత్తాంతమెంత చింతా వహంబుగా నుండదు! తాను ద్వారకాపురిలో ననుభవించిన వైభవ

మును, తుదకుఁ దనకిట్లు ప్రాప్తించిన పశుమరణమును దలపోసి
దుఃఖితమాననయై, తదనంతరంబు డెందంబు డిందుపఱచికొని, యా
వృద్ధురాలితో గద్గదకంఠముగా,

కా. “అమ్మా ! నీపలు కెల్లనెంతయు నిజంబైయున్న గాన్పించె, నే
నిమ్మాయావి ప్రకార మిట్టగుట నూహింపంగలే కొక్క య
ర్థమున్ వీనికృపన్ గడింతునని యత్యంతాశ ప్రేరేపఁగా
నిమ్మాడ్కిం దెగివచ్చితిం దెగువలే వీవాటుఁ దప్పింపఁగన్”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౯౫.)

అని యెట్టకేని సిరానవలని ధైర్యముం దాల్చినదై.

స్త్రీ “

మీఁదటరాఁగల మేలు కీశ్వరికిఁ
దప్పింపరామి యెంతయు ధ్రువంబు
ఇంకవాఁడువచ్చి యేమేమి నేయునో
చచ్చుటెట్లొయను విచారమునను
బెగడుచుండ నెల జగదంబయాశక్తి
నేయవలసినట్లు నేయుఁగాక !”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౨)

అని పల్కుచుండ సిద్ధుఁడు క్రమ్మటి యాపెం దాసి
“యిక శక్తింబూజించి పోవునముగా” యని పిల్వఁగా, నయ్యో
పాపము ! మరణము అట్లు ప్రత్యక్షభీకరముగా నుండిన నెవరిగుండియును
నీరుగావు ? గడ్డిపగకనైన శరణ్యమని యూతగాఁగొనఁ జూడమా !
అట్లగుట నీబాలభీరువు, దారుణమ్ముల నెన్నఁడుజూచియైన నెలుంగ
నిది, ధృతి నీరయిపోగా నా వృద్ధాంగనంజూచి,

క. వీనొంటిఁ జోవ వెఱుకున్

లోనికి నోయమ్మ ! నీవునున్ రాఁగదె నా
తో” నన “ నెవ్వరు నేటికి
నేనుండఁగ ననుచు సిద్ధుఁడింతిం బలికెన్.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౧౬.)

పలికి, దానిభయచేష్ట భావించి యింకఁ దడసిన విఘ్నంబగు నని లోనికి బల్మి నీడ్చుకొనినోవుట కా కన్నెను గొప్పపట్టి యీడ్వఁగా నప్పడఁతి

తే. “
ప్రాణభయమునఁ గలఁగి యోయవ్వ ! నీకు
విడ్డనే కావవే నాకు నడ్డపడవే !
యనుచు నా వృద్ధనారి మాటునకు నొదిగె.”

౧౧౩

సుముఖాన త్తియుఁ దనమిడఁ గత్తి కడ్డముచేసి యామెను గాపాడినది. మృగేంద్రనాహనయుఁ గలభాషిణి వేండుకలు దృఢముష్టింబట్టి మఱియుఁ బైకిఁ గత్తినెత్తిన యాసిద్ధు ననతిమారుంబునఁ బడవై చెను. వాఁడు కత్తినిగాని కలభాషిణినిగాని విడువక యట్లేచని, మాయానలకూబరుఁడు రంభయుఁగ్రీడించుచుండిన భూసామీప్యమున “మెత్తని శ్రొత్తలిరు పాన్పుమీఁదఁ బడెను.”

తలిరులను దాఁకినఁగాక రాక మానునా? సిద్ధత్వమెటఁ బోయెనో? కామవికార మా దేశమయ్యెను! పాండవమహిషి గూర్చి కీచకుఁడు కంపిత మానసుఁడైన ఘట్టంబునఁ దిక్కన పాంచాలి సౌందర్యము వర్ణించిన యనిర్యాచ్య మాధురీ ధురీణంబులగు నీన పద్యములంబోనివి యొకటి రెండు ఈ సందర్భమునఁ గన్పట్టెడు. రసికలు పోల్చి పరికింతురుగాక !

సీ. “ అమృతంబు దొలఁకునట్లమరంగ జెల్వలఁ
జాటు ముఖేందు బింబంబుతోడ
బాలకర్ణద్వయీ కూలకషంబులై
తల్లడంబందు నేత్రములతోడఁ
గడుఁ జెమర్చినయట్టి కలికిలేఁ జెక్కుల
నంపెడు విగళత్కచాలితోడ
వలిగుబ్బ పొల్లొండ్లు నిలువ కిట్టుట సం
క్షోభించుపయ్యెద కొంగుతోడ

వెఱపు నొక యొజ్జయై వింతవిలసనములఁ
గఱపఁ జూపట్టు సౌందర్య గరిమతోడ
సరభ సాకర్షణతోభ చకితయైన
మదను జయలక్ష్మీరీతి నమ్మగువ దనర.”

(కళా. ఆ. ౩. ప ౧౪౬)

సిద్ధుండు మాచినాఁడు. మాచినదే రెండవమాటలేక పరిరంభ
ణమునకు మొదలిడినాఁడు! ఋషుల రసికత యీమాత్రమే! దా!
సౌమనస్యమున ఋషులకుఁ బాళయగాండ్రకు మృగములకును
భేదము శూన్యము! ఆ బాలయు నన్నిసైరింపక రక్షణార్థము పేరె
లుంగున నాత్రోశించిన, చూయానలకూబరుండు వచ్చుటయు! తరు
వాతిక్రమములును బూర్వమే వివరింపబడియె. ఆ నలకూబరుని కెను
రుగా రంభాకారియై యీపి చనుదెంచు రీతిఁ దిలకింపుఁడు!

సీ. తిరముగా శుడువమి విరియఁ బాఁతుడు కొప్పు
దోడ్తోడ నొకకేలఁదుటిమికొనుచు
వల్లెవాటుగఁ గొంత వలవ చన్గవ నిల్చి
పెరచేత నీవి గల్పించుకొనుచు
సుదిట్టిపై నొక్కింత చెదరిన ముంగురుల్
పాపటకును బొందు పఱుచుకొనుచు
సారెకు జారెడు శ్రవణకల్వారంబు
లందంద మూపున నానుకొనుచుఁ
జమటనంటిన పానుపుఁ జివురుఁ దునుక
లెడనెడ నఖిక్షతాళంకఁ దడవికొనుచు
రంభ యేతెంచె మిగుల సుందరంభ మమరఁ
దొలుతఁ బ్రియుఁడేగుచెంచిన త్రోవబట్టి.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౪౭)

మనోరథ మొకరీతి ఫలించినకాని పరిపక్వమయ్యెననుట నిర్వి
వాదముగాదు. అయిననేమి! ఈపె ప్రబంధముల రాచకన్నగాదు

గావున, కొంచెముతోఁ దృప్తిఁజెందగల యుదారురాలు ! ఆకొంచెమునకు మారుబేరముగ మరణశాపము వచ్చిపడినను, “ఎట్లును గాంక్షితంబు సిద్ధించె. ఇక జావుగలిగిననేమి ? శక్తిగుడియొద్ద దేహత్యాగం బొనర్చెద” నని యచటికి వచ్చి, యాస్థానంబునఁ దనవలెనే శాపగ్రస్తుండై మణికంధరుఁడును, దేవికటాక్షమున ముదిమివీడి కుమారీ గూపంబున విరాజిల్లు సుముఖాన త్రియు, మణిస్తంభుఁడును గుమిఁగూడ, వారువారు చెప్పిన వృత్తాంతములంబట్టి తన్నుంగలసిన యతఁడు కుబేరనందనుండు గామి శోకభరాలనయగును నాపెంజూచి మణికంధరుం డిట్లనియె.

క. “... ..

... .. తరుణి ! యట్లపురూపంబున నున్నవాడ నేజుమ్మ”

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౧౦)

అని పలికి,

చ. “జలజదళాక్షి ! యేను మునిశాప భయంబున నెందు నేరికిం
చెలివిపడంగనీక మది ధీరతఁ ద్రిప్పుదుఁగాని నీపయిం
గలదునుమీ తలంపు మనగానకళాభ్యసనంబు వేళలకా
ఫలమిటులాంచె దానికిని భాగ్యవిశేష వశంబునకా దుదకా”

౧౬

చ. అనుడుఁ గృతార్థనైతిఁ గుటిలాత్మకుఁ డెవ్వఁడు నన్ను నట్లు వం
చనమునఁ గూడునోయను విచారమువాసెను, నీదుపొందు నా
కునభిమతింబె నీకుఁదగనన్న తలంపున నీ తలంపు నేఁ
గనమినిద్రిప్పుమకా హృదయకాంక్ష నినుంగనుఁగొన్న వేళలకా.

౨౩

అని చెప్పి, ఇక్కడకు “నీకుఁదగనన్న తలంపు” నలకూబరుని
యందుంబలెఁగలదు అని తనమాటల నమ్ముదురో మొగమాటము

లని వాహపుమరోయను శంకంజేసి, గరువయు నభిచూనయుఁగల
కోమలచూనన శుగుటచే శపథంబులు ప్రమాణంబులు ననువితుంబు
లని భావించి

“యాసుద్దుల్ హృదయైకసాక్షికములేమన్నన్ వృథాయిత్రటిన్ ”

అని వచించి, నలకూబరునిపై మనసుపోవుటకుఁ గారణమొండు
చూపునదియై,

ఉ. సమచింతతాపక రూపరేఖ చొ
ప్పేనొకకొంత గల్గఁగని యిచ్చఁ గుబేరతనూజుఁ గోరితిన్ ౨౦

క కాప భయంబున నెఱయఁగ
నీపైఁ గోరిక మఱల్చి నిధిపతిసుతు నే
పాపపు వేళను జూచితి
నోపయిసాబ గేను మఱి గనుంగొన గుఱిగాన్. ౨౧

క. అయత్నతనయుఁడని ని
న్నే యేఁ బొందితిఁ దుదన్ వనిన్ మనభాగ్య
శ్రీయేమని చెప్పుదుఁ బడఁ
బోయినఁ బూఁ బాన్పునఁ బడుపోలికయయ్యెన్. ౨౨

ఉ. శ్రీయుతమైన దివ్యమణి చేతికినబ్బఁగఁ బాఱజైచి త
చ్చాయ యొకింతయున్కిఁగని చాలఁగృకించితి గాజుపూసకై
నాయవివేక మేమనుకొనం దుదఁదన్మణియబ్బెనన్న న
త్యాయత తత్సమాగమ సుఖాప్తికి నోఁచమనెంచి కుండెదన్. ౨౩

ఆ. ఇట్టి మాటలిప్పుడే నాడుకొనుటయు
ననుచితంబ వారవనిత పలుకు
లిచ్చకంబులనక యెవ్వరు నమ్మెద
రదియుఁగాక దృష్టమన్యవాంఛ. ౨౪

అని లజ్జాశోకంబులడర నవనతముఖమైయున్న కలభాషిణికి
 సమాధానము జెప్పి నిదర్శనముగా సుగాత్రీశాలీనుల చరిత్రంబు
 వక్కాణించి మణికంధంబు డాపెకుందును హాగొట్టెను. ఈదర్శన
 మేలనునగా, ఒకరిపైఁ బ్రేమయుండినను చారేదేనొక క్రొత్తరీతి
 నుండినంగాని నుతినన్ముత్యంపదను శృంగార న్యాయమునకు ! ఇది
 శృంగార విశేషములకుం జేరిన భావప్రసృతి. భార్యయందైనగాని,
 సర్వకాలముల సన్యావస్థల నేకరీతియగు మిక్కువంచాల్చినవాగుడరు.
 ఏదేనొక విలాసము వహించి యొప్పారినేట తమ తనంతట రేగును.
 మనుష్యులును బలుమూర్తులు గలవారని యంజీమిగదా ! హృదయ
 వికాసము గలిగించునవియుందుఁ గొన్నిచూత్రము. మఱి ఒకరిశోక
 మూర్తిపైఁ బ్రీతి. ఇంకొకరి కింకొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. రేఖలు, నీలలు,
 విలాసములును తత్తద్ధృగముసాగములప్రకారము సుఖముఃఖావహము
 లగుట వింతగాదు

అయిన నొక్కటి. పైఁజెప్పిన న్యాయము ఏకపురుషునందును
 వివిధకాలముల స్త్రీలకు రాగముమాటుచుండుటకు హేతుభూతము.
 ఒకనియందలి ప్రీతి వాని మూర్తి ననుసరించి హెచ్చుట తగ్గుట తెలి
 సెను. కాని కలభాషిణి వృత్తమువేటు. ఏకకాలమునందే యిరువురి
 యెడఁ జిత్తము వాత్తినట్లున్నది. ఇది భావ్యమా? అభావ్యమా?
 మనసు ఒకేకాలమున నిద్దఱపై సమముగఁ బాటురా? అనేకులపై
 మోహముండుట నిజమా? ఇది కష్టతరమైన ప్రశ్న. మణి
 కంధరుని వలచినది నలకూబరునిని వలచినది. ఈరీతి నిరువురిమీఁద
 దుర్భరమోహముఁ బూనియుండిన యొక స్త్రీని చరిత్రముం జదువు
 టచే నెఱుంగుదును. ఆపె యెవ్వరన, సుమారు నూఱు సంవత్సరముల
 క్రింద ఫ్రాన్స్ దేశములో గణ్యయు విద్యాగంభీరయుఁ గా నుండి వెల

సిన 'లెస్ పినాస్' అనునామె. కాబట్టి యిట్టి వర్తనము అస్వాభావిక మనరాదు. అపురూపమనవచ్చును. అపురూపశృంగారముల సూచించిన సూరన్నయే 'రవిగాననిచోఁ గాంచెడు కవి !'

కలభాషిణియొక్క తడనంతరవృత్తాంతమింకను గౌరవార్హము. తన శాపంబుఁ దలఁచికొని త్వరలో జీవంబు విడుచుటయు కర్తవ్యమని యెంచి సిద్ధునిటాచి, 'ఇంక జాగేల? నీఖిడ్లము అకుంఠికోద్యోగము. రంభాశాపమును దానికి నహాయకారి. కానఁ త్వరలోఁ గార్యంబుముగించి తత్సంబగు సామ్రాజ్య సుఖంబు ననుభవింపుమా, యని ధృతిమైఁబలికిన సిద్ధుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడు. 'నాభార్య నిన్ను వ్రేయఁగూడదని కాలికాదేవిపై యానపెట్టి యుండటచే మునుపే నఱుకఁబోయి యన్ని పాట్లఁ జితిసి. ఇంక నామాటవలద. ఈకత్తిని మణికంధరునకిచ్చెదను. అతఁడు దానిని నీపైఁ బ్రయోగించి రాజ్యలక్ష్మీ మహనీయుండగుఁగాక !' అట్లని మణికంధరుని నతి ప్రయాసమై నీ కూరకర్కమ నకు ననుమతుంజేసిన, కలభాషిణియు కోరికోరి కాంచినవరుఁడు విధిప్రేరణంబునఁ దనకు యముఁడుగాఁగా కాలవై పరీత్యంబునకు చోద్యంబున, అప్రమేయాశాంతియుంజేఁది ధీరభావయై

ప. " మణిస్తంభునకుఁ దదంగనకుం బ్రణామంబులుసేసి కన్నీళ్ళు గ్రుక్కికొనుచు 'నీకలంకపాటు తక్కిన భయమనకుఁగాదు గుండు, మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావంబున నారాధింపుచుండ లేమికింగాని' యనుటయును సుముఖాసత్తియు 'నోయమ్మ మననెచ్చునంబుల కూర్చి యింతటన పోయెనో మీఁదటనైన నీపతియు, నీవుఁ గోరినట్లు మమ్ము గురుభావంబున నడుపు కొనియొద ' రనినఁ గలభాషిణి పునః పునః ప్రణామంబు లాచరించి ముకుళిత కరకమల యగుచు నిట్లనియె."

కా. పూతంబైన మదీయపుణ్యయుగమో పుణ్యంపుటిల్లాలనీ
పాతివ్రత్యము చందమున్ విఁ మదిఁ భావింపఁగా నెట్టి దు
ర్నీతిప్రక్రియ వాఠికైనఁ గృపతో నీవిచ్చినంగల్లు నా
పాతివ్రత్యము నానుమీఁదనయినం గ్రాపంప దీవింపజే!

ప. ౧౩౮

క. నావుడుఁ బరమ పతివత

వై వెలయుము రాజ్యవై భవానుభవం బెం

తేవర్తిల్లఁగ నలరుచుఁ

బ్రోవుడు మముబోంట్ల నీవిభుండును నీవున్.

౧౩౯

ఉ. అట్టిటుఁ జంచలింపకు దృఢాత్మత నుగడుచుటంచు నిప్పుడే
మిట్టివి నీకుఁబెల్పనవియెయ్యవి పెండ్లికిఁ బోవునట్లు గ
న్పట్టుచు నున్న దాన వతిభవ్యవి కాసమునుబ్బుఁ జూడ నిన్
గట్టిగ నెన్న దేవతవుగాని నరాంగనజే మృగేక్షణా!

౧౪౦

చ. అని తనుఁబల్కునజ్జలరుహాక్షిని వీడ్కొని సిద్ధు వక్త్రమున్
గనుఁగొని నన్ను సంపితిరెఖడ్గమునిచ్చెదరే యటంచు నా
తనిబలుకత్తిఁబుచ్చుకొని తాచుణికంధరు చేతికిచ్చి యో
గ్యనియమ గంధమాల్మ్యకతియై కలభాషిణి నిర్విశంకతోన్.

౧౪౧

శక్తికి నభిముఖయై కూర్చుండెను. స్రవాస్త్రముతోఁ గత్తినిచ్చు
టేల! ప్రియునా! మనస్సంకోచము వాయుటకొఱకు సత్వమైన వలపు
నకు లక్షణమేయిది. తమకెన్ని వచ్చినేమి? ప్రియులు నుఖింబున్నఁ
జాలు : ఖడ్గప్రసాదానంతగము అతని ముసు గట్టివడునట్లుగా

క. “సమరంబున నెదిరించిన

సమదాహిత వీరవరులఁ జక్కడఁచుటనై

జము మీకునిట్టి యెడలన్

భ్రమయక చేమఱవకునికి పటు శౌర్యమునన్.”

౧౪౨

అని తెలిపి కలభాషిణి దేవి యతఃచేత నిరస్తజీవయాయె!

ఈపాత్రముంగూర్చి యింత విపులముగ వ్రాసినందుకు
క్షమాపణార్థమై కారణములఁ జూపవలయు. సూరకార్యుని నాజ్ఞయ
సృష్టి నెల్ల నియ్యది నిస్సంశయముగ నగ్రగణ్యము. దీనికిం దీటగు
చరిత్రమింకెయ్యదియు లేదు శృంగార వర్ణనముఁ జేయుటలోను
ప్రబంధముల వెట్టులేవియు వేయలేదు. నలకూబకునికై నాఁలగేండ్ల
కన్న నెక్కువగఁ గాచియుండెఁగదా! ఇష్టముండినఁ జెలికత్తెలతో
మొఱలిడుట, ఉద్యానవనములోఁ బడిపోరలుట, చంద్రాదిదూషణము
ఇట్టి వికారచేష్టలన్నియుఁ జేసినట్లు చెప్పియుండవచ్చును. కాని, కవి
యీవిషయములఁ దలఁపనైన లేదని తోచుచున్నది. భావనా
శక్తిమై వ్రాయువారలకు మనకు పాత్రములకుండు లీనముగనుండుఁ
గావున సహజరాగములు దప్ప సితీరములు దట్టవు. మఱియు, నీ
శాస్త్రీయ ఘోషలకు మధురలాలసాచరిత్రములోఁ బ్రవేశమున్నది
గాన నిట ననవసరముల? కవి వానిని విడిచిపెట్టినేమో! కారణము
లేయేటనైనఁ బోనిండు! మనకు లభించినదన్ననో మనసువశము గాక
పోవునంత రమణీయమైన కథ. కవికిఁగృతజ్ఞతమై సమస్కారము,
రసికులకు స్వాగతమును !

శోకాంతవర్ణన లనిషేధ్యములు

ఇంత మంచి సూందరమగు పాత్రమువర్ణనము శోకాంతముగాఁ
జెప్పట కిష్టము లేమిచేతనో, మఱి, మనకవులకుం బట్టిన దౌర్భాగ్య
మతంబు కతంబుననో, మణికంధర ఖండిత మస్తకయగు నాలలనా
శిరోమణి కాళికాదేవి కరుణా ప్రసాదంబున “పునస్సహితమస్తకయు,
నిజపురీ వర్తినియునై తన బంధుమిత్రాదుల నలరించుచు” సుమారు
రెండు సంవత్సరములుండి పిమ్మటఁ గాలప్రాప్తమరణ గూయెనని కరుణ
రసప్రధానమగు నీభాగముయొక్క సొంపును గవి వికలంబొనర్చి యుం

దుట భాషామర్దశగదా? రసకులలో శోకమునొక్కటి. ఇదిమాత్రము
సమేధ్యమననేల? శోకప్రధానముగా వ్రాసిన గీతిత్వము మొక్క
పోవుగా? మొత్తముమీఁద భారతమే శోకాంతమట! దానికి రాని
తక్కువ పెటవానికి వచ్చునా?

కల్పనాస్థానిత్యములు

ఇట్టి యుద్గ్రంథమున గల్పనాభంగము లుండుట చింత
సియము! కృష్ణుని భార్యలయొద్ద కలభాషిణి నారదులు గానవిద్య
నేర్చుకొనుటకై కడపినకాలము నాలుగేండ్లు పుణికంధరుఁ డంతఃపురము
లోనికిఁ బోఁగూడదని యేమో వాని కీ ప్రయాస మావంతయు
టికయి “పుండరీకాక్షుని యనుగ్రహవిశేషంబున నకల రహస్యసంగత
విద్యాసంపన్నతచేత నారద కలభాషిణులయిట్లు యత్యధికుఁడవు”
భాగ్యము లభించినది! ఈయనుగ్రహ విశేషముం బ్రయోగించి
వారిని సద్యఃకాల విద్యామహానియత ఘటించి కలభాషిణి విరహ
కాలమును మట్టుచేసి యుండరాదా? కృష్ణకాంతల శిక్షయు ననావశ్యక
మాయె. దానితోఁ గల్పయు న్యూనమాయె.

తృ తీ య భా గ ము

మొ ద టి ప్ర క రణ ము

మధురలాలన ప్రభావతియొక్క యక్క

ఈ పొరఁబాటులం గూర్చిన ప్రస్తావములు ముఖ్యములు గావు. ఏలన, శ్మశాశ్వాసము తుద మొదలు క్షమార్హములుగాని దోషములు దట్టముగ నుండుచేత, వీచించిత యావశ్యకము. మణి కంధరుఁడు కళాపూర్ణుఁడై వృట్టి రాజ్యముఁజేయుచుండఁగా, నతని కొలువుకూటములో శిశువగు మధురలాలన యొకనాఁడు హఠము యొక్క నాయకమణి హృదయస్థమగుటఁజేసి యా కళాపూర్ణుఁడాది పాత్రంబుల చరిత్రంబు లత్యద్భుతంబున మందలించినది. రాజుగారి కిదివఱకే అభినవకౌముది భార్యయాయెను. మధురలాలన తాను కళాపూర్ణుని భార్యయగుటకై యవతరించినదని తెలిపెఁ గావున.

క. “ అనుధురలాలనా కథ
లేమియు శుద్ధాంతమునకు నేగకయుండక
భూమిపతియడఁచె నభినవ
కౌముది విననేలయనుచు ఘనయత్నముతో.”

(కళా. అ. ౬. ప. ౧౯౦)

ఇది హాస్యమా? ప్రయోజకమా? ఎట్లును అభినవకౌముది కోపతాపములు లేక ద్వితీయవివాహమునకు నమ్మలించుచున్నది గావున నీ జాగ్రత్త యేమియుఁ బసికిరాదు!

ఇక కవి శృంగారమునకు దిగి పాడు ప్రబంధధోరణికిం జేరిన
ముఱికినంతయు నింపైన సుగంధమచి దట్టముగఁ బట్టించుచున్నాఁడు!
మధురలాలనకు యౌవనము వచ్చినది. కవితకు వచ్చినదిముదిమి!
యౌవనము వచ్చుసరికి కవికృతమైన యంగాంగ పరీక్షయు వచ్చును
గదా! ఆయుమ్మ యాకాలమునఁ బెద్దతోటవలె నుండెనట!

స్త్రీ. గురుతర స్తనకేళిగిరులును గంభీర
తరనాభి కూపమతల్లికయును
జారుకోమాళి శృంగారధారాసర
ణియు నంగుళీకిసలయచయంబు
సుకుమారబాహు వల్లికలును రమ్యోరు
కదళి కాస్తంభ ప్రకాండములును
సులలితాధర చింబఫలవిలాసము పుష్ప
విసర పాండితుహాసవిభ్రమంబు
గలిగి పలుకులు శుకపిక కలకలముగఁ
గుంతలఁబులు మధుకర కులముగాఁగ
శంబరారాత్రి కేళీవనంబుఁబోలె
సుదతియపుడొప్పె నొక వింత సోయగమున.

(కళా. ఆ. ౬, ప. ౨౦౬)

ఈసంగతి యీమాత్రము. ఇక నితలోఁ గళాపూర్ణుఁడును
అభినవకౌముదీ విహారములచేతను రాజకార్యములచేతను మధురలాల
నను మరచినాడట! అన్ని యద్భుతముల శిశుప్రాయమునన చెప్పిన
దానిని, నమీపమున సామంతు సింటఁ బెరుగుదానిని మఱచుటయట!
ఈమఱపునకుఁ గారణము కళాపూర్ణునియొక్క బుద్ధిహీనతగాదు,
మఱి కవియొక్క! ఈమఱపురానిచో శాస్త్రీయమగు హాసములున
కవశాశముండదు. అలంకార క్రమములు వేయకుండినఁ గావ్యము
చెడునను భ్రమచేత రాజునకుఁ భ్రమఁబెట్టినాఁడు! ఈచిత్తశోష రాజు
నదిగాదు. శాస్త్రవిధేయతంబూనిన కవిది.

ఆవ ధురలాలనకో యుద్రేకము బలమైనది ! ఉద్రేకలక్షణా
లన్నియు మశూచి కాక తాకిన లేచు బొబ్బలవలె సంకురించివి !
మొగను తెల్లబాటినది. ఉడుకొంటెము మతియుఁబోయినది !
“ ఒక్కతె బిల్వబోయి మఱి మొక్కతె బేర్కొని పిల్చు ” నట !
“ ఒక్కడకేగఁజూచి మఱి యొక్కడ కేగు ” నట ! భోజనశాలకుఁ
బోవుదమని లేచి పెరటితట్టునకు మఱచినట్లు వెళ్ళునేమో ! పురుషు
నితో మాటలాడి యుండకపోయినను,

నీ. ఏమి కన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోపక యదిమున్ను దోపకుండె
నేమి వీనుల విన్న హృదయేశు మధురోక్తి
తోపక యది మున్ను దోపకుండె

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౪)

ఈ గారిడీతంత్రము అమానుషము ! పై శాచముగావచ్చుచు !
ఇట్లనేక విధంబు రేవగలును జాగ్రత్తుఁడు పులఁ గామవికారముల
నాచారమురీతిఁ బ్రకటింపఁ జొచ్చిఁ జెలికత్తెలు వెఱఁగంది
మామూలు విచారణలకు ప్రారంభించిరి. ఈ చెలికత్తెల విషయమై
నాకొక సందేహము ! యజమానురాలి యుడుకుఁ బొడఁగనువేళలఁ
దమకుఁ గొంత కాక యెక్కదాయేమి ? వీరికష్టము నరయు కవులు
లేరుగా ! వారు ప్రతిక్రియఁజేయుటకై ? శుద్ధముగ నుపయోగములేని
చికిత్సయని ప్రబంధములవలన దెలిసియుగడియు నామె నుద్యానవనము
నకుం దోడ్కొనిపోయిరి.

ఇది మొదలు కవి గతానుగతికముగా వ్రాయుచున్నాఁడెగాని,
స్వబుద్ధి పొంతఁబోవునట్లు గానము. భావములు నవ్యములుగావు.
రుచిరములుగావు పాటప్రాత. మాటరోత ! మధురలాలనయుఁ

దత్తులును జలక్రీడలాడిరి. దేహమునకు శాశ్వతమేమోగాని యాడిన తరువాత “నవీనవస్త్రాభరణ గంధమాల్యంబుల నలంకృతలైరి.” సరియే కాక ఈ కారముగునస్తుసామగ్రి నేవరు మోచికొనితెచ్చి సిద్ధముగ నిడిపోయిరో పత్తాభేష ! అప్పుడు రాజుగారు తటుక్కున వచ్చిరి ఇంక రాకున్న వారికికన్న జ్ఞప్తికి నచ్చుటెట్లు? తీక్క బలియు టెట్లు? సరి. పరస్పరదిర్భవము సంప్రాప్తము

చ వినుకలిచేతమున మిగుల వింతలు గాగ విరాళిగొన్నయ
వ్యనజదళాక్షి యట్లు నవలభ్యురూపముఁ గన్నులారఁగాఁ
గనుఁగొని

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౩౯)

అని యున్నది. దీనికిఁ బూర్వమెన్నఁడును జూడకున్న గళా పూర్ణుడని గుర్తెట్లు గలిగె? మరియు,

“ఏమి గన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోఁపక యదిమున్నె దోఁపకుండె”

నని పూర్వమే యాపె యుపద్రవముంఁగూర్చి వ్రాసియుండుటం జూడ కిన్నులఁ జూడకమున్నే హృదయమున రూపమావిర్భవింపఁగల వింతమానిసియో యీ మగాళయుపుత్రీ! లేక చిత్రఫలమేమైన నీవికోడముల కాధారముగా నుండునా! ఊహ్యము. కళాపూర్ణుడు “ఎట్టకేలకుఁజరియెదిరిగి.” ఈ ముద్దరాలును తియ్యని పచ్చిపచ్చి యోజనులకుం దొడఁగుచున్నది! “ఇంకెట్టులమ్మా! తోట కేల పిలుచుకొని నచ్చితమే? ఆరామములు మన్నధపక్షములు గనా!” యని చెలులెల్ల నొక చిన్న లెక్కరు వేయునప్పుకి నంగనామణియు,

క. అంగజతాపం

బుననుస్సురుస్సురనుచుం

గనురెప్పలు దేల్పవైచి కడుసొలయుటయున్.

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౪౯)

ఇక శైశ్యోపచార ప్రారంభము !

నీ విరిదమ్మితావులు వెదఁజల్లు కొలనిచెం

గటఁగమ్మ పన్నీటి కాలవలును

గడు నివతాళించు కప్రపుటనఁటుల

యిరవులఁ బూవుఁ జప్పరముఁ బన్ని

వట్టిప్రేళ్ళను దడిగట్టి శ్రీగంధపు

టసలునమెత్తి తదంతరమునఁ

కర్పూరవేదికఁ గావించి చల్లని

చెంగల్వరేకుల సెజ్జఁదీర్చి

చిలుకుదేనియతోడి గొజ్జంగిపూవుఁ

దలగడయమర్చి యందు నా జెలువనునిచి !

జగతిఁగల సర్వశైశ్యోపచారవిధులు

సలిపిరందును గడఁగాన కలసిరంత.

(కళా, ఆ. ౬ ప. ౨౫౧)

ఈ పద్యముతోని విశేషములఁ దలఁచుకొన్న నాకుగుండియ
లదరుచున్నవి ! అబలలు, పూఁబోండ్లు, కోమలాంగులు అనఁబడు
నభీజనములు, గున్న యేనుగులవఁటి యిరువదిమంది కూలివాండ్రు
చేయుటకన్న నెక్కువపనిని ఇంతత్వరలో నేలాగునఁజేసి ముగించిరి !
కార్య మెంత సేపుపట్టెను ? అదివఱకు నంగనామణి సాలసియే
యుండెనా ? లేదా, శాస్త్రప్రకారము మంచిలగ్నము చూచి
యీ వేళకు నామె మూర్ఛపోవునని యెఱింగి యాక్రియలన్నియు
ముందునాఁడే తయారుచేసి యెదురు చూచుచుండిరా ? నాకుంజాడ
నిట్టి పద్యములు కవులు తొలుతనే వ్రాసిపెట్టి పిమ్మట నది యే కథ
యైననేమి, యక్కడక్కడఁ దూర్చి పెట్టుదురేమో !

ఉ.

... ..

... పూవిసనకట్టులు గొజ్జఁగి నీట మాటికిం

దొప్పగఁదోచి వీచుచుఁ జనుంగవపై, నరకాళ్లఁ, బాణులన్

అప్పులు గాఁగఁ జందనమలందుచుఁ గొందలమందిరందఱున్. ౨౫౨

ఏమి సౌకమార్యము ! ఇతరులు దేహమునట్లు తోముచు గుట్టమును మాల్చుచేసికట్లు వేయుచుండఁగా సంతోషముచే సకిలించు గణము గలుగవలయుచున్న చాలి మగాండ్రు యింద్లలో నవతారమెత్త వలెను ! లేకున్న నట్టిగడుసుదము అరిది. ఆ సంగతి యట్లుండనిఁడు. ఈయుపచారములు నవచారములు జరుగుచుండఁగా నందఱు 'గప్ చుప్' అని యూరకుండిరి. మాటలేదు. అవి ముగిసినదే మాన ముద్ర బగులగొట్టి శిలుకలవలె గిలారిగవసాగిరి. "అయ్యో ! అమ్మా ! చెప్పవే నీకష్టము ప్రాణసఖితో" నని యొక నంగనాచి ప్రార్థింపఁగా (ఇవలకును ఏమియుఁ దెలియకయూ యిన్ని దోహద ములు చేసయుండుట ?) మాధుర్యాలన మెట్లొ మనసును నాలుకను దృఢ పఱుచుకొని యేమానుచున్నది.

ఉ. ఓహరిణాక్షి నీకు నిక నల్లముదాఁపఁగ నేటికిఁ జగ

స్మృహనమూర్తితోడ నటమున్నొక నాటినిశఁ విలాస స

న్నాహమమీట మద్విభుఁడు నాకలలోపలవచ్చి తేర్చఁగా

మాహవకేళి నద్భుత సుఖైకమయంబది మేమిచెప్పుదున్ !

౨౧౮

కులస్త్రీలు ? ఒక యుషాదేవి చూపిన దారింద్రొక్కు గొట్టెలు ! ఇట్టియేమి నెన్నరె న నొకరేడ్చిన సంగీతముగా నుండును. అందఱుఁ గూసినఁ బెద్దరోత !

“మదితా చలువలు గిలువలు

మదికి నసహ్యంబు లతని మన్ననఁ దక్క-కా.”

అనుచున్నది. అట్లయిన మొదలే యేలపలకనరాదు ! చెలి కత్తెలు గసియెత్తునట్లు శ్రమపడుచుండఁగా హాయిగాఁ బండకొని వేడుక చూచుట న్యాయమా ?

ఇట్లు వీరు రహస్యపాలు మాడ్చుకొనుచు డఁగా వెన్నెల యయ్యెను ! నాకు నిక్కడ నొక ధర్మనకటము. ఈ కాంతాతిలక

నను వారిని వదిలబోయి ! ప్రథమఃస్థము తల్లి. అవసరముగా వెళ్ళుచుండగా కూతును నిలబెట్టి యాపకు బుద్ధివచ్చునట్లు ఇచ్చిన యువన్యాసము ఒక గంట దీర్ఘము ! అంగనామణికి తాల్మితేలితమిచే గలిగిన తబ్బిబ్బులజూచి జరగబోవు త.నూషా.ందలంచి, చెలిక తైలు హాస్యముఁ జేయుటలో వినియోగింపఁబడిన కాలము అరగంట. అలంకార రచనాదులకుఁ బట్టిన కాలము ౨ గంటలు ! ఇక్కడ కవి ప్రయోగించు వైరస్యము తూనిక మగణ్యము ! ఎట్లనఁగా :

ఒకటి. నిషా - రణముగ మధురలాలన “ విభూడిక వచ్చు టెప్పడొకొ విఘ్నము లేముయన్ ఘటిల్లుకో ” యని తన కే ద్రోహముఁజేయని యభినవకౌముదిమీఁద దోషారోపణకుఁ దొడఁగు చున్నది ! ఈ యమ్మ దౌర్భాగ్యపు పిగాళిని కలభాషిణియొక్క యుదారచరితంబుతో నుపమించి యాడుఁడు ! పిమ్మట “ మెడికల్ కాలేజ్ ప్రొఫసర్లు ” రీతిని పురుషుని శరీరభాగముల వర్ణింపుచున్నది ! చాలీచాలని గానికి తన పరువేర్పనట్లు బాగుగ విడదీసి యాడెడు మాట వినుండు !

తే. “ ఆ లలిత చరణములాత్తు కేలుగేలు
కోర్కెఁ దద్వక్షమునఁజేర్చు కుచము కుచము
దివుట దద్రహాఃకథ విను చెవులు చెవులు
పలుకులేల తద్రతిగన్న బ్రదుకు బ్రదుకు. ”

పోతనామాత్యుని “ కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు ” అను మహోత్తర పద్యమునకుఁ బట్టిన గ్రహచారమా యీ యాను గమనము !

రెండు. చెలిక తైలు దార్చుటకై వచ్చుట. అంగనామణికి సిగ్గును గూడ వచ్చుట ! ఆసిగ్గు పలాయన మామాడ్కి వారు,

మ. పొదియైనాథులుదారుఁ గాపురములింపుల్ మీరగాఁజేయుచున్
గదిపెండ్రేసి కొమాళ్ళఁ గూతులఁ దగన్ గన్నట్టి యిల్లాంక్రకున్
మదిలజ్జాదులులేవె నీకుబలె సన్మానంబుతోఁ జక్కవ
చ్చెదొ యేమేఁగలదే.

ఇత్యాది వివరములఁ దెల్పుట, వినువారి డివులు వ్రయ్యలగుట
మొదలగు చారిత్ర్యములు గొన్ని !

మూఁడు. అంగవామణి యారీతి నుండఁగా రాజు గవాక్ష
మూలమునఁజూచి యుక్తిఁగల మూఁపలేకపోవుట. దానికి గుర్తుగా
నింకను గాలము వ్యయమగుటలు, ఆపి తన్నుంగూర్చి చేసినమాడ్కి,
యాపె యంగములను మిక్కిలి విమర్శతో వర్ణించి ఋణవిముక్తు
డఁగుట ! నీరసములైన యుపములు ఉత్ ప్రేక్షలును భార్యపై దీపింపఁ
జేయుట.

క. “ సమదాక్షి మీనసంచా

రమునఁ దొలంకుచును ముఖసగస్సు లావ

ణ్యము వెల్లిపారఁ గ్రేవల

నమరించిన పిల్లకొలఁకు లంగనవీనుల్ । ”

౧౨౪

పిల్లకొలఁకులు ! అందులోనుండి కాలుద్రవమో ?

చ. అనుపమముల్ రతిస్మరులయాటలు నిర్వములంచుఁ గప్పిపె
ట్టిన పువుబంతులీ సతి కడింది చనుంగవ తేంట్లుక్రేవలం
దును జొరకుండఁజేరిచిన తోరపు సంపది పూపుదండలీ
వినుతభుజంబు లాతుదల వేడ్కకు నిడ్డ చిగుళ్ళు హస్తముల్.

౧౩౦

ఉ. మానవతీవతంసము సమగ్రనితంబ విజృంభణంబు జం
బూనదిసైకతస్థలము పొల్పువహింపుచుఁ జాలనొప్పెడున్
లై నునుమంచువోలె వెలిపట్టు మడుంగు బెడంగుచూపనా
పై నవసారసాళిపరిపాటి నుదంచిత కాంచి మించఁగన్.

౧౩౧

తే. అతివ తొడలును జఘనంబు నరసిచూడఁ

గొమరు మీటెడు జమిలితొండను ల శిరసు

తోడి వలరాచవారి యగ్భుతపు హస్తీ

యగ్రభాగంబు చూపఱకాత్మఁ వోఁప.

౧౩౫

చ. జలజ దళాయతాక్షీ మృదుచారుతర ప్రపదద్వయీ విని

ర్మలరుచి ఘల్లుఘల్లుమను రత్నపుటంచెలమ్రోతి జృంభణం

బుల నవకంపుఁ గచ్చపము పొల్పునదల్పుచు గెల్పుఁ చెల్పెడు

గలుగునె యింక దీనికి జగంబులలో నుపమాప్రసంగముల్

౧౩౬

ఇత్యాది. ఈ హస్తములం బట్టి విచారి పఁగా నేర్పడిన కీష
యములివ్వి : గజుగాని గూరకృష్టిగా వా. గజామణి చీరయేమా
యెనో ! ఆపె గ్రీలు కొట్టి గాంధే గాంబోలు ! బ్రేకున్న వన్ని భాగ
ములు గనువడునా ? ఈయుపమ లెందుసకుఁ బనికిరావనియు, రోత
లనియు వేఱుగఁ జెప్పవచ్చునా ? వీసికింగారకము భావరాశక్తిగ దు.
మఱి సామ్యశక్తి. అంగలోను గుయుక్తి. కామ్యకుండట ! తాళలేని
వాండట ! ఆలోచనాశక్తిచేఁగాని తట్టనట్టి పదునెనిమిది పద్యములు
గొంగెఁగట ! రసాభాసమన సాయే గదా !

ఈ పాండిత్యమంత్రములు ముగించినపిదప చిలిక తైలు—వీరొక
తడాఖా—అపెకుఁ గరణీయముల బోధించి, కి భాషూర్ణుని “ చరణంబు
విలాసిని యూర్ధ్వలదఁ జేర్చఁజేసి బలిమి నాననజముఖచేతఁ బట్టిచి
సంవాహన మొనర్పఁజేసిరి ” ఇది శుద్ధముగ (అనావశ్యకము అసహ్య
మును !)

అయ్యో ! మృగప్రాణ శృంగారమా ! ఈ చలి తైలు మన్న
ఘని పురోహితురాండ్రు !

ఈమొదారువంటి కవిత్వమునో,

తే.వసునిచిట్టంపుఁ జేతలఁగరము ప్రేమ
మెఱుపువోలెఁ దళుక్కన మెఱయుఁగాని
నెలఁత సిగ్గను మొగిలలో వివలదేద
యదియు మిక్కిలి నితపయ్య గతనిమదికి.

(కళా. ఆ ౭. ప. ౧౫౪)

అని పద్యమునూఁగము సూరసయొక్క నైజపభావమును
సూచింపఁ జాలినంత గుణి కుముగానున్నది. తక్కినవి భావశూన్య
ములు.

ఈయాశ్వాసములంగూర్చి విక్షేపముగఁజర్పించుటకు నాకిష్టము
లేదు. సామాన్య ప్రబంధముల యట్టల యవి నిర్ధృతపద్యపూరిత
ములు. కల్పరాశక్తి యేరిక్కునఁ బోయెనో! సంభాషణచాతుర్య
మెంగు గ్రుంకెనో! ప్రతిభ యెలునూయమామెనో! అలంకారాది
శాస్త్రములయందలి నూఢభక్తి పరిమళము!

తుచ్ఛశృంగారములకు హేళనము

స్త్రీసర్లన చేయుటకు మనకవులకు దెలియకుగాఁబోలు!
కారణమేమన ఇంకినోనుండు రసములు జిహ్వకేగాని మనసునకు
వికాసము నిచ్చునవిగావు. బాల్యవివాహము, విద్యావిహీనత యిత్యాది
దురాచారహతులగుటంజేసి యిల్లాండ్రు సరసములకుం బనికిరాగు.
ఇత సరసములకుఁ దగినవారు దానిని జీవనోపాయవృత్తిగా నాశ్ర
యించెదరు. వారికిఁగూ ముఱుగు, మానము, జంతు, మర్యాద
మొదలగు నుదాత్తగుణంబు లల్పంబులు. ఎట్టి హీనలయ్యుఁ గల
కాంతలకన్న మేలగుటంట్టియేమి వారికి 'భోగమువారు' అను

పేరు గలిగె. తక్కిన యాఁడువారు భోగమునకుం దగరు. నారిం
బ్రేమించుట దానధర్మము జన్మపరిత్యాగతత్వము !

భారతకవుల శృంగారవర్ణనము దివ్యము.

పచ్చిపచ్చిగా వ్రాయుట శృంగార మెన్నఁటికిఁ గానేగను
మహాకవుల శృంగారవర్ణనములో శృంగారము, శుభిత్వము సమన్విత
ములు. ఆంధ్రకవు లద్దానికి విరుద్ధంబగు భ్రమనేల దాల్చిరో! అట్లు
చేయుటకుఁ గారణములేదు. ఏలయు. ప్రామాణికకవులగు కవిత్వయము
వారు మంచిత్రోవను నిభావించియుండు కతనమున. భారతములో
గోప్యాంగవర్ణన శృంగారమునకై యెక్కడను జేయబడియుండలేదని
తోచుచున్నది. సిదర్శనముగా

నన్నయభట్టు

ఆదిపర్వములోని శృంగారపద్యముల వినుఁడు.

సీ. పలుకులముద్దును గలికి క్రొల్లన్నుల

తెలుపును పలుదచన్నుల బెడంగు

నలఘుకాంచీపదస్థలముల యొప్పును

లలితాననేందు మండలమురుచియు

నలినీలకుటిల కుంతలముల కాంతియు

నెలజవ్వనంబునవిలసనమును

నలసభావంబును బొలుపును మెలఁపును

గలుగునగ్గరికను

(అది. ఆ. ౩. ప. ౨౩)

క కన కావదాత కోమల

తనులతఁ దనుమధ్యఁ గమలదళనేత్రను యో

జనగంధి నవనినాథుఁడు

గనియెను సురకన్యవోని కన్నియ నంతన్.

[అది. ఆ. ౪. ప. ౧౬౯)

ఉ. దానిశరీర సౌరభము దానివిలోల విలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు దాని శుచిస్మృతి కాంతివక్త్రమున్
దాని పిలాసముం గడుచుదంబునఁజూచి మళోజబాణ సం
తాసహతాత్ముడై నృపతి

[అది. అ. ౪. ప. ౧౭౦]

ఉ. చారుసువర్ణహాసి శవణంపకభూషయు సింహువారము
క్తారమణీయమున్ వరుదానువతంపమునై యపూర్వశృం
గార విలాసలీల యెసఁగం చన గుండటనున్న మాదినం
భోరుహ సేత్రఁజూచి కరువుంగవుఁడంగజరాగమత్తుడై.

[అది. అ. ౫. ౧౪౫]

సీ. త్రిభువనలక్ష్మి యేతెంచి యేకాంతఋ
క్షేలాఙ్గో యున్నది యివ్వనమున
గగనమణిపభ గగనంబునందుండి
యవనీతల స్రాప్తమయ్యె నొక్కొక్క
శంభుండు లావణ్య సద్గుణ సముదామ
మింద యిమ్ముగ సగ్రహించె నొక్కొక్క
దీనియంగమును బొందిన యివ్వభూషణ
శ్రీయేమి పుణ్యంబుఁ జేసెనొక్కొక్క
యమరకన్యయొక్కొక్క యక్షకన్యకయొక్కొక్క
సిద్ధకన్యయొక్కొక్క శ్రీ సమృద్ధి
సర్వలక్షణ ప్రళస్తాంగి యిది దివ్య
కన్యయగు ననంత కాంతి పేర్చి.

[అది అ. ౭. ప. ౭౨.]

ఉ. నెఱికురులున్ విలోలనిత సేత్రయుగంబును నొప్పులాల్కు నా
తెఱయుచు దీనియాననముఁదెల్పు గరంబు మనోహరంబు నా
యెఱిగిన యంతనుండి సత్సిట్టి లతాలలితాంగిఁజూచి యే
నెఱుంగ నురేంద్రకన్యకలు నిట్టిరె రూపవిలాస సంపదన్.

(అది. అ. ౭. ప. ౭౭.)

ఇందు తొడలు, మీఁగాళ్ళు ఇట్టి గూఢార్థములు లేవు అవి
గల నందర్భము లాపర్వమున మృగ్యములు.

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ వ్రాసిన యరణ్యపర్వ శేషముగా ద్రాపదీహరణ
ఘట్టముననుండు పద్యములు :

ఉ. “ నీలపయోదనుండలము నిశ్చలలీల వెలుంగఁ జేయుచున్
గొల్లెడువాలు గొమ్మెఱుంగు కైవడిఁ దద్వనభూమియంతయున్
లాలితదేహ కాంతి పటలంబులఁజేసి వెలుంగఁజేయున
బాబుల వినీలకుంతల విభాసినఁజూచి సవిస్మయాత్ముఁడై.”

(ఆది. ఆ. ౬. ప. ౫౪౧)

ఉ. లీలయెలర్పఁగా నబలలేఁజిగురాకును బోలె నొప్పు కెం
గేలు కదంబశాఖతుదిఁ గీల్కొనఁజేసి వసంతవిప్రమ
స్మృతితబాలవల్లిక్రియ మేలగు మాడ్కుల కించి పావక
జ్వాలయపోలెఁ జిత్తము నిజు బెరియింపఁ దొడంగెఁ జూచితే

[ప. ౧౪౫.]

నీ. మగ్యనేత్రదారుణ మృగసమాకులమైన
యివ్వనాంతరమున నేకతంబ
యిట్లు నీయున్నికి నెయ్యది మూలమి
వ్వనదేవతవొ సురేశ్వరునితోడ
నలిగి ధరిత్రికి నరుగుదెంచిన శచీ
దేవివో హరియురస్థితిఁ దొరంగి
కేళిఁ గ్రుమ్మరు పద్మగేహవో భవదీయ
జనకత్వమున సముజ్జ్వలితుఁడైన
పుణ్యుఁ డేవంశమునవాఁడు పొలఁతి నీదు
జీవితేశ్వరుడగు సుఖజీవితాత్ముఁ
డెవ్వఁడబల నీ శామమై యింపు మిగుల
శబ్దమెయ్యది నాకు నిజంబుఁ జెపుమ.

(ఆర. ఆ. ౬. ప. ౧౫౧.)

హనుమంతుఁడు సీతాదేవిని వర్ణించుట.

సీ. కన్నీరు జడిగొని క్రమ్మఁ బ్రాకెక్కిన
కమ్రకపోల భాగములు గలిగి
యవశమై యొరఁగిన యంగవల్లిక పొంత
సున్న భూమిరుహ మ్మాతఁగాఁగ
వెడిలు నిట్టూర్పుల వేడిమిఁ బగిలిన
యధర పల్లవము గారాకుఁబోల
దలఁపుల సందడి దందడించినదాల్చి
కదలు శిరఃకంపగతుల బెరయ
నున్న పుణ్యమూర్తినుత్తమసౌందర్య
నవనతాస్య నార్తయైనదాని . . . (ఆర. ఆ. ౩. ప. ౨౮)

తీక్కన్న

విరాటపర్వములోఁ దీక్కన్న వ్రాసిన శృంగారవర్ణనము అనన్య
నాధ్యమని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా ? బౌద్ధత్యశోభితము. చెనటియగు
కీచకు నట్టివాఁడు సైతము సజింబగు ననురాగ ప్రభావంబునం జేసి
కళాపూర్ణాదుల కన్న మేలుగ సిగ్గులేసి విధమునఁగాక గలువతనం
బునఁ బలికెడు. సక్కువమైన ప్రీతియున్న నేస్త్రీనింగూర్చియైన
నసహ్యకరములగు వర్ణనల మృగప్రాయలుగాని వారెవరైనఁ జేయు
దురా ? విరాటపర్వములోని యా పద్యములన్నియు నుదహరించెద.
లేకున్నఁ బక్షపాతమును నపవాదముగాక, తీక్కన తెలిసి వ్రాసినాడో
గ్రుడ్డియేటుగా వ్రాసినాడో యెయుఁ గొంగలు శంకింపనగు అన్నిం
టిని నివేదించిన నేశంకకు నవకాశముండదు.

ద్రాపదియొక్క సైరంద్రీవేషము.

సీ. పటమొయిల్గప్పినఁ బాడటి నునుఁగాంతి
గదలిన యమృతాంశు కళయనంగఁ
బేనుమంచుమీఁద బర్విన వికాసము దప్పి
చెలుపుగుందిన సరోజిని విధమున

ధూమంబువొదవినఁ దుఱఁగలి మెఱుఁగులు
 నలఁగిమాసిన దీపకళిక పగిది
 ధూళిపైఁ బొరసినఁ దొంగలించుటమాని
 లావణ్యమెడలిన లతిక మాడ్కి
 గంధకారికావేషంబు కతనమూర్తి
 యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడియుండఁ బొండు
 తనయమహిషి

(విరా ఆ ౫. ప. ౨౯౪)

నగరులోఁ జొచ్చు లీల :

నీ. పదతలంబుల కెంపు పరఁగినతెలము కుం
 కుమలిప్తమైన చందము వహింప
 నంగంబునునుఁగాంతి యడరిన గోడలు
 వేదుల మణిమయవిధమునొందఁ
 గనుగఁచమెఱుఁగులు గదిరిన ముందర
 పుష్పపహారంబు పొలుపుదాల్చు
 వేనలిక ప్పూపర్వినమిఁదు నీలదు
 కూలంబు మేల్కట్టు కొమిరు వడయఁ
 దానుజొచ్చినకతన మత్స్యక్షీతీశు
 నింటనిమ్మొయిఁ గ్రొత్తయొప్పెసక మెసఁగ
 నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ
 బొండురాజతనూభవ పత్ని యరిగె.

(విరా. ఆ. ౧. 30౫)

కీచకుని ద్రౌపదివర్ణన

నీ. ఇయ్యింతి ప్రాపున
 కుసుమబాణుని బాణముల్లాడనైదు
 గరిఁగి నేరిమివాటించి కరువుగట్టి
 పోసిచేసి చైతన్య సంపుటయుఁదగ ఘ
 టించికో కాక యిట్టి చేడయలుగలరె.

(ఆ. ౨ ప. ౨౩)

[దాపదిస్థితి

నీ. వెఱవక ననుజూచె వీడనియెడఁ గలు
 పించిన నొండొండఁ చెమట వొడిమ
 ననుచిత కృత్యంబు లాచరించు విధాతృ
 బలిమికి నివ్వెతపాటు దోఁప
 నిచ్చట దిక్కులే రెవ్వరు నాకను
 భయమున మేనఁ గంపంబు వుట్టఁ
 జేయంగ నేమి యుపాంబులేమి నా
 ననమున వెల్లఁ దనంబుగదుర
 నున్న పాంచాలిఁ గనుఁగొని

(ఆ. ౨ ప. ౩౩)

కీచకుని యుత్కంఠ :

నీ. తన్వంగి మవ్వంపుఁ దనులతి నెఁచఁగెడు
 నునుఁగాఁతి వెల్లువ మునుఁగఁ బాఱఁ
 గిసలయహస్త కెంగేల నేపారు శ్రొ
 మ్మించును లేయెండ మిగులఁ బర్వ
 గమలాస్య ముద్దు మొగఁబు లేమెఱుఁగుల
 మొత్తంబు సరిచుట్టు ముట్టికొనఁగ
 ధవళాక్షి తొంగలితఱుచు టెప్పల చెన్ను
 కప్పను చీకఁటి గవియుదేర
 బెగ్గలంబంతకంతకు నగ్గలింప
 నొదవు చెమటతోఁ జిత్తంబు నెదరి యెందు
 మెలఁగఁ దలఁపేది యా సింహబలుఁడనంగు
 పట్టి యాడెడు జంత్రంబు పగిదినుండె.

(ఆ. ౨. ప. ౩౭)

నీ. తెలిగన్నఁ గవకాంత పాలుపార నించుక
 గనువిచ్చి చూచినఁ గాదె యబల
 చెలువంపు నెమ్మొము నెలమి సొంపినుమడి
 గా నల్లనవ్విశఁగాదె యింతి

దంతమాక్తికరుచి దలకొన నరుమాట
 విలికినఁగాదె యుత్పల దళాక్షి
 యుల్లంబు సరసత దెల్లంబుగా లీలఁ
 గైకొన్నఁగాదె పంకరుహ వదన
 యనుచుఁ జూచుఁ జేరు నమ్ముగ పలుకులు
 వినఁగఁ గోరుఁ గేలు దనదుకేలఁ
 గీలుకొలుపఁ దలఁచుఁ గీచ కాధముఁడు ని
 జానురక్తిఁ దెలుపనప్పళించు.

(ఆ. ౨. ప. ౪౫)

నీ. సుదతి నీమై చక్కఁ జూచుట కోడెదఁ
 గనుచాటు వొరయునో యని తలంచి
 మదిఁ బొనర్చినమాట మగువనీ పెంపునఁ
 గుదిసి నా నాలుక తుదికిరాదు
 పడఁతి నీ కరములుపట్టఁగ దివిరి శం
 కించి వడంకెడుఁ గేలు నూడు
 నెఱినిట్టిదని యింతి నీ నెమ్మనంబెన్ని
 భంగుల సరసినఁ బట్టువడదు
 చెలువ యింక నొక్కించుక నేపు నీ వ
 నాదరంబున నెప్పటి యట్లయున్న
 మన్మథుఁడు సమయించిన మగుడనన్నుఁ
 బడయవచ్చునె యెన్ని యువాయములను.

(ఆ. ౨. ప. ౪)

కీచకుఁడు ద్రౌపదిని ముఖస్తోత్రము చేయుట.

నీ. నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనముఁదెచ్చి
 యచ్చునఁ బెట్టినట్లంద మొంది
 చక్రవాకంబుల చందంబుఁ గొనితెచ్చి
 కుప్పలు నేసినట్లొప్పుమెఱసి
 చందురునునుఁగాంతి కందేర్చి కూర్చి బా
 గునకుఁ దెచ్చినయట్లు కొమరు మిగిలి
 యళికులంబులకప్పుఁ గలయంతయును దెచ్చి
 నారు వోసిన భంగి నవక మెక్కి

యంఘ్రితలములు గుచములు నాననంబుఁ
గచభరంబును నిట్లున్న రుచిరమూర్తి
యనుపమాన భోగములకు నాస్పదంబు
గాదె యీ త్రిప్పులేటికిఁ గమలవదన.

(అ. ౨, ప. ౫౨)

నుధేష్ట కీచకుని మనసు మర్చి గోరి చేసిన కాంతాజన
వర్ణనము.

నీ. లలితంబులగు మట్టియల చస్పడింపార
నఁచకైవడి నడనల్లవచ్చి
యెడమేని నెత్తావి సుడియంగఁ బయ్యెద
సగము దూలించిపై మగుడఁ దిగిచి
సోలెడు నెలదీఁగె లీలఁ గ్రాలుచు వింత
చెలువంబు దలకొనఁ జేరినిలిచి
తెలిగన్నఁ గవకు నెచ్చెలియెనలేత న
వొలయంగ సరసంపుఁ బలుకు పలికి
మెఱయు చెయ్యలరాగంబు మెయికొనఁగ
నెడఁద సొగయించుమాటల నెలిమి మిగుల
నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు నన్నెలఁతలుండ
నీరసాకార పైరంధిఁ గోరఁదగునె.

(అ. ౨, ప. ౬౪)

కీచకుని ప్రత్యుత్తరము :

నీ. గండు మీలకుఁ బుట్టి కాముబాణములతో
గలసి యాడెడు నట్టి కన్నుఁ గవయు
బిస కాండముల శిక్షఁబెరిగి లేదీగల
మెచ్చకయున్నట్టి మృదుకరములఁ
జిగురులతో సంధిసేసి యంబుజముల
పై నెత్తి చనునట్టి పదతలములఁ
గలకంఠముల చేతఁ గఱచిన విద్యవీ
ణలకిచ్చునట్టి తిన్నని యెలంగు

నత్తైరంగున రేఖయు నవ్విధంబు
గరువచందంబు నమ్మెయికలితనము
నట్టి చెన్నును సైరంద్రియంద కాక
కలజ యొరులకు నెఱుంగక పలికి తబల !

(అ. ౨. ప. ౬౩)

కీచకోత్కంఠ :

సీ. లీల నాముందట నాలేమ వొలసినఁ
జూడ్కికిఁ జాబ్బన చూటిగాదె
కనువిచ్చి నన్ను నాతఁడుమాధ్య నూచినఁ
దనువున కమృత సేచనముగాదె
చిరునవ్వు బెరయ నచ్చెలువ నాతోడఁబ
ల్కినఁ జెవులకు రసాయనముగాదె
యెలమి నన్నెలఁత నన్నెలయింపఁదివిరిన
నెడఁద కానందంబు నిక్కగాదె
యానితంబిని మక్కువ ననఁగిపెనఁగి
యింపు పొంపిరి వోవ నన్నేలుకొనఁగఁ
దలఁచి పొందిన నది జన్మఫలముగాదె
యనుచు వలరాజు బాతికి నగ్గమయ్యె.

(అ. ౨. ప. ౮౬)

కీచకు దర్శనంబున ద్రౌపది యవస్థ :

సీ. దైన్యంబు తలపోతఁదలకొన్నఁ జెలువ కా
ననమున వెల్లఁదనంబుగదిరె
భయరస వేగంబుపెకొని ముట్టినఁ
గాంతకుఁ దనులతఁ గంపమడరె
బెగడంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
బదముల నట తొట్రుపాటు బెరసెఁ
దల్లడం బొందినఁ దన్నికి నవయవం
బులనెల్ల ఘర్మాంబుకళిక లెసఁగెఁ

దలఁకువుట్టెఁగొంకుకొలదికి మీఁటె వెం
బాటుదోఁచె ముట్టుపాటు నొడరె
వెలుగుపాటు దలిక నెఱనాడె నొప్పునె
వ్యగలవగల నీనె దిగులు వొదివె

(అ. ౨ ప. ౧౦౬)

కీచకుఁడు దీనుఁడై ప్రార్థించుట :

సీ. కాంతి దహ్మోత్తు నీకడగంటి చూడ్కితోఁ
బొందఁ గానని మేను పొగుటయును
దీపారు నీ పల్కు చెల్లంబుగా వినఁ
గానని వీనులు కందుటయును
నింపగు నీచెయ్యు లెలమిమైఁ గొనియాడఁ
గానని కోర్కులు గలఁగుటయును
సాగయించు నీకేళిఁ దగిలి యానందఁబుఁ
బొందఁ గానని మది గుఁగుటయును
బాహు నాదగు జన్మంబు ఫలమునొంద
భావజన్ముని పూనిక పారమెయ్యి
నన్ను బంటుగా నేలుము నలినపదన
యిగక నీసిగ్గు చెరయాలమేల నీను.

(అ. ౨ ప. ౧౩౮)

పరిభ్రానానంతరమున :

సీ. ఎలదీఁగఁ గప్పిన లలితపరాగంబు
క్రియ మేన మేదినీ రేణువొప్పుఁ
జంపకంబున నవసారభంబెసఁగెడు
కరణి నాసిక వేడిగాడ్చు నిగుడఁ
దోయజదళములఁదుది మంచుదొరఁగెడు
గతిఁ గన్నుఁగవ నశ్రుకణములురుల
నిందుబింబముమీఁది కందుచందంబున
గురులు నెమ్మొగమున నెరసియుండ

సర్వజనవంద్యయైన పాంచాలి సింహ
బలునిచే నివ్వబంబున భంగపాటు
దనకు వచ్చిన నెంతయు ధైర్యమొంది
యవ్వరాటుని సభజేత నరిగి నిలిచి.

(ఆ. ౨. ప. ౧౩౮)

కీచకుండు ద్రాపదీనమక్షంబునఁ జేయు శాలిశచేష్టలు దుర్వి
లాపంబులు నెంతసహజములు! చూడుడు:

సీ. ఎవ్వనితోనైన నెలుఁగెత్తి యొక్కింత
పనిలేని వెంగలి పలుకుఁ బలుకు
మట్టియ లాండొంటి బిట్టదాఁకఁగ
నేల నందంద మునిగాళ్ళ నప్పళించు
గడువికారంబుగా నొడలెల్ల విఱుచుచు
మలఁగి రిత్తుకురిత్తు నెలఁగి నవ్వుఁ
కాళంబుగాఁ గరతలమునఁ బెలుచఁగం
బంబువేయుచు వెడపాటఁ బాడు
మలయు నంతంతఁ జేరువఁబొలయు నింతి
దన్నుఁ జూడమి కెంతయుఁ దల్లడిల్లు
సిక్కడక్కడ వఁడుఁ దగు లినుమడింపఁ
జూచు నత్తన్నిఁ జొరిఁ బొరిఁ గీచకుండు.

(ఆ. ౨. ౨౫౦)

కీచకుని పశ్చాత్తాపకరమగు మహావస్థ.

సీ. వామాక్షిరుచిర లావణ్యంబు భావించుఁ
దన్వంగి రూపు చిత్తమున నిలుపుఁ
గంబుకంధర చెన్నుకెవడిఁ దలపోయు
నంగన సౌకుమార్యముఁ దలంచు
భామిని సహజ విభ్రమమెదఁ గీలించుఁ
బడఁతి చెయ్యులు మదిఁ బట్టుకొలుపు
మానిని గరువంపు మాట పొందూహించు
దళితాబ్జముఖి తిన్నదనము మెచ్చు

నడరి కోర్కలు చిట్టమటాడ వెడఁగు
పడిన యుల్లంబు పట్టుచఁ బఱుపఁ దనకు
వశముగాకున్న నెంతయు వంతనొందుఁ
జింతయొకంబు వడిగొని చిక్కుఁబఱుప

(అ. ౨. ప. ౨౫౦)

సీ. పొడనూషినట్లయిన వడిఁబట్ట సమకట్టి
పరికించి కానక బమ్మరించు
మెలఁగినయట్లయినఁ బలికింపఁ దలఁచి ని
రూపించి లేమి నశ్రులు వహించు
గదసిన యట్లయినఁ గౌగిలింపఁ గడఁగి
యారసి బొంకైన నలఁతనొందు
నొడఁబడ్డ యట్లయిన నడర్తిపైకొనఁ జూచి
చెన్నఁటి యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు
లలిత వివిధ విహారంబులకు లతాంగి
యెలసి పొలసిన యట్లయిన నెలమిఁగలసి
యభిమతక్షీడ సలుపంగ నప్పళించి
వెదకి రిత్తబయల్గని విహ్వలించు

(అ. ౨ ప. ౩౦౧)

ఉద్యాన వనవిహారఫలము:

సీ. ఇంపైన ప్రియకాననిచ్చి నిల్చినమధు
వాదట నాను ముత్తాలివిభునిఁ
జెట్టుపల్పచరించి చుట్టుఁ గ్రుమ్మరి మనో
రమ నియ్యకొలుపు మరాళవిభుని
ఫలరస మొండొంటి కెలమిఁ జంచులనిచ్చు
మెయిన చొక్కెడు శుకమిధునములను
గమిబాసి తలిరు జొంపమునకు మెయిమెయిఁ
దాఁకంగఁ జనుపికదంపతులను

జూచి చూచి యుల్లంబున నేచి కోర్కు
లడరఁ జడిముడిపడు మాను పడు వెడంగు
పడు వెనుంబడుఁ దల్లడబడుదురంత
చింత బారికి నగపడు సింహబలుడు.

(అ. ౨. ప. ౩౦౬)

కీచకవధానంతరమున జయశీలయై పాలచాలి నుధేష్ఠుఁ జూడ
బోవునప్పుడు :

సీ. ముదమున నెలమి సొంపొదవి నెమ్మొగమునఁ
దోఁపంగవచ్చినఁ ద్రోచిత్రోచి
లలి నుల్లసిల్లుచు లలితలోచన దీప్తు
లడర నుంకించిన నాఁగి యాఁగి
సంతసంబున బాలిశములగు చెయ్యుల
దొడరఁ జూచిన జేయ కుడిగి యుడిగి
మనమున నుబ్బుమై మాట నాలకకురాఁ
గడఁగిన నాడక కడప కడప
ధీరయై యిట్లు సమ్మద పూరమునకు
గరుతతనమును బలితంపుఁ గట్టకట్టి
వెలఁదియెగుఁగని యదివోలె వికృతిలేక
యల్ల నెప్పటి యట్టుల యరుగుటయును.

(అ. ౩. ప. ౫౬)

ఉత్తరంగూర్చిన పద్యములు సట్టివ. ఆఁధ్రమున శృంగార
వర్ణనము తిక్కనయంత మనోహరముగఁ జేసినచారెవరును లేరు.
శుచి సౌందర్యములు నిత్యసంయోగముఁ, వీర కావ్యములో సింహుక
సందర్భ ములవఱిచికొని యుంతచేసిన ప్రతిభాశాలి శృంగార కావ్యమే
ప్రాసియఁడిన దాని రామణీయకము వ్యాదయమున లయించునట్టి
లావణ్యము గలదిగానుండదా? ఒకవేళ నేకరసప్రధానమగుట నతి

యను దోషంబునఁ దానుం బడి యుండునా? చెప్పలేము ఇటు నుదాహృతములగు పద్యములఁజదివి సేత్రముల హర్షాశ్రువులు గ్రమ్మునట్లీనందింపనివా రాంధ్ర మఁదిలి నుండరు.

కళాపూర్ణోదయమునందలి మిగతకథ

కళాపూర్ణోదయములోని మీఁది వృత్తాంతముల సంగ్రహముగ విమర్శింతము. ఈభాగమునఁ గల్పనలేదు, కథలేదు. ఒక విషయములకు నొక విషయముగా సింహారణమై నటించి పుస్తకముఁ బొడుగుఁ జేయుట కివి యుద్దేశమేమో! ఆసర్వలక్షణ సంపన్నతా ప్రతిజ్ఞయొక్క దుష్ప్రకృతియిటుఁ దేట తెల్లఁబు. రాణులిద్దఱకును జేలికత్తెల మాటలచేఁ బ్రేరితమైన కొట్లాట ఘటిల్లినది. నీచపాత్ర ములేగదా మన రాజులకు రాణులకు మంత్రులు : రాజు అభినవకౌమిది కాళ్ళుపట్టుకొనుచున్నాఁడు. ఆకృష్ణమూర్తి యీమర్యాదకు సృష్టికర్త! ఎన్నడో సత్యభామ కాళ్ళుపట్టెనో లేదో, రాజులందఱు నాయన యుపదేశములనెల్ల సిదియే సులభసాధ్యమని యెంచి యవలంబించి సనాతనాచారములోఁ జేర్చిరి.

పిమ్మట రాజుగారు సవతులు యలుకదీర్చుటకై పెద్దామెను గానవిద్యావిశారదం జేయుదుననియు, చిన్నయామెకు (ఆపెకాళ్ళ మీఁద బడినాఁడు. లేకున్న నీమమాత్రమూరకుండునేమి?) నీకాళ్ళకు అష్టదిగ్రాణుల కిరీటముల యందలి మణునందెచ్చి గజ్జెనో నగలో చేసి పెట్టెనఁయు ప్రతిజ్ఞఁ జేయుఁగా అమ్మలిరువురు శాంతించి చల్లఁ బడిరి. సవతుల కొట్లాటకై రాజు లేట్లాడట మనలో ప్రాచీన ధర్మమేమో ఐరోపావారిని సిందించునపు డిన్యాయమును జ్ఞప్తి యందుఁచుకొన్న సన్యాయము పలుకకుండుము. అరంకారశాస్త్రములలో నేమి చెప్పినాఁడు? “నయవిరచన యాత్రాజి దూత్యనిభు

వర్ణనము” “నిమి? సరియే. ఈ ఘాగమ లో నేనంగతియైన వేసిన నొక్కటే. వేయకున్న నొక్కటే, కాబట్టి నేయుదము, అనినిర్వేతుక జాయమాన శుక్రనితిన బసంగించుచున్నాడు కవి! సత్వదాత్ముండను మంత్ర యిన్నేండ్లు భూమి నేలిన ప్రభువునకు నవదేశము చేయుట మునలివాని కుపనయనము చేసినట్లు :

“ఇవియన్నియు నిపుడు ప్రసం
గవశంబునఁ జెప్పబడియెఁ గాని.”

యనుచున్నాడు, ప్రసఁ గవశమా! శుద్ధాబద్ధము. అలంకార శాస్త్రవశమునఁగా నా? ఇంక సునియొకటి బాకీముండలేదా? అని మగధరాజుతోఁ జేయుదము ఈమఁధరాజు వృత్తాంతము నాకు దిగ్భ్రమ, గల్గించుచున్నది మధురఁగాఁసావివాహసమయంబున,

“అశ్వలోచనముల కాత్మవస్త్రముకొంగు
మాటుగా నొనరించె మగధరాజు”

కాన నితఁడు సామంతుఁడుగదా? ఇంతలో,

కా... ..

నీ రాష్ట్రంబున కెగ్గొనరుటకుఁ బార్షిగాహుఁ డివ్వేళలన్
సాలోదారుఁడు మాగధుం డిపుడు తత్సంధానమర్పింబగున్.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౩౦)

అని ప్రబలశత్రువైనట్లు మంత్రి చెప్పుట యెట్లు? మఱియు, స్వభావుఁడిచ్చిన విల్లునమ్ములునుండ మాగధునిమైత్రి యెందుకు, ఏటిలోవేయటకా? ఈద్విజయముగూడ సందర్భశుద్ధిలేనిది. ఏలన? మదాశయుఁడు సకల రాజుల గెలుచునట్లు పరంబుగొన్న వాఁడగుట సతఁ డట్లుచేసి సార్వభౌముడై యుండఁగా, నతనిని కళావూర్ణుఁడు

గెల్చెనన్న నీయధిక ప్రసంగము లన్నియు నివారితములై యుండును. అవును. “ఆజి” యని సూత్రమున్న దే! ఇత నర్వలక్షణప్రాప్తికి దానిని మెడగట్టకొవలదా? దూత్యము కొంత సూర్యాస్తమయ వర్ణనము. దీని యగత్యమేమో దేవున కే యెఱుక! అండలోని కుయక్తులో!

తే నింగియనియెడి ప్రత్తిచేనికిని రక్త
ఒలియిడిరనంగ నెఱసంజ దొలత నమరఁ
దఱుచుగాదాన విరసిన దొరుగుఁబత్తి
పిళ్ళునాఁ జొక్కలెంతయు నుల్లసిల్లె!

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౨)

ఆకాశముప్రత్తిచేను! రక్తబలియిచ్చినారట! చుక్కలు ప్రత్తి విళ్ళు! ఇట్లు ప్రాసిన మనవారి కేమో యానందిము! కష్టతరముగ నున్నదాఁలును. గానోజ్ఞునుని యెంతుగు ఆశ్చర్యమునకును నామోదమునకును మనఁవారిలో వ్యత్యాసమేలేదు! తగువాత జంద్రోదయము. ఇంకొక వికారాలఁకారము!

తే “కాలమను కువిందుఁడు చంద్రి కాపటంబు
నేయఁబన్నిన మగ్గమొకొ యనంగ
వనమయూఖాళి గొనసాగి మివలనొప్పె
విధుఁడమరె వాని గృహభిత్తి వివరమనఁగ”

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౩)

భావప్రదానము. వక్కాణించు మయూరుఁడే సూర్యునికిరణము లాయన ‘మీసాఁగ నవమించినాఁడు! ఇత, తక్కువ కవుల మాటలేల? అపురూపమీ సురూపమని మనవారి భ్రాంతి. ఎంత క్లేశపడి సంపాదించుమో యంతమఖమనియెన్నిక! చాతాశమువలకు ద్రవ్యగులకతాయీ దెచ్చిన నది బుద్ధిబలనూ, లేమియా?

పిమ్మటసూర్యోదయవర్ణనము. మఱికొన్ని దుష్టయోచనలు : సూర్యగోబలు "గగనాఖ్యపనసవృక్షప్రకాండోపరిభాజితంబగు పక్షి ఫల" మఱు? ప్రబంధముల శ్రాద్ధమునకై జేయబడిన యెట్టి గుమ్మరికాయ యనరాదా! యోజనశక్తికిం జేరిన చమత్కారము నకును భావముల నలరించు శక్తికిని ఎంత భేదము!

కళాపూర్ణుని దీర్ఘజయము నేర్పినట్లేయున్నది. చతురంగము లలో నొక్కొక్కయుద్ధమున కొక్కొక్కయంగము మాత్రము పూని నట్లు వ్రాసియున్నాడు ఇదియాయంగసంగరముల వెవ్వేటుగ వర్ణించుటకై చేసికొన్న నబ్బరమర్యాదగాని, జయకాంక్షబోవు రాజులు వరించునదిగాదు. గౌడేశ్వరునితో జేయబడినది యశ్వ యుద్ధము. ఇందులో నింక నొక యసంభావ్యముగలదు "పిరంగులు జబురు జగులు దుచాకులు" మొదలగు నాధునికోపకరణములు నాడబడినవఱు! ఈవిశృతికి గవి యెట్లొర్చెనో! పిమ్మట నింకొక రాజుతో గజయుద్ధము ఈరీతిని గటారులతోడి పోరు మొదలగు వానిని, భారతకాలమునుండి మొగలాయీల నాటివఱకు ప్రఖ్యాతికి వచ్చిన పద్ధతుల నన్నింటిని ఏకకథలో నేకకాలమున నడచినట్లే వర్ణించియుంట కాలాచిత్వమునకు మారణక్రియ? ఆంధ్రదేశీయులు కటారిసాధనలో బహు నిపుణులనియెన్నబడినట్లు ఈదిక్కుమాలిన భండనక్రియవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇదివఱకు గళాపూర్ణుడు పోరినదిశస్త్రములతో. ఇకముందైన స్వభావుడిచ్చిన ధనుర్బాణముల నుపయోగింతమని యేమో యన్నట్టుండి భీష్మపర్వములోని యుద్ధ ముంబోనిది యొండు పొందింపఁబడియున్నది. అస్త్రపరంపరలు నిగుడు చున్నవి జయక్షియే చాంచల్యమును లేక కథానాయకుని జేరి యుండుట యామె తలవ్రాత. బ్రహ్మచే వ్రాయబడినదిగాదు. మఱి

యుత్తములు గాని కవులచే ! కృతార్థుడై రాజు స్వపురికిం బోవు
చున్నాడు.

కాలాచిత్త్యము

‘కాలాచిత్త్యము’ అనుపదమును నాశితిమి. కాన కవిత్వతత్త్వ
మునకుం జేరిన యీ విషయము గొంత విచారింపక పోరాదు.
కాలముచే మనుష్యుల గుణములు చూపుచుండుట యనుభవవిదితము.
ప్రబంధవిదితము గాదు. కథానామకుడు సాధారణముగఁ గాలా
తీతుడు ! నిరాశుడు నిరంజనతలకుం జేరిన యవతార పురుషుడు ;
ప్రారంభముననే వయసు, గుణములు, కోరికలు, చర్యలు నుండునో,
యవసానమునను నవియే. పెరుగుటలేదు పరిణామముం బొరయని
లోహవిగ్రహముల యట్టి సిద్ధికాగుడు స్త్రీలవిషయమునఁ నొకటి
రెండు సంగతులకై వరుఁడప్రభావమును నూచింతురు. అ వెవ్వియన
నమర్తాడెననుటకును, బిడ్డఁగనెననుటకును ! క్రొత్త పెండ్లికూతురైనను,
ప్రాతఁ పెండ్లమైనను, తేత పడుచైనను, ముమరు ముసలియైనను వార
లలో భేద మంతగానుండదు. పసికాయమున నాయుక నాయకునికై
యెట్లువ్విఘ్నముచుండునో, వయసునను, ఆశీతినే యాపె వలపును
రాగంపు విలసనములు నుండును. అనఁగా పుస్తకములలో ననుమాట !
ప్రకృతిని గాదనుట తెలిసియో తెలియకయో కట్టుకొన్న మగవారి
కెల్లఁ దెలియును. పాశ్చాత్యులు మనుష్యజీవిత పరిశీలన సమర్థులగు
టను, స్వయంవిమర్శమై వ్రాయునారు అగుటను, కాలస్పష్టిపరిణామ
మున వర్ణించుటలో నగృహీతచరిత్రులు ! కాలాచిత్త్యమన నర్థములు
రెండు. వ్రతీశాస్త్రమును గాలానుగుణ పరివర్తనములకుం బాత్రమైనట్లు
వర్ణించుటయు. కథలోని వివిధసందర్భములు కాలముతోఁ జేరికగల
విగా నుండునట్లు గల్పించుటయు ననునవి. ఇంగు ప్రధమభావము

మీఁద వివరించితిమి. ద్వితీయార్థమునకు సూరనార్యునే నిదర్శనము
గాఁగొని వ్యాఖ్యానం బొనర్తము. కళాపూర్ణోదయములోని సంకర్ష
ములకు కాలవిషయమునఁగల పరస్పరాసాంగత్యము పాటింపుడు !
నారదుఁడు మణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణుని చూడ్రెత్తును. మణికంధరుఁడు
కళాపూర్ణుఁడుగాఁబుట్టి దిగ్విజయము జేయునాకి ద్వారకాపురి నము
ద్రముతో ముచిఁగిపోయియుండెను. అనఁగా కళాపూర్ణుఁడు రాజ్యము
చేసినది కలి ప్రారంభము ననుకొందము వ్యాసా తము నన్నను
బాధకముగాదు. అప్పుడు విరంగులు దుపాకులు నెక్కడివి : రెండవది
రుక్మిణీకాంతునికిఁ దరువాత నీ రాజువలె నగ్గులు లెవ్వరులేరని కురు
కాది దేశాధీశులు కామకలు పెట్టి గారలు ; పాండవులు మరుముడైన
పరీక్షిత్తు సార్వభౌముఁడాయెనని జగత్ ప్రసిద్ధులు కథయుండఁగా,
నీ కళాపూర్ణుని వాసలోఁ బోటికిఁ బెట్టుట “ కొండంగని తగరుదాఁక
గోరుటగాదే ! ” ప్రపంచ భ్యాతములగు కథలతో విరోధించినట్టి
కల్పనలు అయోగ్యములు.

సుగ్రహుఁడు ఎన్నెన్నో తపస్సులుచేసి యవస్థలుపడి హారము
వడసినవాఁడు. పిమ్మట నా హారము ఒక బ్రాహ్మణుని యింట
నెన్నియో యేండ్లుండినది. తరువాత నాయె గృష్టార్పితము.
ఆ వెనుకఁ గృష్ణునిచే మణికంధరునికి లభించినది. వాఁడు గానవిద్య,
యాత్ర, తపస్సు, ఇత్యాదులలోఁ గడపిన నత్సరములు కనీసము ఆఱు
అట్లగుట మణికంధరునియొద్దఁ జేరినదిమొరలు మధురలాలస రెండవ
తూరి ధరించువఱకు జరిగియేండ్లు సుమారు ఇరువదినాల్గు. ఇక
సుగ్రహుని ననుసరింప నుండునో యూహింప నలవిగాదు. అట్టి
దీర్ఘాయుష్మంతుఁడగు సుగ్రహుఁడు సత్త్రదాత్ముండను పిరంబరగిన
వాఁడు. మధురలాలసకు మేనమామ ! సుగ్రహునింగూర్చిన యాభాస
ముల గింకను ముగింపుగానము. రూపానుభూతి యతని నెఱింగి

యుండకపోవుట సిద్ధము! శాపంబుచే మతిమాత్రము గోల్పోయి
యాకారంబు చూచిన యతని నేకస్థలముననుండియు నామె యేల
గుర్తి పకపోయె? రాణినాన మందరూ? కళాపూర్ణుని యభ్యంతర
నుందిరను లోఁ బ్రవేశింపఁగల యాతఁడు మదాశయుని యంతిపుర
మునఁ గాలిడ ననర్హుఁడై యుండునా? సమత్తరములు చింత్యములు.

కళాపూర్ణు డాతనిని వివిధయుద్ధంబులఁ దన కేకీడుచేయుని
రాజులను భార్యకై పూనిన వైరముచే నోర్చి జయశ్రీఁబడై పురము
ప్రవేశింపఁగా, పౌఠస్త్రిఁ బ్రతనిఁజూచుటకై విరోడకరములగు వేష
ములతో వచ్చుచున్నారు. నేఁ జెప్పచేల? నాధ్యమైనంతవఱకు మీరే
కన్నుల విప్పి చూడఁడు!

ఉ యోణితలేంద్రుఁ జూడ నొక కొమ్మ వడింబులెంచి యుల్లస
ద్యేణిభరంబుతో మొగపు తీరగె వలగ్నము నందమర్చి, యొ
డ్డాణము తీరగె గానిడి, మెడకొ వలగొన్నది చాల కడ్డమై
పాణుల నుండఁగొను మఱి బాగుగఁ గానుక వెట్టుకై వడికొ.

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౩౯)

ఉ. గుబ్బెత యోర్తువచ్చె నృప కుంజరుఁ జూడ రతార్త నీవిఁ దా
గొబ్బునఁగట్టుచున్ బయలు కొంగది మాన్పఁగఁ బోలెఁ గాళ్ళపైఁ
బ్రబ్బికొనన్ గుచోద్ధతి భరంబునకుం బయి కాఁపు వోలెఁ ద
బ్బిబ్బుగఁ జేతికికొ దొరకె పెన్నిటి వస్త్ర మురోవృతంబుగకొ. ౧౪౦

ఏమిది? ఉన్నట్టుండి రాజు నగమురాత్రిలో వచ్చినా?

తే. ఇత్తెఱుగునఁ బొరుల కెల్ల సేత్ర
పర్వమొనరించు రూప వైభవముతోడఁ
గ్రముక కంతోత్తర మహాపుర ప్రవేశ
మాచరించి

౧౪౩

ఇదేమి యన్యాయము! పౌరుల కెల్ల నట! స్త్రీలకే గదా రాజులు ముఖ్యముగ దర్శనమిచ్చుట? ఇట్టి యపచారములును శృంగారములా?

మధురలాలన పెండ్లియైనప్పుడే యంతవిరాళిదాల్చిన యగ్ని తునుకగావున నామె వయసు ౧౫ - ౧౬ అనుకొందము. పెండ్లియైన యేడునకే దిగ్విజయమని యాలోచించినను ద్వారకి ములిగి చాల కాలమైయుండదు. కళాపూర్ణుడు సింహాసనమెక్కిన తరువాత ముఁగెనా, కత్పూర్వమే ముఁగెనా? పూర్వమై ముండిన నిరుపదేండ్ల క్రిందట మునిగిన యూరింగూర్చి కళాపూర్ణుడు విచారణకు మొదలిడుట యధికాలస్య ప్రసంగము. తిరుమాళిగ నుండిన, నెల్లరాజులను జయించినవాడగుదా, శ్రీకృష్ణ బలరాములను భీష్మార్జునులను మార్కొనెనా? మఱి, తనకుం గురువును దైవమునని కృష్ణుని నేవించినట్టెనా? అదియట్లుండె. అభినవ కౌముదయొక్క వయసు మొదలైనవి యారయుదుము. కలభాషిణి మణికంధరునికే జచ్చి పునర్జీవితయై క్వారకను మెలంగినది రెండేండ్లు. ఆవఱకి యభినవకౌముది ప్రాయముది. శల్యానురుడు వెన్నాడి కొన్నేడ్లు తిరిగియుండును గాన, ౧౭ సంవత్సరములన్నఁ దక్కువలెక్క. ఈమికుఁ దగిన నాథుడుగా నుండవలయునని కళాపూర్ణునకు సన్మోయాచారము విధింపఁబడియె. కళాపూర్ణుడు పుట్టునప్పటికి నాపె వయసు ౧౨ యనుకొనుఁడు. మధురలాలసా వివాహ మప్పటికి నామెకు అధమపక్షము ౩౪-౩౫ సంవత్సరములు సిండియుండును. ఎట్లు లేదన్నను ముప్పదికిఁ దక్కువయుండదు. ఇన్నాళ్ళు సంసారముచేసిన యాపెకున, క్రొత్తపెండ్లికూతునకును రూప యాచార వర్తనవిభ్రమాదుల నేతారతమ్యమైన నుండునట్లు కవి వర్ణించినాఁడా విచారింపుఁడు! నాకుంజాడలేదు. ౧౫, ౧౬ ఏండ్లు గొడ్రాలుగా నుండిన యామె తటుక్కని మధురలాలసకన్నఁ

గొంచెము ముందుగఁ బుత్రునిఁ గనెనట ! ఇప్పటివారిలో నిట్లు తటస్థించిన నెన్ని సందేహములు వుట్టవు ! మధురలాలనకు బిడ్డ నీదలఁచి, పట్టపు దేవిని విశుచుట బాగుగాదనియు, నీ క్రియల నించుమించు వారు సరిపోలిన జతగా నేర్పడినట్లు ప్రదర్శింపవలయుననియు నంచి చేయఁబడిన జ్యేష్ఠాంశ హేయకల్పన లివి !

విషయమున ననౌచిత్యములు

సుగ్రహుని వయసు కృతయుగము లెక్కలోఁ జేర్చవలసినదే. మన వారిలో మాటలు వేదమయములు. చేతలు బూతులు. వేదాంతములకును మానసీనములగు నచ్యుతానములకును అనవరతానవసితమైతి. పరమయోగీశ్వరుడైన శివుఁడు “ దేహార్థమునఁదాల్చు దీఁగె బోడి ! ” అక్కఱకుండగు వ్యాసశిష్యుఁడు సూతమహామునీంద్రఁడు, ఉపనాన వ్రతములచే డస్సి యెండిన శౌనకాదిమహర్షుల హృదయముల రసము లూరునట్లుగా, స్త్రీలవర్ణనలు పోగుపోగుగా విడఁదీసి నట్లు చెప్పుచున్నాఁడనుట ప్రబంధములలో వ్రసిద్ధి. విరాగియైన వనవాసికి రాజకన్యలయు బోగముసానులయు రహస్యవృత్తము లెట్లు తెలిసె ? కష్టపడి యార్జించిన దూరవృష్టి దూరశ్రవణాదులకు ఫలముగా నీ సుఖముల ననుభవింపకపోయినను, విమర్శనముతో సావకాశముగఁ బరీక్షించి తెలిసికొను నానందమైన ననుభవించినాఁడుపో ! పచ్చిపచ్చి మాటలతో పెద్దమనుష్యుల యెదుట సిగ్గులేక విషుల వ్యాఖ్యానములకుం దొడంగ నాతని పరమ పవిత్రమైన నోరెట్లాడెను ? సరమపావనులగు మునులు ఏ జగుప్సయు లేక గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచు నెట్లు వినిరి ! ఇట్టి రుచికరములగు కథలు చెప్పువాఁడు కావుననేగదా ఋషీశ్వరు లట్లు జపతపముల వదలి యతనిచుట్టు బెల్లమును ముట్టడించెడు చీమలవలె మూగియుండుట ! సూతమహాముని కీ కథాపూర్ణో

దయము నారోపంపకుండుట సూరనార్యుని ఘనశతకఁ దానలము. అయిన నింకొక విధమైన యనుచితియుఁ జేసియున్నాఁడు. ఇంతదాక చవులూరెడు కానుక్రీడలు వర్ణించి రతివర్ణనఁ నాహుతిగా నీయఁ బడిన పద్యములు సుమారు ౨౫ తులకున వైష్ణవరాధ్యాతముతో భక్తిరసము గొఱతదింపి గ్రంథసూక్తి యొనర్తనుఁ, అక్షీనాగా యణసంవాదమనెడు గతిమోక్షమున లేక ఘట్టమొకటి తెచ్చి వేసి కొనినాఁడు. కృతివతికిఁ గామమోక్షములు రెండును గాంక్షితము లేమో! ఈలోకమునకొకటి, ఆలోకమునకొకటి! కానఁ దప్పేమియు లేదుగాని, కావ్యముల నిరీతి నిహపరముల పరముగా బిగువుతో నీడ్చిన వానియొక్కయు తులగును. అట్లగుట నియ్యవి సౌభాగ్యవిరుద్ధములు. కలయుకీలేని రసములఁ గలుపఁ జూచిన నరుచి. పాలలో చక్కెరవేసిన నిర్దోషము. ఉప్పువేసినచో!

హిందూ దేశీయులు మనసు మెత్తనివారు. కాశములంతకింట మెత్తన! సత్త్వగుణమును సాక పెట్టుకొని యెన్నిదెబ్బలు పడినను “నావిగావివి పరమాత్మకుం జేరినయవి” యని యపహాస్యమునకుం బాత్రములగు వింతకారణము. గొణిగికొనుచు, వంచితల యెత్తక, వణకెను నొడలునావక, పాతెడు కాలునిలువక, పోవునుందురు! రాజనగుణముగు తేజము ప్రధానమని మనకుం దెల్పుటకోయన, నూరన్న యాదౌర్భాగ్యుల నాశిరచనలో రచించిన యీ మూడు పద్యముల ప్రతాపముఁ గనుండు

క. సకలకళా నిపుణులు నే

వకులై కొలువఁగఁ బ్రతాపవంతుఁడు గొలిపిం

చుకొనున్ గావునఁ బోలవు

సకలకళలు నొక ప్రతాపసంపదతోడఁ.

చ ఇనుఁడొకచో నొకింత యువయించిన మాత్రన విచ్చిపోవు హె
చ్చిన పెరుఁజీకటుల్ నిరవశేషముగా నవియట్లు విచ్చిపో
వనయను శీతభాముని కిశ్చోరియ్యునివిగ్నినైన పీరిచే
తన కనరాదె యేరికిఁబ్రలాప కిశ్చోరితారతమ్యమున్

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౪౫. ౨౪౬)

చ. ఒకఁడొకకేలవంచె నధికొన్నతిఁ బేర్చిన మేరుకైల నా
యకుఁ బెఱవేల్పులంగఱుఁ జిరాశ్రయఁబున వంపలే గొకిం
చుకయును బుద్ధిలో నరసియాడ జగంబున నుండెన్ ప్రసి
ద్ధికి లుధుండన్ బసిద్ధికిని దెల్లము గా నివినూ ఫలస్థితుల్.

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౪౭)

ఎఱుక ప్రధానమే. దానికన్న వేయింతయు ప్రధానము పరా
క్రమము ! ఉపన్యసముగా నున్నట్టికే గాణముగా. మఱి కాగ్య
సాహసమును, దీక్షయు.

ఉపసంహారము

భావనాశక్తిచే ననర్గళముగ ప్రభవిల్లు భాగములయొక్కచక్కం
దనము సాండిత్యబలంబుమై నేర్పడినవానికి రావనుట యీవిమర్శన
ముచే విదితంబు. సూరనాగ్యుడు రెంటియందును ప్రగల్భుడు.
రెంటినిం జూపింప సిశ్యుఁచినవాడగుట నాంధ్రులన నసదృశంబగు
కావ్యంబు కళాపూర్ణోదయంబు సృజింపఁబడియె. ఇది నిర్దోషంబుగాక
పోయినను అనన్య సాధానగుణగణవిభాసితంబగుటఁ గావ్యోత్తమం
బనఁ జెల్లునది. ఇందు నవకనకులున్నవి. అష్టాదశ వర్ణనములున్నవి.
ఏకరసంబుగాకునికి మేల. అయినను సర్వసముల వర్ణనలఁ జేర్చి యొక
కథ వ్రాయఁజూచుట యసాధ్యము గాకపోయినను, సామాన్య
సాధ్యంబుగాను. భాగతి గామానునము లట్టి విస్తారేతిహాసముల దప్ప
నన్యంబుల నకల సాభాగ్యములకు నాస్పదంబుడను. అపారపారా

వారంబుం బోసి మహాచంద్రముం గల్పించినగాని, రసన చాయంబు
 లెల్ల నందు యుక్తగతిసి సలువఁజూపు. అట్లగుట సీగ్రధమున
 ననంగతద్రశంసల వేయవలసెను. ఆపకభాగము ప్రబంధములకుఁ జేరి
 నది పదిమితప్రాశస్త్యము. పూర్వభాగము అమేయప్రభావము. దాం
 గూర్చి యెంత నతించినను అత్యుక్తి గలుగదు అంబలి కల్పనలు,
 సందర్భములు మహాద్రావణము లట్లు ఆశ్చర్యకరములు. శైలి
 ప్రావీణ్య మన్ననో వాచాతీతము. మానముగఁ గ్రోలి మృగయుము
 వరవశముగా నానందింపవలయున కాని, మాటలఁదమి యాటగు
 పాత్రముల వచనములు మధురసుధాధారలు

అట్లగుట శ్రీ పింగళి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ
 జూప నెంచినవారును, సహజముగఁ దరుకుం గల రసతృప్త్యను దృష్టి
 నొందింపఁ దలంచువారును, నైన రసికు లెల్లరు నీ కవికుశోత్తరసుని
 కృతులఁ బలుమూఱు పఠించి కృతార్థులగుదురు గాక !

